कलापीनो केकारव

कलापी

कलापीनो केकारव

પ્રકાશક

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.

પાંચમી (સચિત્ર) આવૃત્તિ.

આ આવૃત્તિના સોલ એજન્ટો

જીવનલાલ અમરશી મહેતા, અમદાવાદ.

અને

અબદુલહુસેન આદમજી; ભાવનગર.

કિંમત ચાર રૂપીયા.

ઈ. સ. ૧૯૨૨. પ્રત ૨૦૦૦

અમદાવાદ ધિ 'યૂનિયન' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યું.—અમદાવાદ.

નિવેદન.

(ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિની.)

આ ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પ્રસંગે કલાપીના પોતાના સંબંધી વધારે કહેવાની જરૂર રહી નથી.

ચિત્રો પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર રા. રા. રવિશંકર મહાશંકર રાવળની કલાથી તૈયાર થયેલાં હોઇને ગુજરાત તેનો સત્કાર કરશે.

આ ખાસ આવૃત્તિ માટે લાઠીનાં નામદાર રોહાવાળાં બા સાહેબે તથા બાઇ સાહેબ મોંઘીબાઇએ પોતાના ફોટોગ્રાફ પ્રસિદ્ધ કરવાની પરવાનગી આપેલી છે, તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવો ઘટે છે.

ભાવનગર,
તા. ૮-૧૨-૨૦.

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.

ચોથી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

કલાપીના કેકારવની બાર વરસમાં આ ચોથી આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પરથી સાબિત થાય છે કે ગુજરાતના હૃદયમાં તેની કવિતા પ્રવેશ પામી ચુકી છે. કલાપીને ચાહનારા અત્યારે ગુજરાતમાં ઘણા છે. થોડા તેની નકલ કરનારા પણ છે, અને કોઇક નિંદા કરનારા પણ નથી એમ નથી, છતાં તેની કવિતા-

માંથી " ઉતારા " સ્થળે સ્થળે લેવાતા જોવામાં આવે છે. મહાશય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર જેવા પ્રસિદ્ધ ઉપદેશકે પોતાનું " પ્રેમ પ્રેમ અને પ્રેમ " નામનું અસાધારણ જુસ્સા અને સુંદર તરંગો-નું પુસ્તક કલાપીને અર્પણ કર્યું છે; અને " કલાપીનો વિરહ " નામનું અદ્ભુત કાવ્ય લખીને સૌરાષ્ટ્રના સમર્થ મસ્તકવિ ત્રિભુવન પ્રેમશંકરે ગુજરાતના સાહિત્યમાં તેનો અમર કીર્ત્તિ-સ્તંભ ઉભો કર્યો છે.

" હમીરજી ગોહેલ "નું કાવ્ય બહાર પડી ચૂક્યું છે; તથા " માલા અને મુદ્રિકા " નામે એક સુંદર ન્હાની નવલકથા કલાપીએ પોતાના છેલ્લા દિવસોમાં લખેલી, તે પણ પ્રકાશન પામી છે. આ બંને પુસ્તકોના પ્રકાશનની સેવા ઉઠાવવાને હું શક્તિ-માન થયો છું, તે માટે મારે ગુજરાતના કલાપી પ્રતિના સ્નેહ-નોજ ઉપકાર માનવાનો છે.

કવિતાની પરીક્ષા એ કંઈ સાધારણ કામ નથી. આજ કાલ પ્રતિષ્ઠિત માસિકોમાં પણ નિર્માલ્ય કવિતા પુષ્કળ જોવામાં આવે છે. કોઈક રસિકે એવી કવિતાને " લવિતા " નામથી ઓળખ-વાનું સૂચન કર્યું હતું, તે સ્વીકારવાની જરૂર લાગે છે. નામની પાછળ પૂંછડાં હોય, તેથી નામધારીની કવિતા સારીજ હોવી જોઈએ, એમ માની લેવાનું નથી.

કલાપીની બધી કવિતા સરખા મહત્ત્વની નથી, અને કોઈ પણ કવિતા હોઈ શકે નહીં. પણ કલાપીની કેટલીક કવિતા ઉપર અમરતાની છાપ છે. કેટલીક પંક્તિઓ તો એવી મનોહર છે, કે જે ગુજરાત કદાપિ ભૂલશે નહીં.

ભાવનગર,
તા. ૧-૫-૧૬.

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.

કલાપીનો કેકારવ

સ્વ. રાજકવિ કલાપી.

कलापीने सम्बोधन.

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !
ઉછળતા શા ઉરસાગર ઉલ્લાસ જો !
નિર્ઝરતી સૌભાગ્ય સુહાગન જ્યોત્સ્નિકા :
નયને ઝળકે નમણું નિર્મલ હાસ જો !
સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

આંજે ને અજવાળે આંખડલી સખી :
અન્તર ઉપર ઉઘડે આલમનૂર જો !
" હેત દયાનાં વહતી વાજે વાંસળી " !
ઉંડે સ્વર આકાશે અન્તર દૂર જો !
સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

નન્દનવનના પ્રાસાદોની ટોચથી,
મધુરી કેકા આજે શી ઉભરાય જો !
સુરભીઓની સાથે સંસારે સરી,
અન્તર્દ્વારે ગીતા શી અથડાય જો !
સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

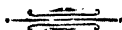
"તત્ સવિતાનું ભર્ગ વરેણ્યં ધીમહિ !"
ગાયત્રીનો જૂનો ભેદક મન્ત્ર જો !
આજે અન્ય પ્રકારે આ માથું નમે:
નમતો સાથે આત્માનો એ તન્ત્ર જો !
સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

સ્વ૦ કલાપીનાં સ્નેહરાજ્ઞી શ્રી મોંઘીબાઈ.
(શોભના.)

[illegible] Press-Ahmedabad

अर्पणपत्र.

પરમ પૂજ્ય બાઈ સાહેબ મોંઘીબાની પવિત્ર સેવામાં,

લાઠી.

બાઈ સાહેબ,

આપ સ્વર્ગવાસી કલાપીનાં સ્નેહરાજ્ઞી છો, અને આ કેકારવ
પ્રથમથી આપનેજ સમર્પિત છે, એ વૃત્તાન્ત ગુજરાતી
સાહિત્યના ઇતિહાસમાં નોંધાવા માટે પ્રસિદ્ધ
કરવાની રજા આપી આપે મને કૃતાર્થ કીધો
છે; અને તે માટે હું પોતાના તરફથી
અને આ પ્રસંગે તો ગુજરાત
તરફથી પણ આપનો
ઉપકાર માનું
છું.

આપનો આભારી સેવક

ઇ. સ. ૧૯૦૩.

મણિશંકર.

"કેકારવ" ની સચિત્ર આવૃત્તિમાં આવેલાં

ચિત્રોની અનુક્રમણિકા.

---:*:---

स्व० कलापीना हस्ताक्षरना पत्र.

(૧)

[redacted]

(૨)

આ પત્ર બાઇ સાહેબ **શ્રીમોંઘીબાઈ** પર લખાયેલો છે તે પ્રકાશમાં મૂકવાની પરવાનગી આપવા માટે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

Nirmal P. Press Ahmedabad.

પત્ર ૧ લો.

"મારી કથા કહું ? મને ખાત્રી છે, કે તમારી દયા પામીશ. પણ કહીશ, પણ ટૂંકામાં કહીશ. હૃદય હૃદયને એટલેથી એ સમજી જશે.

"હું ક્યારે પરણ્યો, તે તમે જાણો છો. લગ્ન પછી બીજે જ દિવસે મારા મકાન નીચે ચાલી જતી છ સાત વર્ષની મેં એક છોકરી જોઈ. મારા માસ્તર જાની પણ તેનેજ જોઈ રહેલ. તે દૃષ્ટિ બહાર થઈ. પણ હૃદય તે મધુર નિર્દોષતાની મૂર્તિથી દૂર ત્યારેજ થઇ શકતું નહતું. મને કાંઇ શરમ આવી. પણ જે લાવણ્યે મ્હારા હૃદયને રોક્યું હતું, તેણેજ મારા માસ્તરને પણ કાંઇ અસર કરી હતી. તેણે તેને બોલાવી. તે રમાની ન્હાની દાસી આ મારી શોભનાજ હતી. અમે તેની સાથે કાંઈ વાતચિત કરી. તે કઠોર કચ્છી ભાષા બોલતી હતી. પણ એ મ્હોમાં એ શબ્દો કેવા મધુર ! એ આંખો ડરતી ડરતી કાંઈ મારી સામે જોતી હતી. હું તેની સામેજ જોઇ રહ્યો હતો. મેં કોઈ પણ બાલકમાં એવું માધુર્ય જોયું ન હતું. મારૂં હૃદય ત્યારથીજ તેના વડીલ પિતા જેવું બન્યું હતું. તે ગઇ. એક અજાણી છોકરી, માત્ર પાંચ મિનિટના સહવાસવાળી અભણ ખવાસની છોકરી ગઈ, અને મારૂં હૃદય કોણ જાણે કેવી રીતે સાથે લેતી ગઈ. વાત્સલ્ય શું, એ હું આ પહેલીજ વખતે સમજ્યો હતો. મારી સ્વર્ગવાસી માતા મને સાંભરી આવવા લાગી. તેનું હૃદય મારા પ્રતિ શું હતું એ હું આ પહેલીજ વખતે ખરૂં સમજ્યો. મારી આંખમાં અશ્રુ ભરાઇ આવ્યાં. હું સોળ વર્ષનો હતો, પણ હજુ હું સ્ત્રી પુરુષના પ્રેમને સમજતો ન હતો. માતાની કેળવણીની એ અસર હતી. લગ્ન થયાં, પણ મને મારા અભ્યાસમાં નડનાર તે અરુચિકર હતાં. એ અરુચિ આ છોકરીને જોયા પછી ઉડી ગઈ. લગ્ને મને બે સ્ત્રીઓ આપી હતી, જેને હું સમજી શકતો નહિ. બેને ન્યાય આપવામાં પ્રેમ કરતાં વધારે મારૂં હૃદય રોકાયું હતું. પણ લગ્ને મને આ બાલકી પણ આપી હતી. રાજાના કુટુમ્બની એકથી વધારે

ઓઓના પરિણામ રૂપે નિપજતી ખટપટ મારા ગૃહમાં મારી સંપ તરફની અભિરુચિને લીધેજ વહેલી આવી. ભલે આવી. રમાને હું સમજી શક્યો, અને આનન્દ થયો. * * * પણ હવે રમાને ત્યાં જમવા વગેરેની ગોઠવણ થતાં એ ખેદ અને એ આનન્દ બન્ને પેલી ન્હાની શોભના વિશેષ નિકટ આવવાથી ઉડી ગયા. * * * સૌથી વિશેષ કાંઇ એ તેની દાસીમાં હતું. તે મારી પુત્રી બની. કેવો નિર્મલ સ્નેહ ! હું તેને ગુજરાતી શિખવવા લાગ્યો. કેવું ચાલાક બાલક ! ત્રણ માસમાં તો તેની વાણીમાં કચ્છી પત્થરની એક કાંકરી પણ ન રહી. તેને જોવામાં, તેને રમાડવામાં, તેને ભણાવવામાં, તેની ન્હાની ન્હાની હોંશો–માગણીઓ પૂરી પાડવામાં મારો બધો આનન્દ હતો. બે વર્ષ આમ વીતી ગયાં. હું પ્રવાસે ગયો. રમાનાં પત્રો સાથે તેનાં પત્રો પણ આવવા લાગ્યાં. મારી શિષ્યાનું પવિત્ર હૃદય વાંચતાં મને બહુ આનન્દ થતો. તેનો અભ્યાસ જારી રાખવા હું તેને અને રમાને લખતો. પ્રવાસ પૂરો થયો. તે કન્યામાં હવે શરમ આવી હતી એમ દેખાતું હતું, પરંતુ એ શરમ અમારી પવિત્ર ભાવના પાસે આવી શકતી નહીં. માધુર્ય વધ્યું હતું. ખેંચાણ વધ્યું હતું. રાતદિવસ જ્યારે હું શયનગૃહમાં હોઉં ત્યારે તે મારી પાસે પડી રહેવા લાગી. હું તેને કાંઇ વાંચતાં અને વાર્તાના કરુણ ભાગોમાં રોતાં કેવા આહ્લાદથી જોઇ રહેતો ! પણ મારા મનમાં એક ચિંતા જન્મી હતી. આ રત્ન તેની જ્ઞાતિમાં ક્યાં આપવું ? મેં એક છોકરો બોલાવ્યો, અને તેને ઇંગ્રેજી ભણાવવાનું શરૂ કર્યું; કેમકે તેણે ગુજરાતી પાંચ ચોપડીઓ પૂરી કરી હતી. પણ વિદ્યા મૂળ સ્વભાવ ભાગ્યેજ ફેરવી શકે છે. તે છોકરો નિમકહલાલ પણ સખ્ત દિલનો હતો, તેવોજ હમણાં પણ અહીં મોજુદ છે, અને હજુ અહીં ભણ્યા કરે છે. એ બે વચ્ચે કાંઇ લાગણી જાગી શકી નહીં. ઉલટો તે છોકરાના મનમાં અમારા સમ્બન્ધ વિષે કાંઈ વહેમ આવવા લાગ્યો. એકાદ વખત શોભનાને કાંઇ બહાનું કાઢી ધમકાવી, ગાળો દીધી. પહેલીજ વખત તે સમજી, કે દુનિયા પવિત્રતાને અપવિત્ર માની શકે છે. બન્ધુ, તે બાળાનાં તે દિવસનાં આંસુ હું ભૂલી શકીશ નહીં. મેં તે

અશ્રુ ચૂમી લીધાં, તેને શાન્ત કરી. પણ હજી હું તેને એક પુત્રી જેવીજ જાણુતો હતો; અને તેના મનના ભાવ પણ તેવાજ નિર્મળ હતા. આવી રીતે પણ કેટલાક દહાડા ચાલી ગયા. પણ હવે વાતને ટૂંકી કરીશ. આજથી પાંચ વર્ષ પહેલાં મારો પગ મરડાઇ ગયો હતો. મને તાવ ચડી આવ્યો હતો. રાત્રિએ રમા કોઇ બાઇઓ મહેમાન પાસે બેઠી હતી. શોભના અને હું એકલાંજ એક ઓરડામાં હતાં. તે મારૂં માથું ચાંપતી હતી. તે હવે છેક બાળક ન હતી; બહુ કાળથી ન હતી, હું તે સમયનું વર્ણન આપી નહીં શકું. આપ સમજી શકશો. જ્યાં વિશેષ જાણુવાનું હોય, ત્યાં હવે પછીની વાત "હૃદય ત્રિપુટી" કહેશે.

"પણ નીતિ અને પ્રેમના ખેંચાણુમાં કાંઈ પણ નિર્ણય વિના બે વર્ષ વીતી ગયાં. નીતિ જીતી હતી, અને અમે પવિત્રજ રહ્યાં છીએ. અંતે તો—

"ત્યાં બારી એક ગૃહની ઉઘડે જરાક,
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું મુખડું રમાનું;"

એ સમય આવી પહોંચ્યો. પણ જે વહેલું સમજવાની જરૂર હતી, તે માત્ર વધારે દુઃખ દેવા હવે સમજાયું કે, પ્રેમમાં બધી નીતિ સમાઇ જાય છે. હૃદયના ઐક્યમાં શરીરનો સ્થૂલ સમ્બન્ધ પણ પુણ્યરૂપજ બની રહે છે. મેં તે બાળાને બહુ દુઃખ આપ્યું હતું અને વ્યર્થ આપ્યું હતું, એ સમજાયું. તે દિવસને પણ હવે તો ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. તે બાલા અન્યની પણ થઈ, કરાઈ. આ સમયમાં હૃદય પર શું શું વીતી ગયું, તે લખવાની જરૂર છે? મારી કવિતાઓ બસ નથી? કશો સંકોચ નથી, કશો ભય નથી, આ વાત કહેવામાં કશુંજ છુપાવવાની ઇચ્છા નથી. પણ આ વાત કહેતાં હું મારા વિચારોને બરાબર ગોઠવી શકતો નથી. દર્દ રોવામાંથી જે કાંઈ આરામ મળતો, તે પણ હવે તો ગયોજ છે. હવે તો સંસારને કોઈપણ એક કિનારે આ હૃદય આવી પહોંચ્યું છે. સૌન્દર્યનો ભોગ ખોવાઈ જતાં દરેક ભોગવિલાસના ત્યાગ તરફ હૃદય ખેંચાયા જાય છે. એક ઘા,

એક ટકોરાનીજ અપેક્ષા છે. કુદરતે પકવ કરી રાખેલ ફળ લતાને જરાજ કમ્પ આપતામાં ખરી પડશે. તે કોઈ ચાખનાર નથી; પોતાની મેળે સડી જશે, અને ધૂળ સાથે ધૂળ બની ભળી જશે. એ નિર્માણ પણ બહુ સુંદર છે. ”

કાન્તને પત્ર, તા. ૧૧ : ૧૨ : ૯૭.

पत्र २ जो.

“ મારે માત્ર સહેવાનું રહ્યું છે, તે બહુ લાગતું નથી; પણ કાંઇ લાગે છે તે જૂદુંજ છે. જે બાળા કોઈ વખતે મારી શિષ્યા હતી, કોઈ વખતે પ્રિયા હતી, તેના આત્માનો વિકાસક્રમ શી રીતે ચાલે છે, તે જોવાની અને તેમાં કાંઇ મદદ કરવાની, તેને મારી સાથે દોરી જવાની મારી બધી આશાઓ તૂટી પડી છે, એ બહુ લાગે છે. તે બિચારી શી રીતે સહન કરી શકશે ? તેની પાસે પુસ્તકો નથી, કે નથી કોઈ હૃદયને ઊપાડનાર મિત્ર. જે ઔષધ મને મળે છે તે તેને કોણ આપે ? * * * કદાચ મને શાન્તિ મળશે પણ ખરી; પણ જ્યાં હું ઉભો હોઉં ત્યાં તે ન હોય, જ્યાં તે હોય ત્યાંથી એક તસુ પણ ઉપર લેવાને મારી પાસે કશું સાધન ન મળે. અરે ! તે નિરંતર સળગતીજ રહે, એ તો મને ગમે ત્યારે એ કેમ લાગ્યા વિના રહેશે ? ”

કાન્તને પત્ર, તા. ૨૬ : ૧૨ : ૯૭.

पत्र ३ जो.

“ તમને આ વાંચીને બહુ ખેદ થશે, પરન્તુ સર્વની પરવાનગી પછી, એના માલેકોની ઇચ્છા પછી, મેં ગઇ કાલે શોભનાને મારી કરી છે. દુનિયા બહુ બુરૂં કહેશે. પરમાત્માનો ઇન્સાફ તો મૃત્યુ સુધી રાહ ન જોવા માટે જે થાય તે ખરો; પરન્તુ તમને તો બહુ ખેદ થશેજ. પરંતુ ઝિંદગી એવી બૂરી લાગતી હતી, અને ધીમે ધીમે દદ એવું થતું જતું હતું, કે મને એ સાહસ કરવુંજ ગમ્યું ! પ્રભુ તે કાર્ય પર કૃપા અને ક્ષમાની દ્રષ્ટિથી જુઓ ! ”

કાન્તને પત્ર, ૧૨ : ૭ : ૯૮.

પત્ર ૪ થો.

લાઠી, તા. ૩૦ : ૧૦ : ૯૭.

"પ્રિય મણિભાઈ,

"મ્હારા પત્રમાં આપે કાંઈ વધારે આશા જોઈ હોય, તો હું તે બરાબર લખી શકયો નહિ હોઉં. મ્હારા હૃદયમાં વધારે ત્વરા છે, પણ આશાને બદલે વધારે તો નિરાશા છે. રમા આપના પરિચયમાં આવે, આપણે ત્રણ શોભનાની વાતો કરીએ તેટલા પરિચયમાં આવે, તે એટલી ઉદાર થાય કે મ્હારી ઇચ્છાને આનંદથી અનુસરે, એ બધું આ જન્મમાં તો નહિ થાય. એજ માર્ગ લેવાનો હોય તો મને આશા છોડી દેવાનું કહો. નિરાશ હૃદય, સૌ પાસાથી નિરાશ હૃદય પોતાને રૂચતું કરે તેમાં તેને છૂટું મુકો. એકની એક વાત લખતાં મને હવે અણગમો થાય છે, અને કદાચ આપને પણ સાંભળી સાંભળી તેમજ થતું હશે. જેનો અંત કાંઇજ નહિ તેની વાતો શી ? મ્હારા યશની, કીર્તિની મને કાંઇજ દરકાર નથી. દુનિયાની વાતો કે દુનિયા કોઈને કયાં સ્પર્શ કરી શકેછે ? એ તો શું છેક નકામી દરકાર નથી? પણ આપને મ્હારા યશની દરકાર છે, તો તે પણ સાચવી શકાય ત્યાં સુધી ભલે સચવાતો. રમાની તૃપ્તિ ખાતર ખરૂં જોતાં મેં કાંઇજ નથી કર્યું. તેની તૃપ્તિમાં હું મારીજ તૃપ્તિ જોઈ શકતો, અને જે થયું તે બધું થયું. તે તૃપ્તજ રહેવી જોઈએ ? અત્યારે કયાં તૃપ્ત છે ? અને એમ છતાં હું આમ કહું છું ત્યારે પણ તેની ખાતર જીવ આપી દેવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે. પણ તે એ તે કયાં લે છે ? મ્હારી બાજી અત્યાર સુધી સુધરેલી છે એમ આપ માનો છો, પણ આથી વધારે બગડેલી બાજી કઈ હશે ? રમા આપને કદાચ મળશે, કદાચ ગુરુ તરીકે આપને પૂજશે, પણ એ હૃદય કદિ પણ કયાંએ પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ નહિ થાય. એની શ્રદ્ધામાં મને આશા નથી. હું એકલો થાકી ગયો નથી; તે પણ મ્હારી આવી સ્થિતિથી અને તેની પોતાની હાલની સ્થિતિથી છેક થાકી ગઈ છે. આમ કે તેમ કાંઈ છેડો લાવવા, આજ કાલમાં લાવવા મ્હારૂં હૃદય પુકારી ઉઠયું છે, અને રમા પણ કાંઇ ઉતાવળ બતાવે છે. આ વાતનો અંત કયાં ? વગર વાંકે મળેલી

શિક્ષાનો છેડો ક્યાં? શું એ છેડો ખરૂં જોતાં કેદીનાજ હાથમાં નથી? મને કોઈ અમુક સમય બતાવી શકશે? રમા પાસે પણ મેં મ્હારૂં હૃદય ખુલ્લું મૂક્યું છે. વર્ષો થઇ ગયાં કશી દયા મળી નથી, એક પણ લાગણી મ્હારા વિચાર તરફ વળી નથી, નબળાઈની એવી એક પણ ક્ષણ આવી નથી. હવે નહિ આવે. આવશે તો તેને કેટલાક યુગો જોઇએ. યુગો સુધી હવે હું રાહ જોવા માગતો નથી, જોઇશ નહિ. મ્હારો સવાલ તો આજે કાંઈ થઈ શકે તેમ છે? કાલે કાંઈ શકે તેમ છે? એ છે. મને મ્હારી થયેલી તે આપો, એ હું ક્યાં કહું છું? મને કોઈ વહેલો નિરાશા પણ નહિ આપો? મ્હારે માટે મ્હારાં બધાંએ નિરંતરનું સહન કરવુંજ નિરમ્યું છે, એ જાણી મને બહુ આનન્દ થશે. મેં બધી આશાઓ રાખી હતી. આવતા જન્મ જેવી જુઠી જુઠી આશામાં એ આનન્દ માન્યો હતો. લાંબી આશા હવે નથી જોઈતી. એ લાંબી આશાઓમાં કશો સાર નથી. 'Nothing venture, nothing have.' કાંઇ સાહસની જરૂર છે. ડહાપણથી હું કંટાળી ગયો. પણ આપ કહેશો, ઇચ્છશો, તેમજ રહેવાશે ત્યાં સુધી રહીશ. હવે તો છેલ્લીજ વખત બધું કહી દેતો હોઉં એમ લાગે છે, અને કહેવાનો કાંઈ આરો નથી. આપનું જે થયું છે તેનું આપ જાણો."

આપનો
સુરસિંહ.

पत्र पांचमो.

લાઠી, ૯ : ૧૧ : ૯૭.

"વ્હાલા મણિભાઈ,

"કાંઇ નિરાકરણ, કાંઈ અંત–નિરાશામાં કે ઇષ્ટપ્રાપ્તિમાં, ગમે તેમ પણ આ લાંબાં વર્ષોની આશાનો હવે નિકાલ, તેને માટે રમા અને હું બંને બહુ દિવસથી આતુર છીએ. રમાને આ શિર પર લટકતો તલવાર અસહ્ય લાગે છે, અને બહુ ઉદાસ રહે છે. તેની અને

મ્હારી પોતાની ઉદાસીનું મ્હારા હૃદયમાં કાંઈ બહુ દર્દભર્યું મિશ્રણ ઘોળાયા કરે છે. મને કશા ઉદ્યમમાં રસ પડતો નથી. શાન્ત વિચારમાં રહેવા ટેવાએલું હૃદય તે કયાંએથી મેળવી શકતું નથી, અને ઝિન્દગી એક મ્હોટા બોઝા રૂપ થઈ પડી છે.

"અમે કાલે રાત્રે અમુક અંત પર આવવાના વિચારોમાં ત્રણ ચાર કલાક બેઠાં હતાં. સહજ વાતોમાંથી ગંભીર વિચારોમાં આવી પડયાં હતાં, અને કશા અંતપર આવ્યાં નથી—આવી શકયાં નથી. હું નથી આવી શકયો—પરન્તુ નિકાલનો એક માર્ગ શોધાયો છે. એ માર્ગ, ફેંસલાનું એ બિંદુ શોભાના અને હું જૂદા પડ્યાં તેજ દિવસે મળી ગયેલ હોત, એમજ થવું જોઈતું હતું; તેને આટલાં વર્ષો થયાં તેથી મ્હારી ચોક્કસ વિચારો પર વિચાર કરવાની બુદ્ધિનું બહુજ હલકું મત બંધાયા વિના રહેતું નથી. મને લાગી આવે છે કે હું ગમે તેવાં ભવ્ય પણ વ્યર્થ સ્વપ્નોનો આદમી છું; દુનિયામાં જેની બહુ જરૂર છે તેથી હું હતભાગી છું. પણ તેને માટે કશું દુઃખ નથી; હું મ્હારા સ્વપ્નમાં સુખી છું. તે સંબંધે ફરીયાદ કરવા જેવું કાંઇજ નથી.

"પણ, કાળ જવાથી ચાલતી બાબતમાં હું વધારે મુશ્કેલીમાં આવી પડયો છું. એક બિના એવી બની ગઇ છે, જેણે મ્હારી બાલાને અન્યની બનાવી દીધી છે. પરન્તુ કાળ જવાથી કાંઈ લાભ પણ થયો છે. અમારા પ્રેમની કસોટી લેવાઇ છે. જે પ્રેમમાં બલ વાપરી શકે છે તેજ પ્રેમને લાયક છે. હું શું કરી શકીશ, અને જેને મ્હારૂં હૃદય અર્પાયું છે તે શું કરી શકશે, અમે બંને શું કરી શકીએ છીએ, તે નિરૂપવાનો અમને સમય મળ્યો છે. આયાસે પ્રાપ્ત થયેલ બંનેને મધુતર થઇ પડશે—જો પ્રાપ્ત થશે તો.

"બધી બાબતોને, બધાં સ્વપ્નને કોરે મૂકી 'તે મને ચાહે છે?' એ પ્રશ્નનું સ્પષ્ટ ઉત્તર મને મળવું જોઇએ, અને 'હું તેને ચાહું છું ?' તેનું સ્પષ્ટ ઉત્તર તેને મળવું જોઇએ. એટલું થયા પછીજ કાંઇ ગતિ કરવી યોગ્ય ગણાય. મ્હારા સિવાય અન્ય કોઈ તે ઉત્તર

મેળવી શકશે નહિ. મ્હારે એક વખત તેને મળવું જોઈએ. રમા તેવી સગવડ કરી આપશે. જે આનન્દ અને જે મુશ્કેલીઓ અમે સાથે રહીએ તો અમને મળે, તે બધું મ્હારે તેને સ્પષ્ટ સમજાવવું જોઈએ. તે કેટલી તૈયાર છે અને હું કેટલો તૈયાર છું, તે ત્યારેજ જાણી શકાય. તેને મળવું એ બરાબર, પરંતુ તે તૈયારજ છે એમ સમજી મ્હારે મ્હારી બધી તૈયારી કરી લીધા પછીજ તે પ્રસંગ યોજવો જોઈએ. તેને વ્યર્થ જખમ હવે ન આપવો જોઈએ.

"તે તૈયાર છે એમ સમજતાં મ્હારે કેટલીક તૈયારી રાખવી જોઈએ, તેના વિચાર પણ મેં બિછાનામાં ઘોળ્યા હતા."

"તેનો પિતા, તેનાં સંબંધીઓ, ખવાસ જેવાં હલકાં નથી, અને શોભના મારી થાય છે, એટલું સમજાતાં આબરૂની ખાતર તેઓ તેનો પ્રાણઘાત કરે તેવી લાગણીના તેઓ છે. તેણે 'હા' એટલું કહ્યું તે ક્ષણથીજ તેને મારી કરી લેઈ તેના શરીરને સહીસલામતીમાં મુકી દેવું જોઈએ. મ્હારા પોતાના અંગ પર કશો ઘસારો થાય એ ન બને તેવું છે; અને બને તો માણસ સામે માણસ હોય તેમાં કશો વિચાર કરવા જેવું નથી. મારા પર આવનાર જેટલો સહીસલામત હશે તેટલો તો હું હઈશજ. અમે બંને સહીસલામત હોઈએજ, તેમાં કશી શંકા રાખવા જેવું નથી. પરંતુ એક બીજોજ વિચાર કરવાનો છે. તેઓ કદાચ આત્મઘાત કરે. તેને માટે વિચાર કરવા હું બંધાયો છું ? ત્યાં રાજ્યનો કાયદો જેટલી અન્ય માટે સંભાળ રાખે છે તેટલી રાખતોજ હશે, અને વિશેષમાં મારી પણ ખાસ સંભાળ હોયજ. તેમ છતાં એવું કાંઈ બને તો આબરૂ સિવાય કશું જાય તેમ નથી; અને તેની તો પરવા બહુ કાળથી ખોઈ છે. હું આ વાત આટલી હલકી ગણું છું એમ આપ માનશો નહિ. મારી શોભના તેનાં પોતાનાં રક્તનાં સંબંધીઓનાં રક્તમાંથી મને મળે એ મને કેટલું દુઃખકર થાય ! પણ એની બધારે દરકાર રાખવા, એમ થતું હોય તો મ્હારે અટકવુંજ જોઈએ એવો ક્ષણવાર વિચાર કરવા, હું બંધાયો નથી, એમ મને લાગે છે. અને તે ન જ બને એવી બધી બાબતોમાં-એ બનેજ તો ભલે બને, એવા નિર્ણય પર હું આવ્યો છું.

" નિર્ણય કાંઇ ઘાતકી લાગતો હશે. પણ એમ નથી. મને એ લોકો પર બહુ દયા છે. કાંઈ ડર છે તે વિશેષ તેના પિતાનો છે. તેનો પિતા કેવો હતો ? અને કેવો છે ? યૌવનમાં છેક વ્યભિચારી હતો. અત્યારે જ્યારે દાંત પડી ગયા છે, ત્યારે પણ પોતાની પુત્રી જેવડી સ્ત્રી હમણાંજ પરણી આવ્યો છે. પોતાની જુની સ્ત્રીથી અસંતુષ્ઠ હોય તો પણ આવી વયે શું પુરુષો સ્ત્રી વિના નથી રહી શકતા ? આવી વર્તણુકના માણસને મારા આવા પ્રેમની આડે આવવાને કશોજ હક નથી.

"રમા મારી સાથે નહીં રહી શકે, એ તેનો નિર્ણય છે. મારાં બાલકો અને તે મારાથી જુદાં થશે? રમા ભલે જુદી થાય. તે શોભનાથી ડરે છે. મને તો એ બંને મારી સાથે હોય તેમાં ડરવા જેવું કશું ન જ લાગે, પણ રમા જેને પોતાની અને પોતાનાં બાલકોની સહીસલામતી ગણતી હોય તે મારે તેને આપવીજ જોઇએ. તે સંબંધે તેણે શું કરવું? તે તેની મુખત્યારી ઉપરજ રહેવું જોઇએ. હું તેના પતિ તરીકે આજ્ઞા કરૂં, તો તે અમારી સાથે રહે, પણ તે મેં કદિ કર્યું નથી અને કરી શકીશ નહિ. હા ! તે મને છોડી ચાલી જશે ? ઘડીક ઝિન્દગી કડવી થઇ જાય છે. મારી રમાના અશ્રુમાંથી મળતી મારી ગમે તેવી શોભના પણ મને આ આખી ઝિંદગી ત્યજી દેવા જેવી લાગે છે. નહિ, નહિ; તેનો વિયોગ આખી ઝિંદગી સહી લેવા જેવો લાગે છે. પરંતુ રમામાં મેં બહુ મોટી આશાઓ રાખી છે, અને હજુ રાખી શકું છું. શોભનામાં મારી કઇ ઉંચી આશા ન હોય? તે તેની દાસીજ રહેવાની. તેનું હૃદય રમાને પૂજતુંજ રહેવાનું. એને માટે મારા પોતાના હૃદય જેટલીજ તેની ખાતરી છે. તેને તેટલી ઉદાર તો બનાવી શકીશ.

" ગમે તેવું અજ્ઞાન આશક હૃદય ગમે તેવાં ગંભીર માશૂક હૃદયને પણ પોતાનું ગાંભીર્ય સમજાવીજ શકે છે. પ્રેમ વધારે નહિ તો દયા તો મેળવેજ. દયા દર્દને સાંભળે તો છે જ. કર્ણ મળ્યો, સંભળાયું, એટલે શું નથી થઈ શકતું ? પ્રેમી સાથે હૃદયને મોકળું મૂકતાં આપણે બ્રહ્માંડના મધ્યબિંદુએ આવી જઈએ છીએ, જ્યાંથી સર્વ જોઇ શકાય છે, અને સર્વ બતાવી શકાય છે. શોભનાનું હૃદય કેમ ઉદાર ન થાય ? જ્યાં મારી દૃષ્ટિ પડે ત્યાં તેની કેમ ન પડે ? મારૂં

હૃદય અને મારો આત્મા મેં તેનાં કર્યાં છે કે નહિ ? જો કર્યાં તો બીજો સવાલ રહેતોજ નથી. અને પછી રમાના આવા ભ રમા કેટલા દિવસ ત્યજી દઇ શકશે ? ફરી અમારા મકાનમાં ર વસવા અમે નિત્ય તેના પગ પર આંસુ રેડીશું. એ અશ્રુ હૃદય હશે, તો શું રમા અમારાથી તસુ પણ દૂર વસી શકે ? તે એવી વિનાની નથી. તે મારી ફકીર છે. પણ તેનાથી પોતાનાં બા કેમ છોડયાં છોડાય ? હું તેના વિનાનું મારૂં ઘર કલ્પી શકતો પરંતુ હું પત્થર જેવો થઇને એવા નિર્ણય પર આવ્યો છું કે એ સુખી થાય. એમ થાય એજ ન્યાય છે. મારી રમાની ખાતર મ શોભનાને ઝિંદગીભર દુઃખમાં રાખવા મને કશો હક નથી. હું ક કરૂં અને તે બિચારી બાલા માટે એક પણ આશા નથી, ત્યારે રમા આશા છે. વળી રમા જાય એ મારી ઇચ્છા તો નથી જ. મારી ઇ તો એથી ઉલટીજ છે. રમા મારી સાથે છે તેમજ રહે, અને શો મારાથી દૂર અન્ય મકાનમાં રહે, એવી ગોઠવણ પણ રમા અ હું ધરૂં છું. એમ થાય તો મને પૂર્ણ સંતોષ છે. પરન્તુ અન્ય સ્ત્રી અને પછી એવી રીતે રહેવામાં કાંઈ રસ નથી, એમ તે માને છે માને છે કે અમુક સમયે મારી બદલાઇ ગયેલી લાગણીથી અને પોતાના જલદ સ્વભાવથી જુદાં થવાનુંજ પરિણામ આવે. આ તો રમાનો હઠ અને ટુંકી દૃષ્ટિ જોઉં છું. તેનો જલદ પણ શુદ્ધ સ્વ મને કદી આકરો લાગ્યો નથી અને લાગવાનો નથી, તેમ લાગણી અત્યારે પણ ફરી નથી, તો તેના આવા ઉપકાર નીચે અ પછી તો નહીંજ ફરે. હું હૃદય કેવી રીતે બતાવી શકું ? મારાથી માટે જે કાંઇ થઇ શકે તે કરવા હું તૈયાર છું. તો પછી રમા ત મારી ફરજ હું બજાવી ચૂકયો છું. અને લાગણી પોતાની ફરજ સુધી બજાવ્યા કરશે એવી આશા રાખું છું.

"હાલ તુર્ત રમાને આપ સમજાવી શકશો એવી આશા શો નહિ; અને શોભનાનાં સંબંધીઓ—રમાના એ નીમકહ પુરુષો કોઈથી પણ સમજે એ આશા રાખશો નહિ. રમા પોતે ત ને સમજાવવા મારી ખાતર તૈયાર છે, પણ તેની પોતાની એક

પણ બોલવા હિમ્મત નથી ચાલતી, કેમકે ત્યાં તેને બિલકુલ આશા નથી. તોપણ આપ આશા આપી શકતા હો, તો તેપર જીવવા હું તૈયાર છું.

"એક ગૃહસ્થ તરીકે આટલા વિચારો કર્યાં પછી મારી રાજાની સ્થિતિની ફરજ તરીકે પણ બે વિચાર કરવાના છેઃ—

"રમાને દુઃખ અપાયું જાણી અહીંનો કામદાર બેદિલ થાય અગર ચાલ્યો જાય. રમા એમ થશે એમ માને છે. હું કાંઇ ચોક્કસ કલ્પના કરી શકતો નથી. મને એવો પણ વિચાર આવે છે કે તે મારો પક્ષ શા માટે ન લે ? તેને મારા જેવા અનુભવ છે. અન્યના પ્રસંગમાં આપવીતી ભૂલી જાય તો તેની એટલી બધી દરકાર શા માટે હોવી જોઇએ ? રાજ્યમાં કદાચ એક મોટો ફેરફાર કરવો પડે પણ તેથી શું ? એજન્સીમાં હું અસ્થિર વિચારનો કદી દેખાઉં તો તેથી પણ શું ? એજન્સી ઈશ્વર નથી. એ એક એવી તરવાર છે જે તેનાથી ડરનાર માટે તરવારજ છે, અને જ્યારે તેનો ડર ગયો ત્યારે એક નેતરની સોટી પણ નથી. રાજ્ય અન્ય કારભારીથી પણ ચાલી શકશે. હાલના કારભારીને આવી રીતે જવાનો કદાચ પ્રસંગ આવે તો મને દુઃખ થશે, પણ એ બહુ નથી. કારભારી ત રીકે તે જેવો કારભારી હતો તેવોજ રાખવા હું પોતે જ તૈયાર છુ.

"પરંતુ એક બાબત બહુ સખ્ત છે. મેં તો તેને પણ ફેંકી દીધી છે, પણ તેમ કરવામાં હું અંતઃકરણનો પ્રતિધ્વનિ મેળવી શક્યો નથી. ત્યાં હૃદય ચીરાતું હોય તો ચીરો ફેંકી દેવા પણ મારે તૈયાર રહેવું જોઈએ, એમ મને લાગે છે. જે કાળ ખોવા દીધો, તેણે એક આજ બિના ઉત્પન્ન કરી છે, અને તેજ મોટી અને જરા ડેરવા જેવી છે. અહીં ધર્મસંકટ છે.

"અન્યની સ્ત્રીને ઉપાડી જનાર રાજા પ્રજાને કેમ ન્યાય આપી શકશે ? પ્રજા એવા રાજા પાસે શી આશા રાખી શકે? મને તેમ કરવાને શો હક છે ? હું નબળો બેદરકાર રાજા છું, મ્હારા રાજ્યમાં નિત્ય કેટલા અન્યાય થતા હશે, તે પણ કદાચ હું જાણતો નહિ હોઉં

એવો મૂર્ખ છું. છતાં અન્યાય થતો હું જોઈ શકતો નથી, અ
અન્યાય કરતાં મને અત્યંત ત્રાસ આવે છે. આ બિના કાયદા આગ
મૂકી હોય–તેનો વર ન સમજે તો જે બનવા સંભવ પણ છે–
ચુકાદો મારા ગેરલાભમાં થાય. અન્યની બાબતમાં હું પોતે પ
તેમજ કરૂં. ત્યારે મારા સ્વાર્થની ખાતર કે શોભનાની ખાતર પ
હું અન્યાય કરૂં ? મારે હાથેજ જાણી જોઈને હું અન્યાય કરૂં
સમાજના ધારાને જોતાં તો તેમ કરવાને હું અધિકારી નથી. પર
સમાજ કરતાં ઈશ્વર મોટો છે. પ્રભુ પાસે આ હકીકત મૂકાય તો
મારૂં કૃત્ય વાજબી ન ગણાય ? તે બાલાની ખાતર જાન આપ
કોણ તૈયાર છે? તે બાલા કોને ચાહે છે ? તેનો હાથ કોને સોંપ
જોઈએ? શું સમાજે મારૂં જે હતું તે લૂંટી લીધું નથી ? અન્ય
મને વધારે નથી મળતો ? તેનો એ પતિ શું આબરૂની ખાતર
પોતાનો દાવો આગળ કરતો નથી ? એથી વિશેષ શું ? તેની સ્ત્રી ?
ચાહે છે, એટલું જાણતાં તો તે તેનો નાશ કરવા તૈયાર થશે. પ્રેમ ક
છે? પ્રેમના પદાર્થને શું દુનિયાની ઉપાધિ લુટી જશે ? મને મા
હક તે બાલા પર વધારે લાગે છે. મારૂં અંતઃકરણ પણ એવી
સાક્ષી પૂરે છે. મને લાગે છે કે, મ્હારી પ્રજાને એ પગલું ભ
પછી પણ હું અત્યારે ન્યાય આપું છું તેવોજ આપી શકીશ. લો
અન્યથા દેખશે તો ભલે દેખે. લોકો શું જુવે છે તે જોવાને
બંધાયો નથી. એઓ જે જુવે છે, તે ખોટું છે, એટલું હું હમણાં રા
છું તેથી વિશેષ કાળજી રાખીને બતાવી આપીશ. પણ આમાં ?
વાત હજુ છે જે હૃદયમાં ખટકે છે. હું શોભનાને મેળવવામાં મા
રાજાની સ્થિતિનો ઉપયોગ કરૂં છું. અન્ય કોઈ કદાચ તેમ ન ક
શકયું હોત. પણ જે સ્થિતિએ મને ખરૂં જોતાં બધી મુશ્કેલી
નાંખ્યો છે, તે શું એક વખત પણ હૃદયની વાતમાં ઉપયોગી
થાય ? એ સ્થિતિનો ઉપયોગ કરવામાં અન્યાય શું છે ?

"પરંતુ કદાચ આ બધા માંહેનું કશું જ ન બને, કદા
આમ થશે અને તેમ થશે એ બધી કલ્પના જ હોય. હું તો ?
બધા વિચાર કરતો ન હતો, એ વિચાર મને આવતા ન હત

હું જાણતો હતો અને હજી જાણું છું કે દુનિયાનાં તોફાન પોતાની મેળે શમી જાય છે, અને જો તોફાન આવશે તો તેનું ત્યારે જોઈ લેવાશે. રમાએ આ વિચારો આપ્યા છે. તેણે આપ્યા તેનો મેં નિકાલ કરી નાંખ્યો. પરંતુ તે સાચી છે. આ બધા વિચારો કરવાની જરૂર હતી. આપ પણ કરશો.

"પણ તે બાલાનું હૃદય મને નહીં ચાહતું હોય તો? મારા તરફ હવે તેને ધિક્કાર આવ્યો હશે તો? અહો! એક વખત જેને હૃદય ચાહતું તેને છેક ધિક્કારવા જેવી સ્થિતિ કેટલાં દર્દો પછી આવે છે? મને તે સ્થિતિનો અનુભવ નથી, પણ હું કલ્પી શકું છું કે પ્રેમ ધિક્કાર થઈ જાય ત્યાર પહેલાં હજારો વજ્ર હૃદય ચીરાઇ જતું હશે. એ ધિક્કાર કેટલો બધો ચાહવા જેવો છે? અને હું તો એ ધિક્કારને લાયકજ છું. કદાચ દુનિયાદારીની શરમથી હવે તે મારી થવા નહિ ઇચ્છે એ સ્થિતિમાં તેને મૂકનાર હું જ છું. તેને માટે હું સિવાય બીજા કોને શિક્ષા થવી જોઈએ? તે મને ચાહતી એ માનતાં મને બહુ વર્ષો જોઇશે, ને એટલું સમજાયા પછી એ શું? હું તેને નહિ ચાહતો હોઉં, એ આ ઝિંદગીમાં ન બને તેવું લાગે છે. હું તેનો ફકીર થઈ રહીશ, બધા સ્થૂલ વૈભવને ફેંકી દઇશ. તેની એક છબી રમા પાસેથી માગી લઇશ. શું રમા મને છેલ્લે એટલું નહિ કરાવી આપે? મારાથી જીવાશે તેટલું હું જીવીશ. નહિ જીવી શકાય તો મરી જવું એ વાત બહુ ટૂંકી છે. પણ શા માટે મરીશ? મારી ઝિંદગી રસ વિનાની નહિ હોય.

"મેં આપને બહુ ઉપાધિમાં નાંખ્યા છે, પરંતુ 'યારો મસ્તોની ખુવારીની તૈયારી છે.'

"આનો ઉત્તર લખવા આપ ચિંતામાં પડશો નહિ. કાંઇ ચોક્કસ વિચારો આપને આપવાનું પ્રાપ્ત થતાં તે મેં કર્યું છે. હું ફરી ઉતાવળ કરું છું, એમ માનશો નહિ.

સર્વદા આપનો

સુરસિંહ.

કથામંજરી-ભાગ બીજો.

(મોટાં પૃષ્ટ ૩૦૦ સોનેરી સુંદર બંધાઈ-કિંમત રૂ. ત્રણ)

આ ભાગમાં વિદ્વાન્ લેખકોની નીચેની ચૌદ વાતો-કથાઓ-છે.

૧ **નિર્મળા** (લગભગ ૧૦૦ પૃષ્ટની અપ્રસિદ્ધ પવિત્ર સ્નેહ-કથા), ૨ **ગુલછરીના બાગમાં ગુલાબ.** (લેખક મી. શિયાવક્ષ નસરવાનજી મોજીઆ; પારસી સંસારી સ્નેહકથા.) બે **મૃગનાયક.** (જીવનલાલ અમરશી મહેતા, આત્મભોગ વડે પરમાર્થ સાધનની અપ્રસિદ્ધ કરૂણ કથા.) ૪ **સુખા રાજકુમાર.** (રા. રા. સવાઇલાલ ચુનીલાલ યાજ્ઞિક, ઉપલીજ કથાના સિદ્ધાંતવાળી કથા.), ૫ **એક સ્વપ્ન.** (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા, એમ. એ. એલએલ. બી.), ૬ **મદનનો મનોરથ.** (રા. રા. મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે, એમ. એ. એલએલ. બી. ચાલુ જમાનાના ઉછરતા યુવક અને પ્રેમી જીવનનું એક સુંદર દ્રશ્ય.) ૭ **નિર્ભયતાની મૂર્તિ.** (લે. શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી.), ૮ **માછીની છોકરી** (રા. રા. ડાહ્યાભાઇ રામચંદ્ર મહેતા.), ૯ **ચતુર્મુખ-ચાર મુખનું કૌતુક.** (રા. બ. રમણભાઈ મહિપતરામ નીલકંઠ, બી. એ. એલએલ. બી. બુદ્ધિચાતુર્યની અદ્દભુત વાર્તા), ૧૦ **બુટ્ટાદાર બંધ** (રા. બ. રમણભાઇ મહીપતરામ નીલકંઠ, બી. એ. એલએલ. બી. બુદ્ધિચાતુર્યની અદ્દભુત વાર્તા), ૧૧ **વિચિત્ર વિલ.** (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા) ૧૨ **હીરા માણેકની મોટી ખાણ.** (રા. રા. મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ.), ૧૩ **દુ:ખમાંથી સુખ.** (સ્વ. રાજકવિ કલાપી.), ૧૪ **માતૃભૂમિ પ્રત્યેનો પ્રેમ.** (એક સત્ય ઘટના).

હાસ્યકથામંજરી-ભાગ પહેલો

(કથામંજરીના ત્રીજા ભાગ રૂપે.)

રા. બ. રમણભાઇ મહીપતરામે લખેલો ઉપોદ્ઘાત, રા. રા. મોતીભાઈ નરસિંહભાઇ અમીને લખેલી “ પટેલપોથી ” ની પ્રસ્તાવના તથા રા. રા. મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવેનો “ હાસ્યરસ ” વિશેનો નિબંધ, અને સામાજીક તથા સાહિત્યવિષયક હાસ્યરસિક કટાક્ષમય ૨૭ લેખો, વાતો, સ્કેચ વગેરેનો આ અત્યંત રમુજી સંગ્રહ છે. આ માપનાંજ પૃષ્ટ ૨૫૦ ઉપરાંત ગ્લેજ કાગળ ને સોનેરી નામનું સુન્દર પુંઠું. કિં. રૂ. બે.

શુદ્ધિ પત્ર

(મહત્ત્વની ભૂલોનું)

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯	૨	પષ્ટ	સ્પષ્ટ
,,	૨૩	તે	ને
૧૨	૨૨	દદ	દદા
૧	૧	ઝાલમ	લાઝિમ
,,	૮	ફરુ	ફરું
,,	,,	લિયાભાને	બિયાબાને
,,	૧૨	પરેશાણુ	પરેશાની
૪	૯	હયું	હૈયું
,,	,,	અશુથી	અશ્રુથી
,,	૧૧	અશુ	અશ્રુ
૫	મથાળું	તા	તારા
,,	૧૦	માંલા	માલા
,,	૧૨	કર્યં	કર્યું
,,	૧૭	યે	મે
૮	૨	રહ્યં	રહ્યું
,,	૫	સુભૂ	સુભ્રં
,,	૯	નિઠાસે	નિકાસે
૮	૧૮	સ્વ	સ્વ
૧૯	૫	પ્રહર્ષ	હર્ષ
૨૧	૭	દય	હૃદય
,,	૧૦	સાધુ	સાધુ
,,	૧૭	હદય	હૃદય
,,	૧૮	ઘુઘટ	ઘૂંઘટ
૨૨	૮	સો	સૌ
,,	૯	વિદ્યુત	વિદ્યુત
૨૪	૨	શીતાળ	શીતળો
૩૧	૨૧	ન્યન	ન્યૂન
૪૧	૧૪	અશ્ર	અશ્રુ

પૃષ્ટ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૨	૯	ભસ્મ	બની ભસ્મ
,,	૧૦	દુઃખદાહ	દુઃખદાહ
,,	૧૩	દ્વિધ	દ્વિધા
૪૪	૭	ફુભડાં	ફુલડાં
૪૬	૧૬	હમાર	હમારા
૫૨	૧૯	દે	દો
૬૯	૭	મેઘ	મેઘની
૭૦	૧૮	યઇને	થઇને
,,	૨૧	રસ્ટ	રસ
૭૪	૧૩	નથી	પ્રીતથી
૮૨	૯	વેળ	વેળા
૮૩	૮	તે પ્રિયાની	તેની પ્રિયાના
૮૭	૪	દયન	નયન
૮૮	૪	વીણુ	વીણા
૯૩	૧૪	૬ઃખકર	દુઃખકર
૯૭	૩	સજતો	સમજતો
૯૮	૭	અ	એ
,,	૨૨	થોડ	થોડા
૯૯	૧૧	સમ શે	સમજશે
,,	૧૩	તુ	તુજ
૧૦૬	૪	માંગ	માર્ગે
,,	૧૧	અત્મા	આત્મા
,,	૨૨	ત	તે
૧૦૭	૧૯	અ	અં
૧૧૦	૬૦	પ્રણુશ્રી	પ્રણુયી
,,	૧૨	પ્રાઢ	પ્રૌઢ
૧૧૬	૭	હયાં	હૈયાં
,,	૧૯	મમ	નામ
૧૩૧	૩	રમ	રમા
૧૩૨	૧૧	એમે	અમે
૧૪૫	૪	જલયાન	જલપાન

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫૧	૧	કયાથી	કર્યાથી
૧૫૨	૧	ની	નીતિ
૧૫૭	૧૧	જીતો	જોતો
૧૫૮	૧૯	ખર્ડ્યું	ખર્ડ્યું ને
૧૬૦	૧૪	પ્રિયુ	પિયુ
૧૬૫	૬	વધક	વૈધક
,,	૭	કૂપી	કુંપી
,,	૯	સારે	સારો
૧૭૦	૧	થાતા	થાતાં
,,	૧૪	બલ વૃન્દ	બાલવૃન્દ
૧૭૧	૨	ધસી	ધુસી
,,	૧૩	ક	કું
૧૭૨	૧૦	ઉએડનારા	ઉધેડનારાં
૧૭૪	(મથાળું)	ટેલીયા	ટેલીયો
૧૭૫	૮	આવવો	આપવો
૧૭૬	૧૩	ચોટી	ચોટા
,,	૧૫	સ્હેતા	સ્હેતાં
૧૭૮	૧	જહા	જહાં
૧૭૯	૧૩	વસન્તા	વસન્ત
,,	,,	રૂપાળો	રૂપાળે
૧૯૪	૩	કાં કીડીઓ	કાકિડીઓ
૧૯૪	૧૬	સુતા	સુતાં
૨૦૦	૪	દ્નો	દિનો
૨૦૧	૪	દ્ગો	દૃગો
,,	૫	એ	ને
૨૦૪	૬	દ્દિલબર	દિલબર
૨૦૫	૧૨	છાંટી	પાસે
,,	૧૩	કંઠ પાસે	છાંટી
૨૦૬	૧૬	હ્રદય	હૃદય
૨૦૭	૧૮	અશ્ર	અશ્રુ
૨૦૯	૧૪	હ્નદય	હૃદય

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૦૭	૮	હ્દય	હૃદય
૨૦૯	૧૦	હ્દય	હૃદય
૨૧૦	૨	હ્વદય	હૃદય
૨૧૧	૧૧ અને ૧૨	હ્દય	હૃદય
૨૧૨	૧	ને	ન
,,	૯	અ	આ
,,	૧૦	હ્દય	હ્રદય
,,	૧૩	િજગરનો	જિગર તે
૨૧૩	૭	અહો !	અહો ! એ
૨૧૫	૧૬	હ્વદય	હૃદય
૨૧૭	૨૦	પ્રિપ	પ્રિય
૨૧૮	૮	એ દિલ	એ મુજ દિ
,,	૧૧	કાણુ	કોણુ
૨૨૦	૯	મેળદાસને	મૂળદાસને
૨૨૦	૧૮	પ્રિય	પ્રિય
૨૨૦	૧૯	ઠેરસે	ઠેરશે
૨૨૧	૬	બારણેથી	બારણે તે
,,	,,	મ્હારે	મ્હારે તો
,,	૭	થાશે	થશે
,,	૧૦	કૃપમ	ક્યમ
૨૨૩	૭	અકરંગી	એકરંગી
૨૨૪	૧૨	એ	એજ
૨૨૬	૪	હ્દય	હૃદય
૨૨૮	૬	જીવિક	જીવિત
,,	૧૮	છઠે	ઉઠે
૨૩૦	મથાળું	મેન	મને
,,	૧૫	હરત	ક ત
૨૩૧	૧૧	દ ા	દયા
,,	૧૫	ધડયાં	ધડકયાં
,,	૨૦	થશુ	બને
,,	૨૧	અધરે છે	એ ધરે છે

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૨	૧૦	હયે	હૈયે
૨૩૩	૨	સાધવાનાં	સાધવાનાં
,,	૪	મોહ	સહુ મોહ
૨૩૫	૪	ચકશો	શકશો
૨૩૯	૨	ગંદકી	ગંડકી
૨૪૦	૨	સ્થિતિન	સ્થિતિની
,,	૧૪	હયું	હૈયું
૨૪૧	૧૪	ચિપા	ચિન્તા
૨૪૪	૬	ઉન્દારો	ઉદ્‌ગારો
,,	૧૬	અદધિ	ઉધિ
,,	૧૮	અસક્ત	આસક્ત
,,	૨૧	ચક	ચક્ર
૨૪૫	૬	સનેહ	સ્નેહ
૨૪૬	૩	સ્થિર નહીં	નહીં
૨૪૭	૮	અમ	એમ
૨૪૮	૫	આજૈ	આજે
,,	મથાળું	રૂણ	ઋણ
૨૪૯	૬	જૈ	જે
,,	૨૧	નવ ભેદ	ભેદ
૨૫૦	૮	ખેચોં	ખેચ્યાં
,,	૧૭	હસ્ત	હસ્ત
૨૫૨	૧	ભેંચાઇ	ખેંચાઇ
,,	૧૫	કોને	તેને
૨૫૪	૧૭	મૂત્તિ	મૂર્ત્તિ
,,	૧૮	હયાનાં	હૈયાનાં
૨૫૫	૨	ગ્રહ્માંડ	બ્રહ્માંડ
,,	૨	રહે	રહી
૨૫૫	૬	ચોઠી	ચોડી
૨૫૬	૭	એ	એજ
૨૫૭	૧૦	શ્વમ	સ્વમ
૨૫૮	૧૦	જૈ	જે
,,	૧૧	ઘણાં	ઘણાં

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
,,	૧૭	મખે	સખે
૨૫૯	૪	સાન્તિ	શાન્તિ
,,	૧૧	શ્મરે	સ્મરે
,,	૧૨	શ્થિતિ	સ્થિતિ
,,	૧૪	અધ્રિ	આધિ
૨૬૦	૩	શ્વાદ	સ્વાદ
૨૬૨	૪	દય	હૃય
,,	૯	બની	બધીની
,,	૧૪	નહીં	તહીં
૨૬૫	૪	ધડી	ઘડી
૨૬૬	૧૪	પ્રવિજ્ઞા	પ્રતિજ્ઞ
૨૬૯	૪	શહુ	સહુ
,,	૭	વૃક્ષો અમરથી	વૃક્ષોથી અમર
,,	૧૯	કવિનયથી	કવિનયનથી
૨૭૦	૨	સંચુ	ચંચુ
,,	૧૨	શ્રષ્ટિ સઘળી	સૃષ્ટિ સઘળી
,,	૧૭	કણુ	કણુ પડે
,,	૧૯	કુશુમ	કુસુમ
,,	,,	શું મૃદુતા	શુ ન મૃદુતા
૨૭૧	૨	મીડી	મીઠી
,,	૬	હયુ કેમ	હૈયું ક્યમ
,,	૧૬	પ્રેતિ	પ્રતિ
૨૭૨	૨	અકય	ઐક્ય
,,	૧૬	સ્થલ	સ્થૂલ
૨૭૩	૩	આર્દ્ર	આર્દ્ર
,,	૨૧	હ્રદય	હૃદય
૨૭૪	મથાળું	ત્હોરી	ત્હારી
૨૭૬	૯	કુર	ક્રૂર
૨૭૭	૧૧	ચિંતા	ચિંતા
,,	૧૪	સાની	શાની
,,	૧૬	ખોલી	ખાલી
૨૭૯	૮	ાવહીં	તહીં
૨૮૦	૧૮	હૃદય	હૃદય

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૩૫	૧૩	સિન્ધ	સિન્ધુ
૩૫૩	મથાળું	નું	છું
૩૫૫	૧૩	છે	છો
૩૫૭	૩	પ્રયાશ	પ્રયાસ
૩૬૨	૫	સુણુતા	સુણાતા
૩૯૩	૭	અહોઅહો	અહો
૪૦૫	૪	સા	સા
,,	૬	દૂર	દૂરે
૪૧૩	૬	શ્રમિન	શ્રમિત
૪૧૯	૨૦	ત્યાં	ત્યાં મુજ
૪૨૧	૨	ઉપર	ઉર
૪૨૫	૧૪	અ	એ
૪૩૬	૪	રૂ	રે
૪૩૭	૧	વાતવા	વાત
૪૪૦	૮	ર હ્યા	રહ્યા
૪૪૩	૯	કહીશ	કહો
૪૪૫	૧	વતી	વળી
૪૫૨	૨	મરણ નંદ	મરણ નંદ
૪૬૭	૧૬	બોલતાં	બોલેલા
૪૬૯	૯	વરીનું	વૈરીનું
૫૭૫	૧૦	ગ્રહીઉપગ્રહો	ગ્રહઉપગ્રહો
૪૭૭	૩	સ્મિતવાળા	સ્મિતાળા
,,	૨૦	મલિત	મલિન
૪૭૮	૨	વિના	વિના
,,	૧૫	ન ખોવાયાં	ના ખોવાય
૪૮૦	૧૯	કુંજ	કુંજ
૪૮૫	૧૧	સૌ	સૌજ
૪૮૬	૧૩	જે	છે
૪૮૭	૮	દેવાદારનો	દેવાદારને
૪૮૮	૧૦	બોલ	કાં બોલ
૪૮૯	૧૮	ચાહે	ચાહે:

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૮૧	મથાળું	પ્રેક	પ્રક
૨૮૨	૪	ગીતી	વીતી
૨૮૬	૩	દવી	હેવી
૨૮૭	૨	સિથિલ	શિથિલ
૨૮૮	૨૦	નયને	નયનેના
૨૮૯	૧૪	પ્રિતમા	પ્રતિમા
,,	૨૮	પ્રિત	પ્રતિ
૨૯૦	૧૭	હનદય	હૃદય
૨૯૧	૧૬	રહીશ	કહીશ
,,	૧૯	શ્રણી	શ્રેણી
૨૯૪	૮	વ્યાપો	વ્યાપ્યો
૨૯૫	૩	હયું	હૈયું
,,	૪	લુટવાનું	લૂટાવાનું
૩૦૦	૧૭	અનન્તી	અનન્તની
,,	૨૧	જપથીજ	જાપથીજ
૩૦૨	૩	અશુર	અસુર
,,	૧૦	હેવી	હૈવી
૩૦૩	૧૩	રશ	રસ
૩૦૭	૧૫	કે	કેં
૩૦૮	૨	એ	એ તે
,,	૫	પ્રથય	પ્રણય
,,	૮	સંયોગની	સંયોગોની
,,	૧૬	કોઇની	કોઈ
૩૦૯	૪	ભેડવાને	ભેટવાને
૩૧૨	૧૨	રંગ	રંગે
૩૧૪	૩	ખરી	ખારી
૩૧૭	૧૩	ચડતી	ચડતી ભરતી
,,	૧૪	પ્રથય	પ્રણય
૩૧૯	૧	ગુ	ગુંજ
૩૨૦	૯	યાય	થાય
,,	૧૮	અ	આ
૩૩૩	૧૯	થહે	ગ્રહે

वनमां एक प्रभात.

ભૂં ભૂં ભૂં ગુંજ પ્રેમી ષટપદ કમલે અર્ધ ખીલ્યું રહ્યું એ,
જો, તે બાલાર્ક ઘેલો નિજ કર જલમાં ઝૂલતો આ ઝગોળે !
માની પ્યારી મનાવે મુખ પર ખરતાં આંસુડાં લૂછતો એ,
અંકે લીધી, હસાવી, નરમ વચન એ નેત્ર કેવાં વદે છે !

કાન્તા ને કાન્ત હીંચે, તનમન હૃદયનાં એક છે સ્નેહભીનાં,
નાનાં મોટાં સુરંગી મધુર ચળકતાં હીંચકાવે રસીલાં;
રાતી નીલી મધુ પી કુમુદિની પરથી કૂદડી રંગવાળી,
પીળો પ્યારો હિમાંશુ નિરખી લટકતો બાપડી ચિમળાઇ !

કુંળું મ્હોં એ છબીલું હૃદયજ્વરબળાપે નીચાણું નમ્યું છે,
કમ્પે બાલા બિચારાં થરથર, બદને સ્વેદન રેલ ચાલે;
આહા ! સ્નેહી ! તમારે જળ પર વસવું, સાથ છો રાત દહાડો
જુદાં પ્રેમી તમારાં દિલ પણ અળગાં, આમ રોવો હસો છો !

ત્યાં પેલું જો હરિણું નદતટ પર એ ચાવતું ઘાસ લીલું,
આછાં રૂડાં રૂપેરી કિરણ રવિતણાંએ બધું ઘાસ છાયું;
વૃક્ષોનાં ઝુંડ ઉંચાં પર ઢળકી રહી વેલડી કુંમળી જો,
પુષ્પોના પુંજ ઝમ્યા વિવિધ વિલસતા આ રૂપાળા લળ્યા, જો !

કુંજોમાં ત્યાં ઉડન્તું બુલબુલ રમતું બેસતું ને ફરન્તું,
ઓ ! ત્યાં બેઠું લપી ચંડુલ ગુલ પર જો વાણી મીઠી લવન્તું;
ત્યાં આકાશે પડયો છે સ્થિર ઘનકટકો શ્વેત ને પિંગળો તે,
તેજસ્વી એ ડગે છે નિજ રૂપ બદલી, શાન્ત પાછો થયો છે.

તારો તૂટયો નભેથી ખરરર ખરતો, તોપગોળો વછૂટયો,
રાતો વન્હિભભૂકો ભડભડ બળતો આભમાં ઉડી ચાલ્યો;
ગંગાનો ધોધ ફાટયો ગિરિશિર પરથી, રામનું બાણ છૂટયું,
તેવો તે શૃંગવાળો મૃગ જલઝરણું ફાળથી કૂદી ચાલ્યો !

ઉભો ત્યાં સિંહરાજા ઘરઘર ઘરરે, જોરથી ત્રાડ દેતો,
ડોલાવ્યા ડુંગરોને, રવિ પણ ચમકયો લાલ અંગાર જેવો;
પક્ષી બોલે ન ચાલે, દ્રુમ પણ ધ્રુજ્યાં, પૃથ્વી ધ્રુજી રહી આ !
આ તે બ્રહ્માંડ ફાટયું ! પ્રલય થઇ ગયો ! શંભુએ શંખ ફૂંક્યા !

આલિંગે ભવ્ય લીલા નદસરજલને, પ્રેમમાં મસ્ત ડોલે,
ઉડી બાઝે સુસ્નેહી હૃદય હૃદયના સત્ત્વને જેમ પ્રેમે !
ઘેલો હું એ રમું છું ! તનમન લપટયાં ! રમ્ય છું, એક હું છું !
વેલી, વૃક્ષો, નદી, ને ગિરિ, નભ, ઝરણે લીન હું સર્વદા છું !

૧૯–૯ ૨૨.

* આ કાવ્ય પૃષ્ઠ ૧૨ ઉપરના મસ્ત ઇશ્ક પહેલાંનું છે.

कलापिनो केकारव.

फकीरी हाल.

અરે ઉલ્ફત ! અયે બેગમ ! લીધી દિલબર, હતું આલિમ ?
હતું જે બેહિશ્ત થઈ જહાન્નમ: ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

ગયું આ ઝિંદગીનું નૂર: હવે જહાંગીર બે પરવા:
તું લૂંડીની નથી પરવા: ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

ન ધારૂં હું કદી કફની: દગ્ધ દિલ પર ન સારૂં ખાક:
ન પરવા વા છે કિસ્મતની: ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હવે દરખત પર ચડવું: બુલબુલ મ્હારૂં હું હું હું:
કરૂં નાગો બિયાબાને : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હતો જે હું, હતું જે હું, નથી તે તો, નથી હું હું :
ગયું છુટી : ગયું ઉડી : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હવે આ દમ નથી દમમાં : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !
પરેશાણુ જ છે રાહત: ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

૧૫-૧૦-૯૨

મધુકરની વિજ્ઞપ્તિ.

અરે રે ! પુષ્પ ! આ ભમરો મરે છે હો: મરે છે હો !
નમેરૂં થઇશ શું, વ્હાલા ! હું ત્હારો છું: તું મ્હારો થા !

તું બીડાતાં હું બીડાઉં: તું ખીલે, તો હું ગુંજું છું:
ન ભોગી પુષ્પ બીજાનો : હું ત્હારો છું: તું મ્હારૂં થા!

અરે ! તું ભૃંગ બીજા જો ભ્રમણ કરતા ફુલે ફુલે :
કદી મ્હારી ન રીતિ એ : હું ત્હારો છું તું તું મ્હારૂં થા !

કંટક કાપી નાખી દે: ભ્રમર છાતીથી ચાંપી લે:
તું શોભે સર્વદા હું થી: હું ત્હારો છું તું મ્હારૂં થા !

હું ત્હારો ને ન તું મ્હારૂં, ન રીતિ એ રતિની છે:
કદર તું પ્રેમીની કર, તો હું ત્હારો છું: તું મ્હારૂં થા !

તપું છું હું: બળું છું હું મરૂં છું હું અરે પ્યારા
તું મકરંદ છાંટી લે: હું ત્હારો છું: તું મ્હારૂં થા !

આ તો સ્વપ્ન ટુંકું છે: હું ગુંજી લઉં: તું ખીલી લે !
થશે પલમાં અરે ! હા ! શું ? હું ત્હારો છું: તું મ્હારૂં થા !

સુકોમલ તું ખરી જાશે: ભ્રમર ત્હારો મરી જાશે:
આખિરની ગતિ એ છે: હું ત્હારો છું: તું મ્હારૂં થા !

૨–૧૧–૯૨

——:o:— –

હૃદયકમલની જૂઠી આશા.

રે ભોળી ! જલઝુલતી કમલિનિ ? કાં ભુલ ? વ્હાલી સખી—
જોઇ પુર્વ દિશામુખે પ્રસરતી લાલાશ આ ઉજળી ?

આશા વ્યર્થ ધરે રવિ સુકરની સંધ્યાસમે, બાપલા !
એ તો હિમપતિ શશી નિકળશે, ના ના પતિ, હે હલા !

આ પોચું દિલ તું સમું સુમન છે, તેણે ગ્રહી આશ’તી :
જાણ્યું સૂર્ય થઇ પ્રફુલ્લ કરશે પ્રેમી તણી પ્રીતડી :

ના તે તે નિકળી હતી શશી સમી, હિમે હણ્યું કાળજું :
જૂઠી આશા દઝાડતી સુમનને, ભુલે ન તે ઝાલ તું !

૪–૧૧–૯૨.

ભોળાં પ્રેમી.

કમલ ભોળું, કુમુદ ભોળું, ભ્રમર ભોળો, દિવાનાં છે,
જે જેનું ન તે તેનું, પ્રેમી પ્રેમી જૂડાનાં !

ભ્રમર ગુંજે કમલ કુમુદે, ન જેને છે કદર તેની,
દિલ તેઓ તણાં નભમાં, પ્રેમી પ્રેમી જૂદાનાં !

કમલ પ્રેમી રવિનું જે, કુમુદ બાઝયું શશીને જે,
ફરે ઊંચા તે બેદરકા, પ્રેમી પ્રેમી જૂદાનાં !

કમલ, ભમરા, કુમુદ જેવું હૃદયે મ્હારૂં ખરે ભોળું,
કુદે, બાઝે, પડે પાછું, પ્રેમી પહાડ પાણો છે !

ઇચ્છે દાસ થાવાને, ન કોઈ રાખતું તેને,
બિચારૂં દિલ આ કહે છે, "પ્રેમી પહાડ પાણો છે !"

મનુની પ્રીત દીઠી મેં, ઝાકળમોતી જેવી તે,
લાડુ લાકડાનો સ્નેહ, પ્રેમી પહાડ પાણો છે !

હવે મનજી મુસાફર તું; બહેતર જા બિયાબાંને;
કરી લે પ્રીત પક્ષીથી, પ્રેમી પહાડ પાણો છે !

નિઃશ્વાસે ભર્યું હયું, અશ્રુથી ભર્યાં ચક્ષુ;
મગજ બળતું કહે છે : "હા ! પ્રેમી પહાડ પાણો છે !"

૯-૧૧-૯૨.

परिताप.

દિલ અશ્રુ થકી પલળ્યું, છલક્યું :
દપટ્યું દિલમાં દિલનું દુખડું :
ન સખો ન સખિ દિલથી લપટ્યું :
ફટકયો ભટકું ! ફટકયો ભટકું !

નથી ભાન હવે :
નથી હામ હવે :

નવ પ્રીતિની દોરીથી હું લટકું :
નવ કો મનમાં કદી હું ખટકું :

નથી આશ મનેઃ અવકાશ મનેઃ
ભટકું ફટકયો ! ફટકયો ભટકું !
મન હર્ષ હવે–
મન શોક હવે–
તજ નિર્લજ ! તું: તજ તું: તજ તું !
મુજ પ્રેમ હવે દરીયે પટકું !
મુજ પ્રાણુ ન કાં દરિયે પટકું !
ફટકયો ! ફટકયો ! ભટકું ! ભટકું !

૨૭–૧૧–૯૨.

तारामैत्रक मुग्ध प्रेम.

સંધાડી પ્રેમદોરી મેં, મચાવી મિષ્ટ ગોષ્ટી મેં,
પ્હેરાવી પ્રેમમાલા મેં, જગાવી પ્રેમજ્યોતિ મેં !

ઉડાવ્યું પક્ષી પ્રીતિનું, ઝીલ્યું સુપુષ્પ ચક્ષુનું,
કરાવ્યું સ્નાંન પ્રીતિનું, કર્યું મેં પાન પ્રીતિનું !

સુધાના નીરમાં ન્હાયાં, અમે પ્રેમી રમ્યાં મ્હાલ્યાં,
પડયાં ત્યાં સ્નેહફાંસામાં, છુટયાં તે ના વછુટયાં ના !

મદિરા નેત્રનખરાંનો પી પી ભાન ભુલ્યો હું:
થયો હું હોલો ! તે હોલી ! થયો તે હું ! થઇ તે હું

પછી રતિનાવ ઝીંકયું એં કપાળે હાથ દઇ દરિયે !
ઓળે કે બચાવે તે સુકાની પ્રાણપ્યારી છે !

૩૦–૧૧–૯૨.

अश्रुस्थान.

ના પાડ હે મન અરે ! કદિ પ્રેમબિન્દુઃ
ના ઢોળ હે મન ! અરે ! કદિ પ્રેમસિન્ધુઃ
ના રેડ અમૃતઝરો કદિ પ્રેમઈન્દુઃ
નીચોવ ના રસભર્યું કદિ પ્રેમલીંબુ !

નિશ્વાસ અશ્રુ દપટી ધર ધીર સ્નેહી :
ના રોળ ક્ષાર ભૂમિમાં ફુલડાં સુપ્રેમીઃ
હૈયે દબાય કદિ જો કુમળું સુહૈયું,
રો રો ભલે ટપકતે નયને પછી તું.

રો વા ભલે વિજન કો કહિં સ્થાન શોધીઃ
આંસુ ભલે વિખરતાં રડતાં સુમોતી;
જા જંગલે નિડર તું પડ વૃક્ષખોળે,
આંસુઝરો જલઝરેજ વરાળ ઓળે !

૧૩-૧૨-૯૨

एकप्रेम.

હકીમ કે તબીબની તલબ નથી મને !
નફસની પરવા નથીઃ ન ઈશ્કની મને !

માશુક નથી મિસ્કીન છું: જહાંગીર છું મને
ખલ્કની તમા નથીઃ સુલતાન છું મને !

પરિવાર મ્હારો હું જ છું : મસ્તાન છું મને !
બેઝાર હું આજે ફરૂં : ગલતાન છું મને !

પ્રેમગુલ ચુમ્યાં ઘણાં: ખાર ભોંકાયા મને !
દર્દે-ખૂન દિલ દર્દ–કર્ત્તા દસ્ત લાધ્યું ના મને !

સખા જોયા મેં ઘણા : સખી જોઇ એક મેં !
ઉમેદ બર આવી નહીં: શું કહું ખાલેક નેકને !

દ્વૈત પ્રેમી જે હતો અદ્વૈતપ્રેમી હું થયો !
બ્રહ્માંડ મ્હારૂં: બ્રહ્મ મ્હારૂં: બ્રહ્મવાદી હું થયો !

૧૪–૧૨–૯૨

दिलने रजा.

ફાટે કે ન ફાટે તું, ચીરા કે ન ચીરા તું,
અરે દિલ ! તેં કર્યો બેહાલ: મારે કે ન મારે તું

ભલે ધડકી રહે છાનું, ભલે બળી કોયલો થા તું
ખરીજા તું મને તો શું ? ડરી જા તું મને તો શું !

રખે કાંટો તને લાગો, કમલ જાણી તને રાખ્યું,
પરન્તુ તુંજ કાંટો છે, ઉડી જા તું: ગળી જા તું !

દુનિયા છે તને પ્યારી, હવે છે તું મને પ્યારૂં,
તું કોઇનું નથી તો હું ન તહારો છું ન મહારૂં તું!

જૂનિ પ્રીતિ ગઇ તુટી ! નથી તુટી તણી બૂટી !
બુટી ગઇ વાટ દીવાની, પછી બળવું રહ્યું ક્યાંથી ?

હવે બ્રહ્માંડમાં હું છું : હવે બ્રહ્માંડમાં તું છે:
પ્રીતિ તો આપણી એ છે ! મિલાવો આપણો એ છે !

૨૨-૧૨-૯૨

केलिस्मरण.

લતા સુભ્રૂની ચડતી વિલાસે:
પયોધરો ગાઢ હલે હુલાસે:
વિશાળ નેત્રો રતિમાં વિકાસે
પ્રફુલ્લ સુપલ્લવ લાલ ભાસે !

સીત્કાર શબ્દો મુખથી નિકાસે
પ્રભા પ્રિયાના મુખથી પ્રકાશે:
ઉરોજ કંપે કૃશ ઉદરીનું
કપોલમાં છે પરસ્વેદ બિન્દુ !

નૂપુર છંદો ઝમકી રહે છે :
પુષ્પો ગતિથી સરકી પડે છે:
છૂટેલ બાલો વિખરાઇ જાયે :
શ્રમિત અંગે લપટાઇ જાયે !

શિથિલ બાલા સુકુમાર કાયે:
ને હસ્ત ઢીલા જરી ના હલાવે:

નિતમ્બભારે લચકી પડે છે :
કટિ સ્તનોના ભયથી લડે છે !

અઢેલી પ્યારા પિયુને ઉભે છે :
પતિથી ટેકો દઇને હલે છે :
જરા ખસી ચુંબનને જુવે છે :
કટાક્ષ મારી ચપલા હસે છે !

"પ્રભુ!" કહી તે પતિ સાથ લે છે :
અગાસિયે તે ઝટ સંચરે છે :
જુવે પતિનું મુખ સર્વ પ્હેલી :
જુવે નિશા ચાંદની પ્રેમ છેલી !

પ્રિયા ન એવી નિરખી, અરે ! મેં :
પ્રિયા ન એવી રીઝવી, અરે ! મેં :
પ્રિયા ન એવી લીધી ઉર, રે ! મેં :
વસંતકેલિ ન કીધી, ખરે ! મેં !

૧૮૯૨.

ઠગારો સ્નેહ.

હૃદય દગલબાજી જાણશો ના કદી આ,
હૃદય હૃદય ઝાલે ઝૂરવું છે પછી, હા !
હૃદય ધવલ સર્વે દુગ્ધ જાણી ફુલાયે,
ભુવરપય ગળેથી ઉતરી આગ બાળે !

ઘન ગડગડ ગાજ્યો ચાતકું ચિત્ત ફૂલે,
પથર વત કરાનો મેઘ આવી મળ્યો તે !

ષટપદ મકરન્દ લુબ્ધ રીઝો રહે શું,
ધવલ કમલ ના આ છીપલીને કરે શું !

મૃગજલ સમ સ્નેહી સ્નેહસિન્ધુ ધરે છે,
હૃદયમૃગ બિચારૂં આશા રાખી મરે છે
સરપશિર મણિને પ્રેમ પ્રેમી તણો આ,
વિષ રગ રગ વ્યાપે પ્રાસ થાયે કદી ના !

૧-૧-૯૩.

स्नेहशंका.

ઘણું તાવ્યું–ઘણું ટપકયું-બિચારૂં મીણનું હૈડું :
ઢળ્યા કરશે હજી એ તો બિચારૂં પ્રેમનું પ્યાલું !

ન થા ન્યારી : ન થા ઘેલી : ન થા વ્હેમી : ન થા મેલી !
ફરી મ્હારૂં હૃદય ત્હારૂં હવે શંકા પ્રિયા, શાની !

કદી દિલને ન દે દિલ તું : દીધું દિલ તો ન લે તે તું :
હૃદયનું સત્ત્વ પીધું તેં : હૃદયહીણો કરે તો શું !

કહે ને પ્રાણ, દિલમાં ક્યાં રહી તુજને હજી શંકા ?
કાપી દઉં તે નાખી હું ; ન છે તેની મને પરવા !

કાંટો જે તને લાગે મને ભાલો તે ભોંકાયે :
હૃદયચીરે રૂધિર રાતું વહે છે તે તપાસી લે !

હૈયું હનુમાનનું ચીર્યું, નિહાળી રામની મૂર્તિ :
હૃદય મારૂં અરીસો છે ઉઘાડી તું ભલે જો તે !

૯–૧–૯૩

कुमुदिनीनो प्रेमोपालम्भ.

લગાડી મોહની, પ્યારા ! કઠિન હૈયું કર્યું શાને;
અહો હો ! નાથ કપટી રે ! બલિહારી ત્હમારી છે !

સ્મૃતિ છે એજ મુખડાની, ન દેખી હું દુઃખી છું રે !
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

બકું છું હું તમે માનોઃ જિગરમાં ઘા મને ઊંડા !
ઉભળકા આ હૃદયના હા ! કહો કયાં ઠાલવું ફાડી !

કરો ના બૂજ દર્દીની, ન મારો બાંધીને મ્હોડું :
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

વનોમાં આગિયા ઉડે, પલક ચમકી રહે છાના :
સુપ્રેમી આગિયા જેવા તમે તોયે પ્રભુ મ્હારા !

ન તાણો પ્રેમની દોરી, બહુ તાણ્યે જશે તૂટીઃ
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

હું તો આ પુષ્પ છું કુમળું, ઝર્દ આ દર્દથી કીધું:
મળે સ્વપ્ને કરુણ, વ્હાલા ! હણાઊં હેતવાળી હું !

હતાં સાથેઃ ગયા ઉડી વિચારો હો ! વિસારો શે ?
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

જીવન આ ચંદ્રથી ઓપ્યું : શરીર પાણી પરે લટક્યું !
દુઃખિયણ હું દુભાયેલી જીવું તો શું ! મરૂં તો શું !

અમીની આંખની પ્યારી કુમુદ આ તો ત્હમારી છે :
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

અરે રે ! યોગ થાશો માં ! થયો તો સ્નેહ જામો ના !
મૃદુથી ઓપરવા યા બેદરકાર પ્રેમી જડાશો માં !

અજાયબ સ્નેહના રસ્તા ! અજાયબ ગાંઠ પ્રેમોની !
ખુમારીને ખુવારી છે : અજાયબ પ્રેમની મસ્તી !

૧૫-૨-૯૩

मस्त इश्क.

અયે કાતીલ ! શાને તું સૂતું રહેજે : પડ્યું રહે તું
નથી તકસીર ત્હારી એ : ગુનેહગારી હમારી છે !

બિસમિલ્લાહ ખતમ થઇ જાઃ જિકર કર નાઃ જિગર ગમ ખાઃ
હૃદય નાદાન પ્રેમીલા, દિગમ્બર રાખ ચોળી થા !

કિતાબો ઇશ્કની ખોળી : ઉથામ્યાં પ્રેમનાં પોથાં :
વિષમ છે ડંખ પ્રીતિના : વિકટ છે સ્નેહરસ્તા ત્યાં !

આશક આ પડયો બેહોશ: મરી જાશે એ હિજરાઇ:
આ ફેરહાદની કબરે નથી શિરીન સૂવાની!

બસ કમબખ્ત દિલ ભોળા! ઉધામા છોડ ઉલ્ફતના
ન કર તું મુફ્ત અફ્સોસી: મળશે દાદ ના અહિંયાં!

આ દરબાર દરવાજે ડંકા પ્રેમના બાજે:
પરન્તુ બેવફાઇનાં ઉપર નિશાન ફરકે છે!

કરી ખામોશ પછડા માં: આ તો ખ્વાબનાં નખરાં:
આ ગુલઝાર જાદૂનો: ફરેબી ને દગાવાળો!

મળે જો ના તને હીરો લગાવી કોયલો કાળો:
બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું અખંડાનન્દમાં રાચી!

માયિક પ્રેમ તરછોડી અનલ હકનો તું કર દાવો:
બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું: મસ્તીનો તું લે લ્હાવો!

૭-૪-૯૩.

कटु प्रेम.

અશ્રુ હવે નયનનાં નયને જજો હો!
નિશ્વાસ આ હૃદયના હૃદયે રહો હો!

આશા બધી દિલ તણી દિલ ત્યાગજો હો!
આનન્દ આ નદ તળે જલમાં પડો હો!

આસક્ત આ હૃદય ક્રૂર વિરક્ત તે હા !
હૈયું કઠોર પ્રિયનું : કુમળું અરે આ !

આ પુષ્પ, એ બરફ નો કડકો ખરે છે :
આ યોગ એ વિધિબલે નિરમ્યો અરેરે !

શૂળી પરે પણ પ્રિયા પલ ના વિસારૂં ,
મ્હારી ગણી તન મને સમ પ્રાણ જાણું ;

તે તો ન કિન્તુ સમજી મમ શાન્ત ચિન્ના !
આયું વહ્યું વહી જશે કટુ પ્રેમ પીતાં !

પીયૂષ આ છલકતું છલક્યું ઢળ્યું ત્યાં ,
આ સ્નેહશીતલહરી લપટી પડી ત્યાં ;

ત્યાં તો હલાહલ રહ્યું મુજ આશસ્થાને,
જ્યાં સ્વચ્છ પ્રીતિ મુજ મૃત્યુ સુધી વિરામે !

૨૪–૪–૯૩

प्रेम अने मृत्यु. *

ફેંકી દીધો મિથ્યા પરન્તુ સત્ય પ્રેમ મીઠો મીઠો :
વળી મિષ્ટ છે મૃત્યુ ખરે જે અન્ત લાવે કષ્ટનો :
ભોળું હૃદય જાણે નહીં : તો જાણું નહીં મધુતર કયું !

હે પ્રેમ ! તું મધુ છે ભલા ? તો તે બને મૃત્યુ કટુ :
પ્રેમ ! તું કડવો ખરે ? મૃત્યુ મને તો છે મધુ :
અહો પ્રેમ ! જો મૃત્યુ મધુતર, તો મને મરવા જ દે !

* ઇંગ્રેજ રાજકવિ ટેનિસનના એક ગીત ઉપરથી

મધુ પ્રેમ કરમાઇ જવા પેદા થયો જે ના દિસે,
મધુ મૃત્યુ સૌ જનને દિસે કરતું નિઃસ્નેહી ખાક જે,
એમાં મગજ સમજે નહીં: જાણું નહિં મધુતર કયું

પ્રેમમાં ઘસડાઇ જાવા ઇચ્છું જો કદી તે બને:
દોરાઉં હું મૃત્યુ થકી બોલાવતું તે ત્યાં મને:
બોલાવ રે! હું આવું છુ! હું આવું છું! મરવું હવે!

૨૮-૪-૯૩

પ્રેમ અને શ્રદ્ધા. *

પ્રેમ પ્રેમ હોય જો, પ્રેમ આપણો જો હોય,
તો પ્રેમમાં શ્રદ્ધા અશ્રદ્ધાનું સંઘાતે બલ ન હોય:
અશ્રદ્ધા અણું માત્ર તે અશ્રદ્ધા છે બધી ખરે!

અદૃશ્ય ને ઝીણો પડે ચીરો કો વીણામાં જરી,
ધીમે ધીમે તે મધુર રવને કુંઠ કરી નાખે કદી:
પહોળો થતાં મ્હોટો થતાં તે સ્વરહીણું કરી નાખશે!

પ્રેમીદિલવીણા મહીં ચીરો કદી ઝીણો પડે,
કે મુરબ્બાની બરણીમાં ફૂલ એકને ચાંદી પડે,
તો પ્રેમ સ્વર ઉડી જશે: ફૂલ મિષ્ટ સૌ બગડી જશે!

અશ્રદ્ધાનું બીજ પણ નથી ગ્રાહ્ય: ફેંકી દે તું એ:
પણ એ જશે? રે! રંગ કાળો પ્રાણ સાથે તે ખસે!
રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહિં તો નહીં રતિભાર પણ!

* ઇંગ્રેજ રાજકવિ ટેનિસનના એક ગીત ઉપરથી.

મુજ નામ જે મ્હારૂં હતું ત્હારૂં થયું : અન્ય એક એ :
મને કીર્તિ જો મળે તો તે બધી ત્હારા જ છે :

લાગે તને કદી ડાઘ કાળો તો મને લાગી ચુકયો :
તો રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહીં તો નહીં રતીભાર પણ!

૯–૫–૯૩.

चंचल प्रेमसुख. *

———:o:———

કટાક્ષમાં ફિક્કાશ કે અવકૃપા શબ્દમાં,
વા ભ્રાન્તિ માત્ર એવી સ્નેહી હૃદયમાં—

ન્હાના આવા સબબથી દિલ પ્રેમી અરે ! લડે !
નિર્મલ વાતાવરણમાં નૌકા ચાલ્યું સિન્ધુ :

તરંગ ઘન તોફાનમાં નડયાં ન ડુબ્યું કિન્તુ :
પણ શાન્ત નભ જ્યારે હતું બેઠું જઇ તળે !

જરા વારમાં કસેલું દિલ આમ જ ફીટી પડે !
જે હરદમ હતું ગમીના વખ્તમાં પ્રેમી અરે !

હા ! જે ડગતો ના જરી વાઝોડામાં પ્રેમ,
ફૂંકે ઉડયો તૂટી પડયો ફૂટે સીસો જેમ !

ચીરો શબ્દો ક્રૂરથી પડયો પ્રેમમાં જેહ,
ક્રૂરતર વાકયો વરસશે મ્હોટો કરવા તેહ !

તારામૈત્રી જે જામતી પ્રેમી નયનની,
માધુર્ય તે ઉડી જશે નેત્રપાતથી !

---

* ટોમસ મૂરનાં એક કાવ્ય પરથી.

પુષ્પાવલિ દીપાવતી પ્રેમબોલ જે,
છુટી જશે : તૂટી જશે : વિખરાઇ પડશે તે !
મુકતાહાર તૂટી પડયે મોતીડાં પડી જાય :
પ્રીતિ સરસર સરી જશે તેમ જ દિલથી હાય !
પ્રીતિલથબથ જે હતાં ભોળાં હૈયાં નેક,
વાદળ વિખરાયાં સમાં છુટાં બનશે છેક !
હાસ્યવદનું નાચતું ઝરણુ ગિરિ પરે :
અખુટ ને અમાપ દિનરાત જલ ઢળે :
વહ્યું : ગયું : ફાંટા પડયા : રણમાં ગયું સમાઇ !
નાચવું, હસવું, ઘુઘવવું—સર્વે રહ્યું છુપાઈ !
તેમ દોર પ્રેમ–સ્નેહ–પ્રીતિનો તૂટે !
ન્હાના સુના સબબથી દિલ પ્રેમી કલહ કરે !

* * * * *

સુખ જેનો દુઃખ અન્ત છે તેને ઈચ્છે કોણ ?
ગ્રન્થિ જે પલપલ તૂટે તે પર નાચે કોણ ?
અનન્ત કાલ ઘોરવું અંધકારમાં,
પણ ન મોહ માનવો ચપલ જ્યોતિમાં !
તેજસ્વી સૌ ઉપટશે કાચા રંગ સમાન !
વધુ તેજસ્વી વધુ ચપલ વિજળી તેનું પ્રમાણ !
મિષ્ટ સૌ પેદા થયું પ્રેમ સૃષ્ટિમાં :
હાથમાંથી મિષ્ટતમ થતાં ઉડી જવા !

* * * * *

ઉલ્લસિત ને સુખમગ્ન ના સુખમુદ્રા તુજ રાખ,
કેમકે ભય આવે હજુ લપતો જાણે વાઘ !

તુજ નેત્ર ભ્રૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી લઈ જશે !
તિમિર દીપ પાછળ રહ્યું, કિરણ પુંઠે રહી છાય,
તેમ સર્વ સુખ શાન્તિમાં ભય દુઃખ સાથે જાય !
તે સૂચવે પ્રેમાન્ધને " તુજ સુખ ઉડી જશે, "
જ્યારે પ્રેમી બિચારો સુખરેલમાં હશે !
તો ઉલ્લસિત સુખમગ્નના મુખમુદ્રા તુજ રાખ,
કેમકે ભય આવે હજુ ઉડતો જાણે બાજ !
તુજ નેત્ર ભ્રૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી ગળી જશે !
અરે ! અરે ! આવાં હશે વિધિનાં કયમ નિર્માણ !
પ્રિયતમ, મધુતમ, મન્જુતમ અતિ વેગે ઉડી જાય !
સુવર્ણ રંગી ભભક સુખપાંખ પર ચડે,
કે પળ એકમાં પ્હોળી કરી આકાશમાં ઉડે !
જનનયને અશ્રુ મૂકી ધોતાં કૂંળા ગાલ,
નિજ સુરંગ સંકેલી લે રૂડું અમ્બુદચાપ !
તેમ દુર્વહ દુઃખઅંડ સેવવા મૂકી,
સુખ દૃષ્ટિ બહાર જાય ફરી મળે નહીં !
તો ઉલ્લસિત સુખમગ્ન ના મુખમુદ્રા તુજ રાખ,
કેમકે ભય આવે, અરે ! છુપતો જાણે સાપ !
તુજ નેત્ર ભ્રૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
કે તુર્ત ખેદ, દુઃખ, શોક લઇ તને જશે !

૧૪-૬-૯૩.

१८

प्रेमीनो आशिष.

(પીલુ.)

હર્ષશોકના રંગીન પાટા ચિત્ર વિચિત્ર પડયા ઝિન્દગીમાં:
સિન્ધુતરંગની વહે છે પરંપરા એક પછી બીજા તેમ વહે આ !

કાળો પટો કોઇ, કો સોનેરી, કોઇ રડાવે ને કોઇ હસાવે !
અશ્રુ સૂકયાં ના હાસ્ય થયું ત્યાં, હાસ્ય પછી અશ્રુ પલમાં પડેછે!

નયન હસે છે, સ્મિત મુખડે છે, મહુર્ષે પ્રફુલ્લિત હૈયું કરે છે :
તે મુજ સ્થિતિ નિત્ય રહેના, આનંદઉભરા કાલ હશે ના !

ઝિન્દગીનો છે રણનો રસ્તો, શુષ્ક અને જલહીન તપેલો :
પુષ્પ ખીલેલાં ત્યાં નહિ મળશે , મળશે તે ક્ષણમાં કરમાશે !

જે દિલ ફુલથી બહુ મલકાશે, જે હૈયે ફુલથી અતિ હર્ષ થાશે,
તે હૈયે કાંટો તુર્ત ભોંકાશે, તે હૈયું ભોળું તુર્ત ચીરાશે !

દુનિયાના આ પ્રવાસની મધ્યે સુખ લેવાનું તે લ્હાવો ખરે છે :
નાચ તો વ્હાલા ! નાચ રસીલા ! કુમકુમથાપા દે હૈયામાં !

હાસ્યવિરાજીત આનંદાશ્રુ પ્રેમીનાં પ્રેમીલાં નયને વસજો
અથવા અશ્રુ અનુકંપાનાં હાસ્ય ભૂંસી પ્રેમીને મળજો !

જીવનદોરી બનત અકારી પ્રેમ સંયોજિત હોત નહીં તો:
એજ સત્ય છે, તો મુજ આયુ પ્રેમ તૂટયા પછી ક્ષણમાં તૂટો હો!

પણ નિષ્કલંક ને વત્સલ પ્રેમી પ્રેમનશે ચકચૂર થયેલાં :
મધુર સ્વપ્ન સૌ ઉડી જવાથી આશાભંગથી બહુ છે રોયાં !

પ્રેમ ઉપર વિશ્વાસ ધરીને સ્વસ્થ હૃદય નિઃશંક સુવે તે,
કદી જો કપટથી દુભાય નહીં, તો સુભગ અને સુખવાળું ખરે છે

પણ જન હૃદયે પ્રેમ વસે છે, પ્રેમીને તો મુજ આશિષ એ છે :
" પ્રેમરવિ સૌ હૃદયે પ્રકાશી, સ્નેહશશી સૌ પર અમૃત ઢોળો!"

૨૧–૮–૯૩

પ્રેમનું પૃથક્કરણ.

મુકે નિઃશ્વાસો તં હૃદય દુખડાંનાં નહિ નહીં!
રડે, ખેરે અશ્રુ નયન પલળેલાં દિલ સૂકાં!
ઘડી પ્રેમી સાથે લટપટ બની ગેલ કરતાં,
પછી "વ્હાલી," "પ્યારી," "પ્રિયતમ," "પિયુ" નામ જ રહે!

નમે સૌ દેવોને, હૃદય ન નમ્યું કોઇ સુરને!
કરે પ્રીતિ સૌથી, જીગરવત એકે નહિ નહીં!
બધાં નેત્રો વ્હાલાં નયન પ્રિયનાં માત્ર પ્રિય ના!
પડે કો બન્ધે તો નહિ નહિ નહીં સ્થાનગણના!

રહે પ્રીત નેત્રે, નહિ જ હૃદયે પ્રેમ વસતો!
ઉડે સ્થાને સ્થાને, હૃદય સ્થિર ના કોકિલ સમું!
અરે! આવી મૈત્રી જગત પર દિસે ભટકતી!
ઘણાં હૈયાં ચીરી હૃદયરુધિરે રાસ રમતી!

* * * * *

યુવા, વૃદ્ધાવસ્થા, સુખદુઃખસમે, નિર્મલ અતિ!
ડગે ના પ્રીતિની દિલ પરની જ્વાલા ઝળકતી;

બગીચા, મ્હેલોમાં, ઘટ વન અને જંગલ વિં
રહે શાન્તિ હૈયે, પ્રિયતમ પ્રિયા એકજ રહે

ભર્યાં હૈયાં પ્રેમે: વધુ ઘટુ થતાં જીવ નિકળે,
વધે તો આનન્દે, કમી થઇ જતાં શોકથી મરે!

દ્રવે, નીચોવાયે હૃદય રસ મીઠો છલકતો,
પરંતુ વ્હોળો દિલરસઝરો ના ખૂટી જતો.

બલિહારી આવાં મધુર રસવાળાં હૃદયને!
અહો સાધુ હૈયાં! વિમલ શુભ સ્થાને ચિર રહો!

પ્રભુ! આવી પ્રીતિ જન હૃદયમાં વાસ કરજો!
ઉડો પૃથ્વી ઊંચે! સુર જન બનો દિવ્ય સરખાં!

૯—૯—૯૩.

मरणशील प्रेमी.

—:o:—

આયુ સ્વલ્પ મનુષ્યને દઇ કર્યાં પ્રેમી ઇશે કાં ભલા!
શું પીવાય મુહૂર્તમાં રસઘડા વ્હાલાં દિલે જે વસ્યા?
સન્તોષે સુખમાં રહેત દિલ આ જો હોત હવે ભર્યું:
માગું ના કદિ દીર્ઘ આ જીવિત જો તે હોત આનન્દનું!

આઠાં સંકટમાં પડયાં હૃદય કો ચીરાય ભોળાં, અહો!
ઝીણા ઘૂંઘટમાં છુપાઇ સરતો આનન્દ તેઓ તણો!

આશા એજ મનુષ્યનું જીવિત છે તો આશ રાખું ભલે :
મૃત્યુ બાદ મળો અખંડ સુખનો કો દેશ સા પ્રેમીને !

આંહીં તો કદિ હાસ્ય થાય પ્રિયથી, વા હસ્ત મેળા બને :
જાણી ના રતિ કોઈના હૃદયની ત્યાં મૃત્યુ આવી મળે !
વ્હાલા ! દુર્લભ હર્ષ છે અતિ અહીં, તો મુલ્ય મોઘું નકી :
તેને આદરભાવથી હૃદયમાં રાખો જીવો ત્યાં સુધી !

આવે રંગિન પક્ષિઓ મધુરવાં, ભાગે વસન્તાન્તથી ,
કો વેળા ત્યમ હર્ષ સો હૃદયમાં આવી ઉડે છે ફરી !
હોજો વિદ્યુત સાંકળી ચળકતી પ્રેમાર્દ્ર હૈયાં વિષે !
સ્પર્શે હર્ષ જરી જ કો હૃદયને તો સર્વવ્યાપી બને !

૧૫–૯–૯૩

——:o:——

कमलिनी.

—— ——:o:——

લાડલી હું શ્વેતવરણી ઝૂલતી રહું જલ પરે,
મકરન્દ છાંટું ભૃંગ પર તે ગુંજતો મુજ પર રહે ;
તેને સુવાડું રાત્રિએ મમ હંફવાળા હૃદયમાં,
ત્યાં પ્રેમધબકારા ઝીલે બન્ને દિલો આનન્દમાં !

ફાનુસ રૂપાળા, દ્રાક્ષરસના જામ કે જંબુ સમી,
હુ તો રહું જલલ્હેરીઓની ઉપર ધીમે હીંચતી ;
ક્ષણ એક મ્હારી પાસ ન્હાનો આગિયો ચળકી રહે,
મ[illegible] પાંખસમ્પુટ ઉપર ફેંકે નીલવરણું તેજ તે !

ને કુંભ અમૃતનો ભરી ઉદધિ થકી ચંદા કુદે,
તે વાળ ખંખેરી રૂપેરી સુધા છલકાવી હસે ;
સ્ફાટિક તણો ગગને ધરે ઘન પાટલો તે પર ઉસે,
ને અધર ફરકાવી લવે કંઇ મંત્ર મીઠા તે સમે !

બુરખો નવો મુખ પર ધરી ડગલાં ભરે ત્રણ ચાર, ને
મૂંઝાઇ ફેંકે દૂર ને ત્યાં સ્વેદબિન્દુડાં ખરે ;
તિલ ગાલ પરનો ધનુષ ભ્રૂ ને શ્યામ કાજળ નયનનું,
હીરા જડિત મ્હોટા અરીસામાં જુવે કરી ડોકિયું !

કુમુદી ન્હાની બેનડી મુજ વ્હાલ ચંદા પર ધરે,
ચંદા કુંળા કર સ્પર્શ મૃદુથી ફેરવે મુખડા પરે ;
ભગિની મ્હારી લાડકી તે જાગતી આખી નિશા,
મુજ પાસ [illegible] ઓશિ[illegible] પરે નિદ્રા કરે દિનમાં સદા !

રાણી સાગરે સ્નાન કરીને ચલી ચંદા દૂર ત્યાં,
બરફ ગોળા પર મુકી પગ સ્મિત કરી કંપી જરા ;
તે દ્રષ્ટિ ચૂકાવી પડી, સરકી ગઇ, જલમાં ઢળી,
ને બાપડી ડુસકાં ભરી રડતી રહી પ્રિય કુમુદિની !

તે વેળ બચી મુજ ભૃંગ ને હું તો હતા સુખરેલમાં,
કઇ ગોષ્ટીના પડદા ઉઘાડી પ્રેમમાં ઘેલાં હતાં ;
હૃદયનો વિનિમય થતા ’તો, શાન્ત રસ દ્રવતો હતો,
ને દિવ્ય ચમકારા થતા ’તા હૃદય બન્નેમાં અહો !

છૂટી સમાધિ હું ઉઠી સુણી હિબકતી કુમુદી આ,
મંપાળી બાંસે લ્હોઇ નીલી પર સુવાડી શાન્તિમાં ;

ફ્રરર ફ્રર ફ્રર ફૂંકતો ને મન્દ ગતિથી વહી જતો,
નિઃશ્વાસ વિરહિણીના સમો ત્યાં અનિલ આવ્યો શીતાળ !

ચડી તે પર, સુરખ સાડી ધરી, આવી ઉષા રૂડી,
અતિ શ્રમ થકી તેના અધર ને ગાલ પર લાલી હતી ;
પવન તો સરકી ગયો તે એકલી રહી ઉડતી,
તારા ઝીણુાની પંક્તિ તેની પાંખમાં શોભી રહી !

ધ્રૂજતાં ધીમે રહ્યાં તેનાં સુનેરી પીંછડાં,
ને શુક્રની ચોડી હતી રમણીય ટીલી ભાલમાં ;
કદ રાક્ષસી તું પણ રહ્યું તેમાં હૃદય અતિ કોમળું,
'તમ દંપતી સુખમાં રહો,' તેણે મને ભેટી કહ્યું !

પલમાં અહીં જલમાં પડી, પલમાં ગઇ નભમાં ઉડી,
કિન્તુ સુનેરી રેશમી સાડી અહીં સરકી પડી ;
ધીમે ધીમે તે દિવ્ય બાળા પિગળી ગઈ કુંમળી,
ને પૂર્વમાં પલ એક રહી ગઇ શ્વેત જ્યોતિ ઝળકતી !

જાજ્વળ જળહળ તેજ ગોળો લાલ ત્યાંલટકી ગયો,
તેજસ્વી તે રવિને શિરે કંઇ મુકુટ કંચનનો રહ્યો ;
હું તો ઉઠી છોડી દઇ પિયુ–ભ્રમર મ્હારી બાથથી,
તે પર ફિદા આ શરીરવળી હું પ્રેમ રવિ પર ધરૂં અતિ !

ફિક્કા પડે આ તારલા મેંઢાં સમા વિખરી પડ્યા,
ગોવાળ–રવિના માત્ર દર્શનથી ડરી ન્હાસી ગયા !
દંડ મહર્ષી એક લેખું મ્હાલ ઘુમમ્મના ઉપર,
પલ એકમાં પિગળી ગયાં ઝાકળ તણાં શિખરે શિખર !

વ્હાલમ ગયો રમતો અને ઉડતો બગીચે એકલો,
વેલી તણી વેણી અને વૃક્ષો મહીં છુપી ગયો ;
કુંજ પેલીમાં કરે છિત્કાર તમરાં ત્યાં ફર્યો,
ને હવે નાજુક છોડના તે ગુલ ઉપર ધૂમી રહ્યો !

અપ્સરાઓ નિત્ય આવી સરકિનારે ખેલતી,
મુજ ભૃંગને પૂજે પીળી ચંદન તણી અર્ચા કરી ;
તેઓ ફરે પુદડી, ઉડે ગુચ્છા સુનેરી વાળના,
રવિકિરણમાં રવિકિરણ જેવા રેશમી તે ચળકતા !

મેં સ્નાન સરજલમાં કર્યું, મુજ ગાત્ર ભીનાં કંપતાં,
આ મોતીડાં કે બિન્દુડાં જલનાં ભર્યાં મમ કેશમાં ;
રવિ હાળતો મુજ વાળ તેને તો કર્યો મેં ભ્રાત છે,
તેની અને મ્હારી છબી આ જલ બિલોરીમાં પડે !

ખળક ખળકે તરંગોની લહરી શીતલ માધુરી,
ને કઈંક બુદબુદ જન્મ પામી શમી જતા પાછા વળી ;
રવિકિરણથી નવરંગના તે શીકર જલના ઉડતા,
છંટાઈ તે મ્હારા ઉપર મમ શરીરને શૃંગારતા !

ઝીણી રૂપેરી માછલી કૂદી ઉડી જલમાં પડે,
રવિબિમ્બ તો ધ્રુજી રહે ને ચકર પાણીમાં બને ;
રૂડા મુક્તાહારમાં હીરા તણા ચકદા સમી,
નાજુક રૂપાળી હાસ્યવદની એકપલ રહું ડોલતી !

શંખ જ્યમ લપસી પડે કો ચોક મણિના ઉપરે,
ત્યમ હું સલૂણી ધવલ કટકા ચંદ્ર જેવી ત્યાં તરે ;

પાંખ જલથી આફૂળે ને તરંગો રહે છબછબી,
એ પૃથ્વીનાં પક્ષી નહીં, છે દિવ્ય દેવી કો નકી !

શી ઠાઠ તેઓની રૂડી રોલર તણી માલા સમી,
ને હિમપર્વતશૃંગ પરના બર્ફથી ધોળી ઘણી ;
છે લાલ ચંચુ લાલ કે દાડિમ તણી જેવી કળી,
તે પવનવેગે જલ પરે શી ચળકતી ચાલી ગઇ !

હવે તો મધ્યાહ્નકાળે ઘોમ ધખિયો વ્યોમમાં,
સૌ જગત સૂતું શાન્તિમાં ને પુષ્પવેલી ઢળી ગયાં ;
પણે સારસયુગલ ઉતરે કુંજમાં ઉડતું ધીમે,
ને એક સમળી ચીસ પાડી શાન્તિનાં પડને ચીરે

કઇક ફુલથી હાસ્ય કરતો, કઇંક ફુલ રંજાડતો,
મમ કર્ણફુલડું હૃદય રાજા મધુર મધુકર આવીઓ ;
પત્ર–થાળી, દાંડલી–કર, બિન્દુજલનાં મોતિડાં
તેને વધાવું તે થકી ને અશ્રુ છાંટું નયનનાં !

સંયોગની પલ ટૂંકડી વીતી ગઇ સ્વપ્ના સમી;
રવિ પશ્ચિમે ડુંગર ઉપર ઉભે. રહ્યા દોડી જઇ ;
લંબાવી કરકિરણો જગાડ્યાં વૃક્ષ સૌ–ધંધેરીને,
ને ત્યાં ઉડાડ્યાં પક્ષીઓ કુમકુમ સમું કંઇ છાંટીને.

કોકીલ તણી કીકી સમો રસ દ્રાક્ષનો ઢાળ્યો પણે,
ને ચળકતાં ફુલડાં ગુલાબી વેરિયાં નભમંડપે ;
ત્યાં ગાર આછી ચોકમાં લીંપી રૂડી કેસર તણી,
પણ આહ તો ડુબી ગયો ને શાન્ત સંધ્યા રહી ગઇ !

આ આભને અસમાની પડદે કિરણ સૌ રેળી ગયાં,
ને એક બાજુ વાદળીઆં નવીનરંગી થઇ રહ્યાં ;
ને પણે વાદળ ગરૂડ જેવું કનકનું લટકી રહ્યું,
તે તો હવે રસ થઇ જઇ ઢોળાઇને પિગળી ગયું !

ત્યાં વૃક્ષના ઘટ ઝુંડમાં કો ગુરજ ઉભો એકલો,
તે સ્થાનમાં ઝીણો, મધુર, ગંભીર વાગે શંખ કો ;
તે સૌ પ્રદેશો ઉપર ડોળા ફાટતી રાત્રી ધસી,
અંધારપડદે છાઇ લીધું વિશ્વ પેલાણું ક્ષણ મહીં !

વાંસવૃન્દો આરડે ને પવન હારે જોરથી,
ને આંખ છે અંગાર જેવી સિંહુની ત્યાં ચળકતી ;
પણ ત્યાં ઉભું તટ પર દિસે કોઇ દબાયું દુઃખથી,
માનવ હશે ! એના વિના આ દુઃખી જગતમાં કો દુઃખી !

દુઃખમાં પડ્યું માનવ અને દુઃખદાહ તે પાછળ જુવે,
નહિ જ્ઞાન તેને ભાવિનું પણ કલ્પી દુઃખ ડરતું રહે ;
કંઇ સ્વાર્થ, સત્તા, દંભ, એવા બન્ધ તેને ફરી વળે,
સુખમય અમર શી શાંતિ તેની બ્હાર તે તો ટળવળે !

૧૦–૧૧–૯૭.

———:૦:———

रसेच्छा.*

પૃથ્વી ! સમુદ્ર ! પવન ! પ્રિય ભ્રાતૃભાવ !
જો હોય લેશ હૃદયે મુજ ધર્મ, ને જો—

* ઇંગ્રેજ કવિ શેલીના એક કાવ્યના ન્હાના કકડા પરથી.

સન્ધ્યા–પ્રભાત–રવિનાં કિરણો રૂડાંથી–
રંગેલ લાલ પડદા નભના સુનેરી.
પુષ્પો પરે ટપકતાં સુતુષારબિન્દુ,
ને સ્નિગ્ધ પાંખ ફુલની મકરન્દલીની,
અન્ધાર ઘોર વિધુહીન નિશાની શાન્તિ,
વા શ્વેત ફૂલ સમ રેલ રૂડા શશિની,
ઘેલાં વસન્તથી બનેલ મહાન વૃક્ષો,
વર્ષા કરે હરિત નાજુક જે સુગુલ્મો,
ને બર્ફના ઢગ ભરેલ તુષારકાલ—
આ સૌ મને દિલ સમાં પ્રિય હોય, ને જો—
કોઈ પશુ ગરીબડું, જીવજન્તુ કોઇ,
વા પક્ષી કો ચળકતું કદિ ન્હોય ફૂલ્યું,
હોશે રહ્યા સ્વજન સૌ ગણી સાથ હું જો,
બન્ધુ ! તમે હૃદય આ રસથી ભરો તો !

૧૭–૧૨–૯૩.

———:૦:———

તુષાર.

———:૦:———

હું છું ઉભો ગિરિ તણા શિખરે ચડીને
કલ્લોલમાલ સમ ગીચ તુષાર નીચે—
મેદાન નીલવરણા ઉપરે ઝુમ્યો છે :
જાણે જડયું સર રૂડું નભને તળે તે !

મોજાં વહે ચળકતાં ભુખરાં રૂપાળાં,
રેસા સમા રવિકરો સુરખી ભરે ત્યાં ;
થંડી સમીરલહરી થકી ગોલ ઘૂમે,
ભુરાં કબૂતર તણાં જ્યમ ગોટ ઉડે !

આ મેખલા સમ ઊંચો ગિરિશૃંગ ઘેર્યો,
ત્યાં વ્હોકળા ઉપર હસ્તી સમો રહ્યો, જો !
તે ખીણમાં પથરનો કરી કોટ ઉભો,
તે વૃક્ષની ઉપર તીડ સમો પડયો, જો !

રૂપ તણા રસ સમો જલ ધોધવો તે—
આ ગીચ ધૂમસ તણા મુખમાં પડે છે !
ત્યાં પક્ષીઓ કિલકિલે પણ ના દિસે કો :
અન્ધારમાં જગત આજ પડયું, અહો હો !

ત્યાં દૂર સિન્ધુ ધુઘવે, નદ ત્યાં મળે છે,
ત્યાં એ તુષારઢગના બુરજો ઉભા છે !
ત્યાં રાક્ષસો સમ ઉડે બહુરૂપધારી—
કાળો તુષાર નભના પડદા સુધીથી !

ત્યાં બર્ફનો અતુલ પ્હાડપડયો ઢળીને,
નીચે ધસી લઇ જતો બહુ વૃક્ષને તે ;
મ્હોટો કડાક કડડાટ થયો દિશામાં
તે એ ડુબ્યો ગરજતો ધૂમ સિન્ધુનામાં !

૯–૧–૯૪

મૃત્યુ.

મેં બાપડું રમકડું કુમળું ઉછેર્યું,
આ પ્રેમના હૃદયનો રસ પાઇ પોષ્યું;
પારેવડા સમ હતું બહુ ભોળિયું એ,
ને ગીતડું પ્રણયનું, મુજ બાલુડું તે !

મ્હારી પ્રિયા હૃદયનું પુલડું હતું એ,
પ્રીત તણું મન હતું, સુખીયું હતું તે;
પોઢયું હતુ મુજ કને દિન એક કાલું,
સૌએ રડી કળકળી પુલ તે ઉપાડયું !

લોકો કહે ' મરી ગયું,' સમજ્યો ન હું તો,
ચાલ્યાં લઇ ' કુસુમ,' પાછળ હુંય ચાલ્યો;
જેને કહે જન 'સ્મશાન' તહીં ગયાં સૌ,
મ્હારી પ્રિયા પણ હતી જન સાથમાં ત્યાં.

ત્યાં કાષ્ટના ઢગ પરે પુલ તે સુવાડયું !
લોકે કહ્યું ' શબ' ભલે,'પુલ' મેં કહ્યું 'તું;
મેં તો કહ્યું, " અરર ! ભાઇ, જરાક થંભો,
આ લાડકું કઠિન અગ્નિ વતી ન બાળો !"

રે સાંભળો ! પણ તહીં ભડકો ઉઠયો શું.
મૂર્છા તળે દુઃખ ભૂલી ધરણી ઢળ્યો હું;
તે ક્રૂર સૌ જન ગયાં નિજ ઘેર ચાલ્યાં,
આ એક જે મુજ હતી સખી પાસ તે ત્યાં.

હું તો ઉઠયો, સળગતું મુજ કાળજું 'તું,
ઢુંઢયું, ન ત્હોય નજરે મમ પુષ્પ આવ્યું;
ત્યાં દૂર વૃદ્ધ અવધૂત હતો ગુફામાં,
તેણે સુણી રુદન આવી મને કહ્યું આ :—

" ત્હારૂં ગયું કમલ મૃત્યુ તણે બિછાને,
" ત્યાં સૌ જશે, જગત તો ભ્રમછાબડું છે;
" આ પ્રેમ શો! રુદન શું! દુઃખદાહ શાને?
" તું કોણ? તે સમજ, બાપ! જરા ઉભો રહે!

" ત્હારૂં ચીરે હૃદય વ્યર્થ રડી રડીને,
" ત્હારૂં ગયું ન વળશે કદિ પુષ્પ, ભાઇ!
" સ્પર્ધા કરી જલધિ વ્યોમ ભણી કુદે છે,
" ને સૂર્ય આ લઇ ગ્રહો ફરતો ફરે છે:

" આવા અનેક ઉદધિ ઉછળ્યા કરે, ને—
" બ્રહ્માંડમાં રવિ મળી અણુ શા ઉડે કૈં;
" અસ્તિત્વ એ સહુ તણું નહિ હોય કો દી,
" કો દી હશે નભ બધું પરિશૂન્ય આ તો!

" ત્હોયે હતાં સહુ જ તત્વ રૂપાન્તરે આ,
" કો એ નવું નથી થયું, નવ થાય કાંઇ;
" કો કદી વળી પ્રલયનો સહુ ભોગ થાશે,
" ત્યારેય બીજરૂપમાં સહુ આ સમાશે!

" ત્યારેય ન્યૂન રતિભાર નહીં થવાનું,
" ને કાંઇ એ અધિક હાલ નથી થયેલું;

" હોય કો ગતિ અનન્તથી વિશ્વ આવું,
" ચીલો પડેલ પણુ રાહ તણો દિસે ના !

" તે માર્ગનાં પથિક હોય બધાં દિસે છે,
" છે મૃત્યુ, જન્મ, જીવવું, સહુ ભાસ માત્ર ;
" તો મૃત્યુથી રુદન, જન્મથી હાસ્ય શાને ?
" વૈરાગ્યમગ્ન રહી આયુ ન ગાળ શાને ?"

તે દિનથી મન વિરાગ ધરી રહ્યો છું,
ને તાહરૂં સ્મરણ, મૃત્યુ ! કર્યા કરૂં છું ;
તું શાન્તિનું ભુવન છે, દુઃખઅન્ત તું છે,
પ્રેમે બળેલ દિલનો મધુકાલ તું છે !

તું હાસ્ય છે રુદન કે હૃદયાગ્નિ રૂપે,
ને અશ્રુના ઝરણમાં સ્થલ જ્ઞાનનું છે ;
ત્હારાં સુખી ચરણમાં સહુ ઘોર ઊંઘે,
ત્હોયે તને મનુજ કો કદિ એ ન જાણે !

અન્ધાર તું, જગત જે કદિ એ ન જોશે,
અંજાય વા નયન સૌ, બહુ દિવ્ય તું છે ;
જ્યાં સૌ રડે, ખડખડી કર હાસ્ય ત્યાં તું,
ત્હારૂં અધિપતિપણું સહુ કાલ ચાલે !

રે ભાઇ મૃત્યુ ! ગત કાલ બધોજ ત્હારો,
ભાવી તણા તિમિરમાં ઉજળો તું દીવો ;
તું, હું પ્રિયા મુજ, સહોદર શાં રહેશું,
તે મિષ્ટ કાલ સુધી સાચવ બાલ મ્હારૂં !

૨૦-૧-૯૪

———:o:———

પુષ્પ

———:o:———

અહો ! મીઠા આત્મા ! રસિક કુમળું મ્હોં તુજ હસે,
ફુલેલા અંગેથી મનહર રૂડો ગન્ધ પ્રસરે ;
વસન્તી વાયે છે સમીરલહરી ગેલ કરતી,
રમી ત્હારી સાથે મધુર રવથી જાય વહતી !

શિરે ત્હારે વૃક્ષો નવીન ચળકે કુંપળ ભર્યાં,
સૂતું તું મધ્યાહ્ને સુખમય રહ્યાં છાય ધરતાં ;
હવે સંધ્યકાલે કુસુમ સરખી મ્હોરકળીની—
કરે વૃષ્ટિ ધીમી તુજ પર ધરી વ્હાલ દિલથી !

સુનેરી દીપે છે નભ પર તરે વાદળ રૂડું,
ડુબે નીચે પેલું ક્ષિતિજ પર ત્યાં બિમ્બ રવિનું ;
તને આલિંગે છે સુકર રવિના ચુમ્બન કરી,
તરે તે આકાશે ગરક મકરન્દે તુજ થઇ !

રૂડા જાંબુરંગી સુરસ રસ સંધ્યા સલુણીનો,
ધરી પ્રીતિ હૈયે તુજ પર અભિષેક કરતો ;
ગુલાબી પાંખો આ, સુમન ! તુજ તેજે ચળકતી,
દિસે તું સાક્ષાત પ્રણય, રતિ ને મૂર્તિ સુખની !

અરે વ્હાલા ! વાશે પવન અધિકો ઉષ્ણ બળતો,
હશે આ કાલે વા તુજ તરફ એ ક્રૂર ધસતો ;
તને ચિન્તા ના ના ! સુભગ તુજ હૈયું સુખભર્યું,
તને ના સ્પર્શે હો વિષમ દુઃખ આ ક્રૂર જગનું !

સુખી આ સંસારે સુખમય નહીં કો તુજ સમું,
અમારે આનન્દે દિલ પર રહે છે દુઃખ છુપ્યું ;
દુઃખી જો ઓછું તો સુખ બસ થયું એમ ગણશે,
બિચારૂં ભોળું એ મનુજ સુખ પૂરૂં ન સમજે !

અમારાં મીઠાં તે રુદનમય છે ગીત સઘળાં,
દુઃખે શિખેલાં એ કવિદિલ શિખાવે દુઃખ બધાં ;
ન નિદ્રામાં એ છે પરમ સુખ વિશ્રાન્તિ અમને,
ભૂરાં સ્વપ્નો આવી જનહૃદયમાં કંટક ભરે !

ન આનન્દે ત્હારા બિલકુલ હશે ધ્વંસ કદિએ,
ઉદાસીની છાયા તુજ દિલ પરે ના રજ વસે ;
કરે છે પ્રીતિ તું, સરવ તુજ પ્રેમે ખુશ રહે,
અતિ તૃપ્તિની તું સમજ નહિ પીડાપણ ખરે !

સુખી આત્માનું ને પ્રણય જગ ને મૃત્યુ ભવનુ –
હશે ઊંડું સાચુ તુજ હૃદયમાં જ્ઞાન વસતું,
ન જે જાણે છે કો મગજ કપટીમર્ત્ય જનનું :
નહીં તો આવું તું સુખભર રહે કેમ ખીલતું !

ન જાણું તું શું છે ! તુજ સમ હશે શું જગતમાં ?
ન ત્હારા જેવી મેં નિરખી ખુશઓ કો કુસુમમાં ;
નહીં તું પૃથ્વીનું સમ મુજ કહે ક્યાં અવતર્યું ?
ત્રસ્યું 'તું કૈલાસે ? શિવશિર પરેથી સરી પડ્યું ?

ન તું સ્વાર્થી ને ના કૃપણ તુજ હૈયું જન સમું,
ગ્રહી આશા તેથી હૃદય મમ કુંળું તુજ કર્યું ;

મને દે તું દીક્ષા, મધુપ તુજ વ્હાલો કર મને,
અભેદાનન્દો હું શિખવીશ પછી આ જગતને !

૨૦–૨–૯૪

———:o:———

म्हारूं कबूतर.

———:o:———

સુખે ચાલ્યો જાતો દિવસ સુખમાં ના ગત થશે !
મળ્યા અલ્પાનન્દો મનુજ દિલને તે ખરી જશે !
રહેશે રોવું ! તે રૂદન મનુનું બાન્ધવ ખરૂં :
બધું વ્હાલું બીજું મરણશરણે જાય વહતું.

હતું મેં પાળ્યું ને કબૂતર રહ્યું ’ તું ઘુઘવતું,
ઉછેર્યું ’તું પ્રેમે, કનકમય આ પિંજર પૂર્યું ;
પહેરાવ્યાં મુક્તાજડિત રુડલાં ઝાંઝર પગે,
ફરન્તું ભોળું તું સુરખ પગ ન્હાના ઠમકતે !

અરેરે ! પૂર્યું કાં ? જડ કનક પ્યારૂં ન તુજને,
સુવર્ણે લોભાયા કૃપણ શઠ એ તો જન અમે ;
તને નીલી વ્હાલી ઘર વનઘટા નીલમ સમી,
ગણે મોતી હીરા વિભવરચના તુચ્છ સઘળી.

તને બન્ધે નાંખ્યું ! દિલ મતલબી કાં મુજ થયું ?
અરે ! ત્હોયે ત્હારૂં મજ પર હતું વ્હાલ અધિકું !
અહો ! ત્હારૂં હૈયું પ્રણયરસભીનું પગ્ગળ્યું,
દુ:ખી હું હોઊં તો મન રીઝવવા નૃત્ય કરતું !

તને કેદી કીધું ! હૃદય મમ પ્રેમે ન સળગ્યું !
હતું સ્વચ્છંદી તું, પરવશ કર્યું મે અહ પ્રભુ !
મનુષ્યો સંહારી સુખદ રતિબન્ધે કુદરતી—
અરે ! ભોળાં પ્રાણી ઉપર ચલવે રાજ્ય જુલમી

મીઠાબોલી ભીરુ કબૂતરી વિયોગે નરી હશે,
મર્યું આજે તું એ ઝુરી ઝુરી પ્રિયાતા જ વિરહે ;
વિયોગે ભૂલાયે પ્રીતિ, જન વૃથા એમ વદતાં,
ભૂલાયે ભૂંસાયે પ્રીતિ નહિ જ, એ સ્વાર્થસ્વપનાં !

પૂરૂં આનન્દી ને પરમ સુખીયું બ્રહ્મરૂપ તું,
અહો ! " ઘૂઘૂ " શબ્દે પ્રણયધ્વનિ ઊંડો ગજવતું ;
અરે ! પંખી ! મ્હારૂં પતિત દિલ આ પાવન કરી,
સ્વધામે ચાલ્યું તુ, કસુર મમ શું માફ ન કરી ?

પ્રિયે ! બચ્ચાં વ્હાલાં ! તન સમ હતું તે મરી ગયું
જતાં તે પારેવું ગૃહ મમ થયું શૂન્ય સરખું ;
થયું થાવાનું તે, થઇ ગયું ' થયું ના ' નહિ થશે,
ઉન્હાં અશ્રુ ત્હોયે દિલરુધિર શાં વ્યર્થ વહુશે !

અરે ! કોં પ્યાલામાં શરબત ભર્યું તે પડી ગયું,
ઢળ્યું પાણીમાં ને ઉદધિવીચિ માંહી મળી રહ્યું
ન પીવાયું, ખોયું, પણ નવ ગયું પૃથ્વી પરથી,
રહ્યાં તત્ત્વો મીઠાં ઉદધિ કડવામાં ભળી જઇ !

અહો ! આ પારેવું શરબત હતું, અમૃત હતું,
ભૂરાં ભાગ્યે મ્હારા મમ ગૃહ તજ્યું, એ મરી ગયું ;

મર્યું, ખોવાયું, વા ઢળી ગયું કહો, કે ઉડી ગયું,
ભળ્યાં ભૂતે ભૂતો ; લય નથી થયું એ કણુતરૂં !

૨૨–૩–૯૪.

समुद्रथी छंटातुं बालक.*

———:o:———

નિગૂઢાર્થો આવા તુજ નયનને કોણ શિખવે ?
ઉદાસી ભાવો આ, શિશુ ! તુજ દિલે કોણ છુપવે ?
વિચારો ઊંડામાં શિથિલ સહુ છે આ અવયવો,
ભર્યો તારાભ્રૂમાં ગમગીન અને શાન્ત ભડકો !

વહી જાતાં વ્હાણો બગ સમ દિસે દૂર દરિયે,
ઝુલંતાં પાણીમાં શિખર વત મોજાં કૂદી રહે :
વિના હેતુ ના ના જલધિ ધરતી કાર્ય કરતાં,
ન પક્ષી ન્હાનાં આ ભ્રમણ કરતાં વ્યર્થ અથવા.

તને તો ભાસે છે વિષમય બધાં ક્ષુદ્ર સુખ આ,
વિચારો ત્હારા છે ગભીર અતિ કૈંથી ન ડગતા :
સમાધિ સાધી તેં સજડ તુજ આત્મારટનની,
દુઃખો તારાં ધૈર્યે વહન કર આશા દિલ ધરી.

પિગાળે, ગાળે છે, રસમય કરે છે, જગત જે,
અહો ! એ નેત્રોથી દિલસ્રવઝરાનું જલ વહે :
જનેતા ત્હારી ના હૃદય તુજ ભોળી સમજતી !
મનુષ્યો શું જાણે ગહન રચના દિવ્ય દિલની ?

* ઈંગ્રેજ કવિ મેથ્યુ આર્નોલ્ડના Gipsy Child એ નામના એક કાવ્ય પરથી.

થતાં તારામૈત્રી નયન તુજ ગોષ્ઠી મચવતાં ,
મીઠા ઝીણા ઘેરા પ્રણયરસના નાદ કરતાં ;
પડી એ મોહિની મુજ પર મને મત્ત કરતી,
અહં ભૂલાયું ને રતિ રહી દિલે આ ટપકતી !

અરે ! ત્હારા જેવા ગમગીની ન ગંભીર નિરખી !
ખરે ! શાન્ત ગ્લાનિ તુજ જીગરનાં તીક્ષ્ણ વિજળી,
અહો ! ગ્લાનિ મીઠી સુરબ જગની વૃદ્ધિ સબળી,
દુઃખો સંસારીનાં પરમ સુખનાં સાધન નકી.

ખરા મધ્યાહ્ને જ્યાં મૃગજલ ઢળે દૂર સઘળે,
નીચે જામેલું ત્યાં શૂરવીર તણું યુદ્ધ ગરજે,
નિહાળે એકાન્તે ગિરિ પર ચઢી કો મનુજ એ,
ખરે ! તે જેવું મ્હોં કુતૂહલભર્યું , બાલ ! તુજ છે !

નહીં ભીરુ તેવું—વનપતિ સમાં ગાત્ર તુજ આ,
હજારો સેનાને કતલ કરનારાં દૃગ ખરાં ;
લલાટે અગ્નિ છે, અધર પર છે તેજ બળતું ,
મચ્યું યુદ્ધે તેવું મુખ તુજ દિસે રુદ્ર સરખું !

સ્મરી વીત્યાં સુખો મરણસમયે પાન્થ રડનો,
બધી આશા ત્યાગી હૃદય પર તે હાથ ધરતો ;
અરે ! આવું હૈયું તુજ દિલ સમું ના દુઃખભર્યું ,
નિરાશાનું જોડું જગ પર દિસે ના તુજ સમું.

બહુ જોયું , જાણ્યું , ખટપટ પ્રપંચો પણ કર્યા,
ગયું આયુ આખું , ધવલ શિર ને ભ્રૂ થઈ ગયાં ;

વહ્યો મ્હોટો બોજો શિર પર પ્રજાના દુઃખ તણો,
હવે કાંઠે આવી નરપતિ રહ્યા કાલ સ્મરતો.

વિચારો વર્ષો ને દુઃખવતી મુખે છે કરચલી,
બહુ ચિન્તા વેઠી, જીવન પર ના પ્રેમ અરુચિ !
અરે ! એવું, બાપુ ! તવ મુખ દિસે પાત્ર દુઃખનું !
ગયા જન્મોનું શું તુજ દુઃખ સ્મરે જે અનુભવ્યું !

તને ખામી લાધી જગત પર કાંઈ કટુ અતિ,
બધું ધિક્કારીને મન તુજ વળ્યું શું વન ભણી ?
અરે ! જ્ઞાની ! જ્ઞાની ! જડ વત કર્યું તેં હૃદય શું ?
ખરો જ્ઞાની પ્રેમી, સમજ રજ તો પ્રેમ ધર તું !

અહો પ્રેમી ! જ્ઞાની ! પ્રીતિ વિણ હશે શું દુઃખ તને ?
દયા, આશા, મ્લાનિ પ્રણયઝરણાના શીકર છે ;
તને એ છંટાયાં, હૃદય તુજ પ્રેમે નિગળતું,
વહે, ધીકે, કૂદે, રુધિર તુજ પ્રીતિભર ઉ-હું.

ઠગારી આશાનું કપટ સમજ્યું છે જરૂર તું,
અગાડીથી જોયું ભવિષ તુજ તેં ત્હોય જીવ તું !
અહો ! પૂર્વજ્ઞાની ! દિલ તુજ નિહાળે ધ્રુવ દુઃખો,
શકયો જે જોઇ કો બુધ સમ ન વિદ્વાન સરખો.

ચમત્કારો કેવા વખત તુજ હૈયે છુપવશે !
કયા વ્હેતા દા'ડા રુદનસ્વર ઉત્ફુલ્લ કરશે !
કઈ રત્નગર્ભા રવિ ગ્રહ કયા તું સમજશે !
ક્યાં તારાં કાર્યો જગત વશ આખુંય કરશે !

અરે ! સર્વાંશી આ મરણુ તુજને બાથ ભરશે,
નિશા કાળી પેલી તુજ પર ભરી ફાળ પડશે;
ખરે તે પ્હેલાં તેં જનજીવિત તાર્યું પૂરૂં હશે,
હશે જાણ્યું સર્વે, નહિતર ગયું ભૂલી સઘળું !

નિશા અન્ધારીમાં જગત ઘસડી કો લઈ જતું,
બધી જ્ઞાનેન્દ્રી ને દુઃખની વચ તેણે પડ ધર્યું;
હજારો નિદ્રાથી જન મગજ લેપી જડ કર્યું,
ઝીણા તન્તુ, સ્નાયુ, રૂધિર, નસમાં જાદુ દપટયું !

મહાત્માનું હૈયું પણ જરી ડરે ના તિમિરથી,
ડગે ના માયાથી સમજી સહુ એ જાળ કપટી;
કરોડો જાદુને તૃણવત ગણી જે વિહરતું,
ચૂકે તે ફન્દોમાં નહિ નહિ કદી લક્ષ્ય નિજનું.

કરી જૂદું પાણી પય જયમ પીએ હંસ સઘળા,
ભલે તું એ તેવું ગુણ ગ્રહી રહે આ જગતમાં;
ભલે ઝૂઝે યુદ્ધે જગત પર છે યુદ્ધ સઘળે,
વિના લોભે કીર્તિ તુજ બલ ભલે મેળવી ઘુમે !

ભલે તેજસ્વી તે રવિ તુજ પરે કિરણ ધરે,
ભલે તારૂં આયુ–કટુ ઝરણુ–તેજે જળહળે;
કદી અંજાયે તો નયન તુજ તે તેજથી ભલે,
ભલે શાન્તિ પામે હૃદય તુજ આનન્દ ઉભરે

અરે ત્હોયે છેલ્લે જીવનરવિના અસ્ત સમયે,
સજૂમેલી સંધ્યા સરકી જતી જ્યારે નિરખશે,

પહેરી લેશે તું શરીર પર તે શાન્ત ઝભલું,
અને પાછું ત્યારે મહીશ દુઃખ તે ઉગ્ર બળતું !

૧૯–૫–૯૪

ज्यां तुं त्यां हुं.

ચિન્તાક્રાન્ત મુખે અરે ટપકતાં અશ્રુ ઉન્હાં મોતી શાં.
ત્હારાં શાં વિગલિત ગાત્ર વનમાં વૃક્ષે અઢેલી રહ્યાં !
મીઠું કાંઇ સુખે લવી પ્રિય, અહા ! નિશ્વાસ ધીમે મૂકયો ;
તે સૌ હું નજરે રહું નિરખતો સૌભાગ્યશાલી બન્યો !

કેવી શાન્ત નિશા ! જરી પવનથી ના ડોલતું પાંદડું !
કેવું ચન્દ્રપ્રકાશથી ચળકતું આકાશ આ ઉજ્વળું !
હા હા ! આ સમયે, પ્રિયે ! હૃદયથી કાં ના લપેટે મને ?
કાં ત્હારૂં મન શોકથી ઉભરતું શંકા ભરેલુ ? અરે !

હા ! નિદ્રાવશ તું બની, કમલ શાં નેત્રો મિચાઇ ગયાં ;
નીલા ઘાસ તણી બિછાત પર આ અંગો પડયાં શાન્તિમાં ;
આંસુના પડદા વતી નયન તો મ્હારાં થયાં આંધળાં !
લૂછયાં ના પણ ઉષ્ણ શ્વાસ દિલને અશ્રુ સૂકાવી દીધાં !

સૂજે, પ્રાણ ! સુખે રહી નિડર તું ત્હારો ઉભો દાસ આ,
તે સ્પર્શી તુજ ગાત્ર લાલ અધરે ચૂમી ન લેશે પ્રિયા !
શાન્તિમાં તુજ ભંગ એ નહિ કરે આલિંગી બન્ને ભુજે,
સૂતી સિંહણ, કોણ ક્રુદ્ધ કરશે તેને જગાડી ? કહે !

જોશે ભાગ્ય ગણી ઉભો અધર જે જૂદો રહ્યો ઓષ્ઠથી,
જેણે કો દિન શબ્દ મિષ્ટ ઉચરી શાન્તિ પમાડી નહીં ;
માયાળુ નહિ ત્હોય ક્રૂર દિસતી નિદ્રસ્થ પ્યારી નહીં,
એવા દર્શનને વિલોકી બનશે પ્રેમાર્દ્ર હૈયું સુખી !

વ્હાલી પૂર્ણ સદોષ છે, જખમ આ કારી કર્યો કાળજે,
ત્હોયે તે મમ ગીતનાં અસરથી નિશ્ચિન્ત સૂતી રહે !
મ્હારૂં વજ્ર સમું કઠિન દિલ આ ચીરાય ઘાથી નહીં,
હું તો ના નહિ તો રડું ટળવળું જ્યારે સુખે એ સૂતી

સંયોગી તુજ ના બન્યો, વિરહમાં જીવું ન રમ હું .
પ્યારી ! શું દુઃખદાહ શું જીવિત છે પ્યારૂં મને જીવવું ?
એવું શું બનશે, પ્રિયે ! જગતમાં ત્હારા વિના હું જીવું ?
ત્હારી ખાક લગાવી અંગ પર શું બાવો બની હું ફરૂં ?

ત્હારાથી મુજ આ દ્વિધ નહિં બને હૈયું, પ્રિયે ! મૃત્યુથી,
મ્હારી તું નવ લેશ ઓછી બનશે એ કાલરાત્રિ થકી ;
તું જાતાં નહિ હું રહું જીવિતનો લોભી નથી હું નકી,
તું સ્વર્ગે કર વાસ, કે સમજજે આદાસ ઉભો તહીં !

ત્હારાં કોમળ ગીતડાં મધુરવાં હું સાંભળી એકલો—
ઘેલા મસ્ત બનીશ સ્વર્ગભૂમીમાં કો બાલ ન્હાના સમો ;
કેવી સુન્દર લ્હેરીઓ અનિલની, ત્હારા રૂડા બાલની—
સેરો રેશમના સમી નિજ કરે સ્પર્શી હશે ચાલતી !

કેવી મોહક વાટિકા વનઘટા પુષ્પો પરાગે ભર્યાં !
કેવા રંગીન ત્યાં હશે મધુકરો સંધ્યા સમે ગુંજતા !

ત્હારી શાલ સુવર્ણરંગી ચળકે સાડી ઝીણી ઉપરે,
તેમાંથી તુજ દિવ્ય સૌ અવયવો દેખાઇ આછા રહે !

ત્યાંયે નાજુક વૃક્ષની વનઘટા માંહી છુપેલો રહી,
ત્હારા સૌ સુખના વિચાર રસીલા કલ્પી બનું હું સુખી ;
હા ! અદ્દશ્ય સદા રહી તુજ કને જ્યાં તું ભમે ત્યાં ભમું,
જેથી હુ નવ કલાન્ત એક પલકે ત્હારાથી જૂદો રહું !

તું ચૂંટે મધુ પુષ્પ કોમલ કરે તે ના ચહું હું કૂદી,
વા ના દાબીશ સ્નિગ્ધ તે અધર હું લોભાઇ પીયૂષથી ;
ત્હારાં ચંચલ નેત્રના ઝરણમાં ડૂબ્યો રહું સર્વદા,
ત્હારી નાજુક પાદપંક્તિ પરની ધૂલી લગાવું શિરે !

હિંડોલા સમ ઝુલતું જલભર્યું કાસાર ત્યાં સ્વર્ગનુ–
પુષ્પોની ખરતી સુગન્ધી રજથી બ્હેકી રહેલું બધું ;
સોનેરી ઢગ રેતના ચળકતા ભીના બનેલા જલે,
આવી શાન્ત નિશા શશી સહ હવે તે સૌ પ્રદેશો પરે.

શોધી તીર કદમ્બની સુખભરી છાયા ઘડી ત્યાં ઉભે,
રેલી છે સહુ પાસ રેલ શશીની તે જોઇ તું તો હસે ;
ઇચ્છા સ્નાન તણી થતાં ચમકીતું ચોપાસ ભીરુ જુવે,
ના ના ! હું નજરે કદિ નહિ પડું : છું વૃક્ષડાળી પરે !

તોડે ગાંઠ ન છૂટતાં કર વતી તું એક ચોળી તણી,
લજ્જાળું મન નીવિબન્ધ છુટતાં શર્માઇ સ્તંભે જરી ;
ત્હોયે વસ્ત્ર સરે, પડે સરકતું, તે વિશ્વ જોતું રહે,
ને એ કૌતુક તો બધું નયનથી પી' જાઉં છું હું ખરે !

હા, હા ! હેહુકળી દિગમ્બર બની પ્યારી ખીલી નીકળી,
ઉડ્યા કેશ લપેટવા સ્તનતટો ને કેસરી શી કટિ ;
બે બાહુ કમલો તણા રસિકડા છે દંડ ન્હાના સમા,
સ્કન્ધોને સ્તન કોતરી બરફના પહાડેથી જાણે લીધાં !

ખીરી ઉદ્ધત છે ગતિ તુજ, પ્રિયે ! તું મોહમાયા દિસે !
ત્હારૂં ભવ્ય કપાલ સ્ફટિક સમું તેજે ભર્યું છે ખરે ;
જંઘા છે કદલી, ગુલાબ પુબડાં હાથેલીયો હાથની,
લાંબી ડોક કપોત શી તુજ પ્રિયે, ભ્રૂની લતા ચાપ શી !

ચાલે બે ડગલાં નિરંકુશ બની પ્હોંચી કિનારે હવે,
ત્હારી નાજુક તું છબી નિરખતી, ઉભી તટે, વારિએ ;
કેવાં સ્વર્ગતડાગનાં મધુરવાં મોજાં કૂદી આફળે !
તે કેવાં તુજ પાદને રમતમાં ચુમ્બી ઉડે છે હવે !

મ્હારી અસ્થિર છે છબી સલિલમાં તે જોઇ કંપી જરા,
રીસાઇ મનમાં, ડરી ચમકી તું, કૂદી પડી વારિમાં ;
નીચી મંજુલ આકૃતિ જલ તણું ચીરી કલેજું ગઇ,
કુંડાળું જલમાં પડ્યું ખળકતું હું તો રહ્યો જોઇ તે !

આવું સ્વર્ગ વળી જહીં પ્રિય વસે તે હું ન છોડું કદી,
તું સ્વર્ગે કરવાસ કે સમજજે આ દાસ ઉભો તહીં ;
પ્યારી ! કાં રડ તું ? અરે ! દુઃખભર્યાં સ્વપ્ને વિંટાઇ હતી ?
પ્રેમીલા તુજ દાસને દુઃખ દીધું તે શું વિચારી હતી ?

રે ! નિદ્રા ! રજની મહીં સ્તવન હું ત્હારૂં કરૂં છું સદા,
ઈચ્છું હું પ્રિયની સખી સમજીને ત્હારી કને માગવા :—

“ વ્હાલીને સમજાવ પ્રીતિ કરવા : કાંઇ દયા લાવવા :
“ જેથી એ સુખમાં ઉઠી હૃદયથી ચાંપી મને લે પ્રિયા !”

૨૪–૬–૯૪

———:o:———

हमारा राह.

કપાયેલું અને બૂઠું ઘસીને તીક્ષ્ણ તેં કીધું;
કર્યું પાછું હતું તેવું, અરે ! દિલબર ! હૃદય મ્હારૂં !

ગમીના જામ પી હરદમ ધરી માશૂક ! તને ગરદન;
ન ખંજરથી કર્યાં ટુકડા ! ન જામે ઇશ્ક પાયો વા !

પછી બસ મસ્ત દિલ કીધું, ઉઘાડી ચશ્મ મેં જોયું:
સિતમગર હોય તું મ્હારો ખરો ઉસ્તાદ છે પ્યારો !

ગુલો મેં બાગનાં તોડી દીધાં પે [illegible] ગમાં ચોળી;
બિછાનું ખારનું કીધું, ઉપર લોટી રહ્યો તે હું !

મુબારક હો ત્હમોને આ ત્હમારા ઇશ્કના રસ્તા;
હમારો રાહ ન્યારો છે, ત્હમોને જે ન ફાવ્યો તે !

ત્હમારા માર્ગમાં મજનૂં અને લૈલી શીરીં ફરહાદ—
ચીરાયેલાં કપાયેલાં પડયાં છે લોહીથી ભીનાં !

ગુલામો કાયદાના છો ! ભલા એ કાયદો કોનો ?
ગુલામોને કહું હું શું ? હમારો રાહ ન્યારો છે

મને ઘેલો કહી, લોકો! હજારો નામ આપો છો!
હમો મનસૂરના ચેલા ખુદાથી ખેલ કરનારા!

નહીં જાહોજલાલીના, નહીં કીર્તિ, ન ઉલ્ફતના—
હમે લોભી છીએ, ના! ના! હમારા રાહ ન્યારા છે!

ત્હમારી બેવફાઈના. હરામી ને હલાલીના—
ચીરી પડદા હમે ન્યારા! હમારા રાહ ન્યારા છે!

હમે મગરૂર મસ્તાના! બિયાબાંનાં રઝળનારા!
ખરા મહબૂબ સિંહો ત્યાં! હમારા રાહ છે ન્યારા!

કુરંગો જ્યાં કૂદે ભોળાં, પરિન્દાનાં ઉડે ટોળાં,
કબૂતર ઘુઘવે છે જ્યાં હમારા મ્હેલ ઉભા ત્યાં!

વહે છે બેત નદીઓ જ્યાં, ગઝલ દરિયા રહ્યાં ગાતાં,
હમે ત્યાં નાચતા નાગા! હમારા રાહ છે ન્યારા!

ત્હમારા કૃષ્ણ ને મોહમદ, ત્હમારા માઘ, કાલિદાસ,
બિરાદર એ બધા મ્હારા! હમારા રાહ છે ન્યારા!

હતાં મ્હેતો અને મીરાં ખરાં ઇલ્મી, ખરાં શૂરાં:
હમારા કાફલામાં એ મુસાફર બે હતાં પૂરાં!

પૂજારી એ હમારાં ને હમો તો પૂજતા તેને,
હમારાં એ હતાં માશૂક, હમો તેના હતા દિલબર!

ત્હમારા રાજ્યદ્વારોનાં ખુની ભપકા નથી ગમતા;
મતલબની મુરવ્વત ત્યાં, ખુશામદના ખજાના જ્યાં!

હમો તમને નથી અડતા, હમોને છેડશો કો ના !
લગાવી હૂલ હૈયે મેં નિચોવી પ્રેમ દીધો છે !

હવાઇ મ્હેલના વાસી હમે એકાન્તદુઃખવાદી !
હમોને શોખ મરવાનો ! હમારો રાહ છે ન્યારો !

ખુવારીમાંજ મસ્તી છે ! તમે ના સ્વાદ ચાખ્યો એ :
હમોને તો જગત ખારૂં થઇ ચૂકયું ! થઇ ચૂકયું !

૧૨-૮-૬૪.

———*:o:*———

कुदरत अने मनुष्य.

———o:———

પહોંચે ના કર્ણે કલકલ ધ્વની આ જગતના,
વહે ધીમાં ધીમાં ખળ ખળ અહીં શાન્ત ઝરણાં
પડે ધોધો આજી મધુર જયમ માતંગ ગરજે,
રૂડાં બચ્ચાં ન્હાનાં ચપલ હરિણોનાં કૂદી રહે !

સૂતો છું આ કુંજે શરીર મનમાં શાન્તિ પિગળે,
હજારો મીઠા મિશ્રિત સ્વર ભરે છે મગજને ;
વિચારો આનન્દી મુજ દિલ કરે છે દુઃખભર્યું !
અહો ! મ્હારૂં હૈયું સુખમય દુઃખોથી ઉભરતું !

અને આ આત્માને કુદરત ગ્રહી લે નિજ કરે,
ઉઠાડી દે ઊંચો, પકડી વળી ચાંપે નિજ દિલે ;
મૂકે તેને પાછો હસી મૃદુલ શેવાલ પરને
પછી પંપાળે છે ફરી ફરી દઇ ચુમ્બન મુખે !

અરે ! એ માતા છે ભગિની મુજ કે શાન્તિ સુખ છે,
નવાં કાર્યો પ્રેરી મુજ હૃદયમાં અગ્નિ છુપવે !
નિહાળી વિચારી મુજ દિલ બની કાષ્ટ સળગે,
અહીં આ જે રીત જન પ્રતિ ચલાવે જન અરે !

નીલી કુંજોમાં છે સુમન મકરન્દે ભભકતાં,
નીચે ઊંચે ઊડે પુદડી નવરંગી રમતમાં ;
અને હું ધારૂં છું પ્રાન પુલ રૂપાળું હસમુખું—
બને છે ભોગી આ અનિલલહરીસ્પર્શ સુખનું !

અહો ! પક્ષી—એતો કૂદી કૂદી રમે છે મુજ કને,
વિચારો તેઓના સમજી શકતો હું ન જરી એ;
અહા ! કિન્તુ તેની અતિ ચપલ સો અલ્પ ગતિએ—
મને તો ભાસે છે પુલકિત થતો હર્ષ ચમકે !

પ્રશાખા ગુલ્મોની વ્યજન નિજ વિસ્તીર્ણ કરતી,
ભરી લેવા હવું દિનકર તણા આ કિરણથી ;
નકી હું માનું છું, તરૂ પુલ બધાં હર્ષમય છે,
ડૂબેલાં સર્વે છે પ્રણયમધુના મિષ્ટ ઝરણે !

અરે ! આ શ્રદ્ધા જો કુદરત—પ્રભુ—પાથરી રહે.
અને યોજી દે છે વિભુપતિ જ આ ધર્મ સહુ ને,
નહીં કાં રોઉં તો રુધિર દિલનું હું નિરખીને—
અહીં આ જે રીત જન પ્રતિ ચલાવે જન અરે !

નદી જો રોયે તો રુદન કરશે પ્હાડ પથરા,
અને ઝીણું ઝીણું રુદન કરશે પક્ષી સઘળાં;

વનોના આબારો— તરુ સહુ બિચારાં ટપકશે,
ઝરાનાં હૈયાં તો છણુ છણુ તપીને ઉકળશે!

અને આંસુ લ્હોતો પવન નદીનો મિત્ર બનશે,
નભે ઝુમેલાં તે ઘનદલ તણાં અશ્રુ ખરશે!
કૃતિ આવી મીઠી કુદરત તણો જે ક્રમ કહે,
જનોમાં એ ના ના! જડ સમ નહીં શું જન અરે!

કહું શાને હાવાં ઉદધિ જડ ને આ જડ નદી?
ગણું તિર્યંચોને હૃદયહીણુ હું તો કયમ કદી?
ખરે! હુ જાણું છું જગત સહુ ચૈતન્યમય છે,
નહીં તો કયાંથી આ પ્રણય, કરુણા ને રતિ, અરે!

ભલે કાલિદાસે નિજ દિલ કહ્યું વાદળી કને,
પ્રિયાનો સંદેશો ઘન સહ દીધો તે પણ ભલે;
નકી માન્યું છે આ મુજ દિલ અને એ કવિદિલે,
પહોંચાડયું મેઘે કવિરુદન તેની રમણીને!

કવિ આ ભોળો તો કુદરત તણો બાન્ધવ હતો,
જનો તે શું જાણે? જન પર રહ્યો સ્વાર્થ લપટયો;
વિના અશ્રુ જોશે જનદુ:ખ જનો જ્યાં સુધી, અરે!
કવિતાના ભોક્તા સુખમય રસીલા નહિ બને!

નવા રંગો ધારી સુરધનુ અહીં આજે વિરમે,
જનોથી મ્હારે શું? કુદરત મહીં આ દિલ રમે;
રૂડી સંધ્યા રેલી સરિત સર ને પ્હાડ પર છે,
ધનુ સંકેલાયું, હિમકર તણું શૃંગ ચળકે!

અહો તારા સાથે ધવલ નભગંગા ખળભળે,
રૂડાં પીળાં પીછાં શશી પર ધરે વાદળી હવે;
ધકેલી તેને આ અનિલ લઇ ચાલ્યો રમતમાં,
અને પેલી ચન્દ્રા થરથર રહી ધ્રૂજી જલમાં!

અહા! કેવા પન્થે કુદરત કરે છે ગતિ, અને—
અરે! કેવા પન્થે કુદરત તણાં બાલક ભમે!
વિચારી વિચારી મમ દિલ બને ભસ્મ સળગી,
અરેરે! જે રીતિ જન પ્રતિ ચલાવે જન અહીં!

૨૯-૮-૯૪.

———:o:———

पान्थ पंखीडुं.

આ જો, ઘોર તિમિર શો જીવિતનો વ્હાળો પડયો પન્થ છે:
નિર્માયો સહુ કાજ એ કયમ પછી પાછો ફરી તું શકે?
લેવાનો શિર ભાર તે લઇ અને આકાશમાં ઉડવું,
જાવું જ્યાં લઇ જાય વાયુ તુજને વિશ્રાન્તિ લેતાં જવું!

જો તે કાશ્મીરદેશના મધુરવા મીઠા ઝરા આવશે,
વ્હાલા પાન્થ! તહીં જરી વિરમજે, એ દેશ વ્હાલો મને;
ત્યાંના તે અતિ રમ્ય ને ટપકતા મીઠા રસે કુંજમાં—
ગુચ્છા દ્રાક્ષ તણા બિલોરી જલમાં છાયા રહે પાડતા!

પુષ્પોની રજથી ભર્યો અનિલ ત્યાં વૃક્ષો ધુણાવી રહે,
ત્યાં તું ટોચ પરે ચડી, સ્થિર થઇ, મીઠાં ફલો ચાખજે;

સોનેરી તુજ પીંછડાં શ્રમિત તે તાજાં કરી લે ભલે ,
જાવાનું બહુ દૂર હોય તુજને ત્યાં થાક લાગ્યો હશે !

જાણ્યો તેં નથી માર્ગ ને વિકટ છે ત્યાંનાં વનો ને ગિરિ ,
કિન્તુ સુન્દર સૌ પ્રદેશ નિરખી પ્રેમે જ્હેવું તહીં ;
ત્યાંની કો સરિતે તરી , ઠરી જરી, ક્રીડા કરન્તાં જરા ,
ચંગો તપ્ત થયેલ શીતલ થતાં આનન્દ આવે મહા !

સંધ્યાએ વળી હિમપર્વત તણાં શૃંગો ગુલાબી બને !
ખીણેખીણ, ઝરેઝરા, સર સહુ ત્યારે રૂપેરી બને !
ત્યાંનાં તે ગિરિ શાં તરુ ગિરિ નભે તારાથી વાતો કરે ,
તે સૌ દિવ્ય ઉજાસમાં ગરક થૈ હર્ષે ભર્યાં ખીલશે !

ત્યારે તો પ્રિય જે હશે તુજ દિલે તે યાદ સૌ આવશે ,
ગાજે તો તુજ ચિત્તડું દુઃખભર્યું ને અશ્રુ બે ખેરજે !
રૂમઝુમ કો પડી ઝાપટું વહીં જશે ને કૈંક કહેતું જશે ,
ત્યારે તું પ્રિય તે ઉદાસ સુખમાં ડૂબી ભલે મ્હાલજે !

વ્હાલા, હું ગુરુ ને વળી તુજ સખો, તે ભક્ત સંભારજે ,
બાલુડા ! મુજ પ્રાણ ! તે વખત તું રોજે અરેરે ભલે !
ઉછેર્યું તરુ એક મેં વન મહીં ત્યાં તું વળી બેસજે ,
વ્હાલા ! મેં લઘુ એક કોતરી લખ્યું તે કાવ્ય તું વાંચજે !

હા, હું એ ઘસડાઈ એક વખતે વ્હાલા ! ગયો ત્યાં હતો ,
વ્હાલાંનો વિરહી બની હૃદયને ચીરી રડ્યો ત્યાં હતો ;
તે અશ્રુઝરણું જ શોણિત સમું તે કાવ્ય માંછે ભર્યું ,
સ્વેચ્છાએ ભરી ચંચુ લાલ મુખથી પીજે ભલે આંસુડું !

ને જો શુષ્ક રણે જવું તુજ બને ઓળંગી સિન્ધુ, અરે !
રેતીના ઢગ ત્યાં ઉડે, પવન ત્યાં ફૂંકી ઉન્હા આફળે ;
તું મ્હારૂં, તુજ હું, બની પણ સખે ! હું ભોમિયો ના શકું ,
એવા સંકટમાં અરે ! મદદ ત્યાં આપી જરી ના શકું !

પાંખો સુન્દર ત્યાં અતિ શ્રમ થકી ચોળાઇ ચીરાઇને—
કંઠે સોસ પડ્યો હશે જલ વિના બાપુ ! અરેરે તને !
પાંખોને તુજ શક્તિ ત્યાં ગરુડની દેજે પ્રભુને સ્તવી ,
ને જાજે જલદી ઉડી, ઘટિત ના રોકાવું ત્યારે ઘડી !

ત્હારા માર્ગ પરે ઘણા તુજ સમા પાન્થો ગયા ઉડીને ,
માર્ગે તેજ જડું, ભલે સુખ તને આવી મળે ના મળે !
નિર્માયું જવું તો જવું દુઃખ દહી, આનન્દ ધૈર્યે વહી ,
આ તો ઝિંદગીભાર પુણ્ય સરખો સૂએ ન સિદ્ધ કશી !

પ્હોંચે જ્યાં સુધી સ્થાન તું અવધિનું, તે અન્ત આવ્યા સુધી—
આકાશે જલદી અગાડી ઉચકી તે ભાર તું જા ઉડી ;
પૂરા સાહસથી બલિષ્ટ દુઃખને સન્તોષથી પી જવું ,
ને આનન્દ વિશેષ પ્રેમસુખથી તે દુઃખમાં માનવું !

હું આ વૃદ્ધ રડું ન તે ઘટિત છે, લૂછું હવે અશ્રુને ,
જા તું, થા સુખિયું, ન આમ રડવું, છાતીથી ચાંપું અયે !
રક્ષે ઇશ્વર પાપથી હૃદય ને દે રે સુમાર્ગે તને ,
વ્હાલ પાન્થ ! સુખી સુખી સુખી થજે ! આશિષ મ્હારી તને !

૩૧-૧૦-૯૪

———*:॰:*———

विरहस्मरण.

દેશેદેશો નવીન નિરખી ઘૂમતો ’તો પ્રિયે ! હું,
ત્યાં ત્હોયે હા વિરહભડકે દાઝતો ’તો પ્રિયે ! હું;
ન્હોતું ત્યારે તુજ છબી શું ને શાન્ત રોઇ થવાનું,
ન્હોતું કાંઇ વિરહભડકો બૂઝવી નાંખવાનું

ક્યારે એ જો વિસરી દુઃખ હું લેશ આનન્દ લેતો,
ત્યારે વ્હાલી દ્વિગુણ દુઃખમાં ડૂબતો હું ફરી તો;
“હું આવો શે અનુભવી શકું હર્ષ પ્યારી રડે ને ?”—
હૈયું મ્હારૂં સળગી ઉઠતું કાંઇ એવા વિચારે.

જૂદાં થાતાં મુખ તુજ હતું ગ્લાનિપૂરે છવાયું,
સ્વપ્નામાં એ નિરખું છબી તો આંસુંડાં ઢાળતો હું;
હૈયામાં એ ચિતરી કદિ હું હાસ્ય ત્હારૂં શક્યો ના,
રોતો હું ને રડતી પ્રિય તું એજ ચિત્રો હતાં ત્યાં.

મીઠાં ત્હારાં નયન દિલના લક્ષ્યમાં એક ધારી—
જોતો હું જ્યાં નિમિષ તજીને ચન્દ્રનું બિમ્બ પ્યારી;
આલેખાતું તુજ મુખ તહીં ધ્રૂજતા ઓષ્ઠવાળું,
ને એ ત્હારૂં શરીર દુબળું શોકઓઘે છવાયું !

રોપાતો ત્યાં વિનિમિત થઇ શોક મ્હારે દિલે હા !
રોતી તું ને મુખ મુજ બધું ભીંજવી અશ્રુ દેતાં;
એ આંસુ કે વિરહઉદધિ ઉછળી ઉછળીને—
અત્યારે એ વિગત દુઃખમાં ડૂબવી દે મને છે.

અત્યારે એ હૃદય બળતાં અશ્રુની ધાર વ્હેતાં,
ભીંજ્યાં ત્હારાં કમલ સરખાં નેત્રના લાલ ખૂણા;
ત્હોયે પ્યારી મધુર સ્મિત છે સ્નિગ્ધ ઓષ્ઠે છવાયું,
ને હા ! વ્હાલી, વપુ તુજ દિસે હર્ષના ઘેનવાળું.

ઓળંગી તું ઉદધિ દુઃખનો ત્યાં નિહાળી રહે છે,
મ્હાલે છે તું સુખઅનિલમાં હાસ્ય તેથી કરે છે;
વ્હાલી ! આવા સરલ હૃદયે પ્રેમ જે દાખવે તું—
તેના સામે નિરખી શકું હું એજ સામર્થ્ય યાચું !

૧૪–૨–૯૫.

विषपान.

અહો ઢોળી પીધું મધુર વિષપ્યાલું પ્રિય સખા !
હવે હું ભૂલું છું જગત સઘળું તે લહરીમાં !
ધીમે ધીમે મૂર્છા મુજ મગજને ચુમ્બન કરે,
અહા ! હું આતો તે અનુભવી શકું છું સુખ હવે.

તીરે ભેદાયેલા મુજ હૃદયને તો કળ વળી,
અમી ઢોળાયું શું ધગધગી રહેલા ઉર મહીં !
નથી આશા ઇચ્છા, ગત દુઃખ તણું ના સ્મરણ વા;
અહો ! મેં તો પીધું નહિ વિષ, નકી અમૃત સખા !

વ્હાલા ! જ્યાં ઘસડાઇ જાય જગ ત્યાં મ્હારે ખુશીથી જવું,
ત્હોયે છે દુઃખ એક આ દિલ મહીં, છોડું તને તે તણું;

એ ચિન્તા પણ શાન્ત છેલ્લી ઘડીએ થાશે નકી હા સખા !
એ જ્વાલા પણ અન્તરે ડૂબી જશે આનન્દની લ્હેરમાં.

આશામાં ડૂબતું અને ધડકતું ફાળો ઘણી સાંધતું,
તે હૈયું મુજ આમ આજ વિષથી વિશ્રાન્તિ લેવા ઠર્યું;
ના તે કોહિ હવે ઉઠી સળગી કે ચીરાઇ રોશે, સખા !
ના તે કોહિ ફલંગ મારી પડશે પ્રીતિ તણી જાળમાં.

નકી મ્હારે જાવું, રુદન નવ વ્હાલા ! કર હવે.
સુખી હું થાતાં તું રુદન કર તે તો નવ ઘટે ;
સુખી હું થાતો ત્યાં હૃદય તુજ હર્ષે ઉભરતું ,
અરે ! તો કાં હાવાં મુજ સુખ તને દુઃખી કરતું ?

અહો ! ત્હારાં આંસુ પિગળી મુજ અન્તઃકરણમાં—
ગયા સંસ્કારોથી સ્મરણ નય આત્મા કરી જતાં ;
હશે મ્હારે માટે રુદન કરવું મૃત્યુસમયે—
મનુએ નિર્મ્યું તો ઉર મુજ ઉખેળું તુજ કને.

જોને ભાઇ ! તહીં રહી મલપતી તે મોહની ફરતા,
તેમાં તે અતિ રમ્ય આકૃતિ રહી જેને કહી મેં " પ્રિયા ; "
ઘૂંચાયાં મુજ તે અરે પ્રણયીઓ એ જાળ માંહીં દિસે,
ભોળાંને નિરખી ડૂબ્યાં ડૂબી જતાં ચીરાય હૈયું સખે !

તે સૌ આમ જ આજ માર્ગ પર હા ! રોઇ રડી આવશે,
તેઓનાં દુઃખથી દુઃખી થઇ અરે ! કે પ્રેત મિત્રો રડે ;
તેઓની કબરો તણા પથરમાં અશ્રુઝરા ચાલતા,
તેઓના બળી ભસ્મ જે થઇ ગયા તે અંશ સૌ કંપતા!

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં હશે પ્રેમ ક્યાં ?
આંહી બીજ વવાય છે વિષય ને સૌ સ્થાનમાં મોહનાં ;
કાંટાળાં તરુ તે ઉગી હૃદય કે ભોળાં બિચારાં ચીરે,
ક્યાંહીં છે રુધિરે ભર્યા ઉઝરડા, ક્યાંહીં વ્રણો ગાઢ છે.

રે ! ત્હોયે મુજ ભક્તિનું પ્રણયનું મેં બીજ વાવ્યું, સખા !
છે તો ક્ષાર ભૂમિ પરન્તુ ઉગીને જાણ્યું થશે વૃક્ષ આ;
આશાએ દિલ આ તણા ઝરણના વારિથી પોષ્યું, છતાં—
તે તો ત્યાં જ બળી ગયું પણ વળી માન્યું જ મેં તે ન કાં?

મનાયું ના હું થી તરુ મુજ કદી તે નહીં થશે,
અરે ! માન્યું નિત્યે લલિત ફણગો કાલ ફુટશે;
અરેરે ! દહાડો એ પણ કદિ મળ્યો ના સુખ તણો,
અને આશાતન્તુ જીવિત સહુ આજે તૂટી ગયો !

તને ને વ્હાલીને ફૂલ સહુ ધરૂં એ પ્રણયનાં.
હતી આશા એવી પણ ન પ્રભુને કૈં હતી દયા ;
તમે વ્હાલાં ! વ્હાલાં ! સમજી મમ ઇચ્છા નવ શક્યાં,
હવે ના રોવું તો મુજ મરણકાલે પ્રિય સખા!

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં વિના સ્વાર્થ શું ?
ક્યાં પ્રેમી દિલમાં હશે સુખ, સખે ! વૈરાગ્ય સાથે વસ્યું ?
'છે વૈરાગ્ય જ પ્રેમ, પ્રીતિ સુખ છે, પ્રેમી વિરાગી ખરો,'
જૂઠી એ મમ માન્યતા થઇ અને હું પ્રાણ ત્યાગું, અહો!

સૂકાયાં ના આંસુ હજુ પણ અરેરે ! નયનથી,
તજાઇ ના પ્રીતિ મરણ સમયે એ હૃદયથી.

ત્હમારૂં વ્હાલાનું નવ હજુ ગયું ચિન્તન અહો !
ન બૂઝ્યો વ્હાલા ! પ્રણયભડકો આ હૃદયનો.

થાકેલું હરણુંય અન્તસમયે એકાન્ત ને શાન્તિમાં
બેસીને નિજ પ્રાણ ત્યાગ કરતું નિઃશ્વાસ અશ્રુ વિના ;
હું તો કંઇક વિચાર ને દુઃખ મહીં આ પ્રાણ ત્યાગું, સખા !
ને હું જેમ જ સૌ મનુષ્ય દુઃખમાં રોઇ ત્યજે પ્રાણ હા !

૯–૪–૯૫.

:o*o:

सारसी.

:*:

મીઠી દીર્ઘ ધ્વનિ વતી વન બધું હર્ષે ભરે કોકિલા,
ઝીણી વાંસળી શા સ્વરો સુખભર્યા ચંડોળ આલાપતા ;
ખિસ્કોલી તરુના મહાન વિટપે ઝૂકી રહી ત્યાં કૂદે,
ને રંગીન શુકો ઘણાં મધુરવાં આકાશ ઉડી રહે !

આવી આનન્દ વેળાએ બિચારૂં કોણ આ દુઃખી ?
હશે એ પ્રેમનું માર્યું હૈયું કોઇ રહ્યું તપી !

ગંભીર નાદ કરતી સરિતા વહે છે,
સીંચી જલે પુલિન શીતલ એ કરે છે;
ત્યાં દીન સારસી ઉભી જલપુર નેત્રે,
સૂણી, અરે ! શિર નમાવી રહી રડે એ !

અહોહો ! પાંખ પ્રીતિની તેની તૂટી ગઇ દિસે,
આવું આ પક્ષી, તેને એ આવી પીડા ખરી ! અરે !

રેરે ! તેનો પ્રિયતમ તહીં પાદ પાસે પડયો છે,
પ્હોળી પાંખો શિથિલ બની છે મૃત્યુનો હસ્ત લાગ્યે;
પારાધીએ હૃદય પર હા ! તીર માર્યો દિસે છે,
ખૂંચ્યો છે ત્યાં રુધિર વહતું બંધ હાવાં થયું છે.

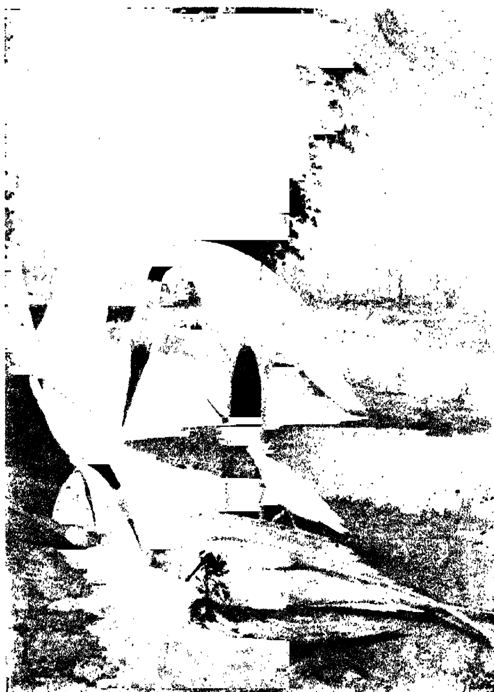
જીવતું જીવ લેઇને આંહી એવી દિસે રીતિ !
કોઈને દુઃખ દેવાથી તૃપ્તિ કેમ હશે થતી ?

મૂકી ગયો કયમ શિકાર હશે શિકારી ?
આવી હશે દિલ દયા કંઇ સારસીની ?
બચ્ચાં અને પતિપ્રિયા તણી એ ઘડીની
નાશ્યો હશે હૃદય ચીરતી ચીસ સુણી !
ગાળે છે પ્રેમનાં અશ્રુ વજ્ર જેવાય દિલને,
કો વેળા પારધીને એ પ્રેમના દંશ લાગતો.

આવું આવું નિરખી દિલમાં કાંઈ કેવુંય થાય,
કેવો છે રે રુદનમય આ ક્રૂર દેખાવ હાય !
ન્હાનાં બચ્ચાં ટળવળી રહી માત સામું જુવે છે
ને પંપાળે નિજ જનકના કંઠને ચંચુથી એ.

હજુ તો ખેલવા પૂરૂં શીખ્યાં આ નથી બાલુડાં,
રે ! તે શું મૃત્યુને જાણે ભોળાં આ લઘુ પંખીડાં !

દુઃખ સહુ ઉડી જાશે કાલ આ બાલકોનાં
રમત ગમત માંહી હર્ષ લેશે ફરી આ ;
પણ ઝુરી મરશે રે સારસી બાપડી તો,
જખમ નહિ રુઝાશે પ્રેમનો કારી લાગ્યો.

સારસી. (પૃ. ૫૮)

ન્હાનાં બચ્ચાં ટળવળી રહી માત સામું જુવે છે,
ને પંપાળે નિજ જનકના કંઠને ચંચુથી એ.

પ્રેમીએ પ્રેમી જાતાં કો બીજાથી પ્રેમ જોડવો,
આવુ કાં ન કરે સૌએ પ્રેમી જોકે મળે ખરો ?

જોડવી એક જોડીને એકો ખંડિત થાય તો,
બન્નેનાં એકબીજાંથી ઓછાં જેથી બને દુઃખો.

અઢેલી બાઝીને તરુ સહુ રહે ખીલતી લતા,
દઈ પુષ્પો પ્રેમે લઈ રસ જીવે છે પ્રણયમાં;
સુખી આવા દહાડા સરકી કઈ જાતા રમતમાં,
અને એ વેલાને મરણ પડદામાં લઈ જતા

મરેલી વેલીનું સ્મરણ નવ ભૂલે તરુ કદી,
અને પ્રેમી ગાળે દિવસ દુઃખના કૈં રડી રડી;
પરન્તુ ચાંપે છે હૃદયપર બીજી લઈ લતા,
અને પ્રેમે રેડે મધુર રસ તેના હૃદયમાં.

ધીમે ધીમે આવું તરુ થઇ જઈ વૃદ્ધ મરતું;
અને વેલી વીલી રુદન કરતી કૈં દુઃખભર્યું;
છતાં ટેકો બીજા તરુ પર લઇનેય જીવતી,
અને આપી પુષ્પો જીવિત નિજ તે પૂર્ણ કરતી.

ન કિન્તુ સારસા આ તો આવો માર્ગ કદી ગ્રહે,
એકને દિલ અર્પ્યું તે બીજા કોનું નહીં બને.

પ્રેમને કારણો સાથે સમ્બન્ધ કાંઇ એ નથી,
કારણ પ્રીતિનું પ્રીતિઃ પ્રેમીની લક્ષ્મી તે બધી,

ઝૂરી ઝૂરી મરવામાં સ્નેહ સન્તોષ માને,
નહિ કદિ રસ શોધે સારસી અન્ય સ્થાને ;
રસ હઇ લઈ લીધો ઈશ્વરે છીનવી તો,
હૃદયહીણુ બિચારાં પ્રેમીને મૃત્યુ આપો.

પ્રેમીનો હોય બેલી કો તો આનું કૈં થવું ઘટે,
પામે છે ત્રાસ મ્હેરો તો આત્મા આ દુઃખ જોઇને

ત્યાં કાંઇ આ વન મહીં હીલચાલ થાય ,
પક્ષી બધાં ઉડી ઉડી અહીં શાં લણાય !
સર્પો, હરિણુ, સસલાં, સહુ દોડી આવે,
લાંબો ધ્વનિ ભયભર્યો શ્રવણે પડે છે.

ઉલ્કાપાત થયો કાંઈ હશે આ વનની મહીં.
પ્રતીતિ થાય છે એવી જોઇ આ ગતિ સૌ તણી.

હા ! અગ્નિ ત્યાં સળગી ઘાસ પ્રજાળતો,રે !
વૃક્ષો તણાં કુંપળ બાળી ઉડાડતો તે;
ભૂખ્યો ધસી જીવ અનેક ગળી જતો તે.
દિશો બધી ધૂમવતી છવરાવી દે છે !

વ્હાલો છે જીવ પોતાનો વ્હાલાંથીય વધુ ! અરે
ન્હાસે છે સિંહ પેલો ત્યાં સૂતી સિંહણુ છોડીને.

પણુ અડગ સમાધિ સારસીની ન છૂટે,
મરણુશરણુ જાવું હર્ષ તેને દિસે છે ;
ભડભડભડ થાતી અગ્નિની ઝાળ આવી,
બળી મરી પ્રિય સાથે સારસી પ્રેમઘેલી.

દર્દીના દર્દની પીડા વિધિનેય દિસે ખરી,
અરે ! તો દર્દ ક્યાં દે છે, ને દે ઔષધ કાં પછી ?

૧૬—૪—૯૫

———:*:———

પ્રિયતમાની એંધાણી.

—:*:—

હતું મીઠું જેવું વિરસ પણ તેવું બની રહ્યું,
અરે ! તુંને કહેતાં "કુસુમ" દિલ મ્હારૂં જળી રહ્યું
ગઇ કહો ક્યાં પેલી સુરભ, રૂપ ને કોમલપણું ?
ગયું કહો ક્યાં એવું અમીભર હતું તેહ મુખડું ?

હસન્તી ત્હારી તે ઉછળી ઉછળી પાંખડી બધી,
હવે તો એવી એ સૂકી સૂકી જ સંકુચિત બની !
મને મીઠો એવો મધુભર હતો મોહ સઘળો,
હવે સર્વે ફીક્કું રસરહિત ભાગ્યું રહ્યું જગે !

હવે પેલો વાયુ તુજ સહ લપેટાઇ ઉડતો—
પરાગે ભીંજાઇ સકલ દિન રહેતો મહકતો—
નહીં સ્પર્શે તુંને ! નહિ જ નિરખે મુગ્ધ નયને !
નિહાળી દૂરેથી નકી જ વળશે અન્ય જ સ્થળે !

હવે સંધ્યાભાનુ કરથી ગ્રહી ત્હારા અધરને—
અમી પીતાં દેતો દ્વિગુણી ત્રિગુણી લાલી મુખને,
જરાએ ના જોશે પ્રણયથી નજરે તે તુજ પરે !
નહીં ભાવે ધારી રમત તુજથી આચરી શકે !

હવે પેલો ભોગી મધુપ તુજ ગન્ધે ડુબી ડુબી —
ધરન્તો મૂર્છા જે તુજ ઉરપદે દેહડી ધરી—
તને પાસેથીએ નિરખી નહિ જાણીય શકશે !
હવે આવ્યો એવો શિથિલ બની ગુંજી ઉડી જશે !

દશાનો કેવો આ ક્રમ જ સઘળો આમ ઉલટયો ?
અરે ! તે દિનોનો પલટી જ ગયો રંગ સઘળો !
ગઇ તે વ્હાલી ને ફકીરી ધરીને આજ ભટકું !
વિલાઇ એંધાણી તુજ સમીય ! પ્યારા ! શું કરવું ?

ગઇ તે વ્હાલી ને વરસ દશ ગાળ્યાં તુજ પરે !
વિલાયું તું હાવાં ! રહ્યું શું ! અવલમ્બ શું ઉપરે ?
વિલાયું તું ત્હોયે નહિ જ તજું તુને મન થકી
વિલાયું એવું એ હજુ મુજ પ્રિયાનું મટયુ નથી.

તજે વાયુ, ભાનુ, મધુપ, સહુ તુને તજી શકે,
ગયાં પેલાં વ્હાલાં સ્વરૂપ સદગન્ધી સકલ તે ;
મને તો તું હૂતું પ્રિયથી મળ્યું તે તેવુ જ હજુ !
સરે અશ્રુ ત્યારે હૃદય શું ધરૂં ને ધરી રહું !

હવે હું પૂજુ છું મૃતફુલ ! તને એ પ્રણયથી,
હવે તું મ્હારે છું વધુ પ્રિય થયું આ મરણથી !
જશે છેલ્લા શ્વાસો, મુજ પ્રિયતમામાં મળીશ હું,
ત્યહાં સુધી ચાંપ્યું હૃદય શું તને ધારીશ જ હું.

૨૫-૬-૯૫.

——:*:——

दगो.

કફન વિણ લાશ વેરાને દિવાનાની પડી, દિલબર !
અફા તેની ઉપર થાતાં અરે ! તુજ હાથ શું આવ્યું ?

દુવાગીર આ તમારાથી લઇ જલ્લાદની તલવાર—
ખૂની તુજ હાથ કરવાથી અરેરે ! હાથ શું આવ્યું ?

દઇ દિલદારને ધક્કો કજાના હાથમાં દેતાં—
અરે ! એ પેશકદમીથી કહે તુજ હાથ શું આવ્યું ?

કદમ તુજ બોસવા ગભરૂ પડયો ' તો પેરમાં ત્હારા—
જફામાં ફેંકતાં તેને અરે ! તુજ હાથ શું આવ્યું ?

હતી જ્યાં વસ્લની ખ્વાહિશ મળ્યું ત્યાં ઝેરનું પ્યાલું !
મગર તે જામને ભરતાં કહે તુજ હાથ શું આવ્યું ?

મુકદ્દરમાં હતુ તેવું બન્યું તુજ હાથથી, માલિક !
પરન્તુ એ દગો દેતાં કહે તુજ હાથ શું આવ્યું ?

હતો બસ મોતનો પ્યાલો ! ખુશીથી જાત પી ફિદવી !
રહેતાં ચૂપ તો એવું કહે તુજ હાથ શું આવ્યું !

" જામે શરાબ માશૂકને ભરી દે ઓ ભલા સાકી "—
હમીને બોલતાં એવું કહે તુજ હાથ શું આવ્યું ?

ભરી દેતાં રડયો સાકી ત્યારે તું થઇ ગુસ્સે—
તેને લાત તે દેતા કહે તુજ હાથ શું આવ્યું ?

ખુદા પાસે દુવા ત્હારી રડીને માગતું 'તું દિલ,
ખંજર ભોંકતાં તેને કહે તુજ હાથ શું આવ્યું ?

"ફુલોની ગેંદ છે, માશૂક!" છુરી છુપાવી બોલી—
અહો! ખિલાફ એ કહતાં અરે! તુજ હાથ શું આવ્યું ?

જીગર અશરાફ આ મ્હારે ખતા તુજ માફ કીધી છે;
હવે તોબા સદા કરજે ખુદા માફી તને બખ્શે.

રહે આબાદ તું દિલબર! અને ખંજર અને પ્યાલું !
અરે પણ ઇશ્ક કરવાથી હમારે હાથ શું આવ્યું ?

૩૦—૬—૯૫

———*:o:*———

તું મ્હારી હતી.

———*::*———

બહેતર બોલવું પ્યારી, "નથી ને ના હતી યારી";
પરન્તુ ના કહેજે તું, "હતી ન હતી થઈ ત્હારી" !

નહી આ ઇશ્કદરિયાનાં ચડયાં મેં જા ઉતરવાનાં;
નથી તું યાર આજે તો હતી દિન કોઇ ના યારી !

કર્યું કુરબાન આ દિલ મેં "હતી હું ચાહતી તેને"
કહેતાં બોલ તું એવા નહીં શરમિંદ શું થાશે ?

નજરથી દૂર હું થાતાં, અગર દોલત ઉડી જાતાં,
જબાંથી બોલશે તું, "હતી હું ચાહતી તેને" ?

કબજ આ રૂ થશે ત્યારે જમીમાં ગારશે મુર્દું—
પુલો ફેંકી ઉપર તે શું કહેશે " ચાહતી તેને " ?

કબર નીચે—ખુદા ઉપર નથી કૈં દૂર—ઓ દિલબર !
છતાં " દિન એક તેની હું હતી " એવું કહેશે શું ?

કહેવાનું કહી ચૂકી ! હવે ફરિયાદ શી ગાવી ?
ભલે તો ખેર કિસ્મતમાં ફકીરી ખાક છે લાગી !

હવા તુજ વસ્લની પલટી, ચમન મ્હારો ગયો ફીટી ,
હવે આ હાડપિંજરને રહી અંજામની બરકત !

અરે ! એ મસ્ત યારીમાં ખુદાઇ શી હતી બરકત !
હવે તો બેહયાઇ ને રહી બેઝારીમાં બરકત !

રહેવું મોજમાં માશૂક—તને આમીન એ બરકત !
હમારી પાયમાલીમાં હમોને છે મળી બરકત !

અમીરી બો અને ઇઝ્ઝત રહે હરગિઝ તુજ કાયમ !
ફકીરોની ફકીરીમાં ફકીરોને ખરી બરકત !

મગર અફસોસ—ઓ માશૂક ! હતું દિલ આ ઝબે કરવું—
નિવાઝી કોઇને તેને હતું ખેરાતમાં દેવું !

પરન્તુ છેવટે ભોળી હતું કહેવું રડીને કે—
" અરે ! તું છે હજુ મ્હારો અને હું છું સદા ત્હારી " !

૧૬–૮–૯૫.

ग्राम्य माता.

—:*:—

ઉગે છે સુરખી ભરી રવિ મૃદુ હેમન્તનો પૂર્વમાં,
ભૂરૂં છે નભ સ્વચ્છ સ્વચ્છ, હસતી એકે નથી વાદળી;
થંડો હિમભર્યો વહે અનિલ થો ઉત્સાહને પ્રેરતો,
જે ઉત્સાહ ભરી દિસે શુક ઉડી ગાતાં મીઠાં ગીતડાં !

મધુર સમય તેવે ખેતરે શેલડીના
રમત કૃષિવલોનાં બાલ ન્હાનાં કરે છે;
કમલ વત ગણીને બાલના ગાલ રાતા,
રવિ નિજ કર તેની ઉપરે ફેરવે છે !

વૃદ્ધ માતા અને તાત તાપે છે શગડી કરી,
અહો ! કેવું સુખી જોડું કર્ત્તાએ નિરમ્યું હસે !

ત્યાં ધૂલ દૂર નજરે ઉડતી પડે છે,
ને અશ્વ ઉપર ચડી નર કોઇ આવે;
ટોળે વળી મુખ વિકાસી ઉભાં રહીને,
તે અશ્વને કુતૂહલે સહુ બાલ જોતાં !

ધીમે ઉઠી શિથિલ કરને નેત્રની પાસ રાખી
વૃદ્ધા માતા નયન નબળાં ફેરવીને જુવે છે;
ને તેનો એ પ્રિય પતિ હજુ શાન્ત બેઠો રહીને
જોતાં ગાતો શગડી પરનો દેવતા ફેરવે છે !

ત્યાં તો આવી પ્હોંચ્યો એ અશ્વ સાથે યુવાન ત્યાં;
કૃષિક એ ઉઠી ત્યારે "આવો બાપુ" કહી ઉભો.

" રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ;
નહીં તો ના બને આવું, " બોલી માતા ફરી રડી.

"લાગી છે મુજને તૃષા, જલ જરી દે તું મને" બોલી ને,
અશ્વેથી ઉતરી યુવાન ઉભીને ચારે દિશાએ જુવે;
"મીઠો છે રસ ભાઇ! શેલડી તણો" એવું દયાગી કહી.
માતા ચાલી યુવાનને લઇ ગઇ જ્યાં છે ઉભી શેલડી!

પ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરીક કાતળી એક કાપી;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ને કૈં વિચાર કરતો નર તે ગયો પી.

"બીજું પ્યાલું ભરી દેને હજુ છે મુજને તૃષા"
કહીને પાત્ર યુવાને માતાના કરમાં ધર્યું.

કાપી કાપી ફરી ફરી અરે કાતળી શેલડીની,
એકે બિન્દુ પણ રસ તણું કેમ હાવાં પડે ના!
"શું કોપ્યો છે પ્રભુ મુજ પરે?" આંખમાં આંસુ લાવી,
બોલી માતા વળી ફરી છુરી ભોંકતી શેલડીમાં.

"રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ;
"નહીં તો ના બને આવું," બોલી માતા ફરી રડી.

એવું યુવાન સુણતાં ચમકી ગયો, ને
માતા તણે પગ પડી ઉઠીને કહે છે—
"એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, બાઇ!
"એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, ઇશ!

"પીતો'તો રસ મિષ્ટ હું પ્રભુ અરે ત્યારે જ ધાર્યું હતું—
"આ લોકો સહુ દ્રવ્યવાન નક્કી છે એવી ધરા છે અહીં;

"છે ત્હોયે મુજ ભાગ કૈં નહિ સમો તે હું વધારૂં હવે,
"શા માટે બહુ દ્રવ્ય આ ધનિકની પાસેથી લેવું નહીં ?

"રસે હવે દે ભરી પાત્ર, બાઇ !
"પ્રભુકૃપાએ નકી એ ભરાશે ;
"સુખી રહે બાઇ ! સુખી રહો સૌ.
"ત્હમારી તો આશિષ માત્ર માગું !"

પ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માત,
છુરી વતી જરી જ કાતળી એક કાપી ;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ન્હોળો વહે રસ અહો ! છલકાવી પ્યાલું !

૧૪-૧૦-૯૫.

બિલ્વમંગલ.

છુપી ઊંઘે ઘનપટ મહીં તારલા વ્યોમઅંકે,
નિદ્રા મીઠી ગિરિ નદી અને વિશ્વ આખુંય લે છે ;
ને રૂપેરી સ્મિત હિસતી વીજળી એક સ્થાને
સૂતી સૂતી હસતી મધુરૂં સ્વપ્ન માંહીં હિસે છે !

આવી રાતે ધ્વનિ કરી મહા શ્યામ વ્હેતી યમુના,
તેના ન્હોળા જળ ઉપરની લેખડે કેણુ છે આ ?
કૂદી નીચે જળ સમીપ તે માનવી આવી ઉભું,
ને શોધે છે કંઇ પણ કશું હાથ તેને ન આવ્યું.

એવામાં ત્યાં શબ જલ પરે કોઈ આપે તણાતુ ,
દોડી તેને સમજી જલદી જોરથી ઝાલી લીધું ;
ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની બેસી,
હર્ષે બોલ્યો " પ્રિય, નકી થશે આજ તો આશ પૂરી. "

ત્યાં તો આજે ધવલ ભડકા વીજળીએ કર્યા શા,
તેથી સર્વે તરુ નદી અને પ્હાડ તેજે છવાયાં ;
ગાજી ઉઠ્યું ચમકી વન આ મેઘની ગર્જનાથી,
નિદ્રામાંથી મયૂર ટહુક્યો હર્ષથી જાગી ઉઠી !

છો ઉઠીને મયૂર ટહુકે, પ્હાડ ગાજે ભલેને,
તેમાંથી તે મગજ નરનું કોઇથી એ ન જાગે !
દૃષ્ટિ તેની શબ પર હતી ત્હોય જોઇ શકે ના ,
છોને આખું જગત સળગી વીજળીથી બળે આ !

તેની પત્ની હૃદયવિભૂતિ સ્નેહની જે સવિતા,
તેની પાસે જીગર ઘસડી જાય છે લેઈ હાવાં ;
આલેખાયું હૃદયપટમાં ચિત્ર વ્હાલી તણું છે,
અંગોમાંથી જીવન સઘળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે.

દોડતો આ પ્રિયજન કને આમ આશા ધરીને,
પ્હોંચી ઉભો શબ ઉપરથી ઉતરીને કિનારે ;
પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વદે છે :—
" દીવા મ્હારી પ્રિય સખી તણા ઓરડાના દિસે તે."

અન્ધારામાં ત્વરિત પગલે ડોલતો ચાલતો આ
આવી પ્હોંચી પ્રિયગૃહ કને જોઇ જાયે ઉભો ત્યાં;

ગોખેથી ત્યાં લટકી ઝૂલતું કાંઇ દોરી સમું છે,
ઝાલી તેને ઉપર ચડીને ગોખ માંહીં ઉભો તે.

દીઠી તેને હૃદય ધડકે જેમ ચીરાઇ જાતું,
દીઠી તેને અવયવ બધા પિગળી જાય છે શું;
દિસે તેને ચકર ફરતો કંપતો ઓરડો એ,
કામી પ્રેમી અનિમિષ રહી પ્યારીને નિરખે છે!

જોઇ લેજે ફરી ફરી સુખે પ્રેમનું સ્થાન પ્રેમે,
આવી મીઠી સુખની વખતે કોઇ વેળા ન આવે;
આવી પ્રીતિ તુજ ન વખતે હોય કાલે પ્રભાતે,
આ આશાનું મધુર સુખ તો આજ ઉડી જ જાશે.

જોઇ લેજે ફરી ફરી ભલે દૂરથી જોઇ લેજે,
ઇચ્છે તેવું સુખ અનુભવી આજની રાત લેજે;
ત્હારે માટે દિવસ ઉગતાં કાંઇ જૂદું જ ભાગ્ય,
ત્હારો નિર્મ્યો કરુણ પ્રભુએ કાંઇ જૂદો જ માર્ગ!

જોને તારા યુવતી રમણી શાન્ત નિદ્રસ્થ આ છે,
ને વેલી શું શરીર સુખમાં શાન્ત શૈયા પરે છે;
નિદ્રા મીઠી કર સુખભર્યા ફેરવે છે કપાલે,
શું મૃત્યુથી કબજે થઇને અંગ સર્વે ઢળ્યાં છે!

નિદ્રાનું આ સુખ ત્યજી દઇ ઉઠીને સુન્દરી તું,
ચાંપી લેને હૃદય હૃદયે મિત્રનું સુન્દરી તું;
એ હૈયાનો રસ તુજ પરે ખૂબ વર્ષી રહ્યો છે,
રાત્રિના બે પ્રહર સુખમાં પૂર્ણ માણી હવે લે!

દિસે તેને ચક્કર ફરતો કંપતો ઓરડો એ,
સામી પ્રેમી અનિમિષ રહી પ્યારીને નિરખે છે !

આ રાત્રિમાં તુજ પ્રિય કને મીઠડાં ગીત ગાવાં,
મ્હારી તેની જરૂર કરવી આજ તો તૃપ્ત આશા ;
મ્હારે કાંઇ મધુર સુખમાં આજ છે ઝૂલવાનું,
કાલે તો કો નવીન રસના સિન્ધુમાં ડૂબવાનું.

પેલો કામી પુરુષ હજુ ત્યાં ગોખ માંહી ઉભો છે,
તેનાં કામી પ્રણયી નયનો પ્રેમીને નિરખે છે ;
ત્યાં દીવામાં ચડચડી મર્યું એક ભોળું પતંગ,
જોવા લાગ્યો સ્થિર નયનને ફેરવી ત્યાં યુવાન!

બોલી ઉઠયો, " અહહહ પ્રભુ! સ્નેહની આ દશા શી ?
" ઓહો કર્તા! તુજ કરણીમાં આવી તે ક્રૂરતા શી ?
" પ્રેમી ભોક્તા પ્રણયી હૃદયે ભોજ્યની પાસ આવે,
" તે ભોક્તાનુ જિગર કૂનળું ભોજ્ય તે કેમ બાળે ?

" કાંઇ મીઠું સુખ નકી હશે પ્રેમીને બાળવામાં,
" ને કૈં તેથી વધુ સુખ હશે પ્રેમીને દાઝવામાં ;
" બાળી દે તો—પ્રિય સખિ—મને!" એટલું બોલી દોડી,
સૂતેલીના હૃદય સહ તે ધ્રૂજતી છાતી ચાંપી!

જાગી બોલી ચમકી લલના, " જીવના જીવ મ્હારા!
" શું અત્યારે તુજ સખી કને આમ આવ્યો જ વ્હાલા?"
ને બન્ને એ હૃદય ધડકયાં સાથ સાથે દબાઇ,
ભાને ભૂલી પ્રણયી સુખિયાં શાન્ત પામ્યાં સમાધિ

આ બન્નેની દૃઢ ક્ષણ મહીં છૂટશે ગ્રન્થિ હાય!
કેવો મીઠો સમય સુખનો હોય કેવો ક્ષણિક

જૂનાં થાતાં મધુર સુખડાં ચિત્ત શોધે નવાંને,
ને આશામાં વખત સઘળો આમ પ્રેમી ગુમાવે !

સ્થાયી ક્યાંએ સુખ નવ મળે, સ્થાયી આશા ન ક્યાંએ,
રે ! સંધ્યાની સુરખી વત સૌ સ્નેહના રંગ ભાસે ;
ને આશામાં મધુર સુખ તે તૃપ્તિમાં કેમ છે ના ?
રે ! ત્હોયે સૌ હૃદય ધરતાં તૃપ્તિની કેમ આશા ?

જે છે તે છે સુખ દુઃખ અને તૃપ્તિ આશા અહીં તો.
જે પામો તે અનુભવી સુખે સ્નેહી હોજો તમે તો ;
સંયોગી એ સુભગ દિલડાં તૃપ્તિનું આજ લ્હેણું.
હો હો અતિ સુખ મહીં ભાન ના ભૂલવાનું.

ધીમે અર્ધાં રવિકર વતી પોયણાં જેમ ખીલે,
બન્ને તેવી મૃગનયનીની આંખડી ઉઘડે છે;
એ આંખો તો પીયૂષ પિયુનાં અંગને લેપી દેતી,
એ આંખોથી વશીકરણ શી પ્રેમમૂર્છા વહેતી !

ને ઘેરાતાં નયન પિયુનાં ઉઘડ્યાં દીર્ઘ સ્નિગ્ધ—
અર્પી દેતાં હૃદય પ્રિયના પાદમાં જેમ હોય ;
પી લેઇને શરીર પ્રિયનું નેત્રથી નેત્ર ચોટ્યાં.
મીઠા ભાવે રતિમય તહીં પૂર્ણ સત્કાર પામ્યાં

એ દૃષ્ટિના અમીઝરણમાં ગાન દૈવી ગવાતું,
બન્ને આત્મા રસમય થતાં ઐક્યનું પાન થાતું ;
એ દૃષ્ટિમાં લય થઇ ગઇ વિશ્વની સૌ ઉપાધિ,
વેળા વ્હેતી સતત ગતિએ તેમ ત્યાં સ્તંભી ઉભી.

ના ના રે રે ! વખતનદ તો જાય ચાલ્યો સપાટે,
તે રોકાતો પલ પણ નહીં પ્રેમીનાં કાર્ય માટે :
બિચારાંની સફળ ઘડીઓ લેશ ના દીર્ઘ થાતી,
ઓહો ! એ તો જલદી જલદી આવી કે ઉડી જાતી.

જ્યારે બન્ને રસમય દિલો સાથ સાથે દબાયાં,
ત્યારે તેના ગૃહ ઉપર કૈં વાદળાં દોડતાં ’ તાં;
ને હાવાં તો ઘનદલ સહુ વિખરાઇ ગયાં છે,
તારા સાથે શશી ચળકતો પશ્ચિમે ઉતરે છે.

ઓહો મીઠું જગર હિસતુ તૃમિનું આજ લ્હાણું,
કેવું ઘેલું કૂદી કૂદી ઉડી ગીત ગાતું ચકોરૂં !
કેવાં નાચી પ્રાત વીચિ ઉરે ચન્દ્રનું બિમ્બ ધારે,
ને વાયુના અધર ફરકે પુષ્પના ઓષ્ઠ સાથે.

હિમે ઢાંકયા ગિરિવર તણા શૃંગ શૃંગ શશી છે,
ને ગુલ્મોના ધ્વનિ પુલઉરે ભૃંગ બાઝી રહ્યા છે ;
આજે કયાંએ વિરહદુઃખનાં મ્લાન કે અશ્રુ છે ના,
કયાંએ છે ના જગત પરની સર્વવ્યાપી કટુતા.

પૂર્વે લાલી ચળકતી દિસે આભમાં કેસુડાં શી,
જે જોઇને કલરવ કરી ઉડતાં કૈંક પક્ષી ;
પિયુ સાથે શયન કરતી સાંભળી સુન્દરી તે
બોલી “ મ્હારા પ્રિયતમ ગઇ રાત્રિ ચાલી અરે રે !”

“ આહા !” અન્તે જન હૃદયને બોલવાનું “ અરેરે !”
કંપી રહેતાં જીગર સુખમાં ઉષ્ણ નિઃશ્વાસ આવે ;

આંસુડાં જ્યાં નયન પરથી હર્ષનાં ના સૂકાયાં,
ત્યાં તો નેત્રો દુઃખમય અને આંસુની ધારવાળાં !

ચોંટી ગ્લાનિ પિયુ હૃદયને સાંભળી તે " અરેરે,"
ને અંગોમાં દુઃખમય અરે ગ્લાનિની સુસ્તી આવે ;
ફેંકી દૃષ્ટિ અતિ દુઃખભરી પ્યારીનાં નેત્ર સામે,
જે દૃષ્ટિમાં દુઃખમય અમી વ્હાલનુ વર્ષી રહે છે.

બન્ને ઉઠી શિથિલ પગલે ગોખમાં આવી ઉભાં,
ભારે હૈયે કુદરત તણું શાન્ત સૌન્દર્ય જોતાં ;
ઉગે છે ત્યાં જળહળ થતો પૂર્વમાં લાલ ગોળો,
નાચી રહે છે કિરણુ સાલલે રેડતાં રંગ રાતો.

" કેવું વ્હાલા ખૂબસૂરત છે વિશ્વનું રૂપ ભવ્ય !
" નાચે કેવો સુખમય તહીં ઢેલ સાથે મયૂર !
" અશ્રુ ઝીલે પ્રિયતમ કને હેતથી તે મયૂરી,
ને તે દે છે મયૂર પ્રણયી પ્રેમની ચીસ પાડી.

" ચુમ્બી અશ્રુ તુજ પ્રિય સખે ! ગાલથી લૂછી નાખું,
" જાવું ના ના મુજ સહ રહે એટલુ નાથ યાચું ;"
બોલી એ ત્યાં નજર યમુનાતીર પાસે પડે છે,
ને ત્યાં પેલું શબ નિરખતાં નાથને એ પુછે છે.

" જોને ! વ્હાલા ! મૃત શરીર કો કેમ ત્યાં છે પડેલું !
" રે રે ! શું ના જગત પર છે કોઇએ મિત્ર તેનું !
" રોવા તેને જગ પર નથી કોઇ ના દાહ દેવા !
" વ્હાલા, તેનું સુખમય હશે મૃત્યુ કેવું થયું હા !"

જોઇ તેને પ્રણયથી વદતો શાન્ત ગંભીર વાણી :—
" હું આવ્યો છુ ઉતરી યમુના રાત્રિએ હોડી માની ;
" વ્હાલી ! તે એ શબ જરૂર છે, મિત્ર તેનો બનું હું,
" ચાલો તેને નદીતટ જઇ અગ્નિનો દાહ દેશું.

આભારે કે પ્રણયઉભરે શીષ નીચું નમાવે,
ને પ્યારાના હૃદય સહુ એ સુન્દરી ગાલ ચાંપે ;
ત્યાં તો " વ્હાલા, સરપ લટકે ગોખની બારીએ છે,"
બોલી એવું કૂદી પડી નીચે સુન્દરી ગાભરી એ.

જોઇ તેને પ્રિયતમ કહે ઉરથી ઉર ચાંપી :—
" આવ્યો હું તો ઉપર ચડી એ સાપને દોરી માની ;"
સુણી આવું ચકિત થઇને મૂક વિચારતી કૈં,
ચિન્તાવાળાં સજલ નયને સ્વામીને જોઇ રહેતી.

ત્યાં હોલાયે છત ઉપરથી ઝૂલતો એક દીવો,
હાંડીમાંથી સરકી નિકળ્યો ધૂમ્રનો શ્યામ ગોટો,
તે જોઇને દૃઢ થઇ જરા ઉચ્ચરે આમ શ્યામા :—
" મ્હારા વ્હાલા ! સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

" ફાની છે આ જગત સઘળું અન્ત આ જીવવાને,
" જે છે તે ના ટકી કદિ રહે સર્વદા કાલ કયાંએ ;
" શોધી લેને પ્રિય પ્રિય સખે ! સર્વદા જે રહેશે,
" આશા તૃપ્તિ વિભવ સુખની તુચ્છ સૌ છોડી દેને !

" હું ત્હારી ને મુજ પણુ સખે ! પ્રેમી આ દિલ ત્હારૂં:
" તે જાણીને હૃદય મમ તો આજ ચીરાઈ જાતું ;

" ત્હારૂં તે ના તુજ રહી શકે તૂટશે સર્વ મ્હારૂં.
" માટે છોડી ' તુજ ' ' મુજ ' હવે દાસ થા ઈશનો તુ.

" આ દીવે જો તુજ ગૃહ બધું તેજથી પૂરી દેતો,
" દીપ્તિહીણો તિમિરમય છે ધૂમ્ર તો અન્ત તેનો;
" ભોળા ત્હારા હૃદય સહ આ પ્રેમનું જે શરીર,
" તેનો વાયુ વતી ઉડી જતી આખરે અન્ત ખાક !

" શું છે હું માં ? સુખરૂપ તને દેહ આ ના થવાની.
" વ્હાલા, તેને મરણ પછી તો કાષ્ટમાં બાળવાની;
" ટેકો જ્યારે તુજ હૃદયનો કોઇ ક્યાંએ ન રહેશે.
" રોતાં ત્યારે જીવિત સઘળું પૂર્ણ તે કેમ થાશે !

" તૈયારી તું પ્રિયતમ કરી મૃત્યુની લે અગાડી,
" ને મ્હારો તું કર ગૃહી મને સાથ લેને ઉપાડી;
" તોડી ભીંતો તિમિરગઢની દિવ્ય સ્થાને ઉડી જા,
" ને તે માટે સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

" તેં શીખાવ્યો રસ ઉર ભરી પ્રેમ સંસારનો જો,
" દોરી જા તું મુજ ઉર હવે દૂર સંસારથી તો;
" શું શીખાવું શિખવ મુજને પ્રેમ વરાગ્યમાં તું,
" જાગી ચેતી ઉઠ ઉઠ હવે ઊંઘ વા સર્વદા તું !

ઊંડું ઊંડું હૃદય ઉતરી સાંભળી આ રહ્યું ' તું,
ને પ્રેમીના મગજ ઉપરે ઉષ્ણુ લોહી ફરન્તું;
નિદ્રામાંથી દિવસ ઉગતાં ઉઠતો જેમ હોય,
રાતું તેનું મુખ ત્યમ દિસે શાન્ત ગંભીર ભવ્ય !

દૃષ્ટિ ફેંકી પ્રિયમુખ ભણી પ્રેમઔદાર્યભીની
બોલ્યો વાણી ગદગદ થઈ મેઘની ગર્જના શી :—
" રે કલ્યાણી ! સખિ ! ગુરુ ! પ્રિયે ! પ્રેમની દિવ્ય જ્યોતિ !
" ત્હારે પન્થે વિહરીશ હવે જાળ જંજાળ તોડી !

" સંસારીને શિખવીશ હવે સ્નેહ વૈરાગ્ય ભક્તિ,
" ને અન્તે હું મરીશ સુખમાં ઈશનું નામ બોલી ;
" ચાલો ચાલો નદીતટ પરે ઝુંપડી બાંધશું, ને
" વ્હાલા મ્હારા પરમ પ્રભુનાં ગીત ગાશું જ પ્રેમે !

" શૃંગારી આ હૃદય તુજ ક્યાં ? શાન્ત વૈરાગ્ય તે ક્યાં ?
" સંસારી આ તુજ હૃદયમાં જ્ઞાનનું ઉગવું ક્યાં ?
" શું વિચારૂં ? મુજ મગજ તો બાવરૂં આ બને છે,
" શું વિચારૂં ? મુજ હૃદયમાં આંસુડાં ઉભરે છે,

" જન્મ ને જીવનાં કૃત્યો છે આકસ્મિક સૌ અરે,
" પાસા ફેંકે જનો સર્વે દા દેવો હરિહાથ છે.
" કરૂં છું' ને ' કર્યું છે મેં ' જૂઠું એ અભિમાન હા !
" કરી તે શું શકે પ્રાણી આ અનન્ત અગાધમાં ? "

પણ પિયુકરમાં લટકી પડી,
" નહિ પિયુ" લવતી રહી સુન્દરી !
પિયુ રહ્યો મુખ એ નિરખી, અને—
જલ તણી ઝરી પાંપણને ભરે !

૩૦-૧૧-૯૫

———:✻:———

कन्या अने क्रौंच.

—*:૦:*—

ખળખળ વહે ઝરણું ગાતું સ્વર્ગનું મધુરું અહીં,
ફરફર સરે વાયુ ધીમે લતા તરુ ઝૂલવી;
રુચિર વનમાં તેવે જ્યારે ડુબે રવિ પશ્ચિમે,
કિરણ કુમળાં પીળી પીળી પ્રભા રૂડી પાથરે!

વિટપ વિટપે વૃક્ષોની ત્યાં વિહંગ કૂદી રહ્યાં,
મધુર ગીતડાં ગાઈ ભોળાં નવી પ્રીતિ બાંધતાં;
ચિર સમય ઓ પક્ષી વ્હાલાં! રહો તમ જોડલાં,
ચિર સમય આ પાંખે પાંખો રહો દૃઢ જોડતાં!

પણ વળી તહીં દેવી મીઠા સ્વરો કંઈ આવતા,
રમણીય પ્રભાની લાલીમાં મળી સહુ રેલતા;
પરભૃત સમા કંઈ આવા સુનિર્જન સ્થાનમાં,
મૃદુ મૃદુ વીણા સાથે ગાતી સુકોમલ કન્યકા!

ક્રૌંચી એક ફરે પાસે, કન્યાને પ્રિય તે હતી,
ફરે છે તે, ચણે છે, ને ખોળામાં વળી બેસતી.

વદનકમલે કન્યાના છે હજુ અનભિજ્ઞતા,
દુઃખ નથી સહ્યાં સંસારી કે ન કંઈ કઠોરતા;
પણ સુખભરી બાલ્યાવસ્થા વહી ગઈ છે, અને
મધુસમય શી સુવા તેના શરીર પરે ઝુમે!

ન કિન્તુ પુષ્પો સૌ મધુસમયમાં પૂર્ણ ખીલતાં,
ખીલેલાં પુષ્પો એ નવ સહુ મળે કંટક વિના;

વસન્તે ના આવે અનિલલહરી શીતલ સદા,
બધાં માધુર્યો ના મધુસમયમાં સાથ મળતાં !

ખીલતી કળી આ—તે પાસે કો મધુપ હતો ભમ્યો,
અમી ઉડી ગયો ? ના એ ચોંટયો દિલે રસ લૂટવા ;
નજર પણ ત્યાં લાગી લાગી નવું કંઈ લાધતાં,
નયન શીખતાં હાસ્યો તે તો સબાષ્પ બની ગયાં !

ને એ દ[illegible] રહી ગયો ખટકતો હૈયા પરે હેતનો,
તેના કે[illegible]મલ ઝેરથી જગતની ઝેરી હવા એ થઈ ;
વીણાના સ્વરમાં અને અધરના ઉચ્ચાર ને કંપમાં
જ્યાં [illegible] અંગ પરે અને નસ મહીં એ ઝેર વ્યાપી ગયું !

[illegible]ન્તે [illegible]ની જરૂર લહરી ઉષ્ણ વહતી,
ખીલેલાં પુષ્પો કે જરઠ કરી નાખી વિહરતી ;
અરે ! આ લ્હેરી કો કરી ગઇ જરી સ્પર્શ કળીને,
કદી ખીલે હોયે મરણ વત તે જિંદગી બને !

પણ લહરી આ આશા આપી ગઇ હસતી વહી,
નજર હતી જે વૃક્ષે પુષ્પે લઇ દૂર તે ગઇ ;
હૃદય ઉતર્યું ! વેળા મીઠી ગઈ પટી અરે !
પણ ન સમજે હૈયું તેમાં વિકાર થયેલ તે !

* * * * * * *

વર્ષો [illegible]થી એકલી વન મહીં કન્યા સદા આવતી,
સાથે પુષ્પ લઈ ઘણાં નિજ ગૃહે પાછી જતી હર્ષથી ;
આનન્દે ભર મસ્ત નાદ કરતી વીણા અહો સર્વદા,
કંઠેથી પણ એ જાદુ ઝરતું [illegible]ગાનમાં !

મીઠી ધૂન મચેલી એક દિવસે જ્યારે હતી ગાનની.
પૂર્વે લાલ ઉગ્યો હતો રવિ અને ચોમેર લાલી હતી ;
પક્ષી કોઇની ચીસ ત્યાં દુઃખભરી કન્યા સુણીને ઉઠી.
મૂકી બીન શિલા પરે ત્વરિત તે પ્હોંચી કિનારે ઉભી.

વ્હેળામાં જલ નૃત્યથી ઉછળીને ચાલ્યું જતું ત્યાં હતું
કોઈ ક્રૌંચી પડી હતી જલ કને તીરે ઘવાઇ પ્રભુ !
સામે ભીલ તહીં નિશાચર સમો ઉભો હતો ઘાતકી
ક્રૌંચોનું યૂથ અભ્રમાં ઉડી ઉડી ચાસો હતું પાડતું !

એ કન્યાના મુખ ઉપરથી આંસુની ધાર વ્હેતી.
તે પારાધિ કુતૂહલ વતી જોઇ કન્યા રહ્યો ’તો ;
એ બન્નેને તડફડતી એ કુંજની છાંય લાંબી
ધીમે વ્હેતા સલિલ ઉપરે ધ્રૂજતી છે છવાઈ !

મચ્યું છે યુદ્ધ બ્રહ્માંડે દેવદાનવનું સદા ;
હણે છે કોઇ તો કોઇ રક્ષાનું કરનાર છે !

ચાલ્યો ભીલ ગયો વને મૂકી દઇ એ ક્રૌંચ કન્યા કને.
કન્યા તે પર સિંચતી જલ અને જોઇ રહી’તી દુઃખે ;
ત્યાં કોઇ નરની પડી જલ મહીં છાયા પછાડીથી ને
જોઈ આકૃતિ ભવ્ય સુન્દર જરા ઝંખાઇ કન્યા ગઇ !

પણ ક્ષણ મહીં ગાલે ઓષ્ઠે રતાશ ભરાઈ, ને
વળી ક્ષણ મહીં તે ચ્હેરામાં ફિકાશ ફરી વળી ;
હૃદય પડદા ફૂલી જાતા તૂટી ધડકી જતા,
કર ધ્રૂજી જતાં—સ્વેદે ભીના—પડી ગઇ ક્રૌંચી ત્યાં !

નયન તિરછાં પેલાનાં એ નિહાળી રહ્યાં હતાં,
પરવશ કરી કન્યાને એ થતો પરનો હતો ;
પરવશ થવું વ્હાલું શાને યુવાન દિલે હશે ?
પરવશ થઇ રોવું શાને યુવાન દિલો ચહે ?

શું જાણે કે પરવશ થઇ આંસુ છે વ્હોરવાનાં ?
શું જાણે કે હૃદય ધરતાં ઘા જ છે લાગવાના ?
આ સંસારે પ્રથમ પ્રીતિએ કોણ જાણી શક્યું છે,
કે પ્રીતિનું રુધિર સઘળું ઉષ્ણ અશ્રુ તણું છે ?

' શ્રમ આવ્યો જવા દેને, ધોઉં હું તુજ કૌચને, ''
બેઠો પાસે વદી એવું, ને પક્ષી કરમાં લીધું.

નયન રસિલાં ગોષ્ઠ! મીઠી ચલાવી રહ્યાં હતાં,
હૃદય ધડકે—તે ભાવો એ ઉરો સમજ્યાં હતાં:
ગભરુ ઉભયે મુગ્ધ પ્રેમી વદી પણ ના શકે,
કર કર વતી ચાંપી દેવા ન ધૃષ્ટ બની શકે.

પરન્તુ પ્રીતિમાં શરમ ટકી તે કયાં સુધી રહે ?
તુફાની સિન્ધુની ભરતી અટકી તે કયમ શકે ?
ચડેલાં ઉફાળે કુદરત તણે જ્યાં ઉર વહે,
વહે વ્હેતાં એ તો, જગતપ્રતિબન્ધે ન અટકે.

વહ્યાં વ્હેતાં એ ને શપથ પણ લીધા પ્રણયના,
હતું હૈયાંમાં તે ઠલવી પણ ચૂકયાં કુસુમડાં ;
ક્ષણો બે વીતી ને અધર અધરે એ દઈ ચૂકયાં,
કુમારાં બન્ને એ દિલ હજુ કુમારાં પણ હતાં.

બગાડી દેવાને પ્રણયરસની દૈવી સરિતા
વિકારો સંસારી જરી પણ અડયા ત્યાં નવ હતા ;
હતાં અર્પી દેતાં હૃદય કુમળાં માર્દવભર્યાં,
હતી એ ઇચ્છા ને જગત તૃણ શું અન્ય ગણતાં.

વાતો કૈક થઇ અને જીગરનાં ખુલ્લાં પડો એ થયાં,
નેમ શી અતિ દિવ્ય કો રસ તણાં ફોરાં ઉડી ત્યાં રહ્યાં :
તે આત્માદ્વય એકમેક થઇને ઊંચે રહ્યા ઉડતા.
ઉડી પૂર્ણ અભેદના ઝળકતા આનન્દકેન્દ્રે ગયા.

ન લાગે કૈં વેળા પ્રણયી પ્રણયીશી મળી જતાં,
રહે ના કૈં ભીતિ રતિરસ તણું ઐકય બનતાં ;
ભલે પ્રીતિ પ્હેલાં પરિચય કદી લેશ નવ હો.
ભલે પ્હેલી દૃષ્ટિ પ્રણય કરવાનો સમય હો.

અપેક્ષા પ્રેમીનું હૃદય ન પરીક્ષા તણી કરે,
વિના શંકા ક્યાંથી જરી પણ પરીક્ષા થઇ શકે ?
અને કોઇ ડાહ્યા કરી કરી કસોટી પ્રીતિ કરે,
અરે ! ત્હોયે તેમાં બહુ જન બિચારાં રડી મરે.

પ્રણયી રસિલાં ઝૂકાવ્યું તો ભલે તમ વ્હાણ આ,
બહુ બહુ ડુબ્યાં ને તો ભોળાં તમે તરી ઉતર્યાં ;
જગત હસશે, રોશો વ્હાલાં અને મરશો દુઃખે,
પણ પ્રણયના લ્હાવા લેવા સુમાર્ગ જ આ જ છે.

ધીમે ધીમે પણ રવિ હવે વ્યોમની મધ્ય આવ્યો,
ન્હાના મ્હોટાં શુક લપી જઇ છાંયમાં આવી બેઠાં;

કોઇ કયાંએ જરી નવ હલે કોઇ કયાંએ ન બોલે,
ને આવે જે ધ્વનિ લઘુ બધા શાન્તિનું રાજ્ય સ્થાપે.

પ્રિયતમ કરે ટેકો લેતી અને હસતી જરા
ગભરુ સરખી થાકી જેવી ઉઠી સુખી કન્યકા ;
ઉછળી ઉછળી જ્વાલામુખી શમે જ્યમ શાન્તિએ.
ત્યમ દિલ નવા પ્રેમે ઘૂમી અચેષ્ટ સમું બને.

પેલી કોંચી હવે જરા દુઃખ થકી નિવૃત્તિ પામી હતી.
તેને કોઇ યુવાન ઉઠી કરમાં તે પ્રિયાની ધરી;
બોલ્યો, " રે પ્રિય ! રે સખી ! તુજ થકી હા ! દૂર જાવું થશે !
" કિન્તુ હું દશ દિનમાં ફરી પ્રિયે, આવી મળું તુજને ! "

આપતાં બોલ આ કિન્તુ કમ્પારી છૂટી અંગમાં;
શંકા કાંઇ હતી હૈયે છુપાવી પણ તે દીધી.

જૂદું કેમ થવાય ના સમજતી કન્યા બિચારી હતી,
જૂદાઇ કદિ આવશે ત્યમ વળી તે ધારતી ના હતી;
હૈયું તો પિગળી ગયું નયનમાં અશ્રુ ભરાયાં અરે !
જાણે જીવ ઉડી જશે ફડફડી હૈયું ચીરાઇ જશે !

રજા ના દેવાયે, " પ્રિયતમ રહો ! " ના કહી શકે,
ગળે બાઝી બાઝી હઠ પણ કરી ના કરી શકે ;
બનેલાં રાતાં એ નયન રડતાં માત્ર વદતાં:—
" ત્વરા આવી શાને ? પ્રિયતમ ! ભલે જા રહી જરા. "

અને આવી આજ્ઞા પ્રણયી કદિ લોપી કયમ શકે ?
તહીં બન્ને બેઠાં પણ સુખ હવે ના કંઇ મળે;

ઝઝૂમે જ્યાં પાસે વિકટ દુઃખ શિરે વિરહનું,
તહીં સ્વપ્નું એ ના કદી મળી શકે લેશ સુખ.

વળી યત્ને ના ના સુખ તણી પ્રતિભા ઉઠી શકે.
બલાત્કારે પાછી મધુર ગત વેળા નવ મળે;
પલો નિર્માયેલી સુખ દુઃખ તણી ના ફરી શકે.
કદી સિન્ધુમાં ના ભરતી ચડતી ઓટ વખતે.

આવતા કષ્ટની કિન્તુ તૈયારી કરી એ શકયાં.
પંપાળી પ્રેમથી હૈયાં ઓછો ભાર કરી શકયાં.

પણ વખત એ આવી પ્હોંચ્યો થવા વિખુટાં તણો.
ટમટમી રહ્યા નેત્રે અશ્રુ, દિલે દ્રવતા રહ્યાં;
હૃદય હૃદયે ચંપાયાં ને છૂટાં થઇ એ ગયાં.
પ્રણયી નયનો છેલ્લી છેલ્લી સલામ કરી ચૂકયાં.

અરે ! એ કન્યાનાં મગજ દિલ આત્મા લઇ ગયો,
રહ્યું ખાલી ખોખું ઉદધિ દુઃખનામાં ઉછળતુ ;
ન મૂર્છા આવી કે મરણ નવ આવ્યું સુખભર્યું,
નિસાસો ના આવે, નયન થકી ના અશ્રુ ખરતું.

ઊંડું ઊંડું હૃદય ઉતરી કાંઇ વિચારતું 'તું,
વીતી વેળા પરથી પડ સૌ ખેંચી નિકાળતું 'તું ;
પૂરાયું એ પણ જગતનું પિંજરૂં તોડી નાખ્યું,
પૂરાયું એ પણ નવ હતું કેહનું કષ્ટ જાણ્યું.

દ્રષ્ટિ કન્યા તણી ત્યાં એ પડે છે કૌચી ઉપરે.
ખોળા માંહીં લઇ તેને ધીમેથી કર ફેરવે.

બને છે દર્દ કૈં ઓછું દર્દીને દર્દી લાધતાં ;
ભાગી કે। દર્દમાં થાતાં પોતાનું દર્દ જાય છે.

કન્યા બોલી “ પ્રિય વિરહુણી ક્રૌંચડી બાપડી રે !
“ મ્હારાથી તું વધુ દુઃખી નકી કાંઇ આશા વિના છે ;
“ ઉડી ચાલ્યો તુજ પ્રિય અને વાયદો કૈં ન આપ્યો,
“ આશા રાખી જીવિત તુજ તું ધારજે ત્હોય વ્હાલી !

“ આશામાં છે દિવસ દશ આ ગાળવા માત્ર મ્હારે,
“ ત્હોયે શંકા મમ હૃદયમાં કાંઇની કાંઇ આવે ;
“ પ્રીતિવાળું બીકણુ દિલ આ દિન કલ્પે હજારો,
“ રે ! આશાથી કઠિન વિધિએ વિઘ્નની બીક જોડી !”

ઉઠી ધીમે નિજ ગૃહ ગઇ ક્રૌંચની સાથ કન્યા,
થાકેલા એ દિલ પર ધરી હસ્ત સૂઇ ગઇ ત્યાં ;
આવી નિદ્રા મગજ દિલનુ દર્દ સૌ દૂર કીધું ,
ગ્લાનિના સૌ વિખરી પડદા મ્હોં પરે સ્મિત આવ્યું.

ક્રૌંચે તેની સખી પર ધરી ડોક લાંબી સુખેથી
નિદ્રા જેવી સુખદ મધુરી શાન્તિ આવાહતી ’તી ;
નિદ્રા લેજો: મધુર નકી છે ઊંઘવું જાગવાથી
જો છે મૃત્યુ મધુર વધુ આ વિશ્વમાં જીવવાથી.

ઉડીને પણ એ ગઇ વન મહીં પ્રેમી મળ્યો જ્યાં હતો,
નિદ્રા ઉડી ગઇઅને નવ પડ્યું કૈં ચેન તેને ઘડી ;
સાથે ક્રૌંચી લઇ ગઇ પ્રિય થઈ તે તો દયાથી હતી,
લીધું બીન હતું વળી હૃદયના ભાવો બજાવાં તહીં.

નિત્યે આમ જ આવતી વન મહીં આશાભરી કન્યકા,
સંધ્યાએ દિન એક પૂર્ણ બનતાં આનન્દ તેને થતો ;
બીજે કોઈ સ્થલે જરી હૃદય એ વિશ્રાન્તિ ના પામતું,
બીજે કોઈ સ્થલે ન અશ્રુ પડતું આશાભર્યા પ્રેમનું.

મળ્યું જ્યાં પ્રેમી તે સ્થલ પ્રિય બને છે પ્રણયીને,
ભરાયું જ્યાં હર્ષે જિગર ફરી યાચે સુખ તહીં,
ખરે વૃક્ષો વેલી સમદુઃખિત ત્યાં સૌ જડ દિસે,
નહીં હોનારાંની ઉપર અનુકમ્પા સહુ ધરે !

સ્મૃતિનાં બીજાં ત્યાં હૃદય પર ચોકખાં પડી શકે
અને મીઠી મીઠી સ્મૃતિ વિરહીનું તો જીવિત છે :
કદી સન્તોષી ના સ્મૃતિ થકી પરન્તુ દિલ બને,
અરે ! તેને ખેંચી હૃદય ધડકીને તૂટી પડે !

*   *   *   *   *   *

ખીલતી કળીશી ભોગી મુગ્ધે કહ્યો દિન આજ છે,
પ્રિયતમ તણો મેળો થાવા વળી પ્રિય આજ છે ;
દિવસ સઘળો આશા માંહીં ક્ષણો ગણતાં ગયો,
રવિ પણ ગયો ના ના તોયે પતિ નજરે પડ્યો !

તૃણ જરી હલે, વાયુ વાયે, ઉડે શુક કોઇએ,
ધ્વનિ જરી થતાં હૈયું ભોળું અરે ! ધડકી રહે ;
" નકી નકી જ એ વ્હાલો મ્હારો, " વદી ઉઠીને જુવે
કંઈ નવ અરે ! જોતાં બેસે વળી ઉઠીને ફરે !

કંઇ પણ થતાં એવું હાવાં ઉડે નવ બાપડી,
પણ "જરૂર છે વ્હાલો આ તો" નકી ત્યમ ધારતી ;
મૃગનયનને મીંચી કયારે થઈ ચૂપ બેસતી'
"વચન પ્રિયથી ચંપાશે આ," નકી ત્યમ માનતી.

નિચોવી અશ્રુને હૃદય નિજ કૈં ખાલી કરવા,
પછી વીણા લીધી રુદનમય તે નાદ કરવા ;
ન ખાળી ધારા એ નયન પરથી પૂર વહતી,
ન કમ્પી છાતી કે અધર ફરકયા ના દુઃખવતી.

પ્રભુ ! રે તું દેજે દરદમય ભોળાં જિગરને,
નકી દેવું એ તો તુજ હૃદયની આશિષ દિસે;
વિચારો ચિત્રે કવિન કવિનાં ને ધ્વનિ અહીં
પ્રતિભાની લ્હેરો દરદ મય મીઠું રુદન છે

બાલિકે એ કન્યા ! ફરી ફરી ભલે તું ફરી રડે,
ભલે આખું હૈયું રડી રડી રડીને તુજ કરે ;
નહા કણ્ઠો સાથે રુદન પણ આપે પ્રભુ તને.
બને હૈયું હલકું રુદન વતી એ સાફ કરજે !

પણ હૃદયમાં રોતાં રોતાં નવીન થયું કશું,
પ્રિયતમ તણી છાયા જેવું પડયું નજરે કશું ;
ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
નવ સ્મિત હતું ચ્હેરામાં વા હતું સુખ ના જરી !

કહી ગઈ અરે ! આવું, કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :—
"દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું નથી !"

ચરદી વતી એ કન્યા કમ્પી અતિ દુ:ખમાં લવી :—
" દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું નથી!"

પડી એ આપડી બાલા મૂર્જતી ધરણી પરે,
ગયા એ તાર તૂટી ને વીણ એ કરથી પડી

*   *   *   *   *   *   *

એ વેળા એ તન ત્યજી ગયો પ્રેમી કન્યા તણો એ,
કો શત્રુના કર વતી થયો શીશનો છેદ રે રે !
મૃત્યુ આવ્યું પ્રિય નવ મળી હોંશ પૂરી થઇ ના,
" વ્હાલી, હું આ........" જીવ ઉડી ગયો એટલું બોલતામાં.

શંકા મૃત્યુની આ હતી હૃદયમાં જ્યારે પ્રિયાની કને
બોલ્યો, " હું દશ દિનમાં ફરી પ્રિયે આવી મળું તુજને :"
કોઇ ગામ પરે લડાઇ કરીને તે દી જવાનું હતું,
ને એ પ્રેમ તણું રુધિર સઘળું ત્યાં અર્પવાનું હતું !

અર્પાયાં શિર ઝિંદગી રુધિર એ શોણિતના નીરમાં.
તેને પ્રેમ અને છબી પ્રિય તણી ને હર્ષ હૈયે હતાં;
યુદ્ધે બાહુ મચ્યો હતો પ્રલય શો સંહારમાં શત્રુના,
ઉન્હા લોહી તણી હતી નિકળતી શેડો સહુ અંગમાં !

તેમાં ઇંદ્રધનુષ્ય રૂડું ચળકતું સૂર્યે પુરેલું હતું;
તેમાં છાપ પડી હતી હૃદયના ઔદાર્ય ને શૌર્યની ;
વીંઝાતાં વળી ખડગ એ રુધિરની શેડો મહીંથી હતાં,
જ્હોં કે ભૂમિ પરે પડેલ શબનાં ધોવાઇ જતાં હતાં.

શૂરા ત્યાં સુખથી પ્રહાર કરતા ને હર્ષથી ઝીલતા.
શૂરા હર્ષથી મૃત્યુના મુખ મહીં જાતા અને આવતા ;
આ મૃત્યુ, બસ આજ મૃત્યુ, જન સૌ જેથી ડરો છો તમે,
આ શૂરા વળી આજ શૌર્ય જન સૌ જેને વખાણો તમે !

વખાણો ચાહો છો વળી કયમ ડરો છો મરણથી ?
ત્હમારા લોહીથી વળી કયમ કરો સ્નાન સુખથી ?
બનો છો આ ભોળાં જન વતી ડરીને ખૂની તમે,
અરે ! વીરો શૂરા ! હૃદય તમ તો બીકણ ખરે !

ધરા માટે કાપી શિર જન તણાં તું કયમ શકયો ?
ધરા માટે પ્રેમી ! વિસરી તુજ વ્હાલી કયમ શકયો ?
પડી છે મૂર્છામાં તુજ પ્રિયતમા બાપડી અરે !
અરે ! તેના હૈયા ઉપર ખરડાયું રૂધિર છે !

* * * * * * *

" દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું નથી !"
લવી ઉઠી વળી કન્યા બોલી, " અરે ! મળવું નથી !"
સ્મૃતિ નવ ખસે એ શબ્દોની, ડરે દિલ બાપડું,
નવ વળી શકે માની સાચો પ્રહાર પડેલ તે.

હરિ હરિ અરે ! છુપા ઘા આ ઘટે કરવા તને ?
પ્રણયી દિલને વિના દોષે ઘટે હણવાં તને ?
કદિ કંઇ હશે દોષો ત્હોયે ક્ષમા નવ શું ઘટે ?
તુજ સખત આ શિક્ષાથી રે વિધિ ! શુભ શું થશે ?

ઢુંઢે છે પ્રિયને વૃથા રખડતી આશા વિના બાપડી.
આશા મેળવવા ફરી હૃદયને પ્રેરે વૃથા બાપડી ;
આશા જો ગઇ ને પડી જગતમાં કૈં ફાળ પ્રેમી વિષે,
ચોંટી તો ઉખડે નહીં ફિકર એ યત્નો હજારો વડે.

આશાનો તન્તુ ત્હોયે ના તૂટી છેક પડયો હતો ;
આશામાં ને નિરાશામાં ઝિંદગી લટકી રહી !

આવી રીતે દિન પછી દિનો કષ્ટના કૈંક વીત્યા,
રીબાતું ને હૃદય ઝૂરતું ત્હોય તૂટી પડે ના ;
થાકેલી એ ભટકતી ઘણું હૈયને સાથ લેઇ,
નિશાની એ પ્રિય તણી ગણી જોઇ તે રોઇ રહેતી !

આશા મીઠી કટુ થઇ હવે ત્હોય છોડી ન છૂટે,
જૂઠી તેને મગજ સમજે ત્હોય હૈયું ન છોડે ;
આશા એ તો મધુર કડવો અંશ છે ઝિંદગીનો,
છોડાયે ના જીવિત સુધી એ છેદતાં જીવ જાતો !

રોતાં રોતાં રવિ ઉદયથી અસ્ત તેના નિહાળ્યા,
રોતાં રોતાં શશી ઉદય ને અસ્ત તેનાય જોયા ;
સ્પર્શ્યો જેને પ્રણયતણખો આમ એ દાઝવાનું !
સર્વાંગે આ અનલભડકે આમ એ દાઝવાનું !

આમે તે વેળાએ જન કદિ આહીંથી નિકળતું,
કટુ કારી તેનું રુદન સુણીને તે અટકતું ;
અને ઉઠી કન્યા પૂછતી પ્રિયનું નામ લઇને,
" કહીં દીઠો તેને ?" જરૂર મળતું ઉત્તર " નહીં !"

વળી રોતી ગાતી ભમતી હિજરાઇ ગળી જતી,
પડી છાની જોતી નભ પર જતી વાદળી વળી;
ઉઘાડાં નેત્રોથી કદી વળી કશું ના નિરખતી,
મહા અન્ધારામાં ઉતરી ઉતરીને અટકતી.

સૂતી એક દિને હતી દુઃખ તણા અન્ધારમાં આમ એ,
તે છાયા તરતી હતી મગજમાં ચોંટી હતી દૃષ્ટિએ;
બીજું કે દિલ સ્નેહના દુઃખ વતી ત્યાં ઘૂંધવાતું હતું,
કન્યાને પણ ભાન એ હૃદયનું કે એ રહ્યું ના હતું

કપાતું રેસાતું વિરહી દિલ એ ક્રૌંચડી તણું,
દિલાસો કે આશા વગર જીવતું એ ગરીબડું;
દયા કન્યાની એ ઉપર હતી તો તેથી પણ શું ?
ઇલાજોનું તેને પણ નવ હતું સાધન કશું.

વિના શક્તિ ઇલાજોની દયા તો દુઃખ માત્ર છે;
દયાનાં અશ્રુમાં ત્હોયે ઊંડી કાંઇ મીઠાશ છે !

જ્યારે કન્યા હૃદય સરસી ચાંપતી ક્રૌંચને આ,
ત્યારે કોઇ મધુર રસમાં ઝૂલતાં આર્દ્ર હૈયાં;
થડી કાંઇ વ્રણ પર થતી ઔષધિ એ દયાથી,
ને ખોળામાં સુખમય બની ક્રૌંચી તો સૂઇ જાતી

હવે કન્યા આવો તુજ દિલ ન લ્હાવો લઇ શકે,
દયાની શાન્તિ એ અરર નહિ રહેશે તુજ કને;
કરી લે તૈયારી દુઃખમય થવાની જન્મિનિ રે !
નિશાની છેલ્લી એ તુજ સુખ તણી આ ઉડી જશે !

વાગે છે પાંખ આકાશે ને કાચો ઉડતી દીસે ;
કબુકી એક તેમાંની આ નીચે ઉતરી પડે,

ઝડપથી ઉડી કન્યાની ત્યાં ચડી ગઈ ઊંચી એ,
હૃદય હૃદયે બન્ને કૌંચો દબાવી નીચે પડે ;
દડ દડ અતિ લાંબી ડોકે પડી ગઈ ગ્રન્થિ છે,
ફડ ફડ થતી પાંખો મ્હોળી નીચે લડી આફળે.

ઝબકી ઉઠીને કન્યાં તેને નિહાળતી ગાભરી,
પણ તુરત એ પ્રેમી જોડી તહીં પગમાં પડી ;
નવ પછી હલી પાંખો ભૂરી સ્ફુરી નવ છાતી વા,
જરી રુધિરનાં બન્ને નાકે ટીપાં દીસતાં હતાં

ચક્કર ફરીને તેને ક્રાચો સ્વમાર્ગ ઉડી ગઈ,
કલકલ થતા એ ટોળામાં હશે દિલ સૌ દુઃખી ;
સુખ દુઃખ ભલે જે હો તે હો ! સુખી મરનાર છે !
મરણ સુખમાં વીત્યું તો શી પછી દરકાર જે ?

કન્યાંથી આ હૃદય ભરતું દેખતાં મિષ્ટ લ્હાણું,
અંગો ન્હાનાં શિથિલ બનતાં ત્યાંજ બેસી જવાયું ;
વીણા લેવા ફરી કર મહીં કાંઈ સામર્થ્ય આવ્યું,
ને હૈયાથી રુદનમય આ ગાન મીઠું ગવાયું :—

“ અરે વ્હાલા ! મ્હારી ગરદન પરે ખડગ ધરીને
“ ઉપાડી લે શાને ? જખમ કયમ કારી નવ કરે ?
“ ઉગામી અન્ધારે અસિ મુજ પરે તું કયમ શકે ?
“ ઉગામે તે શાને વધ નવ સુખેથી કરી શકે ?

" અરે ! હું જાણું છું, વિરહ પ્રણયીનું મરણ છે,
" વળી જાણ્યું છે, કે મરણ વિરહીને સુખદ છે ;
" અરે ! કિન્તુ આશા મરણ વચમાં છે પડ ખરે,
" મને તે કાં સોંપી ? મરણ નવ સોંપ્યું કયમ મને ?

" મળ્યાથી મૃત્યુ છે ! તુજ મરણ જાણ્યે મરણ છે !
" અરે ! એ જાણ્યાથી વધુ દુઃખદ આશા જરૂર છે ;
" સુખી તું છે જાણી મુજ દુઃખ સુખેથી ત્યજીશ હું,
" અરેરે ! હું ધારૂં તુજ સુખ જ માટે જીવિત છું.

" નહીં બોલું વ્હાલા ! કયમ દશ તું દિને નવ મળ્યો,
" રખે તેને માટે તુજ મુખ છુપાવી દૂર રહ્યો !
" અરે ! એ આશાના પ્રિયતમ ! નકી વ્હેમ સઘળા,
" ઠગાઉં છું ભોળી દૂષિત નવ હો તું પ્રિય સખા !

" દુઃખી થાનારૂં છે રૂઃખકર થનારાથી સુખિયું,
" અને ઓ વ્હાલા ! હું દુઃખકર નથી ને સુખી જ છું ;
" છતાં હું જાણું કે દુઃખ દઇ મને તું સુખી બન્યો,
" મરૂં તો સન્તોષે ! સુખી બહુ તને ઈશ્વર કરો !

" કહે પ્રજ્ઞો, કે ના પ્રણય કરશો વ્યક્તિ સહુ કો—
ઘટે બ્રહ્માંડોના પ્રતિ જીવ પરે પ્રેમ સરખો ;
વળી ગુણો સાથે અનુભવી કહે પ્રેમ કરવા,
બધાં વારે વ્યક્તિ સહ પ્રીતિ કરી કેદ પડવા.

" ગુરુ શાસ્ત્રો આવો અનુભવી તને શું પ્રિય સખે ?
" કહ્યું સાચું તેણે, મમ અનુભવે તેમજ કહે !

" તને સ્વતિ સ્વતિ ! પ્રણય તુજ તેવો ખીલવજે,
" બધામાં હું એ તો મુજ હૃદયને ના વિસરજે.

" ભલે એ સત્તાથી સહુ જીવનું કલ્યાણ કરજે,
" ભલે એ હૈયાનો બલિ વત ગણી ભોગ કરજે ;
" મને શીખાવા તે પણ ન કદિ તું યત્ન કરજે,
" શીખી હું જે શીખી ! શીખીશ નહિ બીજું કદિ હવે !

" રહી ઉડી જાવા તુજ સહ ન તાકાત મુજમાં,
" નથી ઈચ્છાશક્તિ પકડી તુજને કેદ કરવા ;
" તને જે વ્હાલું તે ચિર સમય વ્હાલું તુજ રહે,
" અરે અસ્તુ અસ્તુ ! પ્રિય મુજ હિલે તો મરણ છે.

" કદી ત્હારા માર્ગે ભટકત સખે ! હું તુજ સહે,
" અરેરે ! તેથી એ તુજ જગતનું શું શુભ થતે ?
" કદી મ્હારાથી કૈં શુભ થઈ ગયું ત્હોય પણ શું ?
" અને ત્હારા હાથે બહુ શુભ થશે ત્હોય પણ શું ?

" ગયા અન્ધારામાં જગત ત્યજી મ્હોટા સહુ અરે !
" અને એ કીર્તિ એ અમુક સમયે ઉડી જ જશે ;
" સખે ! એ કાર્યોની અસર પણ રહે છે અમર શું ?
" અરે વ્હાલા ! તે જો અમર કદિ હો ત્હોય પણ શું ?

" સખે ! ચૂરા થશે જગત રવિ તારા સહુ અરે !
" બધાં યત્નોની ત્યાં અસર સઘળી વ્યર્થ બનશે ;
" સખે ! શું તો મ્હારૂં સુખમય નથી કેદ પડવું ?
" અરે ! તું ભોળો ને જરૂર બહુ ભોળો તુજ ગુરુ !

" અરે એ આશાના પ્રિયતમ નકી વ્હેમ સઘળા,
" નકી તેં તો છોડયું મમ કમનસીબે જગત આ !
" ભલે જે હો તે હો મરણ પણ મ્હારૂં તરત હો !
" મને જે વ્હાલું તે મરણ સુધી વ્હાલું મુજ રહો !"

પણ હૃદયમાં ગાતાં ગાતાં નવીન થયું કશું,
પ્રિયતમ તણી એ છાયા શું પડયું નજરે મશું;
ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઇ ઉડતી વહી,
સ્મિતભર હતું મ્હોં ને અંગો હિસે ભર હર્ષથી.

કહી ગઇ અહા ! આવું કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :—
" પ્રિય પ્રિય અહો ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !"
શરદી વતી એ કન્યા કમ્પી અતિ સુખમાં લવી :—
" પ્રિય પ્રિય અહો ! ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !"

પડી એ મૂજતી બાલા વેલી શી ધરણી પરે ;
વીણા નીચે પડી તૂટી કન્યા ઇચ્છતી તે બની !

૧૫-૧-૯૬.

—— ——:*:——

पुत्रीमरणथी हसतो पिता.

—*:•:*—

ભલે રોતાં લોકો હૃદય મમ તો આજ હસશે,
હવે શું કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ?
બહુ ધોવાયા છે રુદન વતી આ ગાલ ઘરડા,
અને લોટા મ્હોટા દુ:ખ વતી પડયા છે જિગરમાં.

અરે ! એ લીંટા એ દુઃખ વતી પૂરાઇ સહુ ગયા,
હવે અશ્રુ વ્હેવા જરી પણ નથી માર્ગ દિલમાં;
અરે ! આ હૈયાની ઉપર વળી વહ્નિ વરસતો,
હવે તો સૂકાવી હૃદયજલ પોતે બૂઝી ગયો.

અહો વ્હાલી બાપુ ! મરણ તુજ આજે થઇ ગયું,
નિરાશાનું લ્હાણું સુખમય મને એ દઇ ગયું ;
ગયું તેવું લાંબું જીવિત મુજ બાકી નહિ હશે,
હશે ત્હોયે છો હો, કરીશ સઘળું પૂર્ણ હસીને.

અરે ! રોવું એ તો જરૂર નબળાઇ જ સઘળી,
અશ્રદ્ધા એ પૂરી કુદરત તણા કાર્ય પરની ;
રડે એ તો સ્વાર્થી, જરૂર હસનારો જ પ્રણયી,
ન સ્વાર્થી મ્હારે તો નવ રડી બનું હું મતલબી.

ગયો ત્હારો ભાઇ રુદન કરતાં છોડી અમને,
હતી તું તો ન્હાની હસતી શબ સામું નિરખીને ;
છતાં ચ્હેરો ત્હારો રુદન કરતાં જોઇ અમને
જરા ઝંખાયો ને ખડખડી હસી તું ફરી અરે !

ન ત્હારી માતાને જખમ કંઇ રૂઝ્યો જિગરનો,
છતાં છુપાવા એ કરતી બહુ યત્નો મુજ થકી ;
ન રોવાતું હુંથી, " રુદન વતી થાશે દુઃખી પ્રિયા, "
અરે ! એવું ધારી ખમખમી રહેતું હૃદય આ.

પરાણે શે આવે રુદનમય હૈયે સ્મિત ભલા ?
હસ્યાથી એ છુપું પ્રણયી થકી હૈયું કયમ રહે ?

કશું કો દી છાનું પ્રિય થકી ન જ્યાં હોય દિલનું,
નહીં પ્રેમી ક્યાંથી જરી પણ શકે વેશ ભજવી?

પ્રિયાના હૈયાનું દરદ સઘળું હું સમજતો.
અને આ હૈયાનું સમજતી પ્રિયા કષ્ટ સઘળું,
નથી છાનું હુંથી નિજ દરદ તે એ સમજતી,
નથી છાનું તેથી દરદ મુજ તે હું સમજતો.

છતાં બોલી તેનો મરમ નવ ભાંગ્યો કદિ અરે!
અચમ્બો પામું છું પ્રણયીથી બન્યું એ કયમ હશે?
કહે છે લોકો, કે દુ:ખકથનથી તો સુખ મળે,
અરે! તો તે શાન્ત પણ ન કદિ કાં મેળવી અમે?

ઉમેરો કૈં થાશે રુદન વતી પ્રેમી હૃદયમાં.
અમે એ ભીતિથી સમજણ છતાં ચૂપ જ રહ્યાં;
અમે સાથે રહેતાં ગુમસુમ કલાકો કંઇ જતા,
પરાણે શોધીને વિષય પછી કૈં વાત કરતાં.

અરે! આવી રીતે દિવસ બહુ લાંબા ગત થયા,
ગયા ન્હાતા ઝાઝા પણ બહુ ગયા એમ દિસતા:
ઉદાસી એ આવ્યા દુઃખી દિવસ વર્ષાઋતુ તણા.
અને ઘેરાયેલું ઘન વતી રહેતું નભ સદા.

મચેલું અન્ધારૂં અતિ અતિ હતું એક દિવસે,
પડે ધારા તેથી જલમય બન્યું 'તું જગત, ને
બહુ પાસે આવી ગડગડ થતી વાદળી ફરે,
અહો! ભોળા હૈયા નભ [illegible] તું રડી પડે!

[illegible] [illegible] સાથે રમવી મમ બેઠી પ્રિય હતી,
[illegible] હું બેઠો 'તો મુજ કર મહીં પુસ્તક લઈ;
હતી પડી તેથી સગડી બળતી 'તી ગરમ ત્યાં,
અને અંગારાની પ્રસરી હતી લાલી તુજ મુખે.

[illegible] એચિન્તી ત્યાં શયનગૃહમાં એ જતી રહી,
ગઈ તે શાને તે તુરત સમજ્યો હું મન મહીં;
ગયો હું ત્યાં ઊઠી શયન પર એ જ્યાં પડી હતી,
અને દીઠી તેને રુદન કરતી ને હિબકતી.

ઉપાડી વ્હાલીને હૃદય સરસી ચાંપી કુમળી
અને રોવા દીધી મુખમય બની જ્યાં સુધી હતી;
અને તો રોવાનું હૃદય ગળતાં ભાન ન હતું,
છતાં એ રોઈને હૃદય મમ ખાલી થઈ ગયું.

અરે! જેને માટે બહુ દુઃખ સહ્યું તે થઈ ગયું,
થયું ને તે સાથે દુઃખ પણ બધું એ ઉડી ગયું;
પછી ઢાળી પ્રીતિ ગત કુસુમની તું ઉપર, ને
ગયેલાને ભૂલી તુજ પર ધરી આશ સઘળી.

પછી બાપુ અશ્રુ ફરી [illegible] ભરાયાં ન હશે,
મેલુ જાણે [illegible] [illegible] બન્યાં [illegible] ફરી [illegible];
પછી વર્ષો [illegible] તુજ સહ અને એ પ્રિય સહે,
મુખે [illegible] [illegible] ફરી વળી [illegible] 'તાં અધરને.

હતા કિન્તુ [illegible] [illegible] [illegible] તકદિર,
બહુ થોડા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થોડો બહુ હિસ્સે;

પછી લેવાશું એ પ્રિય શરીર ઝીણું જ્વર વડે.
અહો ! આજે કાલે હૃદય સમજ્યું કે સુખ થશે.

મનાયું ના હું થી સુપરત થશે તું મુજ કરે,
અને માતા ત્હારી જગત ત્યજીને સ્વર્ગ વસશે ;
મનાયું ના તે તો પણ બની જતાં માનવું પડ્યું,
અને સોંપાયેલું ધન પણ ગયું આજ સઘળું.

ગઈ એ ત્યારે તું, પ્રિય ! મરણ શું તે સમજતી,
" નહીં માતા પાછી કદિ પણ મળે" એ સમજતી ;
અરે ત્હારૂં મ્હોં તો રડી રડી બન્યું લાલ સઘળું,
ન જોવા તે સામે જરી પણ હતી [illegible]ક્તિ મુજમાં.

થયું મ્હારૂં તો જે અનુભવી અભા[illegible]ાસ શે,
કહું શું ? રે વ્હાલી ઉચિત નવ એ [illegible] હૃદે !
અરે ! એ વેળાથી હૃદય સઘળું [illegible] તુ[illegible] થયું,
છતાં માની ખામી કદિ પણ અરે ના પૂરી શક્યું.

ન રોતી તું ત્હોયે દિલ તુજ નિસાસાભર હતું,
અરે ! એ વેળાથી ગરીબ તુજ મ્હોડું થઈ ગયું ;
હતી તું એ શીખી દુઃખ તુજ છુપાવા ગરીબડી,
છતાં ઊંડા છાના રમત કરતાં શ્વાસ મૂકતી.

નિસાસા લેતાં ને રમત કરતાં તું સૂઈ જતી,
અને ત્યારે ત્હારૂં રુદન કરતો મુખ નિરખી ;
અરે ! બચ્ચાં પાસે રુદન કરવું પાતક ગણી
અરેરે ! ના ધોયું તુજ મુખ કદી મેં રુદનથી.

હવે તો તું વ્હાલી મુજ પ્રિય તણી થાપણ જતાં
ઘટે ભૂલી જાવો દુઃખમય ઈતિહાસ સઘળો ;
કહે છે "પ્રીત" તે જગત પર તો રંગ જ બધો
ખરી પ્રીતિમાં ના કદિ પણ રહે કષ્ટભડકો.

ભમ્યો તુથી આજે પ્રણય કરવા આ જગતથી,
ત્યજી સ્વાર્થી અશ્રુ ટપકાવીશ દયાના રુદનથી :
અહીં ત્યાં સર્વેમાં અનુભવીશ હું પ્રેમમયતા,
વિના સ્વાર્થે લાગી બનીશ સહુના હું રુદનમાં

હવે સુસ્તી છોડી લૂછીશ જગનાં અશ્રુ સઘળાં.
બની અંગારો હું ભળી જઈશ દાવાનલ મહીં ;
અરે ઊઠ્યો જાગું, પણ થઈ પૂરી છે રજની આ.
નવા સૂર્યે પૂર્યું નવીન અજવાળું હૃદયમાં.

હવે જાણું છું કે પ્રતિ ગતિ તણી છે અસર તે
બધાં બ્રહ્માંડોને અસર કરનારી પ્રતિ ગતિ :
ગમે તેવી ન્હાની કૃતિ અસર વિના નવ રહે.
ગમે તેવું નરનું જન શુભ બહુ એ કરી શકે.

જરા ફેંક્યે ખૂણે અગર વચમાં કોઈ પથરો
વહે કુંડાળું તે ઉદધિ સઘળામાં નકી નકી :
ભલે ના દેખાયે પણ અસર તેની જરૂર છે,
બધા તેવી રીતે જનકૃત તણી એ અસર છે

નથી માનું હું કે અસર નકી સર્વે અમર છે.
ન એ બ્રહ્માંડોના પ્રલય બનતાં એ કદી ખસે ;

રહેશે જે તત્ત્વો અતિ અતિ અતિ સૂક્ષ્મ જગના,
રહેશે તેમાં એ અસર સઘળી સૂક્ષ્મ બનીને.

અરે ! આવું છે તો રડીશ નહિ હું તો કહિ હવે,
હવે ના કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ;
હવે તો જ્યાં સુધી મમ જીવિતનું તેલ બળશે,
અરે ! ત્યાં સુધી હું ધૂમીશ પ્રીતિદાવાનલ મહીં !

૫—૨—૯૬.

———:*:———

બેકદરદાની.

—*:०:*—

બેકદરની બેકદર હું કેં કદર ન કરી શકયો,
બેકદરના વસ્લમાં હું બેકદર માર્યો ગયો !

કદરદાનીની કદર જે તે કદરદાની ખરી,
બેકદરદાની નકી છે બેકદરથી ઇશ્ક તો !

જૂઠી લ્યાકતને નમી કુરનિશ હજારો મેં કરી,
તાઝીમ ન માથુ કે લીધી ! મોહતાજ હું તે કાં બન્યો !

સુખન મહોબ્બતનાં [illegible] તે દિલ મહબૂબે [illegible],
તકદીર ! રે બરબાદ [illegible] યારીમાં એ [illegible] !

નઝર દિલ મેં આ [illegible] તેનિમ [illegible] ભળી,
ફરમાન [illegible] હું [illegible] !

મુનાસિબ આ દિલ [illegible] તેને [illegible] દિલ,
[illegible] કે એવી પડે [illegible] હું [illegible] !

આ મુલાયમ દિલ અરે કાતર મૂકીને કાતર્યું,
તેનેય ન્યામત માનીને આજીજી હું કરતો રહ્યો !

અફસોસ ! છે જુલ્મી તણા ઇન્દ્રજાલમાં કૈં રોશની,
નહિ તો અહો ! નાહક ફિસાદે હું ફસાઈ કાં પડયો !

શયતાન જેવા ઇશ્કની ગેબી બલાનું ક્યાં ચડયું ?
કૈં ખાતરી કીધા વિના એ આતશે હું ક્યાં પડયો ?

મોજૂદ છે ગુલ લાખ આ ગુલઝારમાં ક્યાં ખાર ના,
મોજૂદ આ હર ગુલ ઉપર ચોંટી રહી તે માખીઓ !

મ્હારી તલાશે તો મને આ ખાર કાં લાધ્યો, ખુદા ?
વળી શી રહી ખૂબસૂરતી તેની અાંખી ઉપર અહો !

મેં કૈંજ શંકા ના કરી યા કંઇ તસલ્લી ના થઇ,
વળી આખિરી ગુજને હવે " ભાતલ જહાંથી હું થયો"

મ્હારી સિફારસ ખુદ જિગર મહબૂબનું કરતું હતું,
આહ તેની એ તરફ થઇ સખ્ત એ દિલદાર તો !

મ્હારા જિગરખૂનનો કરીને હોજ તેમાં નાહી તે,
ને તે હમામે હું વળી બહુથી ખેંચાઈ પડયો !

ત્યાં શું કર્યું ! ત્યાં શું થયું ? તેનું ન ભાન કશું રહ્યું !
ત્યાંથી ઉતાવળી નિકળી આખિર હું ગાંડો થયો !

દૌલત બધું ને અર્ક ચોંટયો ! થઇ સનમ તો દૂર દૂર !
આ નેક દિલ ફૂટકી ગયું તેનો હિમાયતી કોણ હો ?

હે શુક્ર એ વાલી ખુદા ગમખ્વાર બેચારા પરે,
તેને સમાલી લે, બન્યો દરવેશ તે તો નરકનો !

બેદરના યારને ના છે સનમ, ના છે ખુદા,
ના ના ઇબારત દર્દનું કૈં તાન આવાને અડ્યા !

તો ઠીક છે, તું ઠીક છે, તું પાંખડી વેરાઈના,
ખોદી તને મૂંગો રહી રોતો રહું હું એકલો !

રોવું થયું હાસિલ છે આ ખૂનને ટીપે ટીપે,
હસતો ભલે એ બેકદર ! હું બેકદર રોતો ભલો !

માફી.

દરગુજર કર ને જાતા તો દરગુજર કરવી ઘટે !
કર ખૂન લાખો ભલે ના ખૂની તું : એ સાચ એ ઠીક છે !

આ ખૂન ને આ જિંદગી લે તો નથી તુજને હરામ,
ને તો ખુદા નાખુશ નથી ફરિયાદ યા મ્હારી ન છે !

દિલ ઝુમખું તુજ કમ્પતાં ત્યાંથી ચખ્યો મીઠા શરાબ,
તો આમ તેં મુજને કહ્યું, "દિલદાર પી લે" ભોળીને !

કમબખ્ત મેં ઢોળી દઈ, "જા જા જફાવી દે" કહ્યું,
તે માફ કર એ માફ કર નાદાની દીવાનને !

એ જામના કટકા પરે તુજ ચશ્મથી પાણી પડયું,
તે મોતીડાં ચાંપી લઈ ચાહ્યો ગયો હું તો અરે !

લિબાસ લેઇ ફકીરનો તું હું પછાડી આથડી,
દંતરાઝીની તેના ઉપર ઢોળી બૂરી ગરમી અરે !

ત્હારા નિખાલસ દિલ પરે મેં તો કરી બદી બેશુમાર,
ખૂને જિગર પીવા થયો તૈયાર ખામોખા અરે !

ત્યાં એ ખડી થઈ બન્દગી તુજ આંખમાં આંસુ ભર્યાં,
એ જોશના એ ઝોરથી બુરકો ગયો ભીંજાઈ એ !

આ સખ્ત સીનાનો જતાં કિલ્લો તૂટી પણ આખરે
ત્હારા તુફેલે હૂર અય ! નસીહત મળી આજે મને !

રે ! લફ્ઝ કહેવા ઇશ્કના મ્હારી ન છે કે એ મજાલ,
" આ ઘાતકી દિલ રાખ તું," એ બોલવા હિમ્મત ન છે !

ઇશ્કના ચોગાનમાં ઝાલિમ નકી મ્હેલો ન હું,
જે છે વફા તેને જફા એ તો ખુદાઇ દોર છે !

ગુલ વીંધીને ગેંદો કરે એ જુલ્મ ઝાહિર છે અહ્રાં,
ગુલ ચશ્મથી ના આંપવાના એબ આદમ જાતને !

પણ આ જહાંમાં સાફી તો છે નૂર અલ્લાહનું નકી,
હા ! બેહાયઈ ઇશ્કદારીમાં ભળીને જ્યાં પળે !

તો માફ કર ! હિઝદાર થા ! ગઇ ગુઝરી તું ભૂલી જા !
આ બેવફા બન્દો હવે ઉગારી લે ઉગારી લે !

૨૦—૨—૯૧.

—✻:o:✻—

एक स्वप्न.

—*:o:*:—

અહો ! કેવું મીઠું મમ જીવિતમ્હેંનું વહી જતું !
અરે ! તેમાં કેવું વિષ ભળી ગયું ક્યાંથી કડવું !
અહા ! એ રાત્રિથી અમ મધુરી ગતી આ જગતની ,
અને એ ગાહેલી મધુર સઘળીએ ઉડી ગઇ !

હતો મ્હારી નિદ્રા ઉપર શીતળો ચન્દ્ર દ્રવતો ,
હતો વાયુ થંડો ફરફર કરીને સરકતો ;
હતો વ્હાલો ન્હાનો મમ ઉર પરે હસ્ત પ્રિયનો ,
હતો ક્યાંએ ના ના હૃદય પર છાંટો દુઃખ તણો .

અમે ઊંઘ્યાં ત્યારે સ્મિતભર હતાં મ્હોં મલકતાં ,
હતી ચિન્તા ના ના જરી પણ રહ્યાની મગજમાં ,
અરે ! તેમાં ક્યાંથી દુઃખમય થયું સ્વપ્ન મુજને !
નથી એ ભૂલાતું : હજુ પણ પીડે છ જિગરને !

* * * * * *

અહાહા ! મેં દીઠાં વન, વળી વને કૈંક ઝરણાં ,
ઝરાના ગુફામાં ખળખળ થતા ધોધ પડતા ;
શિકારે ઉડન્તાં ઘુવડ રજનીમાં ઘુઘવતાં ,
પતંગો વૃક્ષોમાં ઉડી ઉડી મશાલો પ્રગટતાં !

વહીં સર્પાકારે વહી જતી હતી એક સરિતા,
તરંગો વિલાસી કૂદી કૂદી રમન્તાં વહી જતા;
પડી કો પોતાનું ધ્યાન કરતી શેવાળ પર તે —
અહો ! વૃદ્ધાવસ્થા અતિ દુઃખભરેલી જયમ રહે !

શિલાઓમાં ક્યારે રમત અથવા નૃત્ય કરતી,
હજારો થોડા ત્યાં શરીર ગંભીરને છાતી ;
અને તાળી દેતી કુસુમ રૂડાં પર્ણ પર તે—
મીઠી બાલ્યાવસ્થા હસતી નિજ માગ જયમ વહે.

સપાટી સામીમાં વહતી પછી ધીમે મલકતી ,
બધાં ફૂલોને ને કુસુમ કળીઓને દિલ ધરી ;
બધી એ છાયામાં પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો ,
સુવા જેવા તેના વહનમાં પોતે રઇ જતો.

પ્રિયાની વાણી શું ઝરણધ્વનિમાં કાંઇ સુણતાં
ડૂબી મ્હારો આત્મા ચૂપ થઇ રહ્યો શાન્ત સ્થિર ત્યાં ;
ડર્યો મ્હારો આત્મા રુદન કરતી સાંભળી પ્રિયા,
અને ચોકખા આવા મમ શ્રવણમાં અક્ષર પડ્યા :—

" ઝરા ! રે વ્હેનારા ! ગહન તુજ છે ગૂઢ વહવું ,
" કયા માર્ગે ત્હારૂં વિમલ જલ વ્હે છે ખળકતું ?
" રહી ચોકખી તુંમાં મમ જીવિતની છે પ્રતિકૃતિ ,
" અરે ! ચિતારા એ કઇ કલમથી કેમ ચિતરી ?

" મહા અન્ધારી આ તુજ સલિલની શાન્ત ચૂપકી ,
" મને આંજી દે તે તુજ વીચિ તણી દિવ્ય ઝળકી ;
" ફુવારા, ને ધોધો, વમળ, વળી વાંકી તુજ ગતિ ,
" બધાં એ ત્હારાંની મમ હૃદય એ એકજ છબી !

" ખારાશું આ મીઠું તુજ જલ કઇ વાદળી વતી ?
" તને ગુપ્તી ચૂમે નભ ઉપર તે વાદળી કઇ ?

"ભરાયું ક્યાંથી ને તુજ હૃદય ક્યાં ખાલી બનશે ?
"અરે ! તે [illegible] ન બીજો દઇ શકે .

"હવે મ્હારૂં હૈયું તુજ મુખ પરે શાન્ત બનશે ,
"હવે શ્વાસોમાં એ જરી નવ રહેશે ગતિ મને ;
"ભરેલી જ્વાલાંથી જગત તુજ હું પણ સળગી ,
"અરે ! હું તો કોઇ પવનલહરી છું ભટકતી " !

"હું ત્હારો મકરન્દ છું, અનિલની તું લ્હેર તીખી ભલે,
"તું જો પણ ખરે, અરે ! હૃદય આ હું હું બળે તો બળે;
"હૈયું તું સરિતા તણું ભરી અને પીનાર હું મેઘ છું ,
"તારા દિલની છબ જ્યાં ભરી રહે આકાશ તે હું જ છું "!

કહેવા બોલ આ કિન્તુ શક્તિ ના જરી એ હતી ;
ના જાણ્યું મેં અહ શું કે અક્ષરે ના વદી શક્યો .

છેલ્લા શ્વાસો કર દિલ પરે મૂકીને લેતી'તી એ,
ન્હાનું ન્હાનું દુબળું દુબળું અંગ તેનું હતું એ ;
શોભા તેની મુખ પર હતી, શાન્ત મૂર્તિ હતી એ,
કોઇ તેનું જગત પર ના એમ રે ધારતી એ

નિરાશા આશાની સૂઇ ગઇ હતી પીડ દિલમાં ,
ન શાન્તિમાં તેને દુઃખ ભય રહ્યાં ધ્વંસ કરવા ;
ક્રમી એ આ ગોથી જરી જરી હતું ચેતન થતું ,
જહીં સુધી છેલ્લે મધુર વદને હાસ્ય ચમક્યું !

જેવું રંગ હતું પીળું લટકતું ચાંપું દૂરે પશ્ચિમે,
જેની સાથ રહ્યો હતો કિરણમાં અન્ધાર ગૂંથાઇને,

તે મીઠા શશી ઉપરે નયન એ છેલ્લાં વિરામ્યાં હતાં,
ને તેની સહુ ગોષ્ટી કૈં પ્રણયની મીઠી મચાવી રહ્યાં.

ભરાયું એ જ્યારે ગિરિખડકમાં શૃંગ શશીનું,
ફુરન્તું 'તું ત્યારે શિથિલ ગતિએ રક્ત પ્રિયનું;
પછી નીચે નીચે ઉતરી પડતો એ શશી હતો,
હતો ઊંડો ઊંડો પ્રિય ઉદરમાં શ્વાસ ફુરતો.

શશીના છેડાનાં જરીક જ હતાં બિન્દુ દિસતાં,
રહ્યા એ નાડીમાં પ્રિયજીવનના બેજ ધડકા;
પછી અન્ધારામાં કુદરત બધી આંધળી બની,
અને અન્ધારામાં પ્રિયરહિત હું એ થઇ રહ્યો.

પડ્યો જાણે હું તો દરદમય આંખો સળગતો,
પડ્યો હુ મૂર્છામાં નવીન કંઈ ભૂતો નિરખતો;
વળી એ સ્વપ્નામાં દુઃખમય ઉગ્યો સૂર્ય બળતો,
ઉઠી તેની હુંફે "પ્રિય! પ્રિય"! કહી સાદ કરતો.

ઓચિન્તો હું ચમકી ઉઠ્યો પાસથી હંસ કોઇ
ઉડી ચાલ્યો ફડ ફડ કરી શ્વેત પંછો પસારી;
મ્હારી દૃષ્ટિ ઉડતી ગતિની સાથે આવી ઉડન્તી,
ને હૈયું એ સળગી ઉઠતાં નિષ્ફળે આશ આવીઃ—

"ઉડી ઝટ જજે ત્હારી હંસી પછી તુજને મળે,
"હૃદય રસીલું એ હું ધારું તને નકી નોતરે;
"અમલ નયનો તેનાં તુંને તહીં અભિનન્દશે,
"ધવલ વળી એ ઓવા બાઝી રહે તુજ કંઠને.

“ ભટકીશ આહું ! તું [illegible] ! નથી મુજ હંસલી !
“ ભટકીશ આહું [illegible] જાયે અધમ ચાતકી !
“ અનિલ [illegible] પડતો ભૂમે ,
“ હૃદયરસ આ [illegible] જળમાં હવે !

મુજ તરસને [illegible] રસ ચૂસી ,
ભટકી ભટકી [illegible] જવું તરણી પછી ;
મમ હૃદયનાં [illegible] ભળ્યાં ભળી ,
મરણુશરણું [illegible] નહીં સુધી . ”

* * * * * * *

તું [illegible] નમણી હઠયો ;
[illegible] હતું [illegible] દિલમાં હતી .

પછી ઉઠી જોયું [illegible] ચન્દ્ર ચઢ્યું ,
અને [illegible] ;
છતાં [illegible] ,
અરે ! [illegible] મધુર [illegible] ઉઠી ગઈ !

હરિ ! હરિ ! અરે ! [illegible] છે ! ન [illegible] .
[illegible] નથી છે ! રે ! [illegible] છે ?
[illegible] તો [illegible] ?
[illegible] રે ! તો [illegible] ?

[illegible]

પ્રેમની ઓટ.

—※:•:※—

તુજ પ્રેમ તણી થઈ ઓટ, સખે!
મમ પ્રેમની આ ભરતી ઉપડે!
ઊર્મિઓ દિલની મમ ક્યાં ઠરશે?
બુથવાટ હવે જઈ ક્યાં સમશે?
હતી હોંશ મળું ભરી બાથ, સખે!
મમ ખાલી પડ્યા પણ હાથ, સખે!

થઈ દૂર, સખે!
થઈ ક્રૂર, સખે!

વિષ ઘોળી મને કયમ આપ? સખે!
વ્યવહારી બન્યો પ્રણથી ટળીને!
વ્યવહાર શિખાવ મને ન સખે!
તુજ પ્રૌઢ થયું દિલ, બાલક હું;
બન પ્રેમી ફરી બની બાલ સખે!
"તુજ લાયક હું ન" કહીશ નહીં,
તુજ એ વદવું નહિ પ્રેમ, સખે!
"નથી પ્રેમ ઘટ્યો" કહી કેમ શકે?
કયમ કારણ હું થી મનાય? સખે!
તુજ કારણ લાખ મને ન રુચે!
નહિ કારણ પ્રેમ કહી સમજે!

ફરી નેત્ર ગયું!
ફરી દિલ ગયું!

તુજ કાગળમાં મુજ નામ કર્યું !
હજુ "પ્રેમ કર્યો ન" કહે તું સખે !
હજુ સાબિત શું કરવું 'તું સખે !
તુજ પ્રેમની ખોટ થઇ જ સખે !

૮-૩-૯૬

ક્ષમા.

—*:o:*—

દુખ તુંથી ન થાય મને કદિ એ !
યદિ દે દુઃખ તો સુખી તેજ દુઃખે !
પછી માફ કરૂં તુજને શું ? સખે !
વિણુ બીજ તરુ ઉપજે કદિ એ ?
જગમાં કદિ માફી મળે ન સખે !
મળી માફી ભલે સહુ લોક કહે !
દિલ દાગ પડયો " ન પડયો" ન બને,
પછી માફ કરે જગ કયાંથી ? સખે !
વિસરી ન જવાય બનેલ બિના !
પછી " માફ થયું " કયમ થાય ? સખે !

તૂટી દોર ગયો !
પછી એક થરો !

કદિ એમ બનેલ, સખે ! કદિ છે ?

પડી ગાંઠ ભલે !
પડી સાંધ ભલે !

રહી દોર તૂટેલ તૂટેલ ત્યાં !
બનશે • હ તે બનશે ન [illegible] !
પણ આમ ક્ષમા મુજ [illegible] !
નથી કાંઈ તૂટ્યું પણી [illegible] !

વિણ દર્દ દવા કરવી ન [illegible] ;
વિણ દર્દ દવા કરવું [illegible]

જન માંહી જશે પ્રભુના [illegible] !
પણ એજ ક્ષમા મુજ [illegible] !
કયમ દોર વણી જન તોડી [illegible] ?
કયમ અર્પી ટીપેલ [illegible] ?
વણી દે ! [illegible] લે ! [illegible] ફરી લે !
મધુ એ જ અમૃત ફૂલડાં [illegible] !
મધુરાં રહીઓ હૃદયે [illegible] ,
મધુરાં મહીને કડવું [illegible] !
પણ ના દુઃખ કૈં દિલમાં ધરવી !
નવ પાછી ફરે ! નવ માફ કરે !

સુખ પ્રેમી હશે !
દુઃખ પ્રેમી હશે !

પણ લાગણી એક જ એક રહે !
[illegible] જાહેર રહે !
ખરી એજ પ્રીતિ ! ખરી એજ ક્ષમા !
પછી માફ કરું તુજને શું ? ચલો !
નથી માફ કર્યે ખરી માફી, ચલો !

ખરી પ્રીતિ, સખે !
ખરી માફી, સખે !

હૃદય આ દિલમાં નકી એક રૂપે !
પછી માફ કરૂં તુજને શું ? સખે !
કરી માફ ધરૂં પ્રીતિ કેમ ? સખે !

૧૫-૭-૯૧.

હૃદયત્રિ[illegible]ટી.

" રમતી ' તી અહો ! વિશ્વબાગમાં !
" શીતલ છાંયડો ત્યાં મને હતો!
" નવ હતું કશું ભાન તાપનું !
" નવ હતી મને લૂ કદી અડી !

" પણ, પ્રભુ ! પ્રભુ ! કેમ શી રીતે ?
" ઝપટ એકમાં અગ્નિયાં ખરી !
" નવ બળું હજુ ! ખાક ના ઉડે !
" હૃદય પિગળી ના વહે અરે ! "

ઝીણા આવા રુદનસ્વર આ કુંજ માંહીથી આવે,
નીલાં તેની ઉપર તરુઓ શીષ નીચાં નમાવે !
ના' છે રાત્રિ દિવસ નથી વા સૂર્ય ના ચન્દ્રમા ના,
કિન્તુ [illegible] ઝળઝળ થતા તેજમાં [illegible].

ડૂબી આંખ્યા [illegible] વરસની એ બાપડી કન્યકા [illegible],
ગાલે ઓષ્ઠે શરીર ઉપરે ફેરવે હસ્ત [illegible] !

મીચેલાં એ નયનકમલો સારતાં અશ્રુબિન્દુ,
સંધ્યાનું એ હૃદય ગળતાં તારલા અશ્રુ આવ્યાં!

સંધ્યાથી એ કુમળી વધુ ત્યાં આવી-રડાંચો તમિસ્રા
હેતે લાવી ઉર પર ધરી શીતળો હિમરશ્મિ ;
એ બાલાનાં નિજ કર વતી ચન્દ્રમા અશ્રુ લૂછે,
કિન્તુ તેએ પિગળી ગરતાં ગાલથી પાદ પાસે!

કુદરત વહે તેનું ભાન ના દુ:ખી દિલને,
દુ:ખીના દુ:ખમાં કિન્તુ ડૂબે તારા શશી રવિ!

જહીં ઘેરાયેલું દુ:ખમય તિમિરે જિગર છે,
તહીં પેસી કોદી જરી પણ શકે ના કિરણ કો!
અહો! એ અન્ધારૂં પ્રલય થકીએ કૈં વધુ ખરે,
વીતેલી તે જાણે, બિનઅનુભવી ના સમજશે.

જૂદાં જૂદાં શ્રવણનયનો કાર્ય કીધા કરે છે,
કિંતુ ખેંચી મન લઈ શકે સર્વને એક સ્થાને;
જૂદા જૂદા બુદ બુદ તરે કોઈ કાસાર માંહીં,
તેને જેવો લઇ જઇ શકે એક કાંઠે અનિલ.

* * * * *

આવે ગાયનના સ્વરો પિગળતા ચન્દા મહીં દૂરથી,
આવે કો સખીમંડળી રમતી ને ગાતી ભર્યા હર્ષથી;
તેમાં ચમ્પકની ખીડેલ કળી શી નામે રમા એકલી,
સૌ વચ્ચે અભિસાર વર્ણની હતી કન્યા ધીમે આવતી.

તેનાં મ્હોં પર ને નસેનસ મહીં ઉચ્ચાર ને ચાલમાં,
ક્ષત્રીઓ તણું ઉગ્ર દિવ્ય ઝગઝગી લોહી વહેતું હતું;
ઊંચે અષ્ટમીનો હતો જ્યમ શશી ફિક્કા કરી તારલા,
તેવું ભવ્ય લલાટ ભૂપણ બધાં ફિક્કાં કરી નાખતું.

ક્યાં એ ઉત્સાહી કર જરી હતા દીર્ઘ ગૃહવા,
સુગન્ધી પુષ્પોને રમત કરતાં શાન્ત થઇને;
હતી જોતી ઉભી કુસુમકલીઓ હેત ધરીને,
દયાથી ના કિન્તુ ચૂંટી લઇ શકી કોઇ કલીને.

"રુદન તો હવે લોહીમાં મળ્યું !
" રુદનનો મન ઘા નહીં કશો !
" રડી મરૂં અહીં સાંભળે ન કો !
" ન મુજ મૃત્યુથી કોઈને કશું !"

રમાના કર્ણોમાં સ્વર પડી ગયા ઉતરી હિલે,
વલોવાયું તેનું હૃદય કુમળું એ રુદનથી ;
ગઈ એ તો ચાલી અનુસરી સ્વરો એ રુદનના,
અને પ્હોંચી ત્યારે દુઃખદ ફરી આ ગાન સુણતી : —

" વિટપ ને તરુ મૂલથી ગયાં !
" ક્યમ કલી હજુ ના સુકી અરે ?
" કુદરતી કર્યો આજ કાયદો,
" મુજ પતિતના [illegible] ! "

" કુદરતી કર્યો આજ કાયદો,
" તુજ પવિત્રના પ્રેમકારણે !

" લઈ ગયો છતાં તું સૂકી નહીં,
" વિટપ વૃક્ષ તો આપશે નવાં ! "

આપ્યો આ વૃક્ષ આડેથી રમાએ સ્નેહઉત્તર,
બાલકી એ ઉઠી જાગી જુવે તો રાત્રિ છે પડી.

રમા દોડી ચાંપે રુદન કરતીને નિજ ઉરે,
વહ્યું પાણી પાણી હૃદય થઈને એ દુઃખી પરે ;
મળ્યાં બન્ને હયાં જલ જલ સહે જેમ મળતું,
વહ્યાં અશ્રુ ચારે નયનકમલેથી બહુ બહુ.
દયા છે ઈશ્વરી માયા આ સંસાર કટુ મહીં:
દયામાં બ્રહ્મપ્રીતિનું કાંઈ ભાન જનો કરે.

" આ સંસાર અગાધના ચળકતા તું છે કિનારે હજુ,
" ત્યાં શું મૃત્યુની ક્રૂર પ[illegible]મ સુધી તેં વ્હાલું ઉપાડી જતી ?
" ઈચ્છે તું તુજ તે બનું, સખી બનું, માતા ભગિની બનું,
" રોવું ના ! પણ કોઈ જો દિલ મળે તો ત્યાં વિરામી જવું."

હૃદયરસ દ્રવેલો બાલકી પી રમાનો,
હિબકી હિબકી રોતી,રોઇ હૈયું ઠલાવ્યું;
રુદન મધુર લાગે કોઇ જો પ્રેમી લાધે,
રુદન જરૂર આંહીં પૃથ્વીમાં સ્વર્ગઅંશ.

" અશ્રુ લુછી રમા બોલી, " ત્હારું મર્મ કહે, સખિ ! "
" શોભના," બાલિકા બોલી, પાછી ચુપ થઇ રહી.

" [illegible] ! શોભા હવે ! નહીં દુઃખ વળી આવું પીવાનું થશે,
" [illegible] ! શોભા હવે અને જલદી તું વૃત્તાન્ત ત્હારું કહે;"

કમ્પી ગાત્ર ગયાં અને હૃદયના તારો ઝણેણ્યા, છતાં
લૂછી અશ્રુ ગરીબ ગાલ પરથી બોલી ધીમે શોભના:—

" ડર હતો દિલે, મેં સુણ્યું હતું,
" મરણને છતાં જાણતી નહીં !
" રુદન મેં દીઠું, દેખી ભ્હીતી'તી !
" રુદન મેં કદી ના કર્યું હતું !

" પૂછતી માતને, ' મૃત્યુ શું કહે ! '
" રડી રહેતી એ ! ના કહ્યું કદી !
" કયમ રડે ? કહે !' બોલતી નહી !
" રુદન મૃત્યુ હું જાણતી નહીં !

" કરતી કાં રડયા જોઇ મા મને,
" સમજું હું હવે, ના સુણ્યું કદી !
" મમ પિતા ગયા ગામ જ્યારથી
" રડતી મા સદા જોઇ મુજને ! "

" રડતી મા સદા," બોલતાં રડી,
,, ગરીબ શોભના બોલતી વળી:—
" ' તુજ પિતા ગયા, ગામ છે,' કહ્યું !
" કયમ જૂઠું ગણું વેણ માતનું ?

" પણ કદી ફર્યા ગામથી નહીં,
" નયનમાં રહ્યાં અશ્રુ માતને !
" રમત તો મને ભાવતી નહીં !
" રમતી રે ! છતાં સાથ મ્હારી તે !

" ઉધરસે પછી મા ગઇ ગળી,
' ગઇ ગળી અને ના ફરી વળી !
" રુદન માતનું દૃષ્ટિ આગળે,
" કદિ કદિ અરે ! ના ભૂલાય એ !

" મુજ સહે રહી વૃદ્ધ ડોશી કો,
" મુજ પડોશમાં એ રહેતી 'તી;
" પછી ગઇ કહીં મા ન જાણું હું
" નવ પછી દીઠી મા અરે ! અરે !

" પૂછતી હું, 'કહીં મા ગઇ ! કહો !'
" 'તુજ પિતા ગયા એજ ગામમાં !'
" રડતી ડોશી ને રોતી હું વળી !
" દિવસ એમ કે દુઃખના વહ્યા !

" દિવસ એક એ ડોશીમા હતાં
" સૂઇ જતાં અને ચુમ્બીને કહ્યું :—
" 'તુજ પિતા મર્યા ! મા મરી અરે !
" 'મરીજ જાઉં છું આજ હું ય જો !

" 'કદિ નહીં અમે આવશું અહીં !
" 'તુજ હવે નથી કોઇ વિશ્વમાં !'
" રડી રડી અરે ! હું પડી ગઇ,
" ઉઠી અને હતું કોઇ પાસ ના !

" રડી મરૂ અને કોઇ ના રહે !
" કહી શકું નહીં શું થયું પછી !"

જલ વહે વહે ચાર નેત્રથી.
દુઃખી વધુ હશે કોણ બે મહીં !

થાય છે પ્રેમ હૈયામાં ભક્તિથી રસએક્યથી;
દયાની પ્રેમઉત્પત્તિ તે જૂદી જ નક્કી નકો.

સખી પાસે બન્ને શિથિલ પગલે પ્હોંચી ગઇ ત્યાં,
રમાને બોલાવે “ સખિ ! સખિ ! ” કહીને રમતી સૌ;
રમાને જોઇને સખી જરી વદી એક હસીને,
“ એકેલી તું તો રહે સગપણ થયું જ્યારથી, સખિ ! ”

રમાએ શોભનાને ત્યાં ઓળખાવી અને રડી;
સખીઓ ચૂપ ઉભી ત્યાં, દયાથી પિગળી બધી.

આવામાં તરુઓ મહીં ઉડી ઉડી કે આગિયા આવતા,
પાંખોના ચળકાટ અક્ષર લખે જાણે સુનેરી રૂડા;
તેઓને નિજ હાથમાં પકડવા દોડે સખી સૌ તહીં,
જોઈ સ્નિગ્ધ દયાર્દ્ર વ્હાલથી ધીમે ન્હાની કહે શોભના:—

“ અડકશો નહીં ! ઝાલશો નહીં !
“ સુખથી જે ફરે તે ભલે ફરે !
“ ન સપડાવશો ! એ ડરે નકો !
“ ફીટી પડે અરે ! હર્ષ તે વળ્યો !

“ ચળકતી અને દૂરથી રૂડી
“ રજ ખરી જશે જો અડો તમે !
“ અડકશો નહીં ! ઓ સખિ ! સખિ !
“ સુખથી એ ફરે તો ભલે ફરે ! ”

છોડી ખેલ દઇ તુર્ત સ્નેહે કો સખી બોલતી :—
" દુ:ખી જે હોય તે જાણે પારકાનાં દુ:ખો નકી."

નિજ ગૃહ જલદીથી ચાલી પ્હોંચી ગઇ સૌ,
ગરીબ ગઇ ગૃહે એ શોભના તો રમાને ;
નિજ દુ:ખ વતી તેણે સર્વને દુ:ખી દીઠાં,
ભગી ગઇ સહુ સાથે દિન થોડા મહીં એ.

ગયાં બે ચક્ર વર્ષોનાં ફરી તે રાત્રિ ઉપરે :
શોભના બાપડી કાંઇ શીખી 'તી હસતાં હવે.

* * * * * * *

સૂતાં છે સહુ શાન્તિમાં, રજની તો થોડી વહી છે ગઇ,
મીઠી વાયુની મન્દ લ્હેર વહતી નિદ્રાની પાંખો સમી ;
નિ:શ્વાસો મૂકતી અને દુ:ખી દિલે સ્ત્રી કો રમાને ગૃહે,
ઝમઝુમ જે વરસે અને ટમટમે તે મેઘ જોતી ફરે.

તેનું ભવ્ય લલાટ વીજળી સમું અન્ધારમાં દિસતું
તેમાં રેખ પડી રહી હૃદયના ઔદાર્યને શૌર્યની;
કાળાં વસ્ત્ર મહી રહેલ મુખ એ લાંબા ઇતિહાસની,
વાતો કેક પરે વિચાર કરતું, છે શાન્ત તોયે હજી.

પણ હૃદય પીડે તે કાંઇ છે દર્દ તાજું,
અગર કંઇ થવાનો આજ કે કાલમાં ઘા ;
ડસડસી દિલ તેનું અશ્રુને થોભી રાખી,
" જઇશ ! પ્રિય ! અરેરે ! કાલ તું !" એમ બોલે.

" પરણીને જશે કાલે રમા ઘેર પતિ તણે !
" જશે કેમ દિનો મ્હારા !" બોલી માતા રમા તણી.

સૂતી હતી નહીં, જાગતી હતી,
ગરીબ બેય એ—શોભના, રમા ;
રડી રડી હતી શાન્તિ મેળવી,
પણુ દિલો થયાં ખોખરાં હતાં.

" કયમ થશે ? સખિ ! કેમ કાઢશું
" દિવસ આપણા મા વિના અરે !
" કયમ થશે તને ? શું થશે મને ?
" સમજ ના પડે ! દિલ આ બળે !

" રુદન આ દિસે ઝિંદગી તણું !
" રુદનમાં ડૂબી ઝિંદગી દિસે !
" રુદન જન્મીને મેં સદા કર્યું !
" રૂદન આપશે શું તને પ્રભુ !

" હસીશ તું સખિ ! હું પરે સદા,
" રુદન તો કરૂં હું ભલે સદા !"
કહી રડી પડી શોભના, અને
સુણી રડી પડી બાપડી રમા !

માતા તે સાંભળી વાતો આવી ત્યાં ઓરડા મહીં ;
ને બોલે કંઠ ભારેથી અશ્રુ લૂછી રમા તણાં ;—

" કહું શું હું ? બાપુ ! ઉઘડી મમ હૈયું નવ શકે !
" જશે તું તો કાલે ! સુખી બહુ તને ઇશ્વર કરે !

" હજુ ન્હાની તું છે ! સમજણુ વિનાનું દિલ હજુ !
" તરી જાતું ઊંડું જગતઉદધિનું જલ રહ્યું.

" સખી આવે સાથે, દિલ ન કહિ તેનું દુભવજે,
" મરી જાશે એ તો નઝર તુજ જો કૈંજ ફરશે !

" હવે સોંપું છું આ ગરીબ કર તેનો તુજ કરે,
" ગણી તેને ત્હારી સુખ દુઃખ તણી સાથી કરજે "

કહેવાનું વધુ તે તો અશ્રુ પૂર વતી કહ્યું;
ઉત્તરે નેત્ર ભીનાંએ અશ્રુ પૂર વતી દીધુ.

ઓહો ! વિયોગ દિલને કરી ના શકે શું !
પંઝા મહીં વિરહના પડતું નહીં શું ?
તેનાં બિમાર રડતાં જગમાં દિલો કે ?
તેનાં બિમાર જગમાં મરતાં દિલો કે !

શોભનાને લઇ સાથે પિયુ ઘેર ગઇ રમા,
છ વર્ષો ત્યાં ગયાં ચાલ્યાં હૈયાં એ ખીલતાં હતાં,

* * * * *

ઉપવન મહીં ખીલ્યાં પુષ્પો, ખીલી કલીએ કલી,
શીકર શીતળા વાયુ સાથે ઉડે જલયંત્રથી ;
રવિ હજુ ઉગે તાજો તે એ હસે સહુ સૃષ્ટિથી,
રવિકર મહીં તાજાં થાવા ઉડે લધુ પક્ષી કૈં.

આંહી કોઈ સુવાન ભવ્ય દિસતો બેઠો મહા શાન્તિમાં,
તેનાં સ્વેદથી અંગ કૈં કસરતે ભીનાં થયેલાં હતાં ;

મ્હોટું પુસ્તક કોઇ તે કર કને નીચે પડેલું હતું,
ચોંટી દૃષ્ટિ રહી હતી જલ તણાં ફોરાં ઉડે તે પરે.

હતું તેનું હૈયું કમલ સરખું કોમલ, અને
હતો તેમાં દેવી પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો ;

હતું તેને મ્હોંએ મધુર સ્મિત કાંઇ ચળકતું,
દિસે તેનાં ગાત્રો પુલકિત થતાં હર્ષમય સૌ.

દિસે તેવું કિન્તુ હૃદય ન હતું પૂર્ણ સુખિયું,
વિચારો ઊંડામાં ગરક થઈ તે તો વહતું'તું ;
દુઃખી કે સુખી તે કહી નવ શકે અન્ય નયનો,
દુઃખી કે સુખી તે સમજી નવ પોતે પણ શકે !

રમાના પ્રેમનો સ્તમ્ભ આ પિયુ પતિ કે પ્રભુ,
રમાના પ્રેમના તારો કમ્પાવી કમ્પનાર આ.

વદે ધેરા સાદે, મધુર ધ્વની એ સ્નિગ્ધ પ્રણયી,
છતાં તેમાં ઊંડે મધુર દુઃખ ભાર્યું કંઇ હતું :—
" ફુવારા ! તું વ્હાલા ! વહીશ વહતો તેમ જ સદા,
" વહેવું ત્હારૂં આ મધુર ગતિનું એમ જ કહે !

" અહો ! વ્હેવું ! વ્હેવું ! મધુર ગતિએ એ વહી જવું !
" ઝરા વ્હેતા તેવું રુદન કરતાં એ વહી જવું !
" વહે છે તો ક્યાંથી વહીશ વહતો તેમજ સદા ?
" વહેનારાં સર્વે નકી નકી ' ન વ્હેતાં ' બની જતાં!

" વહેશે તું ત્હોયે ગતિ તુજ જશે કાલ પલટી !
" સદા હું તો ઇચ્છું ગતિ તુજ રહેજો નભ ભણી !

" 'વહુ છુ', વ્હેતું 'તું', વહીશ ત્યમ હું જયાં સુધી વહું '
'. અરે ! વ્હેનારૂં કો કહિ પણ ન આવું કહી શકયું.

" ગયેલી વેળાથી ચિતરી મમ ભાવિ નવ શકું !
" છતાં એ બિચારી મમ હૃદય બાળી કયમ શકું ?

" રમાનું હૈયું એ વચન નવ આપી કંઇ શકે,
" અને ના ના એ કેં દરદ મમ જાણી કહિ શકે?

" સુખી એ છે એ તો મમ હૃદયનું છે સુખ નકી,
" કરી તેને ભાગી સુખી દિલ શકું ના કરી દુ:ખી !

" પ્રિયાની વ્હાલી એ પણ મૃદુ સખી આ સમજતી !
" દુ:ખી એ હૈયું તો મમ હૃદયની છે પ્રતિકૃતિ.

" કૃપા છે, માયા છે, છલકતી દયા છે જિગરની,
" રમા તેને ચાહે, પણ દરદ જાણી નવ શકી !

" મને ચાહે, પૂજે, પણ દિલ ન ખુલ્લું કરી શકે!
" રમા મ્હારી ત્હોયે દરદ મમ જાણી નવ શકે !

" છ વર્ષોથી મ્હારૂં હૃદય ઝરણું આમ વહતું !
" છ વર્ષોથી તેનું ગરીબ દિલડું આમજ વહે !

" રમાને હું યાચું ! મમ હૃદય યાચે ગરીબ એ !
" રમાને તો વ્હાલાં હૃદયદ્વય છે એક સરખાં !

" જિગર જળી જતાં એ અ કુરો ખાક થાશે !
" રડી રડી કરમાશે શોભના બાપડી રે ?

" ગરીબ દિલ ઉકેલે કોઇ એવું મળે જો,
" હૃદય મમ ઠરે રે ! દાઝતું કાંઇ આ તો."

હાથમાં હાથ દેઇને આવે છે શોભના, રમા!
દિસે યુવાન પી જાતો બન્નેના ઉરનો રસ.

આવે કુરંગ વળી કો કૂદતું બીધેલું,
આવી યુવાન પગમાં પડી એ ગયું ત્યાં;
નેત્રો હતાં ચપલ બીક વતી થયેલાં,
ને શ્વાસથી હૃદય એ ધડકી રહ્યું 'તું.

બોલી લેશ હસી રમા, "પ્રિય અહો! આ છે દુઃખી કાં હજુ,
"આવ્યું છે તુજ એ હવે શરણમાં ! પંપાળ તેને જરા!
"પાળેલું મુજ એ ગરીબ મૃગલું ! તે આશરે જો પડયું!
"માગે જો કદિ છાંય કો જિગરથી તો આપવી તે ઘટે."

"શરણ મમ થયું તે પૂર્ણ આનન્દમાં હો!
"શરણ મમ પડેલાં કોઇ દી ના દુઃખી હો!
"પણ શરણ પડેલાં સર્વ ના છે સુખી હા!
"હૃદય મમ બળે છે માત્ર તેથી જ વ્હાલી!"

મૂકી નિઃશ્વાસ બોલ્યો એ રમાનો કર ચાંપીને,
બગાસું ખાઇને બોલે ધીમેથી મૃદુ શોભના:—

"હૃદયની દયા એજ છે બધું,
"બની શકે નહીં કૈંજ જો વધુ;
"શરણ આપવું એટલે, સખિ!
"હૃદય આપવું એજ છે નકી.

"હૃદયની મળે કાંઇ જો દયા,
"શરણ જે પડયું તે દુઃખી ન તો;

" સુખી દુઃખી કરી વિશ્વમાં શકે,
" હ્રદય એકલું ! ના બીજું કશું !

" હ્રદય જો મળ્યું તો બધું મળ્યું !
" હ્રદય જો નહીં તો નહીં કશું ?
" શરણુ તેં દીધું, ભાઈ ! છે નકી
" હરિણીને, જુવો એ કૂદી રહે."

" ના ના એમ બને નહીં હ્રદયમાં શું સર્વ આવી રહ્યું
" ક્ષત્રીનું નવ લોહી ભૂમી કદી એ પીવા શકી હોતં
" જેને દિલ દીધેલ તે દુઃખી થતું પ્રેમી ન જોઈ શકે,
" ના જો એમ પછી, સખિ ! શરણુ તો આવ્યું કહું

" નકી સાચું રમા બોલી, પ્રિતી એજ નકી ખરી,'
ઊંડા કાંઇ વિચારોમાં બોલી ઉઠયો યુવાન એ.

નવીન કલી રૂપાળી શોભના ચૂંટતી, ને
ગૂંથતી લઘુ કરે એ વાળમાં સૌ રમાના;
મધુર મધુર પુષ્પો ચૂંટતો એ યુવાન,
કમલ વત રમાના હસ્તમાં આપતો સૈ.

* * * * * * *

સળગી ઉઠતું હૈયું ત્યારે યુવાન તણું હતું,
હ્રદય ઘડતું કાંઈ કાંઈ વિચાર નવા હતું;
નવ સુખી થયું તે હીથી એ! કદી નવ વા ઠયું !
પિગળી પિગળી ધીમે ધીમે વહ્યું, વહતું વહ્યું!

પ્રણય ઘસડે તોડી દેવા અહો સહુ પિંજરાં !
ફરજ ઘસડે કેદી થાવા અને સહવા દુઃખે !
ફરજ હતી આ, પેલી પ્રીતિ ! રહ્યું લડવું હવે !
ફરજ લડતી પ્રીતિ સાથે! રહ્યું મરવું હવે!

શરણુ પ્રણયી આવે તેને રખાઇ અરે નહીં !
શરણુ પ્રણયી આવે તેને કઢાય નહીં વળી !
વચન પ્રિયને આપેલું, "હું થઇશ ન અન્યનો,"
વચન પ્રિયનું પાળે તેથી મરે દુઃખી દિલ કો !

અરે! શાને આવો અધવચ રહે તું લટકતો !
હજુ જા ઊંડો તો પડ સહુ તહીં તૂટી પડશે!
વિભાગો કીધાથી પ્રણય ન કદી ન્યૂન બનતો,
અને તેથી, ભાઇ! પ્રણય પ્રભુ છે આ જગતનો.

આ વિચાર મહીં યુવાનદિલ એ ઝૂકી રહેલું હતું,
તેના તાર બસુર સર્વ બનીને કમ્પી રહેલા હતા;
ઓહો ! એક ઘડી રહી, પલ રહી, તે કાં ઢળે કે મરે
તોડે પિંજર એક આ ક્ષણ મહીં, ના તો કદી એ નહીં!

કાર્ય છે સિન્ધુનું મોજું, ઘા છે કે ગતિ કાંઇ છે,
આમ કે તેમ કીધું તે કીધું ને તે થઇ ગયું !

થયું ને કીધું તે કદિ પણ બને ના "નવ થયું !"
ક્ષણે કીધેલું તે જીવિતભર સાલે જિગરને !
અચમ્બો લાગે છે, સમજણ પડે ના, કયમ થયું!
ઘણી વેળા પોતે દિલ પણ ઠગાયું સમજતું !

ઠગાવું જો હશે નિર્મ્યું ઠગાવું તો ભલે સુખે,
તુ જાય છે ખેંચી હૈયું તો તો જવું પડે !

કરે જો કાંઇ તો સુખથી કરજે ને સુખી થજે,
પરન્તુ કાંઈ તું છુપછુ રહીને કરીશ ના ;
કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
નહીં તો પસ્તાવો દુઃખમય આગાડી બહુ થશે,

ફરજ ને પ્રીતિને તું દોરજે એક માર્ગમાં :
ધર્મથી પ્રેમ જૂદો ના, ફરજ એજ પ્રેમ છે.

* * * * * * *

ઊંચો છે રવિ મધ્યમાં નભ પરે, છે ચૂપ સંસાર સૌ,
ધીકેલી ધરણી દિસે, તરૂ મહીં પક્ષી લપાયાં સહુ;
ગાઢા મંડપમાં ગુવાન ફુલડાં વેરી નીચેછે પડયો,
કિન્તુ કંટકથી ભર્યા હૃદયને પીડી રહ્યાં છે દુઃખો.

આવે છે ચાલતી ધીમે દૂરથી ત્યાંજ શોભના,
ઉદાસ એ દિસે ચ્હેરો, ગંભીર નેત્ર છે ઢળ્યાં.

આછું એક જ શ્વેત સ્વચ્છ કપડું તેણે પહેર્યું હતું,
તેનાં અંગની દિવ્ય ઝાંય ઝળકી રહેતી બહારે હતી ;
તાપે તપ્ત થયેલ ગાલ પર એ ગાઢી ગુલાબી હતી,
ને તેની પર મધ્યમાં ચળકતું બિન્દુ હતું સ્વેદનું.

ડાબો હતો કર કમાન વળેલ કેડે,
બીજે હતો લટકતો ગ્રહી પુષ્પગુચ્છો;

યુવાનના પદ ભણી ઢળતી પ્રીતિ શાં,
ઓષ્ઠેથી લાલ નિકળી કિરણો છવતાં.

ઊંચી એક જરા ગુલાલ ઝરતી મ્હાડી હતી પાદની,
ઉભી એમ રહી યુવાન નિરખી નિઃશ્વાસ મૂકી જરી;
નેત્રે નેત્ર મળ્યાં અને ઢળી ગયાં! પાછાં મળ્યાં! ને ઢળ્યાં!
રૂંધાયું દિલ ત્હોય યત્ન કરીને બોલી ધીમું શોભના :—

"પ્રીતિ ધરી રમા જે ઉછેરતી,
"પ્રથમ પુષ્પ આ તે ગુલાબનાં;
"કરતી સ્નાન એ તેથી મોકલી,
"પ્રિય સખે! મને આપવા તને."

લાંબો કરી કર જરી નમી પુષ્પ આપે,
ત્યાં એ જરા લથડતી લપસી પડે છે;
પુષ્પો પડયાં, કર રહ્યો કરમાં પ્રજન્તો,
ખેંચ્યો નહીં મૂકી દીધો નહિ વા યુવાને.

ત્યાં કૈં થયું મગજમાં, કરમાં થયું કૈં,
કાંઇ નવું નયન ને દિલમાં થયું કૈં;
જે ખાળતાં હૃદય તે નિકળી પડયું કૈં,
જેનો હતો ડર દિલે થઇ એ ગયું કૈં.

ઉઘાડી બારીએથી ત્યાં દેખે છે કોઇ આ બધું;
યુવાને ઓળખી વ્હાલી, ખેંચી હસ્ત લીધો ઝટ.

ભોંઠી પડી શરમથી ચમકી ઉઠી એ,
જે ના થવું ઘટિત તે થઇ તો ગયું કૈં;

એ સ્વપ્ન, એ જખમ, એ વિષઘૂંટડાને,
વિમાસતી, સળગતી ગૃહમાં ગઇ એ.

જોયું મનાય નહિ એ કદિ એ રમાથી,
જોયું ભૂલાય નહિ એ કદિ એ રમાથી;
કિન્તુ "દીઠેલ કદિ આ નવ હોય સાચું,"
સંકલ્પ એ દૃઢ કરી સુખણી થઇ એ!

બિચારાનું હૈયું સળગી પણ ઉડયું, બળી ગયું,
ફરે, ડોલે માથું, નયન પર ગાઢું પડ વળ્યું;
રહ્યા સ્વેદે ભીના થરરથર કમ્પી અવયવો,
ક્ષણો બે વીતી ને રુદનમય આ નાદ નિકળ્યો:—

"અરે! મ્હારી વૃત્તિ, હૃદય મમ. ને વૃત્ત મુજ એ
"ઘડીમાં શું જૂઠાં થઇ જઈ બન્યાં મોહવશ રે!
"અરે! નિર્માયું શું મમ હૃદયને ધુળ મળવું?
"અને એ કન્યાના હૃદય કુમળાને સળગવું?

"રમા! વ્હાલી! વ્હાલી! ઝળક તુજ ચોકખા હૃદયની
"હવે ઊંચી આંખે નિરખી શકવાનો કદિ નહીં!

"હવે કયાંથી પુજું? હૃદય તુજ ઊંચું અતિ રહ્યું!
"ગયું પાતાલે ને મમ હૃદય પાપી થઈ ગયું!

, પ્રભુ, એવું કહેજે કદિ નહિ મને તું, પ્રિય! હવે!
"પ્રભુ, ત્હારો પાપી જખમ તુજને એ કરી શકે!

"અરે! ઉછેર્યું તેં મધુર મૃદુ કેવું કુસુમડું?
"બગાડયું મેં તેને કચરી કચરામાં! પ્રભુ! પ્રભુ!

" કલી મીઠી દેવી ! રજ પડી હવે દૂર કરજે?
" ફરી આ જાળે તું લપટીશ કદિ ના કદિ અરે!

" રમ જેવી પાછી ઝળકમય તેજે ચળકજે !
ક્ષમા આ પાપીને કરી કદિ હવે તે ન સ્મરજે"

ભૂં ભૂં ભૂ ગુંજતો આવે પુષ્પો ઉપર ભૃંગ ત્યાં,
ખીલેલાં કેક પુષ્પોને ચૂસતો તે ફર્યા કરે.

નઝર પડી ત્યાં પેલાની ને જરા ચમકી ઉઠયો,
નઝર પડતાં કાંઇ પાછો વિચાર નવો ઉઠયો;
હૃદય ગળવા લાગ્યું, પાછું થયું વહવું શરૂ,
હૃદય ગમતું શોધી લેવા વળ્યું, ફરીને ગળ્યું !

" અહો ! કેવાં પુષ્પો ભ્રમર પર પ્રેમે ઝૂકી રહે!
" અને કેવાં ચુમ્બે સ્મિત અધરથી સૌ ભ્રમરને !
" અહા ! કેવો ગુંજી ફુલ ફુલ પરે ભૃંગ ભમતો !
" અને કેવો ચોંટી કલી કલી મહીંથી રસ પીતો!

" અહો ! કેવી મીઠી કુસુમકલી એ સ્નિગ્ધ ઉઘડે!
" તહીં ચોંટયો જાણે કદિ નહિ હવે એ ઉખડશે!
" પરન્તુ આ ઉડયો નવીન કલીઓ ને કુસુમમાં!
" ફરી ઇચ્છા થાતાં લપટી પડશે એજ કલીમાં !

" અહો ! સ્વચ્છન્દી એ નવ કદિ રહે ! પંજરપૂર્યો,
" વળી ભોગી સાચો કદિ નવ વિસારે કુસુમ કો !

" બધાંને ચાહે છે પણ ત્યજી ન દે કોઇ ફુલડું!
" હશે આવું પાપી કુદરત તણું શું રમકડું?

" અરે ! હું માટે તો કુદરત તણો શું ક્રમ ફરે ?
" મને શું સૌન્દર્યે લપટી પડતાં પાતક પડે?
" પ્રભુએ આપી તે કુસુમરજ હું કાં નવ ગ્રહું ?
" અરે ! તે ખોવી તે પ્રણુયી દિલને પાતક ન શું !"

આવે છે ગુંજતો બીજો તે પુષ્પો પર ભૃંગ ત્યાં,
જોઇ તે અશ્રુ આવ્યાં ને ઉદાસ તે થયો ફરી.

" ક્ષમાવાળાં હૈયાં કુદરતી ભલે આમ જ રમે !
" મનુષ્યો તે માટે નથી હજુ થયાં લાયક ખરે !
" સુખે આલિંગે છે કુમળી કલી કોઇ ભ્રમરને ;
" નથી એ બન્ધાઇ અમુક ભમરાથી નકી નકી !

" વિભાગો ભોજ્યભોકતાના પાડેલા છે વૃથા એમે !
" ભોકતાનો માર્ગ જૂદો કે ભોજ્યનોય જૂદો વળી !
" દિસે એવો કાંઇ કુદરત તણો ના ક્રમ નકી.
" અહો ! ભોજ્યે ભોકતા કુદરત તણા એ ક્રમ મહીં !

" અહા! બન્ને પાંખો કુદરતની સ્વચ્છન્દ ફરતી,
" રહે તેથી ઊંચાં કુદરત તણાં બાલક ઉડી !
" ઉડી ક્યાંથી શકે લોકો તોડીને એક પાંખને ?
" ઉત્સાહી ઉડવાનું કો રડે તો તે ભલે રડે !

" તને છોડી વ્હાલી કયમ જઇ શકું ઉડી કદિ હું ?
" વિચારો મ્હારાથી જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;
" ઉડી હું જાઉં તો પછી તુજ રહે શું જગતમાં;
" ભલે કેદી થાતું તુજ હૃદયનું આ દિલ સદા !

" ભલે ભ્રુંગો ઉડે કલી કલી પરે ને પુલ પરે,
" મને તે ના છાજે, પુલ મુજ રહ્યું એક જ હવે ;
" ઉછેરેલી તે તે મધુર કલી વ્હાલી પણ મને !
" મને વ્હાલી ત્હોયે મુજ કદિ હવે તે ન બનશે.

" પ્રભુ આપે તેને પ્રણયી રસીલો ભ્રૃંગ કુમળો,
" પરન્તુ એ ચિન્તા મમ હૃદયનો એક ભડકો,
" ફરી કેદી ત્હારો જીવિત સઘળાનો થઇ રહ્યો,
" હવે હું તો ત્હારો જરૂર અપરાધી નવ રહ્યો !"

રાખજે યાદ તું ભોળા, ત્હારાં વેણુ સદા હવે !
હવે જો ચૂક તો ત્હારૂં કોઇ આ જગમાં નથી !

કલીની પ્રીતિ એ તુજ દિલ હજુ જો ઘસડી લે,
ભલે પ્રેમી થાજે! પણ વચન આ ના ભૂલી જજે ;
કરે છે સાચુ તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
નહીં તો પસ્તાવો દુઃખમય અગાડી બહુ થશે.

સન્ધ્યા પડી રવિ હવે ડૂબવા જતો એ,
આવે સખી ફરતી બેય યુવાન પાસે ;

સુખી હતી ત્યમ હજુ સુખી છે રમા ને,
ઢાંકી દુઃખો રમતી બાપડી શોભના એ.

રમ્યાં ફર્યાં એ ત્રણ બાગની મહીં.
છુપું હતું એ દિલમાં નવું કંઇ ;

હતું દબાવ્યું પણ ઉજળી જતું,
ચકિત નેત્રો મળતાં પ્રકાશતું !

રમા કશુંએ ગણકારતી નહીં,
છતાં નવું કે સમજી જતી હતી ;
ન દેખતી હર્ષ પિયુમુખે, અને
ન દેખતી હર્ષ સખીમુખે વળી !

" હશે એ શું સાચું ? મમ હૃદય કાંઇ નવ કહે !
" હજી શું દેખું છું ? સમજણ પડે ના કશી મને!
" કહેજો ! ઓ વ્હાલાં ! તમ હૃદયની ગ્રન્થિ પડી શું ?
" નહીં એ હું તોડું ! દુઃખી કરી તમોને કયમ શકું ?

" સુખી હું છું, વ્હાલા ! તુજ વધુ સુખે હું વધુ સુખી !
" છુપું રાખો તેથી પણ બળી મરૂં હું જિગરથી ;
" પ્રભુ ? ત્હારૂં તેનું હૃદય કુમળાં છે અતિ અતિ!
" અરે! તેની ગ્રન્થિ કયમ કરી શકું તોડીજ કદી ?

" નકી બનું પાપી જ આ વિચારથી,
" ન રામ મ્હારો કદિ હોય અન્યનો ;
" અરે ! ક્ષમા તું કરજે મને, પિયુ !
" ન સ્વપ્નમાં તે કદિ હોય તું, પ્રભુ!"

એવા કાંઇ વિચારોમાં રમા તો ડૂબતી હતી ;
અહોહો! પ્રેમીના પ્રેમી દોષો જોઇ શકે નહીં!

રમાની શુદ્ધિથી હૃદયદ્વયમાં શુદ્ધિ પ્રસરી,
અને એ શુદ્ધિ શો શશી પણ પ્રકાશ્યો નભ મહીં.;
રમા વ્હાલા સાથે હસતી થઇ જૂદી સખી થકી
અને નિદ્રા આવી રજની વહતાં મીઠડી ઘણી.

● ● ● ● ● ●

અર્ધેક રાત્રિ વીતી ત્યાં આવ્યું સ્વપ્ન સુવાનને;
સ્વપ્નમાં ત્યાં રમા દીઠી નિદ્રા લેતી સુશાન્તિમાં.

વળી કોઇ મ્હોટી ઉડતી દીઠી દેવી શિરપરે,
હતા તેના વાળો શિરથી પગ સુધી લટકતા;

હતી તીક્ષ્ણ દ્રષ્ટિ, મુખ પણ હતું સખ્ત દિસતું,
અને કાળી લાંબી લટકતી હતી દોરી કરમાં.
સુવાના બે કરો બાંધી બોલી ક્રોધથી દેવી એ:—
“ નામ મ્હારૂં નીતિદેવી, કેદી તું મુજ છે બન્યો !”

એ સુણતાં ગૃહ મહીં પ્રકટયો ઉજાસ
આકાશમાં લટકતું કંઇ દ્વાર બીજું;
તેના પ્રકાશથી અચોઝટ બન્ધ તૂટી,
ને દેવી કેદીકરનાર ભળી હવામાં

આ પાંખનો નભ મહીં સુસવાટ વાગે !
પાંખો કને કબૂતરો ઉડતાં દિસે કે !
તે શ્વેત છે કબૂતરો, વળી શ્વેત પાંખો,
ને શ્વેત વસ્ત્ર દિસતાં ઉડતાં હવામાં ?

તે આસપાસ વીજળી સરખું કૂંડાળું
કે કિરણોમય દિસે ઝળકાટવાળું !
તેમાં દિસે પદ ગુલાબી ફુલો સરીખાં,
જેમાંથી અમૃતઝરો ઝરતો અથાગ !

તેના પડે શીકર સૂર્ય શશી પરે, ને
તેના પડે શીકર તારક ને ગ્રહોમાં

આ શું દિસે મુખ શશી વત સત્ત્વનું એ,
જેમાંથી ડોલર તણી ખુશબો વહે છે !

પ્રીતિદેવી તહીં આવી ઉભી યુવાનની કને;
એક હસ્તે ગૃહ્યો હસ્તે બીજો હસ્ત દિલે ધર્યો.

તેના સ્પર્શથી અંગ ને અવયવો કમ્પી રહ્યાં સૌ, અને
મીઠું ઘેન ચડી ગયું મગજમાં ને જીવ જૂદો પડે !
દેવી પાંખ પસારી ઉડી ગઇ એ આત્મા લઇ સ્વર્ગમાં !
સામી આવતી દેખી ત્યાં હસમુખી તેની પ્રિયા શોભના!

કુમારિકાનો કર એક લીધો
લીધો વળી એક યુવાનનો ને;

જરી હસી દેવી કહે "સુપ્રેમી!
"બનો હવે એકરૂપે સુખેથી !

"રમા વળી આવતી આ ઉડીને !
"ત્રણે દિલો એકજ આજ થાશે !
"સદા રહેજો મમ રાજ્ય માંહીં,
"સુખી થશો ! આશિષ મ્હારી ! બચ્ચાં !"

કિન્તુ વ્યગ્ર થઇ યુવાન નભમાં જોઇ રહ્યો બીકથી !
નીચી ઉતરતી રમા નભથી તે જોઇ કહે દેવીને :—
"'હું ના અન્ય તણો બનું કદી સખિ !' એ વેણુ તૂટ્યું ગણી
નક્કી એ દુખણી બને ! હૃદય એ નક્કી ચીરાઇ જશે !"

"જા ! ચોર' તું !" કહી ઉડી ગઇ દે વી !
નીચે પડયો ગબડતો જીવ એ ડરીને !

સ્વપ્નું ગયું ઉડીગઇ વળી શાન્ત નિદ્રા,
હૈયું રહ્યું ધડકતું ભય ને પીડાથી.

જુવે છે બાજુમાં તો ત્યાં રમા દીઠી સુખે સૂતી ;
નિદ્રામાં તે હસી મીઠું "પ્રભુ ! વ્હાલા !" લવી જરી.

"જા ! ચોર ! તું !" હૃદયમાં હજુ એજ શબ્દો !
"જા ! ચોર !" એ મગજમાં ઝણકાર વાગે !
ત્યાં કે સ્વરો રુદનના ભટકાય કર્ણે,
તેથી ડરી ચમકી તુર્ત યુવાન ઉઠે.

અગાસિયેથી સ્વર આવતા એ,
યુવાન ઉભો થઇ બારીએ ત્યાં ;
ચતી પડેલી હતી શોભના ત્યાં,
શરીરનું ભાન હતું કશું ના !

ચોકખું છે નભ ને હવા શીતળી છે, છે ચન્દ્ર ઊંચે ચડયો,
તારા કોઇજ આંહી ત્યાં ટમટમે, ત્યાં એક નીચે ખર્યો ;
મેદાનો, નદી ને તરુ સહુ પરે છે ચાંદની પાથરી
તેમાં એક જ પુષ્પની કલી સમી દિસે રૂડી શોભના.

દિસે ઝૂલન્તું એ કૃશ ઉદર કાસાર સરખું,
અને તેને દાબી કમલ સરખો છે કર રહ્યો ;
પડેલી છે આંટી કદલી સરખા એ પગ તણી,
અને વચ્ચે ઉડે ફરફર થતી પાટલી ઝીણી.

અશીશા મ્હોટાથી શિર જરી રહ્યું છે અધર; ને
રહ્યો તેના ભાલે શશી ચળકતો વાસ કરીને ;

વહે વારિ મ્હોળું નયન પરથી ગાલ પર છે,
તુષારે ભીંજેલા પુલ વત દિસે ગૌર મુખડું.

પડે છે કો બિન્દુ ચિબુક પરથી એ સ્તન પરે
અને ત્યાંથી ધીમે ટપકી પડતું જાજમ પરે ;
સ્તનો બેની વચ્ચે ટપકી વળી કોઇ સ્થિર થતું
દિસે જાણે મોતી શશીકિરણમાં કો ચળકતું.

બન્ને સ્તનો ધડકતા દિલથી ધ્રુજે છે,
ને શ્વાસ ઉષ્ણ વહતાં ઝૂલતાં રહે છે,
સમ્પુટ એ ધવલ કેતકી પુષ્પ કેરાં !
કે ચન્દ્રકાન્તકટકા સરખાં દિસે છે !

દિસે છે અંગ એ આખું કામના શર શું રૂડું !
ઉઘડયા ઓષ્ઠ ન્હાના બે ને આવા સ્વર નિકળે :

" પરની હું બની ! મ્હારી હું નહીં !
" નહિ અરે ! અરે ! કોઇની નકી !
" મુજ થયો અરે ! એ હજુ નથી !
" પરની હું બની ! મ્હારૂં કો નહીં !

" કરીશ શું ક્ષમા તું રમા મને ?
" સરપ હું બની ડંખું છું તને !
" નકી અજાણ તું ! જાણ તું નહીં !
" સરપ પાળીઓ દૂધ પાઇ તેં !

" નકી અજાણ છે તું રખે ! વળી ;
" પ્રીતિ રમા તણી રાખશે કહીં ?

" દિલ હવે ઠર્યું; આપવુ મને !
" પછી રમા તણું શાખશે કહીં ?

" હૃદયના પડે ભાગ ના કદી,
" હૃદય એકમાં બે સમાય ના ;
" હૃદય પ્રેમ તો લાખથી કરે !
" સહુ કહે ભલે! ના બન્યું કદી !!

" પ્રણયી! ઓ ! હવે ભૂલ તું મને
" પ્રિય રમા અરે! છોડ તું મને !
" જઈશ હું હવે એકલી વને,
" મરીશ હું હવે એકલી વને.

" કહીશ હું સહુ વાત આ તને,
" અરર! દુ:ખ તો શું થશે તને ?
" કહી શકું નહીં તો દુ:ખી થશે
" તુજ પિયુ નકી વા મરી જશે !

" હૃદય એ ગળી જાય છે વહી !
" હૃદય આ વળી ખેચી જાય એ !
" હૃદય તું તણી આડ જે રહી,
" તૂટી પડી જશે બે હિનો મહીં !

" તુજ પછી મને વિશ્વ આ બધું,
" પણ સખિ સખિ ! શું અરે કરૂં ?
" તુજ દયા તણો ભાર છે બહુ,
" ફૂલ ગણી સદા હું ઉપાડતી !

" રવિ નદી વતી સિન્ધુ પૂરતો
" ત્યમ દયાથી આ દિલ તેં ભર્યું
" હૃદયસિન્ધુનો ચન્દ્ર કિન્તુ એ,
" ઉજળી ઉર્મિઓ જે પરે પડે !

" હૃદયવારિમાં છાપ કૈં પડે,
" રવિ, ઉષા અને તારકો દિસે.
" ઘન ઝઝૂમતા ડોકિયાં કરે,
" શશીની છાપ તો રાત્રિ આખી રહે.

" કંઇ તરુ અને કે વિહંગમો
" ઘડીક કોઇ ને વર્ષ કો રહે ;
" ઘડીક છાંય કો આભ ઢાંકતી,
" પણ ખરી જતી આખરે ઉડી.

" પણ પિયુ ! પિયુ ! છાપ તું તણી
" હૃદયવારિમાં આભ શી પડી !
" જલ સૂકાઇને રેતી ઉડશે;
" તહીં સુધી પિયુ એ નહીં ખસે !

" જખમ લાગશે ! ઉર ફાટશે !
" જિગરથી અરે ! રક્ત ચાલશે !
" સમય તે સહુ ત્યાગશે તને '
" પ્રિય સખે ! દીધું એજ મેં તને !

" શકીશ ના કદી તું હવે હસી !
" રુદન એ તણો ચેપ લાગશે !

" મધુર હાસ્ય તો એ ઉડી જશે !
" પ્રિય સખિ ! દીધું એજ મેં તને !

" પ્રણયીનાં કર્યાં ખૂન મેં અરે !
" હૃદય તેથી આ શું વિરામશે ?
" ભટકીને હવે દેહ દોડવી !
" પ્રભુ ! પ્રભુ ! દીધું એજ મેં મને !

" ન કરવું ઘટે એજ મેં કર્યું !
" અરર ! શું હરિ ! એજ છે થવું ?
" હૃદયયન્ત્રની કૂંચી ના મળે,
" વિધિ કને રહી ! શું કરૂં અરે !

" હૃદયના સખે ! પ્રાણના પિયુ !
" દિલની બેન઼ ઓ ! દેવિ ! રે સખિ !
" નહિ કહી શકું કાંઇ હું તને !
" નહિ કહી શકું કાંઇ હું તને !

" મરી ત્યજી જવું એજ માર્ગ છે !
" ત્યજી જવું અરે ! રે ત્યજી જવું !
" નવ બને અરે ! એ ત્યજી જવું !
" હૃદય ઘા કરી કેમ એ શકે ?

" વિધિ વિના અરે ! હસ્ત કોઇનો
" પ્રણયીને કદી તોડી ના શકે !
" નવ મરી શકું ! જીવી ના શકું !
ખૂન કરી શકું માત્ર પાપી હું !"

શબ્દોથી આંસુડાંથી આ હૈયું યુવાનનું ગળ્યું;
ઘસડાયું ભૂલી ભાન, કાબૂ લેશ રહ્યો નહીં !

હૃદય ઉપર લાગ્યો કારમો કૈંક ધક્કો,
કુદરતની ગતિએ અન્ધ દોરાઇ ચાલ્યો ;
ડગ દ્વય ભરી આવી શોભના પાસ ઉભો,
કર થઇ જઇ લાંબો કુંમળો હસ્ત ઝાલ્યો!

કમ્પી કાળજડુ રહ્યું થરથરી ત્યાં શોભનાનું દ્રવી,
બચ્ચું પક્ષી તણું ઉડે જ્યમ ડરી પ્હેલું જ માળો મૂકી;
માળો છોડી દીધો અને પડી ગયું એ તો અરે ! પિંજરે,
ને એ પિંજર પૂરમાં વહી જતાં કેદી તણાઇ વહે !

પ્રણયરસનું પીધું પ્યાલું નિશો જ ગયો ચડી!
મધુર ઝળકી લાગી ગાલે, રહ્યા અધરો સ્ફુરી !
શિથિલ ધ્રૂજતાં અંગે અંગે ચડી ગઇ ખાલી, ને
પરવશ થવું નિર્માયું એ થવાઇ ગયું, અરે !

ડર નવ રહ્યો ! હૈયે-હૈયું રહ્યું ધડકી, અને
પ્રિય અધરથી અશ્રુ ઉંન્હાં લૂછાઇ ગયાં સહુ !
સમય મધુરો ! પ્હેલી પ્રીતિ ! અને રસએકતા !
હૃદય નવલાં લ્હાણું એવું સુખે મચવી રહ્યાં !

"તુજ થઇ હવે" એ કહેવાનું હતું નવ કૈં રહ્યું !
પ્રણયી હૃદયો વાંછ્યું પામ્યાં પછી વદવું કશું ?
ઉર ઉર વતી ભેટાયાં એ પછી હજુ ન્યૂન શું ?
સભર દરિયે ગાયુ મીઠે સુલ્હાણ વહ્યું વહ્યું !

ઊંચે ઉડે કરંટો ! ક્ષિતિજ પર દિસે મેઘમાલા સુનેરી !
ફૂલેલા એ ધ્રૂજે છે શઢ ફરતાફરતા દૂરની વાદળી શો !
વાગે વીણા મધુરૂં તુતક પર તહીં પંખીડું નાચતું દો !
મ્હોં સુધી છે ભરેલાં ઝગમગ ધ્રૂજતાં પાત્ર બે આસવોનાં

ભાને તેને જરી નવ હતું દૂરની વાદળીનું !
કાળી કાળી પ્રસરી ચડતી મેઘથી પૂર્ણ ભીની !
વ્હાણે ડોલ્યું ! ખળભળી ગઇ સિન્ધુની એ સપાટી !
ચાલ્યું કિન્તુ સુખમય વહ્યું ધ્રુવ સામે અગાડી !

ગિરિ સમ ઊંચાં મ્હોટાં મોજાં હજુ ચડશે, અને
તુતક તૂટશે ! વંટોળામાં શઢો વિખરી જશે !
પણ દૃઢ રહો ત્યારે એ તો ભલે સુખ મ્હાણજો !
નિકર મધુરો લ્હેજો આ તો ઘડીબઘડી તણો !

અનિલ ફરકે ધીમે થંડો પ્રભાત તણો હવે,
હૃદય રસમાં ઝોકાં ખાતું, સુશાન્ત બન્યું હવે ;
પિયુકર ફરે ગાલે, ઓષ્ઠે અને નયને પરે,
સૂઇ ગઇ સુખે માથું મુકી પિયુપદ ઉપરે.

યુવાનની પડી દૃષ્ટિ અન્ધારા એ ખૂણા મહીં,
ઝરે છે અગ્નિ નેત્રેથી એવી રોતી રમા દીઠી !

તાકી જોયું ફરી ત્યાં તો અન્ધારે નવ કૈં હતું,
કિન્તુ છાતી ગઇ ધ્રૂજી ! થંડું રક્ત થઇ ગયું !
વીજળી શું ફરી કાંઇ અંગે અંગ મહીં ગયું !
હતું શું એ ? થયું શું એ ? જાણી કૈંજ શકયો નહીં !

ઓહો ! સૂતી પરમ શાન્તિથી શોભના છે,
એ પ્રેમહાસ્ય મુખમાં ઝળકી રહ્યું છે ;
તેને નિહાળી ફરી શાન્ત થયો યુવાન,
ચુમ્બી લઇ અધરને કર ચાંપી ઉઠયો.

ગયો રમા જ્યાં સુખમાં સૂતી છે,
થયો રમાનો ફરી મ્હોં નિહાળી ;
" પિયુ ! પ્રભુ!" એમ લવી રમા, ને
યુવાન ભૂલ્યો ફરી શોભનાને,

" પડું જૂદો હું નકી શોભનાથી,
" રહ્યો હવે એકજ માર્ગ એ છે !"
વદી ધરી ગાલ પ્રિયા કરે એ,
સૂઇ ગયો શાન્ત થઇ ફરીને

" આ સાચું ને કરીશ ત્યમ હું કાલથી," એમ ભાઇ
ભાવિ જાણ્યા વિણ ક્યમ શકયો ગર્વના બોલ કાઢી
ભોળો તું છો ! અનુભવ તને વિશ્વનો કાંઇ ના ના !
એવા બોલો કહીશ ફરી ના ! બોલ તો ભૂલજે ના !

દોરાવું એ સહુ હ્રદયનું, ભાઇ નિર્માણ આંહીં,
ભાવિ વિના જનહ્રદયનો અન્ય ના કો સુકાની
જે ચાવીનું જડ રમકડું નાચનારૂં જ છે તું,
તે ચાવીને તુજ કર લઇ ફેરવી ના શકે તું.

* * * * * *

રાત્રિ ગઇ, રવિ ઉગ્યો, શુક ઉડતા કૈં ;
આગે કૂદી રમતિયાળ કુરંગ ખેલે ;
વચ્ચે ઉડે મધુર તે જલને ફુવારે,
આવે ઉડી કબૂતરો જલપાન માટે.

રમા ઉઠી ને પિયુને ઉઠાડી,
અગાસિયે જાય મૃદુ હસી બે ;
હજુ સૂતી એકલી શોભના ત્યાં.
રમા ઉઠાડે લઇ ચુમ્બી તેને.

" પિયુ ! વ્હાલા !" લવી ઉઠી, હસી તે સુણતાં રમા ;
" કયો વ્હાલો ?" રમા પૂછે, રહ્યો જોઇ યુવાન તે.

જરી મજાકમાં એ ત્રણે હસ્યાં,
ગઇ પછી નીચે તુર્ત શોભના ;
" મમ સખી હવે પ્રેમ શોધતી,"
કર ગ્રહી કહે પિયુને રમા.

નથી તું જાણુતી, બાઈ ! શોધતી તે મળી ચૂક્યું !
શોધ્યું તે તું સુણી રોશે ! હસી લે પણ ત્યાં સુધી.

" રમા ! એ ત્હારી છે ! તુજ હૃદય છે ! તું જ રૂપ છો !
" છતાં તે કૈં શોધે ! તુજ શરણ છે, દેવું જ ઘટે ;
" અરે ! કિન્તુ હૈયું જગત પર ક્યાં શોધીશ ? સખ !
" અને વ્હાલી ! ચાલ્યું ઝરણ દિલનું એ વહી વહી !"

શું દેવું 'તું ? વધ્યો જૂઠું ! શોધે તે હું !' ન કાં કહે ?
પ્રેમના જૂઠમાં એ શું, પ્રેમી ! કાંઇ મીઠાશ છે ?

" અરે વ્હાલા ! સાચું ! મમ હૃદયમાં જે નવ મળે,
" નકી તે તે શોધે ! હૃદય નવ કયાંએ પણ મળે !
" બહુ એ રોઇ છે ! રુદન વળી શું આવ્યું ફરીને ?
" અરે ! તે લાધ્યાથી જગત વિષ કે અમૃત થશે ?

" આ બ્રહ્માંડ અને તેની નિસરણી કે સિન્ધુની વીચિઓ !
" ઊંચીનીચી સહુ, જૂદી ગતિ તણી, જૂદે જ માર્ગે જતી !
" કોઈ એક જ છાપની છબી બની કયાંએ દિસે બે નહીં !
" કોઇ નિસરણી, વીચિ, પગથિયું સાથે વહેતું નહી !

" ઓહો ! એક જ બિન્દુ પાસ ધપતાં બિન્દુ બધાં એ વડે,
" તેની સાંકળમાં ન કોઇ કડી બે સાથે જ જોડાઈ છે !
" કિન્તુ સાંકળ આખીમાં દર કડી ખેંચાઇ, ખેંચી શકે ।
" તે ખેંચાણ અનન્ત પ્રેમ ! પ્રભુ એ! તું હુંની ગ્રન્થિય એ !

" પ્રભુ ! તે તે શોધે ! રસ નિજ ભળે તે રસ બીજો
" ઘટે તેને દેવો ! નિકર પિયુ ! એ તો ગળી જશે !
"તને સોંપું છું હું હૃદય કુમળું એ સખી તણું,
" થઇ એ તો ત્હારી ! પ્રિયતમ ! હવે મિત્ર બન તું !",

કાર્ય તેં પ્રેમનું કીધું ! પ્રેમ સાચવી રાખજે !
ઉદાર માર્ગ લીધો તેં ! એ ઔદાર્ય ન ત્યાગજે !

" હૃદય સુખી થશે એ આપું છુ કોલ, પ્યારી !
" કળી નવ કરમાશે ! ખીલશે પૂર્ણ ! પ્યારી !
" સહુ તુજ દિલ ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મ્હારો,
" તુજ સખી તણું ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મ્હારો "

હી કાંઇ કરે કાંઇ જેની ખાતર આ બધું,
મરે ! તે કાર્યથી તેને શું તું સુખ દઈ શકે ?

દોરી જવું હૃદય તે તુજ ધર્મ સ્થાપ્યો,
છે માર્ગ તો અટપટો વળી ના દીઠેલો !
ખેંચાણ છે ગજબ ને ઉપરે જવું છે !
તો પાંખ સાવધ કરી ઉડ ભાઈ ઊંચે !

*　*　*　*　*

મા વાંચે મને તો કે વાંચવું ગમતું નથી !
કી છે એ બગીચામાં ! જોઉં એ મુખ ત્યાં જઇ !"

વીત્યું પ્રભાત હજુ ના રવિ ઉગ્ર કિન્તુ,
તાજાં હજુ ચળકતાં સહુ પક્ષીઓ છે ;
છે દીર્ઘ છાય તરુની સહુ પર્ણ તાજાં,
અતૃપ્ત છે ભ્રમર સૌ મકરન્દ પીતા.

ધડકતે દિલે ગાલ્રી શોભના ઉતરી નીચે,
ધડકતું હતું હૈયું તેને ત્યાં મળવા જતી.

" મયૂર નાચ તું શી કળા કરી !
" મમ દિલે ગમે એ નિહાળવી !
"પિયુ નકી અહીં આવીને ગયો !
" પિયુ નકી તને જોઇને ગયો !

" હૃદય એ થશે તું સમું ન શું ?
" મમ ઉરે અરે ! નાચશે ન શું ?

" પિયુ ઉરેથી જે આંસુડું ખરે,
" કયમ ગળું નહીં ઢેલ હું બની !"

વિસામો લે! વિચારી લે! ઉભી રહે ! અભિસારિકા !
હોય જો કંઈ ભીતિ ના તો દોરાઈ ભલે જ જા !

અભિલાષ થજો પૂરી ! મીઠો આ અભિસાર છે !
કિન્તુ ચીરી ચીરાશે જો શંકાચૂંક રહી હશે !

પ્રેમી મળે ત્યમ મળ્યાં દિલ એ ફરી બે,
ના ઝિંદગી સુધી હવે વિખૂટા પડે તે;
" મ્હારી થઈ!" " તુજ થઇ જ !" લવી ગયાં એ,
અંગો જૂદા પણ થયાં મળવા ફરીને !

નેત્રે નેત્ર મળ્યે જરા મલકતાં, કયારે ઇશારા થતા,
કયારે ચુમ્બન ને સુ કોઇ વખતે વાતો કરી ભેટતાં.
કયારે વેણી ફુલો વડે પ્રિય કરે ગુંથાઇને મ્હેકતી,
ને કયારે બન્ને એકએજ ક્ષણમાં કમ્પી રહેતાં મળી !

જ્યારે જેવો સમય મળતો તેટલું લ્હાણું લેતાં,
ને બાકીનો સમય સઘળો ખૂબ ખેંચાઇ રહેતાં !
છુપી પ્રીતિ, પ્રણયી ! મધુરી કેમ કેવી દિસે છે ?
બી વાવો છો તમ હૃદયમાં ઝેરના કિન્તુ ભોળાં !

સમય ના મળ્યો તેથી પીધું ઝેર હજુ નથી !
ભર્યાં છે માત્ર પાત્રો આ ! તેનું ઘેન ચડી ગયું !

ભોળા યુવાન, તુજ પિંજર કેમ તોડયું ?
શું ભૃંગ માફક હવે ફરવા જ ઇચ્છયું ?

સ્વાતન્ત્ર્ય તોપણ ન મેળવી તું શક્યો છે ?
રે ! એક પિંજર ત્યજી તું બીજે પડ્યો છે !

ત્હારૂં હતું જરી કહે ! હજુ તે શું ત્હારૂં ?
તેમાં હવે જઇ ફરી વસી તું શકે શું ?
તે પુષ્પમાં રસ હવે પડતો નથી કે !
તેના ગુણો ઉપર માત્ર નિગાહ ત્હારી !

ત્હારી હજુ નઝર ત્યાં પણ પ્રેમ ના ના !
ત્હારૂં હજુ મગજ ત્યાં પણ દિલ ના ના ?
તે વાંક કિન્તુ તુજ હું કદિ એ ગણું ના !
'સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો' પણ તે કહું ના !

જૂઠો ગણ્યો તુજ હિસાબ ! ભૂલી ગયો તું !
તેં બે અને ત્રણ ગણ્યા કયમ ભાઇ સાત !
તોળી તપાસી દિલ બે પ્રીત ત્રાજવામાં !
જો જો ! અને ભૂલ જ જોઈ શકાય છે ત્યાં !

ત્હારી નવીન કલી પાંખ મહીં બિડાતી,
ત્યારેય તે પુલ પરે તું શું આફરીન ?
શું પુષ્પચુમ્બન સમે મશગૂલ તેમાં ?
તું પુષ્પનો મટી થયો કલીનો જ, વ્હાલા !

રે ! ભૃંગથી ગત પુલો ન સ્મરાય કો દી !
કો લાધતાં નવીન ભૃંગ ત્યજે જ જૂની !
તો કેમ ના નવીન આ કલી છોડી દેશે ?
તું પ્રેમી છે ! પણ ન કોઇ તણો રહ્યો છે !

તું કેમ બેય કલીપુષ્પ ન બાથમાં લે ?
'સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શકયો' કમ તું કહેશે
શંકા રહી! ડર રહ્યો! દુઃખી તું થયો છે!
આધીનતા દુઃખની લે સુખની ત્યજી તેં!

ના અન્યને પણ સીતા કદિ રામ માને,
તે કિન્તુ કાંઇ સમજી દુખણી થઇ છે;
તે કાંઇ આમી નિજ પ્રેમ મહીં ગણે છે!
શું એ ઉરે અરર! ખંજર ભોંકવાનો!

ભૂલી જ જાઇ! ઉપકાર બધાય તું શું?
ત્હારી સખી ઉપર શું ભૂલથી ઉગામ્યુ ?
ભક્તિ, દયા, પ્રણયની શું દયાય ખોઈ?
તું ભૃંગની ઉપર આમ જ છેક મોહી!

તું શું કરે! ડગમગ્યા ગિરિ મેરુ જેવા!
ખેંચાઇ જાય રવિ ત્યાં ગ્રહ શું બિચારા?
તું તો ગરીબ દ્રવતું ફુલડું બિચારૂં!
ચોળાઇ તું પણ અરે! ધૂળમાં જવાનું!

ઓ દેવિ! ઓ પ્રણયની પ્રતિમાં! રમા રે!
શું તું શકીશ તુજ પ્રેમ સદા ભજાવી?
છે હર્ષ તો ગત થયો! પણ ભક્તિ ત્હારી
બ્રહ્માંડ આખું ડુલતાં ડગશે કદી ના!

પતંગો છો! જળી જાશો! નવા રંગ નિહાળશો!
ચડચડાટ ના થાશે! આ તો છે પ્રેમદીવડો!

* * * * * *

તાજું સ્નાન કર્યાથી છે જલ તણાં બિન્દુ શરીરે હજી,
ને એ ગૌર મુખે વિશેષ ચળકી લાલી રહી છે દીપી ;
ચાંલ્લો કુંકુમનો લલાટ પર છે, ગાત્રો હસી છે રહ્યાં,
ભીના વાળ છૂટાં સ્તનો પર ઉડે જાણે પિયુ બાંધવા !

તાજું પાન લીધેલ છે મુખ મહીં તેથી ભરેલા રૂડા
સ્વાભાવિક દિસે હજુ સુરખ છે ન્હાના સુબિમ્બાધરો ;
લીસા ગાલ, કટિ, કરો, પિયુ સ્મરે તે દીર્ઘ નેત્રો, અને
શું ના મોહક શોભનાશરીરનું ? વ્હાલું પિયુને ન શું !

વ્હાલો છે હ્રદયે, અહો ! હ્રદયમાં એ મૂર્તિ છે કોતરી,
ને તેમાં જ અરે ! રમાહ્રદયની ચિન્તા ડૂબેલી વળી !
બન્ને ઉપર ચારણી થઇ દ્રવે હૈયું ઝરો પ્રેમનો
શું ના મોહક શોભનાહ્રદયનું ? વ્હાલું પિયુને ન શું ?

પ્રેમમાં તું પિયુ જીતી ! ન્હાની અજ્ઞાન શોભના !
તેનાથી ના થયું તે તેં પ્રેમમાં ભજવી દીધું !

અરે ! શું જુવે છે પ્રણયી તુજ વ્હાલી ? રસિક ઓ !
અગાસીમાં ઉભી પ્રણયી નિજ વિચાર સહ છે !
અરે ! ના જો તેને ! શરીર ચિર ના સુન્દર રહે !
અરે ! જો દેખે તો પ્રિય હ્રદય જો દૂર જઇને !

ન જા ! જો જો તું જો ! તુજ હૃદય તે લાયક નહી !
રસીલો ભોગી તે કયમ નવ શકે દિલ સમજી ?
અરે ! તો હે ભાઇ ! કયમ પ્રિય રમા છોડવી પડી ?
રસીલી દૃષ્ટિ એ અરરર ! નબળી શું થઇ ગઈ ?

પ્રીતિ તણો નવ થયો ! નવ ની   રાખી !
આ પ્રેમ ના ! પણ નકી નબળાઈ આવી !
તું ચેત, ચેત; નહિ તો નકી 'ચોર' ભાઈ!
પ્રીતિ નીતિ ઉભય ભ્રષ્ટ રહી ગુમાવી !

કરવામાં જ મુશ્કેલી ! શીખવવું સ્હેલ છે !
નબળો નહિ તું ભાઈ ! આ દુનિયા નબળી જ છે !

કહેનારાં ભલે કહેતાં ! કહેવું પણ ઠીક છે !
કહેનારાં કરી જોશે ! પછી કહે વિરલાં જ છે !

શોધશે ભાઈ ! એવાં તો એવાં એ મળશે અહીં !
પરન્તુ તે કહે કોને ? ત્હારે કાન રહ્યા નથી !

ભલે ભાઇ વ્હેતું હૃદય તુજ સંતુષ્ટ કરતો,
ભલે બન્ને ભોળાં નયન નયને મેળવી હસો !
ત્હમારૂં ભાવિ તો પવનલહરી શું થઈ રહ્યું !
વહો ને ચીરાઓ ! ફરી વળી મળો યા નવ મળો !

થઇ ગઇ વાત નેત્રોની, આમન્ત્રણ મળી ચૂક્યું ;
નિસરણી ચડે દોડી તેને જોતી ઉભી રહી.

ચડી જજે ! જો ! પડી ના જતો તું !
ડગી સીડી રે ! લથડી પડે શું ?
ચડી જજે હસ્ત ગ્રહી પ્રિયાનો,
રહ્યો કને દીર્ઘ રૂડો લતા શો

કર ગ્રહી લીધો, આવ્યો ઊંચે અને લપટી પડયાં !
હૃદયરસની લ્હેરો વાતાં સમાધિ મહીં ચડયાં !

દસ અમર હો વ્હેતો આવો ઉરો તમ ઉપરે !
અતિ સુખ તણા હ્હેઝા કિન્તુ ન દીર્ઘ બની શકે !

ત્યાં બારી એક ઉઘડે ગૃહની જરાક,
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું મુખડું રમાનું ;
જોયું ! સનાય નહિ ! ગાભરી શી બની એ !
જોયું ફરી ! હ્રદય તૂટી પડ્યું ખડીને !

" રે રે ! પ્રભુ !" લવી ઢળી ધરણી પરે તે,
તે મગ્ન પ્રેમી ચમકી ઉગડી પડ્યાં બે ;
પ્હોંચી જતાં સમય તે પડદા ચીરાયો ,
ભોળાં ! અરે ! થઇ ગયું સહુ ધૂળધાણી !

રે રે ! જીવે ગયો ઉડી શોભના ને યુવાનનો,
" થયું શું આ !" ગયાં દોડી લવી બન્ને રમા ક્યાં,

બોલી ન કૈં પણ રમા ગઇ ચાલી તુર્ત,
જોઇ રહ્યો સુરખ મ્હોં નયનો યુવાન ;
એ બેજ ત્યાં ફરી રહ્યાં ધ્રૂજતાં અકેલાં,
એ ચાર ત્યાં ફરી મળ્યાં નયનો ઝરન્તાં.

હૈયા તણાં નયન એ ઉઘડી ગયાં, ને
બ્રહ્માંડકમ્પ સરખું કંઇ નેત્ર દેખે !
રે ! શું થયું ? કયમ થયું ? કયમ ખૂન કીધું ?
તે સૌ રહ્યું તરી જ સ્વપ્ન શું નેત્ર પાસે !

છેલ્લી સલામ કરી નેત્ર પડ્યાં વિખૂટાં !
યાચી ક્ષમા ગળગળાં વિખૂટાં થયાં એ !

રે રે ! ખૂની ! ખૂનની લિજ્જત કેવી લાગી ?
રે ! આપઘાત તણી લિજ્જત કેવી લાગી ?

* * * * * *

ન ધાર્યું સ્વપ્નમાં એ તે બન્યું બાપુ રમા અરે !
ઝીલશે ભાર હૈયું શે ! રે રે ! આભ તૂટી પડયો!

નિચોવાયું હૈયું ! રડી રડી ગઇ ખાટ પલળી !
વળી હેલા આવે રડી રડી વળી એ ગળી જતી ;
ખૂટયાં અશ્રુ ત્હોયે રુદન નવ ખૂટ્યું હૃદયનું,
મુખે છૂટો રસ્તો પછી હૃદયને એ દઇ દીધો.

" પિયુ ! હું તો પાપી જરૂર અપરાધી તુજ બનું !
" નકી એ દીઠેલું ! પણ અરર ! માની કયમ શકું ?
" ન માનું ! ના માનું પણ હૃદય માને ! કયમ કરૂં ?
" અરે ! દીઠું દીઠું ! પછી કયમ કરૂં ? ના કયમ રડું ?

" રડું ! વ્હાલા ! વ્હાલા ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું !
" અરે ! મ્હારી પ્રીતિ તુજ પર છતાં હું કયમ રડું ?
" રડું છું હું વ્હાલા ! મમ પ્રણય શું ખૂટી જ ગયો ?
" હજુ છે પ્રીતિ તો જીવિત મમ આ કાં કટુ થયું ?

" અરે ! મ્હારા વ્હાલા ! પ્રણયી નવ ઇચ્છે મરણને
" અરે ! હું તો ઇચ્છું ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;
"મને વ્હાલો તું તો મરણ કયમ વ્હાલું થઇ શકે ?
"ગઇ પ્રીતિ મ્હારી ! નવ રહી શકી ! માફ કરજે !

" કહ્યું ના કાં વ્હેલું ? દુઃખી કરી તને શું શકત હું ?
" અજાણ્યે શું, વ્હાલા ! મુજથી કદિ એવું થઈ ગયું ?
" નથી લાગ્યો એવું પણ કદી દિલે તુ પ્રિય સખે !
" ન જાણું હું ભોળી ! કદિ થઇ ગયું તો કર ક્ષમા !

" શક્યું તોડી ત્હારૂં હૃદય કદિ સંકોચ ન હશે !
" શક્યો ના શું ખારી મુજ દિલ મહીં શું દુઃખ થશે ?
" ન કાં મારી નાખી ? અરરર ! રિબાવી કયમ શકે ?
" કર્યું ના કૈં તો તેં કયમ નવ છુપું રાખ્યું જ સદા ?

" થયું ! બાઇ ! કિન્તુ કંઇ નવ તને તો દુઃખ દીધું !
" તને તો ના ખૂંચ્યું જરી પણ કદી આ દિલ હતું !
" તને રે ! શું કહેવું ? તુજ હૃદય તો બાલક હજી,
" સુખી એ જેમાં ત્યાં સુખી જ મુજને તું સમજતી !

" હતું એવું તો કાં કયમ કદિ હસીને નવ કહ્યું,
" 'મને એ ચાહે છે, મમ હૃદય તેનું વળી થયું' ;
" હશે બાઇ ! તું એ મમ પ્રિય તણી છે પ્રિય છતાં,
" બનું પાપી ત્હોયે નવ કદિ તને ચાહી જ શકું.

" તને છોડી, વ્હાલા ! સ્મરણ તુજ લેવા નકી કરૂં !
" તને જોવો છોડી મુજ દિલ મહીંની છબી ભજું !
" અરે કિન્તુ ત્હારી નવીન પ્રીતિઓ ના ચિર હશે !
" વિના પ્રીતિ પ્રેમી જીવી નવ શકે તું કદિ ! સખે !

" શકું છું હું જાણી તુજ દિલ દુઃખી છે અતિ અતિ !
" મને ત્હારૂં હૈયું કદિ પણ શકે રે ! નવ ત્યજી !

" કહે, કે 'ચાહું છું'!' મમ હૃદય તો આ તુજ હજી!
" કહે ના ત્હોયે હું તુજ વિણ શકું ના ક્ષણ જીવી "

ગઇ પ્રીતિ અરે! ભોળી! સમાધાન બને નહીં!
હૃદય તો ગયું ફાટી! રે! સાંધા કરવા હવે!

તું તારા રામને જોતી, ફુલાતી " રામ" બોલતાં!
ગયું એ જોર છાતીનું! ધર્મને વળગી રહી!

" ચાહું છું હું!" ભલે કહેતી! એ મુશ્કેલ થયું હવે!
ન્હાનકું દિલ ત્હારૂં એ આભનું થિગડું નહીં!

ભૂલ્યો ભાઇ! શકું શું હું માપી દિલ મનુષ્યનું?
ભક્તિના પ્રેમથી ભીનું શું ના દિલ કરી શકે?

છે નેત્ર લાલ મુખ લાલ રડી થયેલાં,
છે અંગ સૌ ધગધગી દુઃખથી રહેલાં;
છાતી કરી કઠિન અશ્રુનું પૂર ખાળી,
ત્યાં શોભના થરથરી રહી આવી ઉભી.

મળ્યાં ચારે નેત્રો! મળી ઢળી વળી એ ફરી ગયાં!
બન્યાં ક્રોધે રાતાં નયન કરી ઊંચાં વદી રમા :—
" હવેથી તું તેને મુખ તુજ બતાવીશ કદિ ના,
" અને ત્હારે તેનું મુખ કદિ હવે જોવું જ નહીં!"

તૈયાર એ કરી જ સુણવા આવી 'તી શોભના ત્યાં,
ત્હોયે લાગ્યો સહન ન થતો કારમો વજ્રપાત!

સ્વ. રાજકવિ કલાપીનાં રાણી
બાઇસાહેબ શ્રી રમા (રોહાંવાળાં)

જોયાં તેણે કદિ નવ હતાં નેત્ર આવાં રમાનાં,
મ્હોટાં મ્હોટાં પગ પર પડયાં અશ્રુનાં ચાર ટીપાં.

ચાલી ગઇ એ રડતી તહીંથી,
હૈયું ન તેનું કબજે રહ્યું એ;
જોવું નહીં રે ! મુખ એ પિયુનું !
જોઇ શકાયે નવ મ્હોં સખીનું.

* * * * *

યુવાનનો એ વ્રણ ના રૂઝે કદી,
ગળી જતો યોધ ધીમે ધીમે જ એ;
વહ્યા દિનો કૈં કૃશ અંગ એ થયું,
જ્વરે ઝલાયો બહુ કાલ વીતતાં.

ઘડી ન જીતો હસતું રમામુખ,
ઘડી ન જોતો પ્રિય શોભનામુખ ;
દુઃખી થતો ને ગભરાઇ એ જતો,
સ્થિતિ મહીં આ કયમ જીવી એ શકે ?

રમા બિચારી કરી ના શકે કશું,
રમાય ધીમે ગળતી જતી હતી ;
હસાય કયાંથી રડવું ભર્યું હતું ?
હસાય કયાંથી દિલ શૂળ ભોંકતું ?

અહો ! ભૂલાયા વત દર્દ દિસતું,
ન કિન્તુ એ નાબુદ તો થયું હતું ;

હતો કૃમી તો વિષનો ધીમે ધીમે,
ત્રણે દિલો કોતરી ખાઇ એ જતો.

થઇ ગઇ વાભૂત શોભના હતી,
ન ભાન તેને દિનરાત્રિનું હતું ;
સફેદ વાળો શિરના થયા કંઇ,
અને ગળી છેક જ એ ગઇ હતી.

* * * • *

" અરર ! માવડી, બ્હેન, ઓ સખિ !
" હસીશ શું નહીં જિંદગી મહીં ?
" મમ શિરે હવે મૃત્યુ આ ભમે !
" ન મુખ એ મને શું બતાવશે ?

" અમ વચ્ચે રહી આ દિવાલ છે,
" પણ પહાડથી એ બૂરી મને !
" હૃદય આ મથ્યું તર્ક લાખથી,
" નવ કશું ભલું ભાવિનું સૂઝે !

" ફરજ ના, સખિ ! એ વિચારવું !
" હૃદયને અરે ! કેમ બાંધું હું ?
" મન વળોટતું આણુ ત્હારી એ,
" જિગરમાં પિયુ તો રમ્યા કરે !

" તુજ કરે, સખી ખડ્ગને લઇ,
" તડપું હું નહીં, કત્લ જો કરે ;
" મુજથી એ થઇ સ્હેજથી શકે,
" પણ ત્યજાય ના એ પિયુ અરે !

" તુજ વિરોધી આ દિલ છે થયું !
" તુજ વિરોધી એ મ્હારૂં હોય ના ;
" ઘુઘવતી વહે આ નદી અહીં,
" હૃદય સાથ હું ત્યાં મરૂં પડી !

' મમ ગયા પછી કૈં સુખી થજે !
" રડતું કોઇ તો અશ્રુ લૂછજે !
" જરૂર તું ક્ષમા આપશે મને !
" જઇશ હું હવે માતની કને !

" હૃદય આ ઘણું સાચવ્યું ! સખિ !
" પણ હવે મને ચેન કૈં નથી !
" ચડી ગઇ કહી એ અગાસિયે,
" ઉભી નદી જુવે વ્હેતી પૂર જે.

" કમલ ! કમલ ! ત્હારી પાંખ ભૃંગે જ ચીરી
" મરીશ મરીશ ના ના ! કેમ તો જીવશે એ ?
" મરણ પ્રિય છતાં એ સાથ આવી શકે ના!
" હૃદયમણિ રમાનું કેમ તોડી શકે એ ?

અહીં યુવાને કર શોભનાનો,
હતો રહેલો તપી તાવથી જે ;
રમાની દાસી કંઇ કામ માટે
ચડી, દીઠું ને ગઇ તુર્ત નીચે.

બન્ને મળ્યાં ! અરર ! એ મળવું શું છેલ્લું ?
છેલ્લું હશે જ નહિ તો દિલ કેમ ફાટે ?

આંસુ તણી નદી વહે જલપૂર નેત્રે,
ને હોય તે ન ઉભરા શમતા હજુએ.

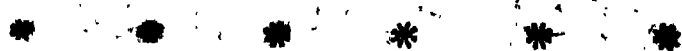
છૂટાં પડયાં ફરજનું કંઇ ભાન થાતાં!
રે! ક્રૂર તું ફરજ છે દિલ ચીરનારી!
રે! ક્રૂર તુ પ્રણય ઓ! દિલ રેસનારો!
રે! ક્રૂરતા જ વિધિએ સરજી દિસે છે!

આ ઝેરના જગતમાં અમીના ફૂમી શી
ભૂલે વિધિથી પડયું અમૃતબિન્દુ એવી
બેભાન ને લથડતી નકી એ રમા શું?
શે ઓળખાય દુઃખમાં હસનાર પ્રાણી!

લપેટી લે છે ઉર શોભના રમા,
મહા પ્રયત્ને વદી એટલું એ :—
" પિયુ વિના તું જીવી ના શકે નકી,
" ન તું વિના એ પ્રિયું દેહ રાખશે."

" થઇ તું એનીને સુખિયાં થજો તમે!"
જલે ભર્યાં નેત્ર જ એમ સૂચવે!
રમા ગઇ તું ભવ આ તરી નકી!
ઉદાર, પ્રેમી, પ્રિય ભક્ત એની

" નહીં રમા!" ઉત્તર એજ આવ્યું!
ગયું ચીરાઇ દિલ શોભનાનું:
હવે ગળ્યું એ વિષ તે! અરેરે!
પરન્તુ જો સ્વર્ગ દિસે તહીં છે!

" રજની ગઈ છે ! વાયુ ફૂકયાં ! તુફાન પૂરાં થયાં !
" ઉડી થઇ હવે નિદ્રા ! પેલો રવિ પણ ઉગશે !

" કૂકડકૂડ થયા, કંપ્યા દીવા ! છતા ન બૂઝયા તમે !
" અનિલ મધુરો ! થાવા આવ્યું પ્રભાત ! બૂઝો હવે" !

અગાસિયે બેય સૂતાં હતાં તહીં
ભરેલ તાવે પિયુ એ લવ્યો, અને
સુનેરી કુંળાં કિરણો રવિ તણાં
ગયાં છવાઇ પિયુપ્રેયસી પરે.

મૂર્છા મહીંથી ઉઠ ચાતકી તું !
તારા શશીને હજુ જોઇ લેને !
જો જીવશે તો ફરિ આજ સ્થિતિ !
પીળો થયો છે ! ડૂબી એ જશે ! જો !

" રે રે ! રમા ! હૃદય બળે ! કર માફ ! વ્હાલી !
" હું જાઉં છું ! તલસું છું ! કર માફ ! વ્હાલી !
" છાતી પરે કર હવે તુજ રાખ ! વ્હાલી !
" ને શોભનાકર વતી મુજ નેત્ર ચાંપ !"

રમા કમ્પી ઉઠી નયન નયને એ મળી રહ્યાં !
પડયાં ના આંસુ કે નયન પણ ભીનાં નવ થયાં !
ગઇ જાણી સર્વે ! ફૂટલી થઇ ! ને એ ગઈ નીચે !
પિયુના લોહીને ચાકર ફરવાં ના બહુ હવે !

દેખે જુવાન ફરી સ્વપ્ન નવાઇ જેવું,
તે દેવી તે કબૂતરો નભમાં ઉડે છે :

ઊંચે ઝુમે સુરભથી ભરપૂર સ્તંભ,
ને ઝાલરો ચળકતી નભમાં તરે છે.

તે દેવીએ શિર પરે કર આવી મૂકયો,
વીતેલ કાલની કંઇ થઇ ઝાંખી ઝાંખી ;
ત્યાં શોભનાં પ્રિય રમા હસતી દિસે છે,
તે જોઇને મુખ જરા સ્મિતથી પ્રકાશે.

ગુલાબના પુલ સમું મુખ એ પ્રકાશ્યું,
ને ભાલની ઉપર તેજ રહ્યું છવાઇ ;
" વ્હાલી રમા ! દિલ હવે દિલ સાથ ચાંપ !
" હે શોભના !" લવી ગયો વળી સ્વપ્ન દેખે

ત્યાં એક હસ્ત કુમળો દિલને અડે છે,
ને એક હસ્ત શિર ઉપર કમ્પી રહે છે ;
સુવાના નયન અર્ધક ઉઘડે છે
ને નેત્ર એ ગળગળાં સુખથી બને છે.

કાંઇ નવો રસ ત્રણે દિલ એ પિયે છે !
કાઇ નવા રસ મહીં હૃદયો ગળે છે !
ઘેરાં થતાં નયનને પ્રિય હસ્ત દાબે !
ને ધ્રૂજતા હૃદયને દિ પ્રેમી ચાંપે !

છાતી પરે પગ પરે લથડી પડીને
મૂર્છા મહીં ઢળી પડી વળી એ લતા બે ;
વ્હાલાં ત્રણે હૃદય એક જ સ્વપ્ન માંહીં,
સાથે મળી જ્યમ મળે દરિયે નદી બે.

સંગીત શોમધુર એ કંઇ નાદ સુણે,
બ્રહ્માંડ નાદમય આ સઘળું દિસે છે !
ભાવિ મહીં ચમકતા કઇ સૂર્ય ભાસે,
બ્રહ્માંડ તેજમય આ સઘળું દિસે છે !

એ નેત્ર ચાર મૃગ શાં વળી અર્ધ ખૂલ્યાં ;
ગમ્ભીર ભાવમય એ મળીને બિડાયાં ;
વીતી પળો કંઇ અને ફરી શોભનાનાં
છેલ્લાં જ વિશ્વ પર નેત્ર ફરી મિંચાયાં.

રજની ગઇ એ, વાયુ ફૂંકયા ! તુફાન થયાં પૂરાં ;
ઝળહળ થતોં ઊગ્યો ભાનુ ! તુષાર ઉડી ગયા !
દીપક મૂજતા તે બૂઝાઇ ગયા રવિમાં ભળી !
ધપતી ધપતી વ્હેતી વ્હેતી નદી દરિયે મળી !

આ મૃત્યુ ! આ પ્રણય ને રસ એકતા આ !
આ મધ્યબિન્દુ સહુ જાળની ગૂથણીનું !
જે પ્રેમ એક જ હતો બહુરંગધારી
તેનો જ આ અસલ રંગ રહ્યો ઝળેળી !

હર્ષ શું ઝિન્દગીમાં ને હર્ષ શું હોત મૃત્યુમાં.
પ્રેમના રંગથી જો ના રંગાયું વિશ્વ હોત આ !

૭-૪-૯૬.

શાન્ત પ્રેમ.

—*✲*—

નવું આજે કાંઇ તુજ મુખ પરે ને હૃદયમાં !
નવી રીતે કાંઈ મુજ ઉપર દૃષ્ટિ ઢળી પડે !
અહો ! બાલુશિરે તુજ કર ફરે તે પણ નવો !
નવાં ગાત્રોએ થઇ નવીન રસમાં આજ પલળે !

બની માતા આજે ગૃહિણી તુજનું આ દિલ વહે.
અહા ! એ વાત્સલ્યે તુજ હૃદય આજે ગરક છે ;
ફુલેલી છાતીમાં સુખની મગરૂરી છલકતી,
સુખી તું જેવું કો જગતપર ના અન્ય ગણતી !

સુખી તું છે સુખી, મધુર સુખ આધીન તુજને,
અને બાલુ સામે નિરખતી સદા જોઉં તુજને ;
ગૃહિણી દેવી તું દિલની મમ માતા પણ થજે,
અહો ! કેવું મીઠું પ્રણય સહ વાત્સલ્ય ભળશે.

સૂએ બાલુ ઃહાસ કહલી સરખા આ પદ પરે.
અને ત્યારે જેવાં નયન તુજ તેને નિરખતાં,
સખિ ! હું યાચું એ નયન તુજનો એકજ રસ,
સૂઉં છું હું જ્યારે તુજ પદ પરે શિર ધરિને.

મને વ્હાલાં લાગે ચપલ દૃગથી શાન્ત નયનો,
પતિ હું ને ના ના, પણ હૃદયનો મિત્ર ગણુવો,
મને બન્ધુ, વ્હાલો, પ્રિયુ, તુજ પિતા, પુત્ર ગણજે,
અને એ ભાવોથી મમ હૃદયનો આ રસ પીજે.

નકી દેવી રીતે હૃદય પ્રણયીનો રસ પીતું,
ખરા સ્નેહે જ્યારે શરીરસુખ સૌ ગૌણ બનતું :
વસે સ્વર્ગે તે ના અધિક કંઇ આવા પ્રણયથી,
અને સ્વર્ગે તેથી પ્રણયી દિલનું ઇચ્છિત નહીં!

૧૬–૪–૯૬

જ્વરમાં પ્રિયાને.

અરે! તું વૈદ્ય કાં તેડે? ગળે કાં ઔષધિ રડે!
ભૂલી વચક શું ગઇ? વ્હાલી મ્હાલી પ્રાણ!
કૂંપી અમૃતની પ્રિયે! તું તું ઔષધખાણ!
ભૂલી તું તો બતાવું હું! ભરે જલ નેત્રમા આ શું?
લલાટે રાખ કર લ્હારો પછી એ તાવ પણ પ્યારો!
વૈદ્ય રડે તેથી પ્રિયે! આ દસ્દી મૂંઝાય;
નાડી જો દિલની અને કર તું કાંઇ ઉપાય.
હૃદયનો વૈદ્ય મ્હારો તુ! હૃદય શાજી દરદ તો શું?
મને આ તાવ સારે છે! મધુરી હૂં ફવાળો છે.
જ્વરથી જોઇ શકાય છે લ્હારૂં હૈયું! પ્રાણ!
બીજી કોઇ સ્થિતિ નહિ જ્વર તે મીઠી લ્હાણ!
અરે! એ લ્હાણ કાં ખોવી? મને તો ભાવતી એવી!
કટુ કાં ઔષધિ લેવી! મળે છે જો મધુરી કે
દિલબૂટી તુજથી ઝરે કૂણા રસની ધાર!
જોવું જો કે પારખું તો સુખ હર્ષણ ધાર!

મને એ મ્હોં અતિ વ્હાલું, ગરિબ મૃદુને ફિકરવાળું !
અહીં અહીં આવ ચુમ્બી લઉં ! હવે પગ ચાંપતાં થાકી !
સ્મિત મુખ છે પ્રિય મુજને, શું ના પ્રિય તુજ હોય ?
ચિન્તાગ્રસ્ત પરન્તુ આ તુજ મુખ કેવું સ્હોય ?
મને મ્હોં એ વધુ વ્હાલું ! કંઇ તેમાં નવું પ્યારૂં !
અહાહા ! ગોળ ગોરૂં એ જરા શરમાઇને નમતું !
એ મુખ પાસે હોય તો મીઠું શું નવ હોય !
તાવ હોય કે કાંઇ હો જે હો તે છો હોય ?
પ્રિયે ! મુખ એ હસે છે હા ! ગયો જ્વર કાંઇ ઉડી આ !
અહીં તું આવ આલિંગુ ! નયન મૃગ શાં મીચે છે શું !

૧૭–૪–૯૬.

આકાશને.

અહો ! કે ખેંચાણો તુજ ઉદરમાં આથડી રહ્યાં,
વલોવાતા ગોળા ગણુતરી વિનાના ઘૂમી રહ્યા ;
ક્યા એ કૈં કોશો અગણિત ફરીને લય થશે,
હતા જે સ્થાને ત્યાં ફરી નવ અડ્યા વા ન અડશે.

અહો ! ન્હાના ન્હાના ટમ ટમ થતા દૂર દિસતા,
અને ન્હાની ન્હાની ગૂથણી ઝુમખાંની ગૂંથી રહ્યા,
પરન્તુ પાસેથી કદ કદિ મપાઇ નવ શકે,
અને કલ્પી તેનાં મન નવ કદી અન્તર શકે !

અરે ! આવા કેનો લય થઇ જઇ ઉદ્ભવ થશે,
અને ત્હોયે એ સૌ તુજ ઉદરની મધ્ય જ હશે !
અહીં, ત્યાં, ત્યાં દૂરે, તુજ ઉદરનું મધ્ય જ બધું !
નહીં છેડા તેનું નવ કયું હશે સ્થાન વચલું ?

ભરેલું શું ત્હારૂં ઉદર સઘળું પૂરણુ હશે !
અરે ! વચ્ચે સૌ તો અગણિત સ્થળો ખાલી જ હશે !
બધાં આ બ્રહ્માંડો અણુ વત નકી તું ઉદરમાં,
અને ન્હાના લીટા જરૂર અજવાળાં રવિ તણાં !

પછી તો અન્ધારૂં તુજ ઉદર શું ફેલી જ રહ્યું !
વસે છે તું જેમાં ! તુજ ઉદરમાં જે વસી રહ્યું !
જરા તે રેલે, તો પ્રલય સઘળાનો થઇ જતો !
જરા સંકોચાતાં ઉદભવ થતો આ જગતનો !

તમે બન્ને એવાં પણ અમ હને એવું જ કંઈ !
અમારૂં હૈયું એ તમ ઉદર શું છે નકી નકી !
તમારી પાસે કૈં અમ હૃદયનું માપ ન મળે !
તમોને ના માપે જનહૃદય તે માપી ન શકે !

૧૮-૪-૯૬.

कृतघ्नता.

ભલે ફૂંકે ફૂંકે પવન તમ જ્વાલા સળગતી !
ભલે વંટોળાની અગન પડમાં ધૂળ ઉડતી !

સુસાટામાં છોને ગિરિશિખર મ્હોટાં ઢળી પડે!
ભલે સૂર્યે ઢાંકી રજ સહુ દિશા મેલી જ કરે!

ભલે વ્હેતાં વ્હાણો શઢ સહુ ચીરાઈ તૂટી પડે!
પ્રચંડોર્મિ છોને જલધિજલના ઉછળી રહે!

ભલે હોડી ડૂબી ગરક દરિયામાં થઇ જતી!
ભલે જાતી આખીજન સહ રસાતાલ પૃથિવી!

હવે તો હું વૈરી જગત સઘળાનો થઇ રહ્યો!
અહો! જેને માટે મમ હૃદય બાળી દુઃખી થયો!

કૃતઘ્ની લોકોને કદર નવ કાંઇ હૃદયની!
ન જોવાની ઈચ્છા! કદર કરવા સાધન નહીં.

તુફાની સત્ત્વો આ કુદરત તણામાં મળી રહું!
બને તો વંટોળો થઇ જગત આ ઉજડ કરૂં!

ગડેડાટો મ્હોટા, કડડ કડડાટો વિજળીના,
મને વ્હાલાં વ્હાલાં પ્રલયધમસાણો પવનના!

દયાના, પ્રીતિના, મૃદુ હૃદય ને માર્દવ તણાં
તમે લોકો વૈરી, મમ હૃદય લે વૈર કયમ ના?

હસો રોતાં દેખી! હસીશ તમને આજ ચગદી!
અહો! રોનારાં આ મમ નયનમાં જ્વાલ સળગી!

દયા રોનારાંની ઉપર નવ મ્હારા હૃદયને!
ત્હમારૂં રોવું એ કપટમયને કૂર જ દિસે!

ત્હમારા લોહીમાં મમ હૃદય આ સ્નાન કરશે,
અને ત્હોયે સૌ એ ઘટિત જ થયું એમ ગણશે!

અહોહો ! આ મીઠી કુદરત તણી કેવી મૃદુતા ?
અરે ! તેમાં ક્યાંથી હૃદય તમ શીખ્યાં અજડતા ?

ત્હમારે માટે કો હૃદય ભગવું જે કરી રહે,
અરે ! તેને ચીરો ! તમ હૃદય તો ચીરીશ હવે !

સખે ! તેં એ શું આ જિગર ચીરવા ખંજર લીધું !
હતું ખુલ્લું ત્હોયે હૃદય મમ તેં એ નવ દીઠું !

કહું શું લોકોને ? અરરર ! સઘળાં પામર નહિ !
વૃથા ઢોળું ત્યાં હું મમ હૃદયનો ક્રોધ જ નકી !

તને તો ના ઓહો ! મુજ જિગર કે એ કહી શકે !
મૂક્યું ખોળે માથું પછી કતલનો શું ડર રહે ?

દગો ત્યાંએ ત્યાંએ ! પછી જગતને શું કહી શકું ?
વિના બોલ્યે કાંઇ પણ નવ હું મૂંગો મરી શકું !

ભલે ફૂંકે ફૂંકે અનિલ અથડાયા વગર સો !
ગિરિ તો આ રૂનો થઇ જઈ હવે પોલ ઉડતો !

ઘણા વ્હોની સામે અડગ રહીને ટક્કર લીધી,
હવે તે ખેંચાતો તૃણ વત થઇ તાણની મહીં !

જવા સામે પૂરે સરપ સરખો યત્ન કરશે,
હજુ એ, ખેંચાતો પણ નવ ખુશીથી કહિ જશે !

અરે ? આશા કિન્તુ જરી પણ રહી ના હૃદયને,
પડયો જે નીચે તે જગત કયમ ઊંચે લઇ શકે ?

સખે ! અન્યાયી તું મુજ હૃદયને ને જગતને !
અરેરે ! તેં કીધું જગત કડવું આ હૃદયને !

કૃતઘ્ની તું થાતા મમ દિલ કૃતઘ્ની થઇ ગયું !
પ્રભુની લીલાને વિષમ ગણુતાં એ શીખી ગયું !

તને મેં કહેવું એ દિલની નબળાઇ મુજ નકી !
વિના સ્વાર્થે પ્રીતિ મમ હૃદયથી ના થઇ શકી !

નહી આશા કાંઇ તુજ હૃદયમાં રાખી જ હશે,
ન તે પૂરી થાતાં મમ હૃદયને આ દુઃખ, સખે !

હશે ! ભાઇ ! કિન્તુ હૃદય ત્યજવું તે સુખથી શે ?
ઉછેર્યું મેં ત્હારૂં હૃદય કુમળુ દુઃખી ગણીને ;
હવે કાંટા લાગે ! અમર તુજ એ કંટક હજો !
પરન્તુ બીજાથી જરી વધુ હવે કોમલ થજો !

૧૯-૮-૯૬.

बालक कवि.

-*: ° :*-

ત્હારી દિસે ચપલ નેત્રની જ્યોતી, બાપુ !
કીકી ભરી રમતિયાળ હજાર ભાવે !
ત્હારા સહુ ઉઘડતાં ફુલ શાં સુઅંગો
આ બ લવૃન્દ મહીં કાંઇ જુદાં જ ભાસે !

શોધી રહ્યો નવીન કાંઈ સ્થલે સ્થલે તું,
ને ખેલમાં મચી રહ્યો વળી પૂર્ણ હર્ષે !

તું સર્વ જ્યાં અટકતાં કુદી જાય સ્હેજે !
ના કાંઈ જોખમ તને નજરે પડે છે.

કેડી પરે વન મહીં સહુ બાલ ખેલે,
ક્યાંએ તું તો ઘસી જતો વન માંહીં દૂરે !
વૃક્ષે ચડી ઝરણુ એ વહતું જુએ છે,
ને ત્યાંય કાંઇ નિરખી મશગૂલ રહે છે!

જો એજ માર્ગ તુજ જિન્દગીનો ગ્રહે તું,
કેડી મુકી ભટકવા તું યથેચ્છ ઇચ્છે,
જ્યાં જે જડે ડુબી જવું જ તહીં તું ધારે,
તો સાવધાની બહુ રાખવી ભાઇ, ત્હારે.

છૂટું મુકેલ દિલ જો કબજે રહે ના,
તો પક્ષી પિંજર બહાર ન કાઢજે તું ;
એ પંખીડું અજબ છે બહુ રંગધારી,
ને પાંખ તીવ્ર બહુ છે નભમાં વિહારી

ક મેઘમાલ તરવા ગિરિપાર ઉડે
ને સિન્ધુઉર્મિ મહીં ડૂબકી દે ડૂબીને
ક્યાંએ પડે નિડર પારધિજાલ માંહી,
ને તોડી એ ઉડી જતું વળી ક્યાંહી ક્યાંહી !

દેખ્યું સદા પણ નવીન જ દેખશે તું !
આ દૃષ્ટિ બાલ તણી વૃદ્ધ થતાં ન જાશે !
સૌન્દર્ય નગ્ન થઇ સૌ તુજ પાસ રહેશે,
સૌન્દર્ય સર્વ સ્થલમાં તુજ નેત્ર જોશે.

તુંને અરે ! હૃદય આવું જ છે મળેલું,
તો રાખજે દૃઢ લગામ સદા કરે તું ;

છે એક બાજુ દુનિયાં સઘળી હઠીલી,
ને એકલો કવિ રહીશ તું એક બાજુ.

છે મિત્ર તું જગત સર્વ તણો થવાનો,
ના લાગવા જગતનો પણ પાસ દેવો !
એ ખેંચશે રિબવશે રિપુ માની તુંને,
ત્હોયે નિભાવ તુજ મૈત્રી સદા સુપ્રેમે.

આ ક્ષાર સિન્ધુ મંહીં શોધક મોતીનો તું,
દોરી વિના ઉદધિને તળીયે જવાનું !
ત્યાં મચ્છ સિન્ધુ મહીં વ્હાણ ગળી જનારા !
તોફાન ગિરિમૂલનેય ઉખેડનારા !

તે રાક્ષસોની ઉપરે પ્રિતી રાખવાની !
તે રાક્ષસોની સહ સાચવ દેવ અંશ !
છે યુદ્ધ તો જગવવું : પણ પ્રેમ રાખી !
લોહી લીધા વગર લોહી દઇ જ દેવું !

દોરાઇ છે વળી જવું કંઈ તાંતણાથી !
આજ્ઞા થતાં કુદરતી કહી "ના" શકે ના;
જેને જનો જગતમાં નબળાઈ કહેતાં !
તેમાં જ છે તુજ થવું પુરૂષાર્થ, વ્હાલા

જે માર્ગથી જગત આ પડી જાય નીચે,
તે માર્ગથી જ જગને લઇ જાવું ઉંચે !
જે રીત સર્વ નબળાઇ મહીં તું ગ.શે.
તે રીતથી જ જગની નબળાઈ જાશે !

તાકાત હોય કરવા સહુ સાહસો આ,
જેમૃત્યુ પાછળાય રાખી શકે તું આશા,
તો કેડી છોડી નવી કેડી તું ખેડતોછો,
જા તું ફરી જગતના ક્રમમાં નહીં તો.

૨૦—૪—૫૬

नदीने सिन्धुनुं निमन्त्रण.

ઘૂઘૂઘૂઘૂ ગિરિ ઉપરથી ઘૂઘવી આવતી' તી,
મ્હારે માટે હૃદય દ્રવતું ભેટવા લાવતી'તી;
અર્પાકારે વહતી વનમાં ગીત ગાતી હતી તું
મ્હારી છાયા સમજી નભને ઉરમાં ધારતી તું.

દીઠા મ્હારા અવર નદીથી હસ્તને ખેલતાં શું ?
દીઠી મ્હારી ચડતી પડતી પ્રેમમાં તેં અરે શું?
દીઠી છાપો હિલપર પડી સર્વ ભૂંસાઇ જાતી ?
શું દીઠું કે ત્યજી દઈ મને રેતમાં તું સમાઇ ?

મ્હારા હસ્તો જરૂર નદીઓ અન્યથી ખેલનારા,
ખેંચાતું જે મુજ તરફ ત્યાં દિલ ખેંચાઇ જાતું,
તું એ વ્હાલી ગિરિ પર થઇ આવતી તે ભૂલી શું ?
ભૂલી કાંઇ રજ મધુ પિતા પાસથી લાવી તે શું ?

રે ! વેળાથી ચડતીપડતી કાંઇ પ્રેમેય થાતી !
કમ્પે છે આ, સ્થિર નવ રહે સર્વ બ્રહ્માંડ, વ્હાલી !

વીણા તારો સ્વર શરૂ કરી અન્ત્ય વિરામ પામે,
કમ્પે પાછા નિપુણ કરનો કમ્પ ને સ્પર્શ થાતાં.

રે ! ભૂંસાતી દિલ પર પડી છાપ એ કમ્પસ્પર્શે,
ભૂંસી દેવું, ફરી ચિતરવું એજ છે ચિત્ર આંહી !

ઓહો ! આવા નીરસ રસમાં વિશ્વને તું વ્હેતાં !
ત્હારૂં મ્હારૂં જીવિત સરખાં, પ્રેમ ના સમ્ભવે કાં ?

મ્હારી થાતું ફરી ઉછળને રેતનાં એ પડોથી !
ના છાજે આ સલિલ મધુરૂ ધુળમાં રોળવાનું ;

હું સંયોગે મૃદુ થઇશ તું હોય હું નાથ ત્હારો,
રે રે વ્હાલી ! નવ મળી શકે ઐક્ય કો અન્ય સ્થાને.

૨૪-૪-૯

-*:***:*-

વૃદ્ધ ટેલિયા.

-*:*:*-

પડી 'તી ડાંગ લાંબી ત્યાં રોસાના પગ આગળે,
બેઠાં 'તા માર્ગની પાસે શિલા એક પરે નમી,

કનેના એક ખંડેરે દ્રષ્ટિ સ્નિગ્ધ હતી ઢળી ;
શ્વેત એ પાંપણો નીચે છુપાં અશ્રુ ભર્યાં હતાં.

જરા ધ્રૂજે છે નમી શીર્ષ નીચે,
કપાસના પોલ સમું દિસે તે ;

દુઃખે દિસે છે જરી ઓષ્ઠ દાબ્યા,
દુઃખોની રેખામય ગાલ ભાસે.

વૃદ્ધ ટેલિયો. [પૃષ્ઠ ૧૯૪]

પડી'તી ડાંગ લાંબી ત્યાં ડોસાના પગ આગળે,
બેઠો'તો માર્ગની પાસે શિલા એક પરે તીખી;

ચિતાની અગ્નિ જ્વાલામાં દીધોછે પગ એક, ને
બીજો તે જો ઉપાડે તો અન્ત ત્યાં સહુ કષ્ટનો.

હું ત્યાં ગયો હૃદય ખેદિત કાંઇ થાતાં,
અશ્રુ દુઃખી નિરખતાં હૃદયે ભરાયાં;
તે જોઇને દુઃખી ન રાક્ષસ કોણ થાય ?
અશ્રુ વહે જનઉરે જન જોઇ દર્દી.

પુછયું," ભાઇ! કહીંનો તું? કહીં ને કેમ જાય છે?
" ઘટે ના આવવો આવો શ્રમ આ પદ ને હવે "
વિચારોથી જાગી મુજ તરફ જોયું જરી હસી,
અહો! કેવું મીઠું હૃદય દુખિયાં એ હસી શકે!
પરન્તુ એ હાસ્યે મમ હૃદયને તો દુઃખ દીધું!
મને તોરે! લાગ્યું સ્મિત નહિ, પરન્તુ રૂદન એ!
અને એવું એવું રૂદન સરખું હાસ્ય કરતી,
બધાં વૃક્ષોમાંએ રૂદન સરખું હાસ્ય ભરતી,
ગઇ વ્હેતી ધીમે અનિલલહરી કો સુસવતી.
અને ડોસો એને શ્રવણ દઇ જાણે નિરખતો!
બોલ્યો ધીમે, " અરે બાપુ! દુઃખીનાં દુઃખ કાં પૂછો!
" ન જાણે તે ન જાણે છે વાતોથી દુઃખીનાં દુઃખે."
તહીં હું તો બેઠો દુઃખી દિલ તણી વાત સુણવા,
કહ્યું," બોલો! બોલો તમ હૃદયની વાત સઘળી;
" દયા જોકે છેદી દુઃખી દિલ તણાં ના દુઃખ શકે,
" નહીં જંપાળીને જિગર હલકાં તો કરી શકે."

ભાલે કરચલી કમ્પી ને જોઇ મુજ મ્હોં રહ્યો;
હું તેના વૃદ્ધ હૈયાના રકતને સુણુતો હતો

ટટ્ટાર એ થઇ પછી ક્ષણુ એક વીત્યે,
તે ડાંગને પગથી ફેરવી આમ બોલ્યો :–
"રે બાપુ ! તું જરૂર સાંભળશે દુ:ખો શું ?
" શું વૃદ્ધ આ હૃદયને નિરખી શકીશ ?

" થોડા વર્ષો પર બહુ હશે કાળચક્રો ફર્યાં ના,
" તાજી આશા તુજ હ્રુદયની, રકત તાજું હજુ આ ;
" હું તો ભાઇ ! મરણુ પર છું આંખ રાખી રહેલો,
" મ્હારા મ્હોંની કરચલી બધી જીર્ણ વાતો ગણે કે,

" જૂની વાતો, મગજ ઘરડું, હોય શું સ્વાદ તેમાં ?
" મૃત્યુ જેવું નિરસ સઘળું લાગશે, ભાઇ ! એ તો!
" ત્હારી દૃષ્ટિ ઝળહળ થતાં ભાવિમાં બાપુ! ચે ટી,
" મ્હારી દૃષ્ટિ ગત સમયના ગાઢ કિલ્લા ઉખેળે.

" બહુ વેળા દુ:ખો સ્હેતા કાઢી આ દિલ છે ગયું.
" ભલે ત્હોયે પડો ગાઢાં ઉખેળું તુજ પાસ હું."

છુટા ન શબ્દો પણુ એ થતા 'તા,
ખંડેરમાં એ નથનો ફરે હજુ;
મ્હારીય ત્યાં દૃષ્ટિ જરાક સ્તંભી,
એ સ્થાન કૈં ગમ્ભીર ભાસતું હતું.

તુટેલ જૂના ગૃહની નિશાની,
ગાઢાં તરૂ નાજુક એજ ર્‌હેલું;

ભાસ્યું મને સ્થાનક ભૂતનું એ,
કે છુપવા ઠોઠ નિશાળિયાનું

ટહુકાર કિન્તુ થઇ એ ક્ષણમાં ફરથી
નિ:શ્વાસ એક લઈ દીર્ઘ મને કહ્યું આ :—
" રે મહેરબાન ! નકી મૃત્યુ ભલાનું વ્હેલું :
" ને શુષ્કને સળગવા બહુ કાલ લાંબો !

" આ નેત્ર કે નિરખતાં અહીં આસપાસ,
" જેનું કશું નયન જોઇ શકે ન ત્હારાં ;
" આ સ્થાનમાં સમયના પલટા થઇ છે.
" રે ! સ્થૂલ ભૂમિ પણ કે પલટા સહેતી !

" રે ભાઈ ! આખર બધાંય મરી જવાનાં;
" લેતું ન મૃત્યુ વળી આપણ એકલાંને !
" જે જે પદાર્થ પર પ્રેમ જનો કરે છે,
" તે તે પદાર્થ પણ તે જન સાથ જાતા !

" તે વ્હાલની અગર ચીજ ફરી જતી સો,
" વીતેલની પ્રીતિ તણું ફરતું બધું એ ;
" હા ! તુર્ત સુન્દર સહુયે કુરૂપ થાતું !
" વીતેલની રહી શકે ન નિશાની એ કો !

" બાલાં' હતી મુજ હતી ભગિની સમી કો,
" તેનું જ આ ગૃહ, અરે ! મુજ આશરો કો;
" ત્હારો જ ના : પણ ગરીબ સહુયનો આ
" તૂટી પડયો કઈક વર્ષથી આશરો છે.

" એ બ્હેન ! બ્હેન હતી ના મુજને જહાંમાં,
" એ બ્હેન કિન્તુ મુજને પ્રભુએ ધરી 'તી ;
" મ્હારા પડોશ મહીં પુષ્પ હતું ખીલ્યું એ,
" પંપાળવા હૃદયને જ હતું ઉગેલું.

" એનું હશે મુખ નહીં બહુ બોલ બોલ્યું,
" થોડા જ શબ્દ, પણ બિન્દુ બધાં સુધાનાં ;
" એ શાન્ત આર્દ્ર ભગિની સરખી નિગાહે
" કોને કર્યું નવ હશે ઉપકાર ગાતું !

" મ્હારા પછી જગતમાં જનમી હતી એ,
" પાછી જતાં મગર પ્હેલ કરી જ ચાલી ;
" મ્હારે ગૃહે બચપણે રમનાર બ્હેની
" આંહીં હતી, તહીંય બાલક એ હજુ છે.

" મ્હારે ગૃહે ! સમય એ પણ યાદ આવે !
" બાલાં તણું પ્રિય હતું મુજ ઝૂંપડું એ ;
" એનું અને મુજ હતું ગૃહ સાંકળેલું
" તો પ્રેમથી વળી સમાન અનુભવોથી.

" માતા મને ત્યજી ગઇ મુજ જન્મ થાતાં,
" એ દૂધ વત્સલ ન પામી શકેલ હું છું ;
" બોજો પડ્યો મુજ પિતાશિર એ વહીને
" થાકી ગયેલ ઉર મૃત્યુ મહીં વિરામ્યું

" બાલાં તણા વડીલ બન્ધુ સહે રહ્યો હું,
" એનાંય માત વળી તાત રહ્યાં હતાં ના ;

' કેવાં હતાં હૃદય એ કુમળાં બનેલાં !
" કેવાં સદા મધુર સ્વપ્ન મહી રહેલાં !

" ' જે સર્વને જગતમાં નવ તે મને છે !
" ' જે ના મને વળી તનેય રહ્યું નહીં એ !
" એવી જ નિત્ય કંઇ વાત અમે કરીને
' ના જાણનાં હૃદયમાં ગળતું હતું શું '

" ' જે અન્યને જગતમાં, નવ તે મને છે',
" એ લાગણી ઉપર વિશ્વ બધું ફરે આ ;
" એ લાગણી નરકસ્વર્ગ તણી જનેતા :
" ને એ વતી જ અમ ઉર ઢળ્યાં પ્રભુમાં.

" પછી તો ભાઇની સાથે કાપવા કાષ્ઠ હું જતો,
" ઉપયોગી થયો માની ઉપાધિ કરતો હતો,

" વસન્તના એક દિને રૂપાળો
" પ્રભાતકાલે વનમાં હતો હું ;
" ભલો અમારો નૃપ અશ્વ માથે
" કને જ દીઠો ફરતો તહીં મે.

' મને જોઈ ઉભો રાજા, દયાથી મુજને કહ્યું —
" ' સુખી છે કે ? ગુજારો તું કરે છે તુજ શી રીતે ?

" કહી સહુ મેં મુજ વાત તેને,
" જરા વિચારી નૃપ આમ બોલ્યો :—
" ' મહેલમાં આજ જ આવજે તું,
" ' દઇશ હુ નોકરી બાગમાં ત્યાં.'

" ગયો બ્હેન કને દોડી, કહી વાત ફૂદી ફૂદી;
" ભાઈની લઈને આજ્ઞા જોડાયો મુજ આગથી.

" તહીં બગીચે નૃપ આવતો સદા,
" મને હસીને કંઇ પૂછતો સદા ;
" ભણાવતો ગમ્મતમાં મને કંઇ,
" અને પછી પુસ્તક કાંઇ આપતો.

" સેંપેલ તે મુજ તરુ જલ પાઇ પોષી,
" ચિત્રો નિહાળી મમ પુસ્તક વાંચતો હું ;
" ને ખેલતો ભ્રમરથી ફુલડાં ઉછાળી,
" રે ! એમ કૈક દિવસે સુખના ગયા ત્યાં.

" અરે ! જે છાયામાં કમનસીબ પક્ષી જઇ વસે.
" તરુ એ તે સૂકે, ગહન ગતિ એવી હરિ તણી !

ઉડી જાતાં છાયા ગરીબ કઇ પંખી રડવડે.
અહીં સંસારે એ બહુ વખત કે માલુમ પડે !
" ગઇ સ્વર્ગે ભલી રાણી અમ્બાનો અવતાર એ,
" પ્રિયાની પાછળે ઓહો ! ઝૂરી ઝૂરી ગયો નૃપ

" ખાવા ધાતાં તરુ સહુ મને, ચેન ના કયાંય થાતું.
" હું તો ન્હાસી સમય મળતાં બ્હેનની પાસ જાતો;
" રે રે ! મ્હારા નવીન નૃપની ક્રૂર છાતી હતી કે,
" ના બીજાના સુખદુઃખ તણું ભાન તેને હતું કે.

" પેટને કાજ હું તો ત્યાં ગુજારો કરતો હતો,
" અરેરે ! બન્ધું એ ત્યાં તો ઓચિન્તો ગુજરી ગયો

" એ આત્માને પ્રભુ સુખ સદા આપજો સ્વર્ગ માંહીં,
" એ માટે કૈં રુદન કરવું યોગ્ય ના ભાઇ ! હાવાં ;
" કિન્તુ પેલું વદન કુમળું આંખની પાસ આવે,
" આ ડોસાનાં બહુય વખતે આંસુડાં ખેરવે છે.

" કેવું કૂંણું રમત કરતાં જોઈ રહેતું નભે તે !
" ઓહો ! પેલું ગગન જહીંથી ભાવિ સર્વે ઘડાતાં !
" જાણે પૂછે નયન મુજને, 'ભાઇ તે ત્યાં હશે શું !'
" મીઠી દૃષ્ટિ જલભર સદા વિસરે કેમ એ તો !

" ત્હોયે એનું વદન હસતું કોઇ દહાડે હવે તો !
" જાણે કોઇ ચમન રચતું હાસ્ય એ હોય ના શું !
" જાણે આંહીં પ્રણય સહ કો શાન્તિ ફેલાવવાને
" એ હૈયામાં પ્રભુકર વતી પૂતળી કો ઘડાતી

" એ હૈયું તો કુદરત તણા નાદનો દિવ્ય તાર !
" કેવું મીઠું રસમય અને આર્દ્ર કેવું સુરીલું !
" હું તો રેરે ! બહુય વખતે માનતો ને કહેતો,
" 'તું નિર્માઇ જરૂર સુખડાં અર્પવા પામવાને'!

" પછી તો બેક વર્ષોમાં લગ્ન બ્હેન તણાં થયાં,
" સુખી છે એ, સદા એવું સાંભળી સુખી હું હતો.

" ત્હોયે બ્હેન સિધાવી તે દિવસથી ના અન્ન ભાવ્યું મને,
" આ સંસાર તણી દિશાય સઘળી જાણે મને ઘૂરકે ;
" માતા તાત તણાં ખરાં મરણ એ તે દી ફરીથી થયાં,
" મોજાં અશ્રુ તણા કટુ ઉદધિનાં તે વખ્તથી છે ઢળ્યાં.

" અરેરે ! હર્ષની લ્હેરી સંકોચાતી વહે નકી !
" અરેરે ! કષ્ટની રેલો વધે છે કાલ આજથી !

" હતો પડયો હું દિન એક દર્દમાં,
" તહીં અમારો નૃપ આવીને ઉભો ;
" પ્રણામ દેવા નવ ભાન કૈં હતું,
" ઉભો રહ્યો એ,સૂઈ તો રહ્યો જ હું.

" મારી લાતો મને બોલ્યો, 'ચાલ્યો જા શઠ બ્હ
" આજીજી મેં કરી, કિન્તુ બ્હેરી સત્તા જ એ હ

" હવે તો એ નૃપે આજે અમારો પદભ્રષ્ટ છે ;
" ભલો એ છે હવે તો એ કાલના ક્રમમાં પડી.

" ગમે તે અલ્પની સામે, ગમે તે દુષ્ટની ભણી,
" કૃતઘ્ની ને મહા પાપી તિરસ્કારની દૃષ્ટિ છે.

" ગયો ગૃહે હું બની ભૂત જેવો,
"મને પડોશી સહુ પોષતાં 'તાં ;
" ગરીબ કિન્તુ સહુ બાપડાં એ,
" ગરીબને પોષી શકે કહીંથી ?

" હતી ન સત્તા હૃદયે શરીરે,
" ન કાર્ય હું કૈં કરતો હતો વા ;
" અન્તે રડી કેક દિને બહુએ,
" વેચી દીધું એ ગૃહ તાતનું મેં.

" પુત્રીને ગૃહને નાણે જેવારો ન થયો કંઈ
" કિન્તુ ને પ્રભુની કૈં દૃષ્ટિ તીખી તહીં.

" અન્તે રહ્યું ન મુજ પાસ કશુંય બાકી,
" એ જન્મભૂમી ત્યજવા દિન પાસ આવ્યો ;
" ન્હોળું હતું જગત ત્યાં હક કૈં ન મ્હારો,
" શ્રીમાન એ તમ સમા સમજી શકે ના.

" રે ! સાઠ વર્ષ દિન તે ઉપરે ફર્યાં છે,
" હું ટેલ તે દિવસથી દઇને ભમું છું :
" મ્હેલો જ આદર મળ્યો મુજ બ્હેનઘેરે,
" રે ભાઇ ! બ્હેન મુજ એજ બિચારી બોલાં

" સહેવાનું સહી નાખ્યું, બાકી આજ નહીં કશું :
" કપાતું આયુ કહોય , મ્હારૂં તો ઢીલું છે થયું.

" હશે ભાઇ ! હશે ભાઇ ! દુ:ખી હું નવ લેશ છું;
" જીવતાં હું નથી થાકયો, મોતથીય નહીં ડરૂં."

તહીં સુધી વાત કરી વિરામ્યો,
કિન્તુ હતું એ ઉર કાંઇ ભારે ;
કહ્યું ફરી મેં, " હજુ કાંઇ પૂછું,
" એ બ્હેનનું આ ઘર કેમ આવું !"

ડોસો જરા વ્હાલભર્યું હસીને
મ્હારા ભણી શાન્ત નિહાળી રહેતાં,
બોલ્યો જરા એ ઠપકા સમું કૈં,
કેવું પરન્તુ મધુરૂં હતું એ !

" જીજ્ઞાસા કાજ દર્દીની વાતો ના સુણવી ઘટે ;
" ઇચ્છા એવી મરેલાંમાં રાખતાં ઠપકો ઘટે.

" કોઇનાં એ દુઃખોમાં છે યોગ્ય ના સુખ પામવું ;
" મરેલાં તો પ્રભુનાં છે તેનું માન જ રાખવું.

" પરન્તુ આપણે સર્વે જાણતાંય નકી જ કે,
" દર્દીનાં દર્દની વાતે આપણું મિત્ર કો વસે.

" દર્દથી જે મળે તે કં દર્દની વાતથી મળે,
" દર્દીની કો કથામાં તો દર્શનો પ્રભુનાં જડે.

" દુનિયામાં સદા વીતે તેની આ મુજ વાત છે,
" કલા છે ના, નવુ છે ના. રસીલુંય નહીં કશું;

" સુણો, કહું ભાઇ હવે ન થોભું,
" અહીં હતું એજ સુખી કુટુમ્બ ;
" બાલાં તણા એ પતિ સાથ હું તો,
" થોડું રહ્યો કિન્તુ બનેલ મિત્ર

" ઉદ્યોગની એ પ્રતિમા હતો, ને
" રહેતો અધો દિવસ ખેતરોમાં ;
" સન્ધ્યા થતાં ટેકરીએ ચડી આ,
" ગમ્ભીર સુર્યાન્ત સદાય જોતો.

" હતું સદા એ મુખ હાસ્ય માંહી,
" પ્રભાતકાલે નિરખ્યા સમું એ ,
" હતું ભરેલું ગૃહ અન્નથી આ
" ને વૃક્ષ આં દાડિમથી ઝૂકેલાં.

" રહી થોડા દિનો ત્યાં હું યાત્રાએ ફરવા ગયે,
" બહુ ઘૂમી બહુ વર્ષો પાછો ત્યાં ન ફર્યો હતો;

" દુકાળ મ્હોટો મરકી સહે ત્યાં.
" હતો પડેલો ત્રણ વર્ષ પૂરાં;
" છત્રીશ તેને વરસો થયાં છે,
" હશે તમોને સ્મરણે નહીં એ.

" બધાં હતાં ખેતર છેક સૂકાં,
" કુવા મહીં એ જલ ના રહ્યું ' તું;
" શહેરો બધાં તો શબના ઢગોથી,
" રોતાં હતાં દર્દ સ્મશાન જેવાં,

" વળી ઉઠી કાબુલમાં લડાઈ
" ગમ્યું પ્રભુને સઘળું હતું એ;
" શ્રીમાન કૈ યાચક થઇ ગયા, ને
" ભૂખે મરી કંક ગયાં ગરીબો.

" હું ઝૂપડાં કૈક ભમી ભમીને
" પુરૂં કદી અન્ન ન પામતો 'તો:
" તૂટેલ વસ્ત્રો હતાં ન ત્યારે
" એ સખ્ત કાળે મરતાં બચ્યો છું.

" હમેશના શોખ તણા પદાર્થો
" આલાં બધા દૂર કરી કરીને
" આશા મહીં એ દિવસો ગણુન્તી
" હર્ષે હતી આ ગૃહમાં રહેલી.

" પરન્તુ તોફાન બીજે ઉન્હાળે
" આવી પડ્યું સ્હેન પરે નવું કૈં;

" એનો પતિ સખ્ત જ્વરે ઝલાઇ,
" પડયો રહ્યો માસ કંઈ બિછાને,

" ઉઠયો ફરીઃ માલુમ ત્યાં પડયું, કે
" હતું રહ્યું કૈંજ ગૃહે ન બાકીઃ
" તોફાન માટે ઘરડાં થતાં વા,
" રાખ્યું હતું કોસિર કૈં કરી જે.

" વળી વધ્યું બાલક એક ત્યારે,
" કાંઇ વધારે તકલીફ દેવા;
" શ્રીમાનનાં ઇચ્છિત બાલકો તો
" ગરીબને દર્દ સમાં બને છે.

" પંખી ચુગે ટેકરીઓ ભમીને
" દાણા પડ્યા જે વિખરાઇ આંહીં,
" તેવાં જ ટોળાં કણબી તણાં કૈં
" અહીં તહીં પેટ ભરી રહ્યાં 'તાં

" પરન્તુ જેનું ગૃહ પૂર્ણતામાં
" ભર્યાં હતું આજ સુધી સદાએ,
" ના જ્યાં હતી ભાવિ તણીય ચિન્તા,
" અસહ્ય તેને પલટો થયો આ.

" પટેલ દ્વારે ઉભી સુરત આ તો
" આનન્દ દેનાર ફુવાય ગાતો ;
" જૂનો હવે હર્ષ ન કિન્તુ પામી
" આવ્યો જનો ચોતરમાં અમન્તો.

"ઉંડા કુવામાં નવ કોસ ખેડી
"ન્હાસી જતો ગામ મહીં કદી તો;
"ટૂંકા હતા જે દિવસો ઉન્હાળે
"બન્યા હતા દીર્ઘ હવે શિયાળે.

"તેના હવે હર્ષ બધાય ડૂબી
"હૈયા મહીં ના રસ પૂરતા 'તા;
"ટેવાયલું હર્ષ મહીં રહેવા
"તે હર્ષ જાતાં અરધું મરે છે:

"રીસાળ ધીમે ઉર એ થતું તું
"કઠોરતા બાલક સાથ આવી;
"રમાડતો બાલકને કદી તો
"તેમાંય કૈં ક્રૂર જ ભાસતું' તું

"એ બાપડાં બાલકનાં મુખોને
"બાલાં બિચારી શકતી ન જોઇ;
"તેણે મને આમ રડી કહ્યું 'તુ—
"એ હાસ્ય જોઇ મરતી જળી હું"

અહીં સુધી કહી પાછો ડોસો એ અટકયો જરા,
બાગનાં વૃક્ષની સામે જોઇ શાન્ત વધ્યો ફરી :—

"અહીં મધ્યાન્હે આ જગત સઘળું ગાઢ સુખમાં
"દિસે લેતું ઝોકાં, સહુ ગમ બધું શાન્ત સરખું,
"દિસે છે અત્યારે જગત પર આરામની ઘડી,
"અને ના સતું તે રમણીય બધું હર્ષમય છે.

"અહીં જન્તુટોળાં ગણુ ગણુ ઉડે વૃક્ષવિટપે,
"બધાં એ શાન્તિથી મધુર સુરીલો મેળ રચતાં
"અરે! ત્યારે કાં આ ગમગીન રહે વૃદ્ધ નયનો?
"ઘટે નાઆ દેવાં રુદન કરવા આપણુ ઉરો

"ઘટે વ્હોરી લેવી નહિ જ નબળાઇ જન તણી
"ગયાં સ્વર્ગે તેનાં દરદ બહુ જૂનાં સ્મરી સ્મરી
"મરેલાંનાં સત્યો મરણુ સુધી ના ના મળી શકે
"અને શાહા જેવી વધુ પણુ કશું ના થઈ શકે.

"પ્રભુના આશાયો ઉપર નયનો બન્ધ કરતાં
"ઘટે ન્હાની વાતો ઉપર નવ આંસુ ટપકવાં;
"અહીં ઘોળી કાંઇ દુઃખમય વિચારો હ્રદયમાં
"અરેરે! શાને કૈં દખલ કરવી આ કુદરતે?

"અંજલી ગમગીનીની સદાએ અર્પ્યા થકી
"પ્રભુના પામવા મોતિ બિન્દુ હર્ષ તણું વધુ."

એ બોલ એ વૃદ્ધ મુખે ગભીરી
કૈં શાન્તિ, કૈં હર્ષ સ્ફુરાવતા'તા
એવું હતું કૈં નરમાશવાળું
મ્હેરા મહીં એ વિલસી રહેલું.

ભૂલી ગઈ વાત ગયો જ હું એ,
કૈં વાત બીજી જ કરી ઘડીક,
એ વૃદ્ધ મ્હોંને નિરખી રહેતાં
વૃત્તિ નવી કૈં ઉર પામતું આ

એ બાઈની વાત પરન્તુ તુર્ત
જાગી ઉઠી આ ઉરમાં ફરીથી;
સ્નેહી તણી વાત ન હોય જાણે
તેવો થયો હું સુણવા અધીરો.

વિનન્તી મેં કરી તેથી ડોસાએ સ્મિત મિષથી
રામનું નામ લઈને વાત તુર્ત શરૂ કરી :—

" એવી રીતે આ દિવસો સુધી એ
" બાલાં હતી શાન્તિ મહીં રહી જ્યાં
" તે આ ગૃહે તે સમયે ફરીથી
" હું દૂર દેશો થકી આવતો 'તો.

" આ વૃક્ષને દૂર થકી નિહાળી
" આનન્દ ના આ ઉરમાં સમાતો,
" ઉતાવળે મેં પગલાં ભરીને
" ધીમે લઈ આ ખડકી ઉઘાડી,

" પરન્તુ એ બ્હેન કને ઉભો તો
" એ તો રહી ચૂપજ જોઈ હુંને!
" મ્હોં ફેરવી દેઈ પછી નિચાણુ
" રોઈ પડી બાપડી એ અરેરે!

" બેસી ગઈ એ મુજ પાદ પાસે
" શું આ થતું' તું સમજ્યો નહીં હું
" ઉઠી પછી આપ્યુ નામ આપે
" કેવું કર્યું બોલી હતી અધૂરે

" જાણે હતા એ ઉરમાં હજારો
" દર્દો ભરેલાં ન સહાય એવાં,
" જાણે હતું કોઇ ન પાસ એને
" એવા દુઃખોમાં કંઇ વાત કહેવા.

" એ નેત્રનો સ્નેહ દુઃખો જળેલો
" મ્હાડા સમી આકૃતથી ગળેલો,
" એ દૃષ્ટિ સાથે મુજ કાળજામાં
" ચોટી જતો'તો તણખા સમો કૈં

હૈયા મહીં કૈં ડુસકાં ભર્યાં 'તાં,
ઘડીક તો બોલી શકી ન એ કૈં;
ડોક્ષ શક્યો હું પણ ના દિલાસો
મનેય ના ભાન રહ્યું કશું એ.

" એનો પતિ ક્યાંહીં હતો દીઠો મેં ?
" એવું મને આખર સ્પષ્ટ પૂછ્યું!
" આશ્ચર્યને બીક મહીં ગળ્યો હું,
" શક્તિ હતી ઉત્તર આપવા ના.

" કિન્તુ પછી સ્પષ્ટ વિશેષ બોલી,
" કે એ હતો ન્હાસી ગયેલ ક્યાં એ
" તેને ન બે માસ હતા થયેલા,
" સૂનું થયું આ ગૃહ ત્યારથી છે.

" રોતાં દિનો બે દુઃખમાં ગયા, ને
" ત્રીજે પ્રભાતે હજુ ઉઠતી'તી;

" ત્યાં કોથળી એક કનેજ દીઠી,
" જાણે ધરી એજ ગયેલ હોય !

" એ ઉઠતાં વેંતજ હાથ આવી,
" જેમાં હતું કાંઇ સુવર્ણ રાચ્યું ;
" એ કોથળી લેઇ મને બતાવી,
" બાલાં ફરી રોઈ અને કહ્યું આ :—

"" એ જોઈને ધ્રૂજ મને વછૂટી,
" ' સાચુજ મારા ઉરમાં વસ્યું કેં ;
" ' સન્ધ્યા સુધી તોપણ હું અધીરી
" ' રહી અને એજ સુણ્યું પછી મેં.

" ' કહી ગયા 'તા મુજને કહેવા
" ' તે કોઇએ આવી મને કહ્યું, કે
" ' જ્યાં થાય છે કાબુલમાં લડાઇ,
" ' ત્યાં એ નવા લશ્કર સાથ ચાલ્યા.

" ' છેલ્લીય આરી પણ ભેટ લેવા
" ' કઠિન હૈયું ન કરી શક્યા એ,
" ' અને ગયા એમજ એ ત્યજીને,
" ' કાંઈ પછી ના ખબરે મળ્યા છે.

" ' એને હશે બીક ઉરે અરેરે !
" ' કે હુંય લેઇ મુજ બાળકોને,
" ' એની સહે ઉજા કરી જઈને,
" ' મ્હાઠા મહીં ક્યાંહીં મરી જઇશ

" કહ્યું મને અશ્રુ ભરી ભરી સૌ
" ને અશ્રુ માંહીં જ રહી વિરામી;
" ચીરા બધા એ ઉરના નિહાળી
" ત્રોફાઈ મારું ઉર આ જતું 'તું.

" હું તો ન નેત્રે ઉચકી શક્યો આ,
" દાબ્યાં હતાં અશ્રુ કઠોર યત્ને;
" કિન્તુ પછી શાન્ત થયો સુણીને
" આશાની વાતો કંઈ એજ મ્હોંથી.

" થોડાજ વેળા મહીં ત્યાં વધારે
" વિચાર આશામય કે ઉઠયા 'તા;
" શ્રદ્ધાલુ બાઇ ઘડી એ વિચારે
" હર્ષાશ્રુમાં ડૂબતી દિસતી 'તી.

" જૂદાં પડયાં તુર્ત અમે પછી તો,
" એ તો રહી ત્યાં ગૃહકાર્યમાં કૈં;
" મને હજુ પૂર્ણ જ સાંભરે છે,
" આવી હતી વાડ સુધી અહીં એ.

" ને હું જતાં દૂર ફરી પુકારી
" આનન્દથી આશિષ આપતી 'તી
" ઘેલી થઈ 'તી સુખાળી ફરી એ
" ત્યારે બની એ જળપૂર્ણ નેત્રે!

" વસન્તના એ દિવસો હતા. ને
" હું તો ગયો દૂર ફરી ભમન્તો;

" છાયા મહીં ને તડકા મહીંએ
" હૈં એકલા આ પગ ચાલતા 'તા.

" ક્યારે થતાં 'તાં ઝરણાં સખાઓ,
" ક્યાં ઝાંઝવાંઓ રણ અર્પતાં તાં;
" મારા વિચારો સુખ કે દુઃખોમાં
" પ્રસંગ સાથે ફરતા હતા કૈં.

' જ્યારે થયાં પૂર્ણ દુકાળયુદ્ધો,
" જ્યારે નવા મેઘ ચડયા અકાશે,
" ત્યારે ફરી આ ગૃહની ભણી હું
" કૈં માસ વીત્યા પછી આવતો 'તો.

" નીલાં હતાં ઘાસ નવાંજ ફૂટયાં
" તાજાં બની કૈ ઝરણાં કૂદન્તાં ;
" ગાતી હતી વાંસળીઓ ફરીથી,
" આશ્ચર્ય જેવી દુનિયા બની 'તી.

" દ્વારે ઉભી અન્દર મેં નિહાળ્યું,
" બાલાં હતી ના ગૃહમાં જણાયું;
" ત્યારે હતો પત્થર બાગનો આ,
" બેઠો તહીં શઠ નિહાળતો હું.

" ગુચ્છા ફુલોના લટકી રહ્યા 'તા,
" લતા હતી વૃક્ષ પરે ચડેલી ;
" કિન્તુ બધા ચોક પરે અહીં ત્યાં
" ફુટેલા ને દર્ભ હતાં ઉગેલાં.

" એ સ્વચ્છતા ખોઈ હતી બગીચે
" સૂકેલ પર્ણો વિખરી પડયાં 'તાં;
" ત્યાં ડોકિયાં કાં કિડીઓ કરીને
" આનન્દથી ચોગમ દોડતી 'તી.

" હોલો સુખે ઘૂઘવતો હતો ત્યાં
" માળો કરી એ નળિયાં મહીંથી;
" જે પુષ્પ સંભાળથી ઉગતાં, તે
" ઢળ્યાં હતાં સૌ કરમાઈ નીચે.

" ઘેટાં તણી ઊન કમાડ પાસે
" ચોટી રહી 'તી વળી ઉડતી 'તી
" ત્યાં છેક એ ઊમર પાસ બેસી
" લેતાં વિશ્રામો નકી રાત્રિએ તે.

" બાલાનું એ બાલક ઓરડીમાં
" રોતું હતું ચીસ કરી કરીને ;
" વાયુ સમુ બૂમ કરી બિચારૂં
" પોતાની મેળે થઈ શાન્ત સૂતું.

" બેઠો ઘડી ને ફરતો ઘડી હું,
" ઉદાસ કિન્તુ સહુ ભાસતું 'તું ;
" ઝમી તણી છાય હજાર હૈયે
" છાઈ અને યત્નથી ના જતી 'તી.

" મારો તહીં કોઇ પિછાનવાળો
" મારી કને આવી ઘડીક ઉભો ;

" બાલાં તણી વાત કરી કહ્યું, કે
" એ તો હવે કૈં રઝળ્યા કરે છે.

" ઉદાસ ચિન્તામય કાળજાથી
" કલાક બેચાર તહીંજ બેઠો ;
" સન્ધ્યા ઢળી, રાત્રિ પડી છતાં એ
" બાલાં તણાં ના પગલાં સુણ્યાં મેં.

" અન્ધાર જ્યારે સહુ પાસ વ્યાપ્યો,
" અન્તે દીઠી આવતી બાઈને મેં ;
" રે રે ! ફર્યું એ મુખડું હતું કૈં
" ને એ હતાં માત્ર સૂકેલ સર્વે.

" જોઈ મને તુર્તજ પાસ આવી,
" લાગી મને દ્વાર ઉઘાડી કહેવા :—
" શોકાઈ રહેવું તુજને પડ્યું કૈં
" રે ભાઈ ! ! તે તું કરજે ક્ષમા હો !

" ' પરન્તુ હું તો બહુએ દિનોથી
" ' અહીં તહીં કૈં ભટક્યા કરૂં છું,
" ' ને એટલું તો સમજુંય છું કે
" ' શોધું સદા તે નહિ લાધવાનું.

" ' મારી કને વાળુ પછી બિછાવી
" ' અશ્રુ ભલે સર્વ ગળી કહ્યું કે—
" ' હું દૂરના ખેતરમાં ભમું છું,
" ' પાછી ફરૂં તે પ્રભુની કૃપા છે.

" ' આ મ્હોં પરે જોઇ રહ્યો દુઃખે તું,
" ' ખરેજ છે કારણ હષ્ટિને એ;
" ' મારૂં ગયું છે બદલાઈ હૈયું
" ' ભમી બધો કાળ ગુમાવતાં આ.

" ' આ બાપડા બાલકને અરેરે !
" ' રોઈ હશે મેં નુકશાન કીધું ;
" ' બેભાનને માફ પ્રભુ કરે છે,
" ' મારોય છે દોષ નહીં બહુ તો.

" ' રોતાં સૂઉં ને રડતાં ઉઠું છું;
" ' તે આ પશુડું નિરખી રહે છે.
" ' આતો વહે અશ્રુ સદાય જાણે
" ' હું ના બની અન્ય શરીર જેવી.

" ' લાગે મને હું ન મરીશ કો દી,
" ' જીવીશ તો હું પ્રભુ પાસ માગી
" ' જે જોઉં તે જોઈ બધુંય રહેવા
" ' છાતી હવે વજ્રની પામવાને

* * * *

" સાહેબ એને નિરખો તમે તો
" જાણુ નકી ભૂલી કદી ન જાશો ;
" એ વાત આજેય તરી નિગાહે
" બાલા સમી ખૂચી રહે મને તો.

" મારી કિસ્સે વાત બહુ જ લાંબી,
" થાકયા હશો એ સુણતાં કહાય;

"એ બાઈ કિન્તુ બહુ વાર મ્હારા
" હૈયા મહીં ભૂત સમી ઉઠે છે.

" એની ભલાઈ વિસરી શકું ના,
" રોતાંય કો દી અટકી શકું ના;
" ઓચિન્તી એ બેન સદાય હૈયે
" સ્વપ્ના સમી આવી રહ્યા કરે છે.

" હા ! જોઇ જો એ મુખને શકો, તો
" પછી તમે ના હસશો કદીએ;
" એ નેત્ર તો નિત્ય ઢળેલ રહેતાં
" સૂકેલ કે અશ્રુ થકી ભરેલાં

" અને મને પીરસતી હતી એ,
" ત્યારેય જોતી મુજ મ્હોં ભણી ના;
" મેં પૂછતાં ઉત્તર આપતી, તો
"કેવો દુ:ખી દાહ ભર્યો અવાજ !

"રૂંધાયલું ચિત્ત બધું હતું એ
" કો એક અશ્રુમય તાન માંહીં,
" આ વિશ્વના બાહ્ય પદાર્થ સર્વે
" જેને દિસે સુસ્ત સ્મશાન જેવા.

" નિ:શ્વાસ એ નાખતી 'તી બિચારી
" કિન્તુ દિસે ના ઉરની ગતિ એ;
" નિ:શ્વાસ કો સાંભળતો હતો, તો
" ના જાણતો કેમ કહીંથી આવ્યો !

" પ્રભાતકાલે મુજ ડાંગ લેઈ
" બાલાં તણી માગી રજા, અને મેં
" એ બાપડા બાલકને ઉપાડી
" ચુમ્બી લીધી એક કપાલ માહે.

' બાલાં બિચારી નિરખી રહી એ.
" ને નેત્રમાં નીર ભરાઇ આવ્યાં;
"ખેલ્યા સમુ બાલકને કંઈક
" મેં આપતાં બિન્દુ ખરી પડયા એ

" આશિષ એને દઇને જતો 'તો
" આભારમાં એ શિર કૈં નમ્યું 'તો,
" આશાય દેવા હજુ હું ઉભો 'તો
" તેને હતી જે ઉપયોગની ના.

" પાછો ફર્યો હું ગૃહની ભણી આ
" થોડાં દિનો આંહી તહીં ભમીને;
" ના જાણુતી કૈંજ વધુ હતી એ,
" હતી છતાં શોધ મહીં ભમન્તી

" કયાંએ હશે એ જીવતો હજી તો
" ના જાણુતી કે જીવતો હશે એ;
" એ જો હશે કયાંય મરી ગયેલો,
" ના જાણુતી કે ગુજરી ગયો છે.

" એ પૂર અશ્રુ તણું ખાળતાં તો
" જેવી હતી તેવીજ ભાસતી એ;

" જોઇ છતાં એ ગૃહને ન હું કાં
" જાણી શકું પૂર્ણ જ ફેરફાર ?

" વાડી તણું જંગલ એ બન્યું 'તું
" દહાડેય મેંઢાં ચરતાં હતાં ત્યાં;
" ત્યાં દિવસે ઘુવડ શાન્ત બેસી
" એ અન્ધ નેત્રો ચમકાવતું 'તું.

" દૌર્બલ્યની એ ગૃહમાં નિશાની
" ગઇ હતી સૌ પથરાઇ જ્યાં ત્યાં,
" વ્યવસ્થ કાંઇ જ રહ્યું હતું ના,
" ને છો બધી ઊંદર ખોદતા 'તા.

" એનો પતિ ડાંગ ખુણા મહીં જે
" જ્યાં રાખતો ત્યાંજ હતી પડેલી;
" જે ખીંટીએ પાઘડી ટાંગતો તે
" ટીંગાયલી ત્યાંજ હતી રહેલી:

" શીખ્યું હતું બાલક મા કને થી
" નિઃશ્વાસ લેવા રમતાં સૂતાં વા,
" એનાં હતાં અંગ ગળેલ સર્વે
" ને દી બધો એ કરતું રડયા કે.

" એને શિરે હસ્ત ધરી વદી એ–
" આશા મને બાલકની નથી આ;
" ' એના પિતાને નિરખી શકે એ–
" ' એવું પ્રભુએ નિરમ્યું દિસે ના.

" 'એ કાજ હું એ જીવવા ન ઇચ્છું,
" 'નસીબ સૌનું બહુ સાથ બાપુ !
" 'હું તો હવે ભાઇ મરી જઇશ
" 'થોડા દિનોમાં : સુખી એ વિચારે.

" 'આનો વડો ભાઇ પટેલ પાંસે
" 'વાડી મહીં નોકરીએ રહ્યો છે;
" 'દાદા દયા એ પર પૂર્ણ રાખે,
" 'આનુંય કૈં એમ થઇ રહેશે.

" 'માતા વિના ઉછરતું બિચારૂં
" 'રોવા જ તે જીવ ધરી રહે છે;
" 'એવુંય આ કાજ હશે લખેલું,
" 'વાતો વધુ તો પ્રભુ જાણનારો.'

" વર્ષાઋતુમાં ફરી આ ગૃહે હું
" આવ્યો હતો : છેલ્લી જ વાર એ તો ;
" ભીની હતી છો, નળિયાં હતાં ના,
" તૂટી પડી થાંભલીઓ હતી કૈં.

" સ્વર્ગે ગયું બાલક એ હતું, ને
" બાલાં મને આમ કહી રડી 'તી,—
" 'એતો ગયું, હું સુખણી થઇ છું,
" 'હવે મને ના પરવા કશાની.

" 'એનીય શોધે ન હવે જતી હું,
" 'કો દી છતાં આ મન ના રહે છે;

" ' કોશો ઘણા કો દી ભમી વળું છું,
" ' ને મોતની રાહ સદાય જોતી.'

" કહી કહી કૈં અટકી જતી એ,
" ઘેલાં દગો સનજડ઼ ચોટી રહેતાં;
" એ જોઇએ હું ડરતો હતો કૈં
ને અશ્રુ ખાળ્યાંય રહી શકયાં ના.

" તેણે કહ્યું આમ હસી લૂખું કૈં
" છેલ્લા જ એ શબ્દ સુણ્યા હતા મેં:—
" ' તું ભાઈ! જે કૈં સમજી ડરે છે,
" ' તેમાં જ મ્હારી સહુ આશ હાવાં.

" ' ઘેલાં થઈને દુખિયાં મરે છે,
" ' ઘેલાઇ ને મોત દવા પ્રભુની ;
" ' હવે ફરી આપણુ ભેટશું ના,
" ' હાવાં સુણું મૃત્યુ તણા અવાજ.'

" એ તો બિચારી દશ વર્ષ આમ
" ઝુરી અહો ! એ દશ વર્ષ પૂરાં;
" કેવા હશે એ ભડકા દુઃખોના !
" તોબા પ્રભુ ! એની કળાજ ન્યારી !

" રડી રડી ઘેલી સમી ભમન્તી
" ઝલાઈ અન્તે શરદી વતી એ;
" છેલ્લી હતી આ ગૃહની નિશાની
" તે એ ઋતુમાં પ્રભુ પાંસ ચાલી.

" એનો પતિ જ્યારથી ન્હાસી ચાલ્યો,
" સમારવું આ ગૃહ જાણતું ના;
" અને અહીં ધુલ મહીં ભળી તે
" આજે જુઓ તેમ પડી રહ્યું છે."

મ્હારાં થયાં ગળગળાં નયનો : કહ્યું મેં,
" ચાલો ગૃહે મુજ અને તહીં શાન્તિમાં રહો."
તેણે કહ્યું, " શ્રમ હવે ઉતરી ગયો છે,
" આ ડાંગ લેઇ ફરી ચાલીશ હું અગાડી.

" બહુ વર્ષો ભમી કાઢયાં, હવે ટેવ ફરે નહીં;
" સુખી રહેજો," કહી એ તો અગાડી ચાલતો થયો!

અત્યારે એ મુખ નયનની આગળે એ તરે છે,
ઓહો ! કેવું દુઃખમય છતાં શાન્તિમાં વાસ એનો!
રે ! અત્યારે પગ ડગુડગુ ચાલતા એ હશે શું !
કે કૈલાસે પ્રભુપદ કને શાન્તિમાં મ્હાલતા શું !

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ સુખી હશે શાન્ત આત્મા નકી એ,
જ્યાં હો ત્યાં હો પણ હૃદય કું બોધ દેતું હશે એ;
શ્રીમાનોને ગરીબ દિલની વારતા શીખવીને,
જ્યાં હો ત્યાં હો પણ પ્રભુ કને હારતું કં હશે એ.

૨૯-૪-૯૬.

गुनेहगार.

વો:—

ગુનેહગારે કદમ તારે ઝુકાવ્યું શિર છે ! દિલબર !
અરે ! ખંજર દીધું કરમાં છતાં ના ઘા હજુ કાં કર ?

ગુનાહ પર શી રહમ ? માશુક ! કતલ કર એ હુકમ હક્નો!
ડરે તો દે મને ખંજર ! ઝબેહ આ દિલ કરૂં હું તો !

ઉગામે ના ! ન ફેંકી દે ! ન થા ગુલ, યા ન થા કાંટો !
ના મારી દે જખમ ના દે ! રડી શું આમ આંસુ દે ?

દયા છે તો ન કાં પ્રીતિ ? ન કૈં તો શું ન ઇનસાફે ?
અરેરે ! ક્રૂર માયાળુ ! મને ઇનસાફ કે દિલ દે.

ન છે કૈં વસ્લનો દાવો ! કતલ કર એ મને લ્હાવો !
દલ કર યા ફઝલ કર તું, કંઇ તો ફેસલો દેવો !"

૧૨:—

કરૂં શુ હું ? અયે ઝાલિમ ! અરે! ત્હારૂં જ આ ખંજર!
ખરે દિલ આ હુલાવ્યું તે અહોહો આજ છે ખંજર !

અરેરે ! દર્દ એ દિલબર ! હું જાણું છું, હું જાણું છું !
વળી ત્હારીજ આ ગરદન જહીં હું બાઝતી હરદમ !

કતલ થઇ છું ! કતલ કરીને કતલ ફરી થાઉં શું? દિલબર !
અરે ! જો હોંશ એવી તો કતલ કર આ રહ્યું ખંજર!

વળી ખંજર શે ફેંકી દઉં ? હતું તે એક દી સીને !
પડે નીચે બને ટુકડા ! ગયો છે તું ! ન ખોઉં તે !

" ભલા ઇનસાફ શું આપું ? અરે આ દિલ છે આપ્યું !
" મગર રે ! એ જિગર ત્હારૂં ગયું તે શી રીતે રાખું ?"

યાચના:—

"અરે! તો આમ શું ઉભી સદા રહેશો લઇ ખંજર?
"કદમમાં મોત માગું તે નહીં શું આપશો, દિલબર ?

" નહીં તડકું ડરે છે કાં ? તું છે કાતિલ કે બોસા !
" હવા આ વાય છે બીજી ! ગયો દિલબર મળે ના ના !

" જિગર આ ફાટશે માશૂક ! અને તું દેખશે ચીરા !
" રહેવા દે તુ જોવું એ ! જિગર ત્હારૂં કરી લેને!"

સ્વીકાર:—

" ભલે તો લે સુખે ચુમ્બી ! તને હું આવ ભેટું છું !
" મગર અફસોસ ! દિલ આ તો નહીં ભેટે, નહીં ભેટે !"

ભેટ:—

" અહાહા ! શી ખુમારી છે મને આવીય આ ભેટે !
" વફા છું તો પછી, માશૂક ! જિગર પણ ભેટ એ લેશે !"

૩૦-૪-૯૬.

ડોલરની કળીને

અહો ! ન્હાની પાંખે મધુપ તુજ આવે લપટવા,
પરન્તુ એ ગાઢી મધુર સુરભે મૂર્ચ્છિત થતા !

નશામાં જાગીને તુજ તરફ કેવા ઉડી રહે !
થકે ના આલિંગી મગજ તર દૂરે થઇ જતાં.

ભમે ગુંજી ગુંજી, તુજ મુખ નિહાળે સ્મિતભર્યું;
અહો ! કેવું ખીલે! સુરભભર કેવું મહકતું !
ઇશારે ભોગીને લટ્ટુ કરી દઈને નચવતું !
હસે સન્ધ્યા સામે! અનિલલહરીથી ઝુલી રહ્યું !

અરે ! માળીની છે તુજ તરફ દૃષ્ટિ પણ નકી,
પરોવી દેશે એ ચૂંટી લઈ તને દોરની મહીં!
છતાં એ ત્હારૂં તો મધુર મુખડું તું હસવશે!
નકી તું જાણે છે સુરભ તુજ આ સાર્થક થશે!

તું ક્યારથી બરફના જલથી સિંચાશે
આ મ્હેકની મધુરતા બમણી કરીને;
વેણી મહીં લટકશે તુજ પાંખડી એ
હા! પારદર્શક સુ સુન્દરી કંઠ છાંટી

રોમાંચમાં અગર તું મકરન્દ કંઠ પાસે.
કર્ણે રહીશ પ્રતિબિમ્બિત ગાલમાં થઇ;
નિદ્રસ્થ મ્હેકથી કરી પિયુપ્રેયસીને,
ત્યાં શ્વાસથી પિયુ તણા કરમાઇ જાશે.

અંહીં તો કૈં લાંબું તુજ જીવિત છે જો રહી શકે,
અરે કિન્તુ ત્હારી સુરભ અનિલોમાં ઉડી જશે:
કને માળી આવે ત્યમ ત્યમ અહો ! તું હસી રહે.
તને વ્હાલું ના ના જીવિત પણ પ્રીતિ નકી હશે.

તને લાગે મીઠું જરૂર મરીને સાર્થક થવું,
નકી ત્હારૂં હૈયું રસ અનુભવી શોધી જ રહ્યું;

તને મૃત્યુ એ છે મધુર કંઇ સત્કાર મળતાં,
તને ભાવે મૃત્યુ પ્રિયતમપ્રિયાની રમતમાં !

પ્રભુ આવી હોંશો જરૂર તુજ પૂરી જ કરશે
વૃથા કાંઇ કોની નવ પ્રબલ ઈચ્છા કદિ બને;
અરે પ્યારી ! તુંને મમ પ્રિયતમાને દઈશ હું,
નહીં સૂંઘી તારી સુરભ મધુરીને લઇશ હું.

૧-૫-૯૬.

प्रिया कविताने.

મને વ્હાલી લાગી, પ્રથમ મળતાં હું તુજ થયો,
હસ્યું તારૂં મ્હોં ને તુજ સ્મિત મહીં હું મળી રહ્યો;
તને ભેટું એવી મમ હૃદય ઈચ્છા કરી રહ્યું,
વળી ત્હારાં નેત્રો અનુકૂલ દીઠાં ને ચળી ગયું.

અરે ! તું તો દેવી, જન ગરીબ હું પામર નકી,
શકું જોઈ એ હું કયમ હૃદયની તે તુજ ધુતિ ?
ઢળ્યાં મ્હારાં નેત્રો વળી પ્રિય તું એ દૂરજ ઉભી,
પડયું આ હૈયું તો પણ લપટી ત્હારા પદ મહીં.

સ્વીકાર્યો તેં મુજ પ્રણય ને કાંઈ હું પાસ આવ્યો,
ખોળે ત્હારે હૃદય ધરવા કમ્પતું પાસ લાવ્યો !
ભેટું માની કર પણ કર્યો દીર્ઘ મેં એક, વ્હાલી !
કિન્તુ તું તો નભ તરફ રે ! ઉડતી ક્યાંય ચાલી !

જોયું ઉંચે ! કયમ ઉડી શકું ? પાંખ આવી હતી ના !
" તું કયાં હું કયાં !" હૃદય દ્રવતું છેક તૂટી પડ્યું આ !
રેરે ! ત્યારે પ્રતિકૂલ હતો સર્વ સંસાર વ્હાલી !
મૂર્છા આવી નિરખી દિલની ભાંગતા આશ છેલ્લી.

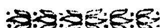
પછી ત્હારો જાણી મમ શિર લઇને તુજ કરે
મને તું આલિંગી ! ભ્રમણ સહુ ભાંગ્યું હૃદયનું !
ફર્યો ઊંચે નીચે અખિલ ભુવને હું તુજ સહે,
અહો ! હર્ષે હર્ષે હૃદય મમ ફૂલી ધડકતું.

પછી ધીમે ધીમે તુજ અવયવો આ પલુટતા,
મને ભાસ્યા સર્વ વધુ મધુર ગમ્ભીર બનતા;
મને કૂચી આપી મમ હૃદયની ને જગતની,
અને તાળું ખોલી તુજ મુખ નિહાળ્યું ફરી ફરી !

આ શું ? આ શું ! નયન વહતા અશ્રુનું પૂર એ શું ?
હૈયું મ્હારૂં પિગળી બનતું મીણુ કે નીર જેવું !
ત્યાં બ્રહ્માંડે નઝર કરતાં અશ્રુમાં વિશ્વ ન્હાતું !
ઓહો ! વ્હાલી ! પ્રલય જગનો અશ્રુથી આ થશે શું ?

ત્હારાં અંગો, તુજ અવયવો, ઓષ્ટને ગાલ સર્વ
જ્યાં જોઉં ત્યાં જલમય વહે અશ્રુની ધાર વ્હાલી !
" જો જો વ્હાલાં ! મુજ સહ રહી આજ છે ન્હાણુવાનું !"
એ શું બોલે? ભવતુ ! સખિ ! તું આમ રોતાંય વ્હાલી.
અરેરે ! શોખની ચીજો રડે ને રોવરાવતા !
હોત ના અશ્રુ તો ઓહો ! પ્રેમ ને શોખ હોત કયાં ?

૨ ૧–૯૬

विधवा ब्हेन बाबांने.

વ્હાલી બાળાં ! સહન કરવું એય છે એક લ્હાણું !
મ્હાણ્યું તેનું સ્મરણ કરવું એય છે એક લ્હાણું !
મૃત્યુ થાતાં તર્પણ કરવું ઇષ્ટનું એય લ્હાણું !
આશા રાખી મરણ પછી ને જીવવું એય લ્હાણું !

સમ્બન્ધીના મરણ પછીના સર્વ સમ્બન્ધ તુટે,
બ્હેનો ! આંહીં વિરહ જ ખરો ચિર સમ્બન્ધ ભાસે;
તે પ્રેમી જે પ્રણયમયતા જોઇ મ્હાણે વિયોગે,
મીઠું કિન્તુ ક્ષણિક જ નકી સ્વપ્ન સંયોગ તો છે.

છે વૈધવ્યે વધુ વિમલતા બ્હેન ! સૌભાગ્યથી કૈં !
છે ભકિતમાં વધુ વિમલતા, બ્હેન શૃંગારથી કૈં !
બાળાં ! ત્હારાં મૃદુ હૃદયને ઓપ વૈધવ્ય આપી,
ઊંચે ઊંચે તુજ દિલ જશે લેઇ ધીમે ઉપાડી.

ના બોલું આ તુજ હૃદયનાં અશ્રુ હું લૂછવાને,
શાને લૂછું હૃદયશુચિતા આંસુડાં દાખવે જે ?
વ્હાલી બાળાં ! કુદરતકૃતિ સર્વદા હેતુવાળી,
ઇચ્છે દેવા અનુભવ પ્રભુ સર્વને સર્વ વ્હાલી !

બાપુ આ સૌ સુખ દુઃખ તણી વેઠ નાખી નથી કૈં,
આ તો બોજો કુદરત તણો માત્ર કલ્યાણકારી;
આ મ્હાડો જે પથિક સહુને આવતા માર્ગમાં ત્યાં
ચક્ષુવાળાં શ્રમિત ન બને કિન્તુ સૌન્દર્ય જોતાં.

આ કૂંડાળું કુદરત તણું કોઇ જોઇ શકે, તો
ના ના જોશે કંઇ વિષમતા કિન્તુ સીધાઇ લીસી;
ટૂંકી દૃષ્ટિ જનહૃદયની અલ્પ ખંડો જ જોતી,
ને તેથી આ સુઘટ સરણી દિસતી ડાઘવાળી.

બાબાં ! જોને નયન ભરીને આંસુથી એકવાર !
બાબાં જોને સપ્રભ રચના વિશ્વની એક વાર !
વ્હાલા સાથે નિરખતી હતી આજ જો એકલી તું,
બાબાં ! ખુલ્લું હૃદય કરી જો, એજ ઇચ્છયું હરિનું.

જોને, બાપુ ! તુજ જિગરનો મિત્રતો ત્યાં વિલાસે,
તારો ચ્હેરો ગત હૃદય એ ત્યાંય ઉભું વિમાસે !
એ રેલાયું ઉદધિ સઘળે કિન્તુ તું બિન્દુ તેનું
આડું આવ્યું પડ નયનને ત્હોય એ વારિ ત્હારૂં.

બ્હેની! આવાં પડ પછી પડો આવતાં જાય આડાં,
અન્તે ગાઢાં પડ ચીરી દઇ પાર જાતાં સહુ ત્યાં;
તુંને મ્હારી પ્રિય સખી ત્યજી હું ય જાઉં કદાપિ,
એવું એ કૈં શુભ જ કરવા ઇશ ઇચ્છે કદાપિ.

રે! તો સાથે તમ હૃદયનાં ગાળજો અશ્રુ બન્ને,
જે બાકી તે ભણી લઇ તમે આવજો સાથ બન્ને;
બાબાં ! તું એ શીખીશ ફરી આ પાઠ ઔદાર્યનો, ને
મ્હારી ભોળી પ્રિય અબુધને દોરજે આજ માર્ગે.

૩–૫–૯૬

एक कळीने.

તુજ છિદ્રિત દેહ થતી કુમળી,
લલનાહ્યદયે ચગદાઈ જતી;

તુંજ પાંખ સહુ ત્રિખરાઈ પડે,
પણ સ્નિગ્ધ પરાગ ઉરે ઉભરે !

પણ માળી તને કદિ જો સૂંઘતો,
તુજ મૃત્યુ થતું કયમ તુર્ત ? અહો !

તુજ મૂલ અમૂલ તણું કરનો,
કંઇ એ દુઃખ છે તુજને? કળી ઓ !

૪-૫-૯૬.

हद.

મુનાસિબ બસ હવે કરવું, નઝર હદ આ અહીં આવે;
પડયું ખંજર ન પાછું લે, ઝુકાવ્યું આ ન દિલ ઝુકે !

ન કર ઘા, ઘા થશે ઊંધો ! ખુદા લેશે ખૂનીનુ ખૂન !
અને બદનામીનો ભારો ઉપાડે યાર શે મ્હારો?

સિતમગર ! તું સિતમની જો નકી હદ આવી છે આ આ !
નહીં તો ઝુલમ સહેનારૂં ચડે તોફાનમાં દિલના.

ખુદાનો ખોફ કૈં રાખી, શરમ કૈં આંખની રાખી,
હવે ફેરવવો બસ કર અરે શયતાનનો ચરખો.

કર્યું છે દમ બદમ નમવું શરૂ મેં જ્યારથી કદમે
અરે કાતિલ આ તારૂં ઉપાડયું ત્યારથી તેં તેં !

ખુદ ને જે કદમ ઝૂકે કદમ ત્હારે ઝૂકયું શિર તે
મગર કૈં ખ્યાલ તેનો ના ! હવે હદ આવી પ્હોંચી છે.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં આતશ જળે હર દમ !
કબૂતર દિસતું તેતો બને છે શેર ત્યાં ઝાલિમ !

જફામાં શિદને જાવું ? કર્યો તે ઝુલ્મ ભૂલી જો,
તને પેદા કરી તે તે ખુદાનો હુંય છું બન્દો.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં ના ઝુલ્મ આ ચાલે !
સિતમગરને શિરે ત્યાં તો સિતમ હરગિઝ ફાવે છે !

તહીંની ખાકમાં શાને થવાને ખાક તું ચાહે ?
અરે ! ઇનશાન થા યા તું ખુશીથી સ્વાદ જા એ લે !

૧૬–૫–૯૬.

अति मोडुं.

અતિ મોડું મોડું વદન તુજ "ચાહું" કહી શકયું,
અને મ્હારૂં હૈયું સમજી નવ વ્હેલું કંઇ શકયું,

હતી તું તો શિષ્યા, રમતમય એ ચાગ તુજ સૌ,
અહો ! કોડે હેતે હૃદય મમ એ લાડ પૂરતું.

મને ના જાણ્યું કે હૃદયરસલોકતા કરીશ તું,
તને જે અર્પેલું પીયૂષ મુજને તે દઈશ તું;

ને જાણ્યું મેં ત્હારો મમ હૃદય આલમ્બ બનશે,
ન જાણ્યું કે પ્યાલું તુજ જિગરનું આમ ઢળશે.

ચહાઈ મોડીને અરર ! દિલ વ્હેલું વશ કર્યું !
વિના વિચારે કૈં વળી જિગર તેં અર્પીજ દીધું !
ઘવાયેલું શલ્યે મમ દિલ વળી અન્ય દિલનું,
તહીં બંધાયેલું દૃઢ ફરજબન્ધે ગરીબડું.

તને ચાહું કિન્તુ મુજ પ્રણય તું જોઇશ નહીં !
અરે મૃત્યુ વેળા નયન તુજ હું ચાંપીશ નહીં !
તને આવે કષ્ટો, મુજ દિલ ન આ ઢાલ બનશે !
તને છોડી દેવા હૃદય મમ આ યત્ન કરશે !

અરે ! મ્હારી સ્થિતિ અનુકૂળ નહીં પ્રેમ કરવા,
સ્થિતિનાં જન્તુ તે જન સ્થિતિ ન પામે પલટવા;
વિના ઇચ્છા ! રે ! રે ! મુજ જીગરનો ક્રૂર બનશે !
અરે ! એ ચીરાતાં તુજ જિગર તો ચીરી જ જશે !

પ્રિયે ! હું જેનો તે કદિ ત્યજી મને સ્વર્ગ વસશે,
કદી છૂટી તૂટી મુજ હૃદયનું પિંજર જશે;
અરે ! બન્ધાઇ તે પણ નવ ઉડે પાંખ કદિ એ,
નહીં આ પંખી તો ક્ષણ જીવી શકે પિંજર જતે.

અરે ! રો ના ! રો ના ! પણ નહિ રડે તો કરીશ શું ?
હવે તો રોવું એ તુજ હૃદયનું એક જ રહ્યું !
અરે ! મ્હારે તો એ રૂદન પણ મીઠું પણ નવ મળે !
અરે ! હૈયું રોતાં મુખ હસવવું એજ ફરજે !

મને મોડું મોડું મરણુ પછી તું અમૃત મળ્યું,
ઉઠાડી ના કો દી મરણુવશને અમૃત શક્યું;
અરે ! ઢોળાયું એ, ઢળી જઈ ભળ્યું છેક જ ધૂળે,
પ્રભુની એ ઇચ્છા ! અનુકૂલ પડે વા નવ પડે !

સખિ ! ત્હારે માટે જીવીશ ફરી હું આ જગતમાં,
શીખો આ ફેરે તો સહવું વિધિની આ રમતમાં;
અહો ! ઇચ્છાથી તુજ સહ ફરી જન્મીશ નકી,
તને ત્યારે, વ્હાલી ! હૃદયરસ હું અર્પીશ નકી.

પ્રવાસે આ ચાલ્યો જીવ અનુભવી જ્યારથી થવા,
મળ્યું આવું મીઠું સહન કરવું ના કદિ હશે ।
ફકીરી ત્હારી ને મધુર મુજ આ કેદ ગણજે,
લગાડી લેજે તું જગત સહુની ખાક જિગરે.

ફરી જન્મી સાથે હૃદય મુજ હું અર્પીશ તને,
પ્રવાસે કૈં તેથી જરૂર વધુ વેળા થઇ જશે;
અરે ! વ્હાલી ! વ્હાલી ! પ્રણયરસ કિન્તુ મધુર છે,
કયું તેને માટે હૃદય સુખથી ના અટકશે ?

પ્રવાસીને વીત્યા કઇ યુગ, યુગો કૈં વહી જશે,
નકી તેમાં એવો સમય મધુરો એક જ હશે;
ત્વરા છે ના કાંઇ કુદરત પીવાડે પીયૂષ જો,
ભલે લાખો જન્મો પ્રણયરસમાં એમ વહજો.

પ્રિય ! આ આશાથી તુજ નયન તો પિગળી વહે !
પ્રિયે ! આ આશા તો તુજ હૃદયને ક્રૂરજ દિસે !

ન તેં વિચારેલું કહિ પણ હતું કાલનું, સખિ !
અરે ! આ આશાથી કયમ સુખી બને તે દિલ સખિ ?

નિરાશામાં, બ્હેની! જીવિત કયમ ત્હારૂં પૂરૂં થશે ?
અને ત્હારી પીડા મુજ નયન શે જોઈ શકશે !
રહ્યું જોવું, રોવું, સ્મરણ કરી ગાવું કહિ કહિ !
કભાવે ભાવે એ સહવી પણ ઇચ્છા પ્રભુ તણી.

૧૯–૫–૯૬.

વૃદ્ધ માતા.

બાપુ ! તું તો કયમ ભટકવા દૂર ચાલ્યો ? અરેરે !
ત્હારી માતા તુજ ગરીબડી ઝુંપડી કેમ ત્યાગી ?
સન્દેશો એ કઇ નવ મળે ! કાગળે કાંઈ નાં ના !
આશા રાખી રડી રડી અરે ! વર્ષ મેં આઠ ગાળ્યા !

આશામાં તો ભય બહુ અને ભોળવે છે મને એ !
શું એ કાયા ભડભડ થતી બાળી નાખી ચિતાએ !
ત્હારૂં મૃત્યુ કહિ થઇ ગયું હોય હું કાં અજાણી ?
રે ! જાણું તો દુઃખ મુજ બધું શાન્તિ પામું નિવારી !

ના ભીંજાવું નયન જલથી નામ ત્હારૂં પછીથી હું,
ના આપે આ હૃદય ઠપકો પાપથી એ બચે તું.
કે વિચારો હૃદયગમતા આવીને ઉડી જાતા !
બાપુ ! આવું તિમિર કહિ એ કોઇ દિલે હશે ના !

ન્હાનું બચ્ચું રમત કરતાં ચીસ પાડે અજાણ્યે,
શું જાણે કે ફૂટફૂડી ઉઠે માતનો જીવ ત્યારે ?
તું તો મ્હોટો પણ જરૂર કૈ બાલબુદ્ધિ રહી છે !
ત્હારી માતો તુજ વિણ દુઃખી કેમ જાણી શકે એ ?

શું એ ત્હારૂં હૃદય કુમળું કોઈ કન્યા મહીં છે ?
આ ડોશીને હૃદય તુજ શું, ભાઈ ભૂલી ગયું છે ?
બાળ્યું મ્હારૂં હૃદય બહુ એ, ભાઈ ! બુરા વિચારે,
મ્હારૂં હૈયું તુજ શિર નહીં દોષ એ કોદી ઢોળે.

વ્હાલા ! ત્હારૂં મુજ સમ હશે દુગ્ધ હૈયું કદાપિ !
ના વિસામો તુજ હૃદયને, બાપલા ! કૈં કદાપિ !
લક્ષ્મી, કીર્ત્તિ, પ્રણય, સહુની વ્યર્થ આશા થઈ શું ?
ગાંડો ઘેલો થઇ ભટકતો જંગલે તું હશે શું ?

એવો ત્હોયે ડરીશ કદિ ના માતની ઝુંપડીથી,
કાલોઘેલો નિરખીશ તને, બાપુ ! હું આંસુડાંથી;
આ મ્હોટાંઈ જગતની મને કાંઈ વ્હાલી નથી, હો !
મ્હારાં ઘેલાં મુજ હૃદયને ડાહ્યલાંથી વધુ, હો !

જે ઘંટીને દળી દળી તને પોષતી હેતથી હું,
ન્હાના ત્હારા સહુ જ કજીયા પૂરતી કોડથી હું;
હોંશે ઘંટી દળીશ ફરી તે જોઈ મ્હોં, બાપ ! ત્હારૂં,
જ્યાં સુધી હું શિથિલ મુજ આ દેહમાં જીવ ધારૂં.

ત્હારી માની તુજ જિગરમાં રાખજે ના દયા તું,
ત્હારી માની ગરીબ સ્થિતિને માનજે ના દુઃખી તું;

ત્હારૂં માગ્યું દઈશ સઘળું ઘંટી એ વેચી નાખી,
રહેજે તું તો જ્યમ ઠીક પડે આળસુ તેમ, ભાઇ !

રે રે બાપુ ! તુજ બૂમ સુણે કેદની શું દિવાલો ?
કે કોઈથી જખમી થઇને એકલો, ભાઇ ! સુતો ?
કે ફેંકાયો વન મહીં દૂરે સિંહની કો ગુફામાં ?
શું એ હાડો વિખરી પડી સૌ શ્વાસ લેતાં હશે ના ?

કે સિન્ધુમાં ગરક જ થયો શોધતી સર્વ સાથે ?
જ્યાંથી કાંઈ ખબર કહિ એ પાઠવી ના શકાયે !
બાપુ ! બાપુ ! મમ હૃદય તો આંધળું છેક થાતું !
કેવી રીતે તુજ સ્થિતિ તણી વાત રે ! મેળવું હું ?

આંહીં ત્યાં મેં ભટકી ઘસવી ડાંગ છે, બાપુ ! મ્હારી,
રસ્તા સર્વે નયનજલથી ભીંજવી આંખ ખોઇ;
મ્હોં જોવું છે, મુજ જીવિતનો અન્ત આવી પહોંચ્યો,
આ ડોશીનું મુખ નિરખવા, બાપ ! તું આવજે, હો !

ત્હારૂં મૃત્યુ થયું જ સમજી ભૂતને શોધતી હું !
જૂઠી આશા મૃત સહ નકી વાત ના થાય, બાપુ !
ના તો તેને ક્યમ મળ નહીં નિત્ય તુંને જપીને
ત્હારે માટે રડી તલપી જે શેર લોહી સૂકાવે ?

કમ્પે છે આ દિલ જરી સળી ઘાસની કમ્પતાં, ને
દોડે છાયા ઘન તણી અને દિલ મ્હારૂં ડરે છે !
ઘેલું મ્હારૂં દિલ કંઇ કઈ પૂછતું વાત તેને,
ને અન્તે એ વધુ દુઃખી બની ઊંઘતું કે રડે છે !

ભાસે છે આ જગત સઘળું ક્રૂર બાપુ ! મને તો !
ત્હારી ના તે નીરસ સઘળી વાત, બાપુ ! મને તો !
આવે છે સૌ મુજ ઘર મહીં જોઈતું આપવાને
કિન્તું મ્હારા દરદ પર ના કોઈને કૈં દયા છે !

કાં સંતાયો ? પ્રિય પ્રિય અરે ! આવને આવને તું !
તું વિના આ જગત પર છે કોઈ ના મિત્ર મ્હારૂં !
ના આવે તો સમજણ મને કાંઈ ના આપશે શું ?
શું દૈવે ના કંઈ પણ દયા રાંકની લાવશે શું ?

બીજાને તો જરૂર સુખડાં શોધતાં હાથ લાગે,:
મ્હોટાં ત્હોયે જરૂર વિરમે સર્વ તોફાન અન્તે;
પાપી એ સૌ સમય વીતતાં પાપની માફી પામે,
એ શાન્તિ શું કદિ પણ મને ના આપશે પ્રભુએ ?

ક્યારે મ્હારી દુખની ફરશે ક્રૂર શિક્ષા ? અરેરે !
ક્યારે ત્હારૂં મરણ સુણતાં મૃત્યુ થાશે અરેરે !
સૂકાયું આ રૂધિર સઘળું ત્હોય ના જીવ જાતો !
જૂઠી આશા ઉપર જીવ આ કેમ વીંટાઇ રહેતો ?

વીતેલો આ સમય મુજને સર્વ ચોકખું કહે છે,
ના ના, બાપુ! મુજ મગજમાં કૈંજ શંકા રહી છે;
શ્વાસે શ્વાસે ક્યમ હજુ જપે ત્હોય આ દિલ મ્હારૂં,
' બાપુ ! બાપુ ! પ્રિય પ્રિપ અરે ! આવને આવને તું !'

૨૪–૫–૯૬.

ना चाहे ए

" ના ચાહે એ " કહીશ નહિ તું ! વ્યર્થ કહેવું નકી એ !
હું ચાહું ને કયમ નવ મને, ભાઇ ! ચાહે અરે એ ?
વ્હાલા ! વ્હાલી મુજ હૃદયની આરસી છે નકી એ !
અર્પું છું હું જિગર મુજ તો કેમ ઝીલે નહીં એ ?

' ના ચાહે એ ,' અરર ! કદિ એ સત્ય શબ્દો હશે જો,
ના સ્વીકારે મુજ હૃદયને અર્પતાં એ કદી જો;
ના શું ત્હોયે મુજ દિલ પરે કાંઇ તેને દયા એ ?
શું રેકી એ દિલ શકે એક અશ્રુ વિના એ ?

ના ચાહે એ, વળી નવ દયા, એજ સાચું હશે શું ?
ત્હોયે બાપુ ! હૃદયની દયા પાત્ર ના એ થતી શું ?
અર્પાયેલું જિગર ચીરીને કાણ પસ્તાય છે ના ?
પસ્તાશે એ દિલ પર ઘટે, ભાઇ ! કૈં શું દયા ના ?

ના ચાહે ને નિરદય થશે કોઈ દી એ દુઃખી ના ?
તોયે શું છે ? સુખી રહી શકે તે ન સુખી રહે કાં ?
"ના ચાહે તે સુખી નવ હજો" ઈચ્છવું યોગ્ય ના એ,
ચાહે તેને ફરજ સમજી ચાહવું શે પરાણે ?

' ના ચાહે' એ કહી ફરજ તેં, બાપુ ! ત્હારી બજાવી,
દીવાની આ પણ ફુદડી તું કેમ લેશે બચાવી ?
ઝાલી રાખે મુજ હૃદય તે કાંઇ શકિત ન ત્હારી !
જાવા દેને ! અનુભવ થશે ! કાંઇ જોશું અગાડી !

ના ચાહે એ પણ હૃદયનું એજ છે સ્નેહસ્થાન !
ચાહે તેને મળતર તણું હોય ના કાંઇ ભાન !
અર્પી દીધું ! બસ થઇ ગયું ! લૂટનારૂં લૂટે છો !
ના પ્રીતિ ને હૃદયરસનો કાંઇ વેપાર! થાતો !

૨૫-૫-૯૬.

महात्मा मूळदास.

તારાનાં ઝુમખાં વતી રજનીનો અન્ધાર દેખાય છે,
શાન્તિ છે સહુ સ્થાનમાં પણ અહીં કુવા કને કોણ છે?
ઓહો ! કોણ હશે અહીં વન મહીં નિઃશ્વાસ આ મૂકતું
જેના શબ્દથી વૃક્ષથી ઘુવડ આ ઘૂઘૂ કરી ઉડતું ?

સ્ત્રી છે તે દુખિયારી કો, જીવવું ગમતું નથી !
આવી છે આ કુવા માંહીં પડીને દેહ પાડવા !

બોલી ન કાંઇ પણ ઉભી નવાણુ પાસે,
કુવા મહીં નઝર એ સુખથી કરે છે;
સૌન્દર્ય કૈં મરણના મુખમાં હશે શું ?
હા ! કાંઇ એ તડફશે મરતાં નહીં શું ?

દૃઢ સંકલ્પથી ના શું હૈયું હામ ધરી શકે ?
અન્ધારામાં બ્હીનારૂં તે કુવામાં સુખથી પડે !

"હાંહાં!" થયો પણ ધ્વનિ કંઇ પાસ તેની,
ને હસ્ત કો પુરૂષના કરથી ઝલાયો;

એ બાઇ બોલી, " નત્ર કૈં તુજને નડું હું,
" માલેક છું મુજ શરીરની ! ભાઇ ! જા તું !"

કુવાથી દૂર ખેંચીને બાઇને પુરૂષે કહ્યું,
" સાંભળી લે જરા ! બાઇ ! ફાવે તે કર તું પછી !

"માલેકી તુજ ઝિન્દગી તણી અરે ! તું એકની હોય ના,
" ભાગી કૈક હશે, અને નહિ હશે ત્હોયે થયું શું ભલા ?
" જેનું કોઇ નહીં અરે ! જગત આ આખુંય તેનું નકી,
" ને જેનું જગ તે જરૂર જગનું, પોતાનું કોઇ નહીં "

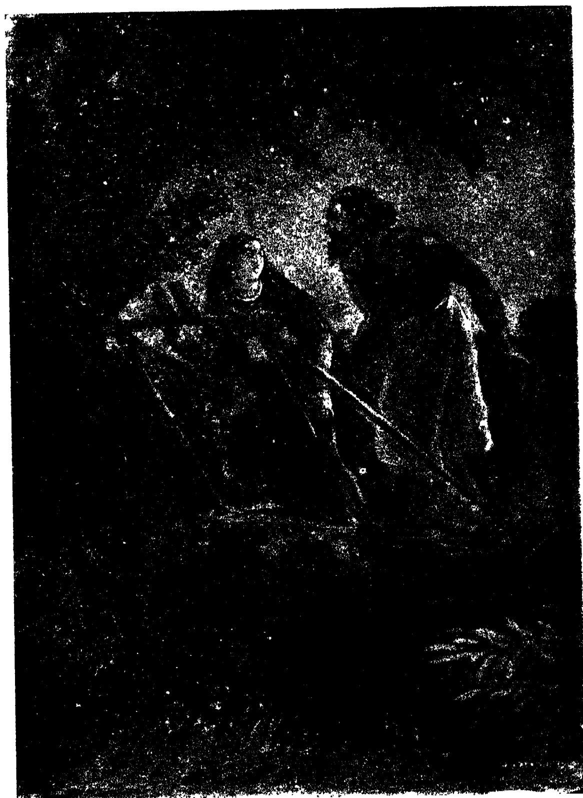
નમી તે બાઇ પિછાની બાવા એ મેળદાસને,
આંખમાં અશ્રુ આવ્યાં, ને બોલી ધીમે ઉભી થઇ.

" જીવિત આ થયું છે મને કડુ !
" મરણની ન કાં ઔષધિ લઉં ?
"ન મુજ વિશ્વ ને વિશ્વની ન હું,
"દિલ ન મૃત્યુથી આ નિવારવું !"

કહે બાવો, "અરે ! કાંઇ વાતતો દુઃખની હશે !
" જડે ના માર્ગ કાંઇ તો કોઇને પૂછવું ઘટે."

" શું બોલું હું ? નથી કંઇ રહ્યો સાર એ વાત માંહીં,
" હું જીવું તો મુજ પ્રિય મરે એજ છે વાત મ્હારી !
" શાને રોકો ? વખત વહતો ! ફેરસે ના જનારૂં !
" શું બોલું રે? કહીશ કદિ નાં પાપ વ્હાલા તણું હું."

"પાપીને પાપ કીધાથી પાપમાં વધુ નાખ તું,
" કહે સાચું અરે બાઈ ! મરવા તો નહીં દઉં."

મહાત્મા મૂળદાસ. [પૃ. ૨૨૧]

" ના ના બાઈ મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુલ્લો અહીં;
જે દીવો નવ ઓલવાય કદિ તે ફૂંકે ન બૂઝાવવો,
લેજે તું મુજ નામ ને થઈશ હું સુખે પિતા બાલનો. "

" હું તો છું વિધવા અને કુલ વળી છે નીચ મ્હારૂં, પિતા !
" રે રે એક વણિક જોઈ મુજને કૈં મોહ માંહીં પડયો !
" સાથે કૈંક દિનો ગયા, જગત કૈં તે જાણતું ના હતું,
" કિન્તુ પાપ તણો ભરાઈ ફૂટતો, બાપુ ! ઘડો આખરે !

" ગર્ભવતી થતાં હું તે પાડોશી સમજી ગયાં,
" ન્યાયને બારણેથી મ્હારે ચડવું પડયું.

" કાલે થાશે જરૂર રે ! ઈનસાફ તેનો,
" ને નામ એ વણિકનું કયમ દેઉં હું તો ?
" એ બોલતાં જરૂર એ નવ જીવ રાખે,
" એનું થતું મરણ હું કયમ જોઉં આંખે ?

" ગર્ભનું બાલ આ ને હું તેથી બાપુ ! મરી જશું;
" જીવવાને કહેશો ના ! શું છે ના મરવું ભલું ?"

વિચારી મૂળદાસ આમ વદતો ધીમે દયાથી ગળી,
"ના ના બાળ મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુલ્લો અહીં:
" જે દીવો નવ ઓલવાય કદિ તે ફૂંકે ન બૂઝાવવો,
" લેજે તું મુજ નામ ને થઈશ હું સુખે પિતા બાલનો."

" અરેરે ! કેમ એ થાશે ? ત્હમારૂં નામ શે લઉં ?
" કેમ હું કૂડનો ડાઘો ત્હમારા કિર્તિને દઉં ?"

" કીર્ત્તિને સુખ માનનાર સુખથી કીર્ત્તિ ભલે મેળવો,
" કીર્ત્તિમાં મુજને ન કાંઈ સુખ છે, ના લોભ કીર્ત્તિ તણો;
" પોલું છે જગ ને નકી જગતની પોલી જ કીર્ત્તિ દીસે,
" પોલું આ જગ શું થતાં જગતની કીર્ત્તિ સહેજે મળે.

" એ પે લાણુ ત્યજી જનાર કદિ એ કીર્ત્તિ ન પામી શં
"• લોકોની અપકીર્ત્તિમાં હૃદયની સાચી જ કીર્ત્તિ જ વ
" એવી કીત્તિ તણું મહત્ત્વ કદિ એ લોકો ન જોઇ શકે,
" દેખે નેત્ર ભલે પરન્તુ ગ્રહણેના સૂર્ય ઝાંખો પડે.

"તુચ્છ એ કીર્ત્તિને માટે નાના ખૂન થવા દઉં,
" સહેશે સુખથી ડાઘો નામ આ મૂળદાસનું"

તે બાઇના હૃદયનાં પડ ઉઘડ્યાં સૌ,
આભારની છલકમાં દિલ ભાન ભૂલ્યું;
જોઇ શકી ઝળક સૂર્યની ડાઘ માંહીં,
કૈં પામતાં મહત એ દિલની પ્રસાદી.

થયાં એ બેય જૂદાં ને ઈનચાર્ક થઇ ગયો,
મહાત્મા જૂઠ બોલ્યો, ને સ્ત્રી સાથે વનમાં રહ્યો.

હાહાકાર થઈ રહ્યો દિવસ તે આખો બધે ગામમાં,
ઘેરઘેર થતી હતી મશકરી ને વાત બાવા તણી;
તેને જે પૂજતાં હતાં, જન સહુ ધિક્કાર તે આપતાં,
ભિક્ષાએ નવ માગતાં મળતી ને ભૂખે દિનો કૈ જતા.

ભાઇ ને બ્હેન જેવાં એ બાવો ને બાઈ એક દી,
મઠમાં એજ બીનાની વાત કૈં કરતાં હતાં.

કોઇ તે સુણતું 'તું હર્ષાશ્ચર્ય વિષે પડયું;
ને એ બોલી ગયું ધીમે, "સત્યનો બેલી છે પ્રભુ."

ચણભણ પછી ચાલી વાત કૈં ગામ માંહીં,
જનહૃદય પડયાં સૌ કાંઇ શંકા મહીં, ને

જનપદ ફરી લાગ્યા આવવા તે જગાએ,
ભજન પણ ગવાતાં રાત્રિએ ત્યાં ફરીને.

અન્ધારે સત્ય ડૂબ્યું તે આ રતું તરી આખરે,
પરન્તુ કાંઇએ તેની ચિન્તા ના મૂળદાસને.

૨૭–૫–૬૬.

સીમા.

જોડી જોડી, ત્રિપુટી કહીં ને મંડળી ચારની કૈં,
ને ક્યાંહીં તો રસિક દિલના કાફલા સાથ ચાલે;
બેતાલો કે બસુર નહિ કો કમ્પતો તાર ભાસે,
એ વીણાના સ્વરથી સઘળો માર્ગ મીઠો બને છે.

ફેલાવાને ઉરઉદધિના ઉર્મિએ ઉછળે છે,
ઉર્મિ ઉર્મિ જરી અડકતાં ઐક્ય કેવું ધરે છે !
જૂદા રંગો ભળી ગળી જતાં એકરંગી બને છે.
ને તેમાં ના નઝર કરતાં ફાટ સાંધો દીસે છે.

મેળો મીઠો અરર ! પણ આ એક બે ચાર દીનો !
સીમા આવી ! બસ અટકવું ! કોઇનો તાર તૂટચો !
તૂટચો વા તે ઉતરી જ ગયો ! મેળ પાછો મળે ના !
તાણો ખેંચો પણ નવ ચડે ! ધૂન એવી મચે ના !

હું બો તે કબૂલ કરવા દિલ તે 'ના' કહે છે !
હું જોઉં જ્યાં ગિરિ ચળકતો ખાડ તે ત્યાં જુવે છે !

કાંટા ખૂંચે મુજ જિગરની ગોદમાં આવતાં. ને
હું ખીલું ત્યાં અરર ! ઢળતી કેમ મૂર્છા જ તેને ?

સીમા આવી મુજ દિલ તણા સોબતી દિલની ત્યાં,
એ હૈયું તો મુજ હૃદયની સાથ રે ! વિસ્તરે નાઃ
એ જોડાયું જગત સહ ને બન્ધ આ તોડી ઉડે,
સીમા તેની, મુજ હૃદયની દૂરના અન્તરે છે.

મ્હારી દૃષ્ટિ સમય વહતાં કાંઇ જૂદી થઇ છે.
તે દૃષ્ટિમાં વિકૃતિ સમયે કાંઇ જૂદી કરી છે,
ફાંટા ફૂટયા અમ હૃદયના માર્ગમાં ઉલટા છે,
' તે કયાં ! હું કયાં !' અરર ! રડવું એ ભાગ્યે લખ્યું છે.

એ સીમાની ઉપર પગલું દેઇ ઓળંગશે એ,
ત્યાં તો સીમા મુજ જીવિતની આવશે વા જશે એ;
તેની સીમા ઉપર લટકું આમ બન્ધાઇ દોરે,
દોરી તૂટે જીવિતની છતાં બન્ધ તો કેમ તૂટે ?

રેરે ! સીમા પ્રતિ હૃદયની આમ જૂદી હશે શું ?
રે ! સીમાની ઉપર ચડવું કોઇને સ્હેલ ના શું ?
વીણાતારો બસુર બનતાં એજ કમ્પાવવા શું ?
રે ! સીમાએ કટુ વિષ ભર્યું આમ મીઠાશમાં શું ?

કિન્તુ મોઠી કવિતા છે સીમાએ પગ મૂકતાં,
સિન્ધુના ઉર્મિ ઉર્મિએ નાચે છે ઉરનાવડાં.

૨૮-૫-૯૬.

અધીનતા.

ન્હાનાં ન્હાનાં વન વન તણાં ઉડતાં પંખિડા કે,
કેવાં શીખ્યા મધુર ગીતડાં સર્વ આધીનતાથી !
પેલી જોડી લટુપટુ થઇ વૃક્ષમાં ત્યાં ઉડે છે,
પાંખે પાંખે નયન નયને વ્યાપ્ત આધીનતા છે !

પેલો ભૃંગે ફુલ ફુલ પરે એજ આધીનતાની
ચોટી ઉડી ભણુણુ કરી ગાય છે ગુંજ ગુંજી !
પુષ્પોનીએ મધુરજભરી પાંખડી પાંખડીથી
ગોષ્ટી રેલે રસ છલકતે એજ આધીનતાની !

ઉગે ચન્દ્રે ખૂબસૂરતીથી વિશ્વ રેલાવનારો
પીવા પ્યાલો કુમુદદિલથી એજ આધીનતાનો !
રે ! બીડાયો કમલપુટમાં હાય ! આધીન ભૃંગ !
ના શું તેને શશીકિરણને ઝાંખવા હોંશ હોય ?

ઓહો ! મીઠી કુદરત તણાં બાલુડાં બાપુ વ્હાલાં !
હો જો સૌને અનુકૂલ સદા આમ આધીનતા આ !
વ્હોણું છે આ જગત તહીંથી કાંઇ વાણી જ લેતાં
છો માની ત્યાં જગત સઘળું મગ્ન આધીન રહેતાં

મ્હારે રોવું મુજ હૃદયનું કાંઇ છે દર્દ કિન્તુ !
રોઇ ગાઈ તમ હૃદયને ચેતવી જાઉં ! બાપુ !
રે ! ના વારૂં તમ જિગરની કાંઇ આધીનતા હું,
એ તો હું એ દરદ સહતાં મૃત્યુ સુધી ન ત્યાગું.

મેં ચૂંટ્યું 'તું મમ હૃદયનું સ્થાન આધીનતાનું,
કેવું મીઠું રસિક દ્રવતું પુષ્પ વા પ્રેમ જેવું !
બાઝ્યું ચોટ્યું મુજ જિગરના છેક ઉંડાણ માંહીં,
પીને પાયો રસ હૃદયનો ખુબ આનન્દ માંહીં,

છોડ્યું મેં તો કુદરત મહીં એકલાં ખેલવાનું,
નિર્માયું તે મુજ મન ગમ્યું કોટડીમાં પૂરાવું !
બીજાં જેવી મુજ હૃદયની કાંઇ પીડા નથી આ,
અશ્રદ્ધા કે મરણ દુઃખનાં કાંઈ અશ્રુ નથી આ.

હા ! જીવે છે પણ હૃદય ના ગન્ધ આપી શકે એ !
હું જીવું છું મુજ જિગરને ખાકમાં ભારવાને !
એ ચાહે છે મુજ હૃદયને તેટલો હુંય ચાહું,
એ ચ્હેરો તો કુદરત ગ હીં સર્વમં જોઉં છું હું !

ત્હોયે એ તો જીવિત વહશે અન્ય આધીનતામાં !
રે ! આ મ્હારૂં જીવિત વહતું અન્ય આધીનતામાં !
ઈચ્છા જૂદી અમ હૃદયની, ઇશની જૂદી ઈચ્છા !.
એ નિર્માયા અજબ દુખિયા ખેલ આધીનતાના !

રે પંખિડાં ! મધુપ શશિ રે ! ફુલડાં બાપલાં હા !
રે શું રહેશે તમ હૃદય સૌ આમ આધીનતામાં ?
રહેજો રહેજો પણ હૃદય સૌ પૂર્ણ આધીન રહેજો !
લ્હાવો લેજો દિલ સળગશે ત્હોય આધીનતાનો !

સ્વછન્દી છો સુખ સમજતાં શુષ્ક સ્વાન્ત્ર્ય માંહીં !
એ શું જાણે પ્રણયી દિલની વાત આધીનતાની ?

દુઃખે સુખે દિલ થડકતાં થાય આધીનને જે,
તે લ્હાણું તો હૃદયરસનું માત્ર આધીન જાણે.

૨૯—૫—૯૬.

નિઃશ્વાસને

હૈયે કેવું દુઃખ સુખ ભર્યું ફુંકવા આવતો તું !
ખેંચી કાઢી દિલથી સઘળો ભાર લેઇ જતો શું ?
તું આવ્યો ને કુદરત ઘડી હાસ્ય મીઠું કરે છે !
શોધું છું તે તુજ સહ મને લાધતું હોય જાણે !

૩૦—૫—૯૬.

વ્હાલીનું રુદન.

આ શું ? વ્હાલી ! તુજ મુખ બધું આંસુથી ભીંજવે કાં ?
હું વિચારૂં સહજ કંઇ છું દર્દ તો કૈંજ છે ના;
આ સંસારે કઈ ફિકર છે, કાંઈ તેને વિચારૂં,
રે રે ! તેથી રૂદન કરવું આમ, વ્હાલી ! ઘટે શુ ?

૩૦—૫—૯૬

अस्त्रार्पण.

દેવિ ! ત્હારા હૃદયસરની લ્હેરીઓથી ગળીને
દેવિ ! ત્હારા હૃદયઉદધિઉર્મિઓમાં મળી જે,

દેવિ ! મ્હારી હૃદયસરિતા ગાય તે કાંઇ મીઠું,
ઓહો ! એ તો તુજ હૃદયના તાનનું ગાન, દેવી !

વ્હાલી ! તેની ઉપર કરજે કાંઇ દૃષ્ટિપ્રસાદ,
ઝીલી લેજે હૃદય ઝીલતાં ર'હેનું અશ્રુ, વ્હાલી !
મ્હારી પાસે તુજ હૃદયને અર્પવા અશ્રુ, માત્ર !
અર્પ્યું, વ્હાલી જીવિક ગણજે અર્પતાં અશ્રુ એક,

આ હૈયું, આ શરીર પ્રભુએ આંસુડાંનું ઘડયું છે !
દેવિ ! તેને તુજ હૃદયનું પાત્ર કેવું મળ્યું છે !
વ્હાલી ! વ્હાલું તુજ જિગરને આંસુડું આ થવા દે,
ભક્તિ, પ્રીતિ, હૃદયરસ ને ઐક્ય જેમાં ભર્યું છે.

૩૦--૫--૯૬

एक घा.

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
છૂટયો તે ને અરરર ! પડી ફાળ હૈયા મહીં તો !
રેરે ! લાગ્યો દિલ પર અને શ્વાસ રૂંધાઇ જતાં
નીચે આવ્યું તરૂ ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતાંમાં.

મેં પાળ્યું તે તરફડી મરે હસ્ત મ્હારાજથી આ !
પાણી છાંટયું દિલ ધડકતે તોય ઉઠી શકયું ના;
કયાંથી ઉઠે ? જખમ દિલનો ક્રૂર હસ્તે કરેલો !
કયાંથી ઇઠે ? હૃદય કુમળું છેક તેનું અહોહો !

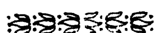
એક ઘા. [પૃ. ૨૨૮]

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
છૂટ્યો તે ને અરરર ! પડી ફાળ હૈયામહીં તો !
રે રે ! લાગ્યો દિલપર અને શ્વાસ રૂંધાઈ જાતાં
નીચે આવ્યું તરુ ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતાંમાં.

આહા ! કિન્તુ કળ ઉતરીને આંખ તો ઉઘડી એ,
મૃત્યુ થાશે ! જીવ ઉગરશે ! કોણ જાણી શકે એ ?
જીવ્યું આહા ! મધુર ગમતાં ગીત ગાવા ફરીને,
આ વાડીનાં મધુર ફલને ચાખવાંને ફરીને

રે રે ! કિન્તુ ફરી કદિ હવે પાસ મ્હારી ન આવે,
આવે ત્હોયે ડરી ડરી અને ઇચ્છતું ઉડવાને;
રે રે ! શ્રદ્ધા ગત થઈ પછી કોઈ કાલે ન આવે !
લાગ્યા ઘાને વિસરી શકવા કાંઇ સામર્થ્ય ના છે !

૬--૬--૯

रखोपीआने.

ફેંકી દેને તુજ કરથી આ પત્થરો, ગોફણી આ,
મ્હારે આવી મુજ ચમનમાં જોઇને ફૂરતા ના;
જે પંખિડાં મુજ ચમનને લાગતાં ઘા ન છોડે,
તે પંખી છો મુજ ફલફુલો ચાખતાં પૂર્ણ હર્ષે.

એ સૌ માગે જરૂર ઘટતો પાકમાં કાંઇ હિસ્સો;
થોડું માગે જીવનઅરથે, સ્વલ્પ દેવું ઘટે તો;
ખાઇ પીને સુખમય બની પંખિડાં ગીત ગાતાં,
ન્હાનું મ્હોટું સમજી સુખમાં જીવતાં સર્વ ન્હાનાં,

આ મ્હોટું છે ઉપવન અને પંખિડાં છે ઘરેણાં,
બાંધે માળો તરૂ ઉપર એ છાંયમાં કેવી શ્રદ્ધા ?

ઘા શા માટે ? ગરીબ બહુ એ ! સ્વલ્પસન્તુષ્ટ ભોળાં ?
તે સૌ માટે મુજ ચમનમાં જોઇએ ક્રૂરતા ના,

૬-૬-૯૬.

મેન જોઇને ઉડી જતાં પક્ષીઓને.

રે પંખિડાં ! સુખથી ચણજો, ગીત વાં કાંઇ ગાજો,
શાને આવાં મુજથી ડરીને ખેલ છોડી ઉડો છો ?
પાસે જેવી ચરતી હતી આ ગાય તેવો જ હું છું,
ના ના કો દી તમ શરીરને કંઈ હાનિ કરૂં હું.

ના પાડી છે તમ તરફ કેં ફેંકવા માળીને મેં,
ખુલ્લું મ્હારૂં ઉપવન સદા પંખિડાં સર્વને છે;
રે રે ! ત્હોયે કુદરતી મળી ટેવ બ્હીવા જનોથી,
છો બ્હીતાં તો મુજથી પણ સૌ ક્ષેમ તેમાં જ માની,

જો ઉડો તો જરૂર ડર છે ક્રૂર કો હસ્તનો, હા !
પાણો ફેંકે તમ તરફ રે ! ખેલ એ તો જનો ના !
દુઃખી છું કે કુદરત તણા સામ્યનું ઐક્ય ત્યાગી,
રે રે ! સત્તા તમ પર જનો ભોગવે ક્રૂર આવી.

૭-૬-૯૬.

પશ્ચાતાપ.

તે હૈયાની ઉપર નબળા હસ્તથી ઘા કર્યો 'તો !
તેમાં લોહી નિરખી વહતું ક્રૂર હું તો હસ્યો 'તો !

એ ના રોયું ! તડફડ થયું કાંઇ ના કષ્ટથી એ !
મેં જાણ્યું કે જખમ સહવો સ્હેલ સ્હેનારને છે !

કિન્તુ નિદ્રા મુજ નયનમાં ત્યારથી કાં ન આવી ?
રોતું મ્હારૂં હૃદય ગિરિ શા ભાર નીચે દબાઈ ?
રેરે તે ઘા અધિક મુજને મૃત્યુથી કાંઇ લાગ્યો !
એ અંગારો મુજ જિગરના મૂળને ખાઇ જાતો !

કેવો પાટો મલમ લઇને બાંધવા હું ગયો 'તો !
તે જોઇને જખમી નયને ધોધ કેવો વહ્યો 'તો !
એ અશ્રુ એ જખમ, મુખ એ, નેત્ર એ, અંગ એ એ
બોલી ઉઠ્યાં પરવશ થતાં હોય સૌ જેમ હેતે:—

" વ્હાલા ! વ્હાલા ! નવ કરીશ રે ! કાંઇ મ્હારી દયા તું !
દયા સ્હેનારૂં નવ સહી શકે દર્દ ત્હારી દયાનું !
" ઘા દે બીજો ! અગર મરજી હોય તેવું કરી લે !
" ત્હારૂં તેનો જરૂર જ, સખે ! પૂર્ણ માલીક તું છે."

ત્યારે કેવાં હૃદય ધડક્યાં સાથસાથે દબાઇ !
વ્યાધિ તેની, મુજ જિગરની પૂર્ણ કેવી ભૂલાઇ !
ઘા રૂઝાયો, સમય બહુ એ ક્રૂર ઘાને થયો છે,
ત્‍હોયે તેનું સ્મરણ કરતાં નેત્ર ભીનાં વહે છે !

હા ! પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે !
પાપી તેમાં ડૂબકી દઇને પુન્યશાળી થયું છે !
એ હો ! કેવું સ્મરણ મધુરૂં પાપનું આ ધરે છે !
માફી પામ્યું કુદરત કને એમ માની ગળે છે !

રાજ્યોથી કે જુલમ વતી કે દંડથી ના બને જે
તે પસ્તાવો સહજ વહતાં ક્રય શોધી શકે છે !
હું પસ્તાયો, પ્રભુ ! પ્રણુયી એ માફી આપી મને છે,
હું પસ્તાયો, મુજ હૃદયની પૂર્ણ માફી મળી છે.

૭-૬-૯૬.

मृत पुत्री लालांनी छबी दृष्टिथी खेसवतां.

લાલાં ! જોયું તુજ મુખ બહુ આજ વ્હાલી છબીમાં,
વર્ષો વીત્યાં, છબી પણ હવે છેક ભૂંસાઈ લાલાં !
ત્હારા મ્હોંની તુજ છબી હવે વાત કાંઇ કહે ના,
એ તો લાગે મુજ નયનને અન્યનું ચિત્ર લાલાં !

બાપુ ! ત્હારી મરણુતિથિની આજ યાદ થતાંમાં
હૈયે જાગે સ્ફુટ છબી અને આંખમાં આંસુ આવ્યાં;
છેલ્લે ચુમ્બી તુજ પ્રતિકૃતિ દૂર, લાલાં ! કરૂં છું,
ભૂલી જાવું દુઃખ ઉચિત છે કાલથી જે ભૂલાયું.

ના લેણું તો ઘિટત નહિ તે વ્યર્થ શી ઉઘરાણી ?
લાલાં ! શાને દુઃખની કરવી વ્યર્થ વીતેલ કહાણી ?
લાલાં ! અર્પી પ્રભુપદ કને પુષ્પની જે કલી મેં
તેને માટે મુજ નયનમાં આંસુંડું હોય શાને ?

રોયો છું હું, જિગર નબળું યોગ્યતા બ્હાર રોયું,
તુ જાણે તો દુઃખ પણ તને થાય એવું રડયો છું;

એ રોવું, એ સ્મરણ કરવું યોગ્ય સંસારમાં ના,
રોવાથી કૈં વધુ જરૂરનાં કાર્ય છે સાધવાનાં.

લાલાં ! તું તો રૂદન હસવું સર્વ ભૂલી ગઇ છે,
વા આ મ્હારૂં સુખ દુઃખ મોહ માની હસે છે;
એ શાન્તિનું સ્મરણ કરતાં યોગ્ય છે શાન્ત રહેવું,
ત્હારા જેવું જીવન જીવતાં ગાળવું યોગ્ય, બાપુ !

કો વિક્ષેપે મુજ નયન આ ત્હોયે ભીંજાય જ્યારે,
લાલાં ! ત્હારૂં મુખ ફરી ફરી આવશે યાદ ત્યારે;
આંસુડાંએ ખરી પણ જશે પ્રેમ વૈરાગ્યનાં બે,
વ્હાલી લાલાં ! કયમ મળી શકે જ્ઞાન શાન્તિ પરાણે ?

૮-૬-૯૬

विना कै पाप पस्ताबु.

વિના કૈં પાપ પસ્તાવું નસીબે આ લખાયું છે !
ફરી પસ્તાઇ એ ફન્દે ફસાવાનું લખાયું છે !

તહીં છે ઇશ્કની મેનાં, જિગર મ્હારૂં પડ્યું તેમાં;
પરન્તુ પાંખ એ તેની નસીબે દૂર છે ઠેલી !

અહીં છે ઇશ્કનું પિંજર પુરાઇ પાંખ છે જેમાં,
હવાલે તે તણે ગાળી રહીને ઝિન્દગી જેમાં.

નવી, નીલી, અને કૂંળી ઉગી તે પાંખ ઉડે છે,
અને એ પાંખને જોરે જરા પિંજર તૂટેલું છે.

ન તૂટે એ ! ન ઉડે આ ! અરે ! છોડે પછાડા ના !
ગળે બાઝી રહ્યું પિંજર ! દિલે બાઝી રહી મેનાં !'

'ભલે તું ગીત ગા મેનાં ! ભલે તું રોહી રહે મેનાં !'
વિના કૈં પાપ પસ્તાવો, કહું હું બોલ શો એવા ?

અરેરે ! કેદખાનામાં મને આ ઇશ્ક સૂઝ્યો કયાં ?
ખુદાએ નૂર બતલાવી દિલે ચિનગી લગાડી કાં ?

ન જોયું કૈં અગાડીનું ! ગયો ભૂલી પછાડીનું !
અને ગાફેલીએ જોયું વિના કૈં પાપ પસ્તાવું !

૬-૬-૯૬

त्याग.

હું જાઉં છું ! હું જાઉં છું ! ત્યાં આવશો કોઈ નહીં !
સો સો દિવાલો બાંધતાં ત્યાં ફાવશો કોઇ નહીં !

ના આંસુથી, ના જુલ્મથી, ના વસ્લથી, ના બન્ધથી,
દિલ જે ઉઠયું રોકાય ના ! એ વાત છોડો કદના !

સૌ ખુશ રહો જેમાં ખુશી ! હું જ્યાં ખુશી તે હું કરૂં !
'શું એ હતું ? શું આ થયું ?' એ પૂછશો એ કોઇ નહીં !

કૈં છે ખુશી ! કૈં છે નહીં ! દિલ જાણતું જે છે તે છે !
જ્યાં જ્યાં ઠરી દિલની ખુશી ત્યા ત્યાં ખુશી દિલ છે નકી !

પેદા કર્યો 'તો ઇશ્ક ત્યાં ના કોઇને પૂછયું હતું !
એ ભૂસવા જો છે ખુશી તો પૂછવું એ કૈં નથી !

છે ઇશ્ક જોયા ખૂબ તો જોવું હવે જે ના દીઠું,
કિસ્મત બતાવે ખેલ તે આનન્દથી જોવા સહી !

આ ચશ્મ ખુરજે છે ચઢ્યું આલમ બધી નિહાળવા,
તે ચશ્મ પર પાટો તમે વીંટી હવે અકશો નહીં

મ્હારી કબર બાંધી અહીં ત્યાં કોઇને સુવાડજો !
હું જ્યાં દટાઉં ત્યાં ફુલોને વેરશો કો નહીં !

છે શું ફુલો, શુ ઇશ્ક ને શુ સૌ તમે જાનારને ?
આ માછલું દરિયાતણું તે ઉર્મિઓ ગણતું નહીં !

મુજ ઉર્મિએ તમ વારિધિ ! તમ વારિધિ મુજ ઉર્મિ છે!
જે હિકમતે આ છે બન્યું તે જાણશે કોઇ નહીં !

શું પુછવું ! શું બોલવું ! ખુશ છો અને રહેજો ખુશી!
વ્યર્થ આંસુ ખેરશો તો લૂછશે કોઈ નહીં !

૧૦-૬-૯૬.

चाहीश बेयने हुं.

તુંને ન ચાહું, ન બન્યું કદી એ,
તેને ન ચાહું, ન બને કદી એ;
ચાહું છું તો ચાહીશ બેયને હું,
ચાહું નહીં તો નવ કોઇને હું.

આ પુષ્પ છે, આ નદી છે, ઝરા છે,
આ પક્ષીઓ સૌ નભમાં ઉડે છે;

તેમાં વહે છે સરખો અનિલ,
અર્પે પરાગે સહુને સમાન.

ના એકને ને કયમ એકને તે
અર્પી શકે જે રજ તે ગ્રહે છે?
અર્પે સમાન નહિતો ન અર્પે.
અર્પે નહીં તે ગ્રહશે નહીં એ.

ક્યાં ચાહવું તે દિલ માત્ર જાણે,
તેમાં ન કાંઇ બનતું પરાણે;
ત્યાં બુદ્ધિના જોરની કૈં ન કારી,
બુદ્ધિ તણો માર્ગ જૂદો જ કાંઈ.

આ ન્યાય, આ યોગ્ય, ન પ્રેમ જાણે,
પૂરે વહેવા પડી ટેવ તેને;
ચાહું તને હું વહી તેજ પૂરે.
તેને હું ચાહું, વહી તેજ પૂરે.

તે પૂર તે પ્રેમ જ માનજે તું,
તે ખાળતાં પ્રેમ જ ખાળશે તું;
તેને ન ચાહું, તુજને ન ચાહું,
તે ખાળતાં તે પરિણામ મ્હારૂં.

જો ખાળખશે એ દિલનો તું માર્ગ
છુટી રહેશે પછી બુદ્ધિ માત્ર;
બુદ્ધિ ગણે છે સહુને સમાન,
ત્યાં કોઈની ઉપર કૈં ન વ્હાલ.

એ ચાણમાં તું મુજને જવા દે,
એ ચાણ મ્હારે અથવા થવા દે;
ચાહું નહીં તો નવ કોઇને હું,
ચાહું છું તો ચાહીશ એયને હું.

૧૨-૬-૯૬.

ત્યાગમાં કંટક.

બાળી પહાડો સહુ ખાક કીધા!
તે ખાક ચોળી જ શરીરમાં આ
વિકરાલ દાવા મુજ ત્યાગધૂણી!
તેણે બચાવ્યું નવ કોઇ પ્રાણી!

હાહા! તહીં કંટક આ કહીંથી?
નીલો રહ્યો છે દ્રવતે જલેથી?

ના અગ્નિમાં એ મુજ દિલ દાઝે?
ભોંકાય તેમાં કયમ કુંમળો એ?

મેઘધ્વનિમાં કંઇ વજ્રપાત,
ઉરે ન તેની ગણી કૈં વિસાત!
તે ઉર આ કાયર કેમ થાય?
કાંટો અડયે પિગળી કેમ જાય?

મ્હારી સમાધિ ડગી જાય છે કૈં!
તલ્લીન કાંટા મહીં થાય છે કૈં!

આ યોગ મ્હારો કયમ મ્હાત થાય ?
ખેંચાણમાં કાં વહતો જણાય ?

યોગી ઉરે કંટક આ હશે શું ?
આ રાગ ત્યાગી ઉરમાં રહ્યો શું ?
બુદ્ધિ મહીં આ દિલનો ઝરો શું ?
પાષાણમાં રોપ ઉગ્યો હશે શું ?

ખેંચાણ યાચે નબળાઇ કાંઈ,
અશ્રુ વહે છે કયમ નેત્ર માંહી ?
કાંટો ગળીને મૃદુતા ધરે છે !
ચિત્તે સ્મૃતિવાદળ કૈં ચડે છે ;

વ્હાલી હતી ને ફરી થાય વ્હાલી !
તે અશ્રુની આપતી કાંઇ યાદી !
આ ત્યાજ્ય લાગે મુજ ત્યાગ શાને ?
ના ત્યાજ્ય તે રાગ મને દિસે છે !

ભોળું ન થા, ઉર ! હવે ફરીને,
માન્યું વૃથા તે નકી સૌ વૃથા છે;
કાંટોય બાળી કર ભસ્મ તેને,
તે ભસ્મ ચોળી, અવધૂત ! લેને.

૧૩-૬-૯૯

:::

भरत.

ભરત ઉમ્મરે પ્હોંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને,
વનમાં ગંદકીતીરે આશ્રમ બાંધીને રહ્યા

ઓંકારના રટનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી ભજે પરિબ્રહ્મ રાજા;
આહાર કન્દફલનો કરતો સદા એ,
એકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં સુખથી વસે છે

હૈયું સદા સહુ પરે સમતા ધરે છે,
જેના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
એ યોગતેજ તરૂમાં ચળકી રહ્યું છે,
તિર્યંચ ત્યાં અધિક હર્ષે મહીં ફરે છે

જટા પીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
દિસે છે તે મ્હોટી મધુર ફુલના પુંજ સરખી;
સમાધિવેલાએ જલશિકરથી સિકત બનતી,
અને એ મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી

વિભૂતિના સ્પર્શે સુરખ દિસતાં આર્દ્ર વિપુલ
રહે ઘેરાયલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
મટી તેના તેજે કુદરત તણી સૌ વિષમતા,
સુખે નેત્રો જોતાં સતત ગતિની બ્રહ્મરચના.

રે સંસારી! નિમિષભર તું ફેંકજે દૃષ્ટિ આંહીં,
આ દૃષ્ટિનું અનુકરણ કે રાખ સંસાર માંહીં;

ભોળા ! ત્હારી ધડમથલમાં શાન્ત થા શાન્ત થા કેં,
સ્થિતિન તું ઉપર ચડી જો ત્યાગની દૃષ્ટિ આંહીં.

આ ત્યાગીના નયન ફરીથી જોઈલે એક વાર,
શું તેમાં ના સતત વહતી પ્રેમની એક ધાર ?
હા ! તૈયારી સહુ અરપવા ત્યાગમાં એ નથી શું !
બંજાંનાં કેં દુઃખથી ગળી એ નેત્ર જાશે નહીં શું ?

તપસ્વીના આ તપમાં રહો છે
મહા દયાની અતિ તીવ્ર રેખા;
ફુલો, લતા ને તરૂ, મેઘ માંહીં;
આનન્દ પીતાં નયનો સદા છે.

પ્રભાતકાલે નભની સુનેરી,
સન્ધ્યા સમેની સરની લહેરી,
વાયુ તણા શીતલ ગન્ધથી એ
આભાર હયું રૂષિનું દ્રવે છે

સન્ધ્યાકાલે પ્રભાતે એ તપસ્વી નદીએ જતો,
સ્નાનાદિ ત્યાં કરી નિત્યે ટેલતો વનમાં હતો

નદી વહે છે ગિરિથી રમન્તી,
ફુલે તણાં ગીત હજાર ગાતી;
ગાયત્રીનો મંત્ર જપે નદીમાં
ઉભો રહીને ઋષિ એક દી ત્યાં.

ત્યાં ઘુઘુઘુ ગિરિ નભ મહીં ગાજતો નાદ આવે,
મોજાં તેના પ્રતિધ્વનિ તણાં ભેખડે આથડે છે;

વીર કમ્પ્યું, ડગમગી ગયાં શૃંગ અદ્રિ તણાં, ને
ત્રાસે ન્હાસે વનચર બધાં, કોઇ ધ્રુજી પડે છે.

સિંહધ્વનિથી જય ગર્જનાથી
ડરી મૃગો કૈં ઋષિ પાસ આવે;
ફલંગ મારી ઝરણું કૂદે છે,
તપસ્વી તે ચિત્ર ઉભો જુવે છે.

ત્યાં એક બાલ મૃગ કો હજુ જે અશક્ત
કૂદી જતાં ઝરણ તે જલમાં પડ્યું, ને
એ પૂરમાં તડફડી ઘસડાતું જોઇ
લાગ્યું ઋષિહૃદય એ અનુકમ્પવાને,
ઉપયોગી થવા પ્રેરે તપસ્વી દિલને દયા,
પડે છે વારિમાં તેથી યોગી તે મૃગ ઝાલવા.

બલ કર મહીં આવ્યું પૂરને વીંઝવાને,
ગરીબ મૃગ બચાવા કાંઇ ચિન્ના દિલે છે
ઋષિ પદ ગ્રહી તેનો ખેંચીને બ્હાર લાવ્યો,
હરણિ ઉગરવાથી કાંઈ આરામ આવ્યો

જરા મીંચાયેલા નયન મૃગનાં સુન્દર દિસે,
અને તેના ભાવો ઋષિ તરફ કેવા મૃદુ દિસે,
ઋષિનું હૈયું આ નિરખી શકતું 'તું રસિકતા,
થતું જોઇ ઘેલુ કુદરત તણી આ મધુરતા.

પંપાળ્યું, પાણી પાયું, ને આશ્રમે ઉચકી ગયો;
તૃણાદિ ત્યાં દઇ તેને કૂદતું ઋષિએ કર્યું.

રમે છે, કૂદે છે, ઋષિચરણ ચાટે જીભ વડે,
અને એ યોગીની મૃગ પર અમીની નજર છે;
ઉગી તેને શિરે ચળકતી રૂપાળી શીંગડીઓ,
ઋષિની પીઠે એ કરતી ચળ ન્હાની કુમળીઓ.

ઋષિની છાયા શું ફરતું દિનરાત્રિ ઋષિ કને,
પિતા માતા બન્ધુ સહુ મૃગ ઋષિને સમજતું;
ઋષિ તેને દેતો કુમળું તણુ ને પર્ણ કુમળાં,
અને બાંધે માલા કુસુમકલીની ડોક ઉપરે.

સ્નાનાદિ ક્રિયા કરીને ઋષિ એ
આશિષ દેતો મૃગબાલને, ને
"તું જીવતું રહે," વદતો દયાલુ,
ચુમ્બી લઈને હસતો દયાલુ.

આભાર ભૂલી મૃગ ના ગયું'તું,
જોતાં ઋષિને દિલ રીઝતું'તું;
કે ગેલથી તે ઋષિને હસાવે,
ને એ મહાત્મા દિલને હસાવે.

દૂરે જાતાં મૃગ વન મહીં યોગી બેચેન થાતો,
ખોવાતું તો શ્રમ લઇ વને શોધવા દૂર જાતો;
પીઠે તેને ઉચકી વળતો આશ્રમે હર્ષભેર,
સુખી તેને નિરખી વહતાં નેત્ર આનન્દરેલ.

અહોહો ! અલ્પ જીવોના પ્રેમમાં બલ છે બહુ !
ખેંચાતાં પ્રેમથી તે સૌ ખેંચી પ્રેમ વતી શકે.

યોગી ચાલ્યો જપ તપ ભૂલી પ્રેમખેંચાણ માંહીં,
આવ્યો ને તે અટકી ન શકે આટલે દૂર આવી.
ધક્કો દેતાં હૃદય પિગળે આર્દ્રતાને, અરેરે !
ખેંચે તેને હૃદય કુમળું કોણ ઠેલી શકે છે ?

ભીનાં નેત્રે ઋષિ ધીમે ક્યારે ક્યારે કહી જતો,
" દૂર થા ! દૂર હુંથી થા ! રે વ્હાલા મૃગબાલ તું "

ખેંચે છે તે પ્રણયી દિલને ઠેલવું, હાય ! શાને ?
ધક્કો દેવા મૃદુ હૃદયને, યોગી ! તું કેમ ઇચ્છે ?
તારા આવા નિયમ સઘળા શુષ્ક લાગે મને તો,
મીઠી વૃત્તિ કુદરતી અરે ! બાળવા ઇચ્છતો કાં ?

વ્હાલું છે તો કયમ દૂર કરે ? નેત્રમાં કેમ અશ્રુ ?
ધક્કો દેતાં પ્રણયી દિલને શ્રેય હું તો ન માનું;
આવાને શું તુજ હૃદયને ચાહતાં પાપ થાય ?
સ્વાર્થી તું છે પણ પ્રણયથી કાંઈ ત્હારૂં ન જાય.

સાક્ષી પૂરે તુજ જિગર જો આંસુથી વાતને આ,
તેની સામે કઠિન બની ને થાય છે આગ્રહી કાં ?
પીવા તેને હૃદય ઝરણું ટેવ છે તેં જ પાડી,
બીજે ક્યાં તે જનહૃદયની પામશે લ્હાણ આવી?

એતો ત્હારાં સમિધકુલને સ્પર્શતાં એ ડરે છે !
તું ખીજે તો મૃદુ મૃદુ થઇ ગેલ કેવાં કરે છે !
તું રીઝે તો તુજ તરફ એ હોંશથી દોડી આવે !
એ નેત્રો શાં તુજ જિગરથી વાત છાની કરે છે !

કિન્તુ, યોગી ! તુજ ફરજ તું કાંઇ જૂદી જ માને !
આ પ્રીતિ કૈં તુજ હૃદયને માર્ગ જૂદો બતાવે !
હું સંસારી નવ કહી શકું યોગ્ય આ, વા નહીં આ,
ત્હોયે આવી તુજ મગજની શુષ્ક રીતિ રૂચે ના.

રાગ ને ત્યાગની વચ્ચે હૈયું એ ઝુલતું હતું,
એક દી યોગી ઉરે આ ઉન્દારો નિકળે કંઈ:—

" કંઈ દુઃખે છે ! દુખતો જણાય છે !
" કહીં દુઃખે શું ? પણ ના કળાય તે !
" મને રૂચે આ મૃગ છોડવું નહીં !
" કહીંય આસકત થવું રૂચે નહીં !

" બ્રહ્માંડ આખું નિજ માનનાર જે
" બને ન વ્યકિત કદિ પાળનાર તે;
" ન ન્યૂન કોઇ નવ કો વિશેષ વા,
" ન દૃષ્ટિએ ઉર્મિં ચડે પડે ન વા.

" ન ઓટ તેને ભરતી નહીં હશે,
" તળાવ જેવો અદધિ રહે ભલે;
" દયા ભલે કૈં ઉપયોગની થતી,
" દયાથી અસકત થવું ઘટે નહીં,

" બચાવ્યું મેં ભલે તેને, હવે છો કૂદતું ફરે,
" પડે જો સિંહપંજે તો નિર્માયું તે ભલે બને.

" ચાલે સૌ પર જેમ ચક્ર ફરતું નિર્માણનું સૃષ્ટિએ,
" તેવું તે મૃગ ઉપરે સુખથી છો એ ચક્ર ચાલે હવે;

" રોકાશે મુજથી નહીં, કયમ પછી ચિન્તા નકામી ધરૂં ?
" જે મ્હારૂં, જગનું અને સહુ તણું તે છો બને તે ત્હણું.

" ક્રૂર સુખથી હવે તું શોધીને કોઇ ટોળું,
" ફરી કદિ પણ મ્હારા આશ્રમે આવવું ના;

" જપતપ કરનારો પાળશે આ તને ના,
" અરર ! પણ સુખે તું છોડશે કેમ સનેહ ?"

ઋષિ ! ત્હારી સ્થિતિ જોઇ આવે છે મુજને દયા;
આવશે વ્હાલથી તેને પંપાળીશ હવે ન શું ?

નેત્રો રમે આ તુજ વાદળીથી,
ક્રીડા ગમે છે કંઇ માછલીની;
સન્ધ્યાસમે કૈં વધુ હર્ષ આવે,
તો કેમ ત્હારૂં મૃગલું ત્યજે છે ?

રમાડ તેને પણ લુબ્ધ ના થજે,
ઋષિ ! ન એ શું તુજથી બની શકે ?
દયા વધુ છો ઉપયોગની થતી,
દયા બતાવે હજુ ઉચ્ચ માર્ગ કૈં"

પડે જો સિંહપંજે તો નિર્માયું તે ભલે બને;
રડજે તું નહીં ત્યારે, કિન્તુ હાલ રમાડજે.

છોડી દેવા રસ મધુર સૌ સાધ્ય લાગે તને જો,
તો ના શાને પ્રણયી બનતાં સાચવે ત્યાગ ત્હારો ?
હું સંસારી મુજ હૃદય આ ખોલતાં હર્ષ પામું,
તું યોગીને તુજ હૃદયને બાળવું યોગ્ય લાગ્યું !

દુઃખ અનુભવનારો કિન્તુ આંસુય પાડે,
જરૂર સ્થિર નહીં તે કમ્પતો તાર આપે,
રૂદન સ્થિર નહિ ત્યજાતું હાસ્યના ત્યાગ પ્હેલાં,
કટુ નકી કટુ લાગે સ્વાદનું ભાન થાતાં.

બને તે કેમ કોઇથી ચાહવું ને ન ચાહવું ?
બને તો તું ભલે તેને છોડી દેજે રમાડવું !

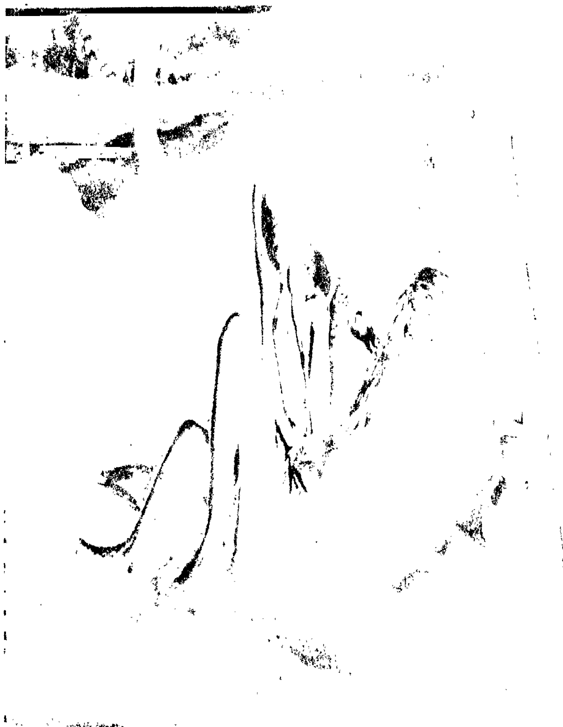

વહ્યા કૈ દહાડા ને મૃગ પ્રિય હજુ છે ઋષિદિલે,
વહેશે કૈ દહાડા, મૃગ પ્રિય રહેશે ઋષિદિલે;
અહાહ! ! બન્ધાયો જગત ત્યજનારો મૃગ મહીં.
અરે ! છૂટયો ફાંસો સમજણ છતાં એ કદિ નહી !

ધીમે ધીમે શરીર પર એ મૃત્યુના હસ્ત લાગ્યા,
કિન્તુ ઓછી નવ થઇ અરે ! બન્ધની કાંઇ પીડા;
પમ્પાળે છે શિથિલ કરથી યોગી તેનું કુરંગ,
નિત્યે નિત્યે વધુ વધુ હજુ યોગમાં થાય ભંગ.

જટાથી ટેકવી માથું સૂતો છે ઋષિ એકદી,
મૃત્યુથી તૂટતી નાડી જોરથી ધબકી સ્હી.

પાસે ઉભું છે દુખિયું કુરંગ,
શું થાય છે તે સમજ્યું હતું તે;
ચાટે ઋષિના કર ને કપાલ,
ને નેત્ર નેત્રે મળી દઇ રોતાં.

જટાથી ટેકવી માથું સૂતો છે ઋષિ એક દી,
મૃત્યુથી તૂટતી નાડી જોરથી ધબકી રહી.

ભીના હતા ગાલ ઋષિ તણા એ,
અશ્રુ હતું એક તહીં રહેલું;
બોલ્યો ઋષિ, "રે! મુજ બાલ બાપુ!
" આ આશ્રમે હા કયમ જીવશે તું ?

" તું એકલાની સ્થિતિ શું ? અરેરે!
" ટોળું હવે શોધીશ ક્યાં નવું તું ?
" રે ! શું થશે મૃત્યુ અકાલ ત્હારૂં ?"
પંચત્વ પામ્યો વદી અમ યોગી.

કથા એવુ કહે છે કે જન્મશે મૃગ એ ઋષિ!
વાંછના જે રહી તે તે પૂરી સો કરવી પડે.

૧૬--૬--૯૬

पक्वता.

અહોહો ! તે કલી કાચી કાલ ના ઉઘડી હતી,
પકવતા ના હતી ત્યારે સુગન્ધીય હતી નહીં.

હતી ના મધમાખી ત્યાં, હતા ના ભૃંગ ગુંજતા,
સુખાસ્વાદી કલા મીઠી મુખાગ્રે હતી ન ૫.

ખીલેલી છે, મહેકે છે આજતો પાંખડી બધી;
હીંચતી વાયુલ્હેરીથી ભૃંગને રીઝવી રહી.

ચૂપ છે ઝુલતી ત્હે યે મીઠું ગાયન ગાય છે !
આહા ! લાવણ્ય તેનું આ કરે છે વશ આંખને.

મોહની શી કલા મીઠી અહે છે પકવ ચારુતા,
વળી એ કાન્તિના ભોક્તા હોય છે સજ્જ સર્વદા.

કિન્તુ રે ! વિકસે છે એ હજુ તો એક પાંખડી,
ત્યાં તો રે ! કરમાવાનું થાય છે શરૂ આજથી !

આજે જે પાંખમાં પેસી ચુસે છે મધ ભૃંગ તે,
ફિક્કી પીળી થઇ કાલે સુવાસિન નહીં હશે !

સ્પર્શતાં પકવતાને કૈં, રેરે ! ધ્વંસ શરૂ થતો,
અને ના પકવ ત્યાં સુધી ના ના સ્વાદ મળે કશો.

૨૦-૬-૯૬

ઋણ.

બ્રહ્માંડ આતો ગૃહ તાતનું છે,
આધાર સૌને સહુનો રહ્યો જ્યાં;
લે છે સહુ કૈ સહુને દઇ કૈં,
આભાર સૌનો સહુ ઉપરે છે.

ના રાખાતું કો ઋણનો હિસાબ,
આભાર માની નવ કો રડે ત્યાં;
આનન્દમા સૌ દઇને રહે છે,
આનન્દમાં સૌ લઇને રહે છે.

ગોળા ફરે એક જ તત્ત્વના સૌ,
ખેંચાઇ એ એક જ તત્ત્વનાથી;

અર્પે ગ્રહે છે સહુ એજ તત્ત્વ,
જે સર્વનું તે સહુને મળે છે

આ વાદળીમાં વીજળી રમે છે,
આ સિન્ધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
જૂદા થઈને સહુ એક થાય,
જે જેનું તે ત્યાં જઈને સમાય.

રે ! માનવીનું પણ એજ તત્ત્વ,
હું તું મહીં એકજ રક્ત ચાલે;
તો કાં ન અર્પું મુજ શીર્ષ તુંને ?
અર્પું કદી તો ઋણ થાય શાનું ?

માગે ન લોહી મુજ કાં સુખે તું ?
શાને ડરે છે કંઈ માગતો તું ?
ત્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ મારૂં ?
મ્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ તારૂં ?

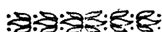
આ વાત શાને જગમાં કરૂં છું ?
સંસારમાં વૈરજ નિરખું છું !
બ્રહ્માંડ આ એક જ ભ્રાતૃભાવ,
જન્મ્યો કહીંથી કટુ ભેદ ભાવ ?

તે ભેદનો આ ઋણ, એક અંશ,
આભાર તેમાં કરતો પ્રવેશ,
વિદ્વેષ, નવ ભેદ, ઋણ ઉપકાર,
એ કેમ ઊગ્યાં વિણ બીજ ઝાડ ?

હું થી બને જો કદિ કાંઇ ત્હારૂં
તો માનજે ના ઋણમાં તને તું;
માગીશ હું એ કદિ જોઇશે તો,
તું આપજે, હું સુખથી લઇશ.

આભાર ભૂલે બહુ લોક આંહીં,
પીડા ન તેની કદિ થાય કાંઇ;
આભારનાં અશ્રુ નિહાળી કિન્તુ
ખેર્યાં, અરે ! મેં બહુ વાર આંસુ.

૨૧-૬-૯૬

મૃત પૂત્રી લાલાંની છબી દૃષ્ટિથી દૂર કરી.

લાલાંની એ છબી સમયથી છેક ભૂસાંઇ જાતાં
દૃષ્ટિ બ્હારે રૂદન કરતાં મૂકવા યોગ્ય લાગી;
ક્યાં મૂકું તે સમજણ પડી કાંઈ એ ના ઘડી તો !
શું એ માટે મુજ ગૃહ મહીં સ્થાન એકે રહ્યું ના ?

એ યાચે છે મુજ કર કને સ્થાનની યોગ્યતાને,
આંહીં ? ત્યાં ? ક્યાં ? સમજણ પડે કાંઇ એ ના અરેરે
"બાલુ !" એવો મુજ મુખ થકી નિકળ્યો શબ્દ અન્તે,
"બાલુ" આવ્યો મુખ હસવનો, જોઇ તેને રહ્યો હું.

બાલુ ! દે આ પ્રિય છબી જઇ દેવીના હસ્ત માંહીં,"
એ બોલ્યો હું છબી થઇ ગઇ દૃષ્ટિથી દૂર ક્યાંએ;

દોડી જાતા તડતડ થતા બાલુના પાદ સુણ્યા,
થોડી વેળા ગત થઈ અને શાન્ત પાછું થયું સૌ.

થોડી વેળા ગત થઈ વળી બાલુને સાંભળ્યો મેં,
"બાપુ" એવું કહી મુજ કને દોડતો આવી ઉભો;
"ચિઠ્ઠી છે આ," કહી ઝટ ગયો દોડતો બ્હાર એતો,
શું જાણે એ અમ હૃદયની વાત શું આ હશે તે ?

ચિઠ્ઠી વાંચી, અરર દુઃખ કૈં વ્હાલીને છે થયેલું,
એ જાણે કે મુજ હૃદયમાં કાંઇ વૈરાગ્ય આવ્યો !
ઝાંખી ઝાંખી છબી પર ન કૈં જોઈ શકા તે,
તે દૃષ્ટિએ જિગર ગળતાં પૂર્ણ સૌન્દર્ય દીઠું.

" વ્હાલા ! વ્હાલા ! તુજ પ્રિય છબી કેમ સોંપી મને તેં ?
" શું કૈં આંસુ તુજ નયનમાં ત્યાગતાં તે ન આવ્યાં ?
" એવું છે તો કયમ નહીં હવે ત્યાગશે સર્વ વ્હાલાં ?
" વેળા જાતાં કફની લઈને ચાલશે કાં ન ? વ્હાલાં ?

" એવું હોતો કફની મુજને આપજે એક, વ્હાલા !"
" મ્હારે માટે જરૂર દિલમાં રાખજે સ્થાન, વ્હાલા !"
ચિઠ્ઠી વાંચી, પલળી જરી તે આંખનાં આંસુડાંથી,
વાંચી વાંચી, ફરી ફરી અને કાંઈ બોલી જવાયું.

" ઓ વ્હાલી ! ઓ હૃદયઝરણી ! કેમ ત્યાગુ તને હું ?
" લાલાંને એ કદિ પણ હજુ વિસરી ના શકયો છું;
" વ્હાલી ! તું તો મુજ હૃદયનો ત્યાગ સંન્યાસ સર્વે,
" તું પુજા, તું પ્રભુ મુજ, પછી શોધવું કાંઇ ના છે."

બેંચાઇ કે મુજ પ્રિય કને બોલતો એ ગયો હું,
દીઠી તેને છબી નિરખીને આંસુડાં ખેરતી મેં !
નેત્રે નેત્રો મળી જરી જતાં શોક તેનો ભૂંસાયો,
ઉઠી બાઝી " પિયુ ! પિયુ !" લવી છાતીમાં તે સમાઇ.

૨૩-૯-૯૬

હું બાવરો.

આ આતશે તાપે તપેલો હું બળેલો બાવરો !
ઝાંખી થયેલી નૂરની તે નૂરનો હું બાવરો !

એ નૂર ના આફતાબ કે, એ નૂર ના હા ! વીજળી !
એ કોણ ? શું ? કે એ નહીં ! હું હોય તેનો બાવરો !

એ ગુલ હતું અંગારનું ! હું કૂદડી તેની બન્યો ?
ચોટયો, ગળ્યો, દાઝી ગયો ! હું હોય તેનો બાવરો !

હાય ! હાય ! હાહા ! સ્વપ્નમાં એ જાગતાં એ નીંદમાં,
તેને ન હું તો કયાંય ! હોયે હું જ તેનો બાવરો !

અક્કલ કહે છે છોડવા, હૈયું કહે, "તે ના બને;"
અક્કલ ગુમાવી ! દિલ બાળ્યું ! ઇશ્કનો હું બાવરો !

" એ ઝેર દેખે છે છતાં કાં માન કોને મીઠડું ?"
" એ પૂછશો કોઇ નહીં ! ઉત્તર ન આપે બાવરો !

આશક તણી નઝરે ભરી ખૂબસૂરતી જે છે સદા,
તે કોઇ માશુકને મુખે છે ? એજ પૂછે બાવરો !

દુનિયા કહે કે એ ભલે ! અક્કલ કહે અંગાર છો !
મ્હારી નિગાહે પુષ્પ તો હું પુષ્પ માનું બાવરો !

મેં પૂતળી કૈં છે ઘડી દિલમાં હજારો હોંશથી,
એ પૂતળી જેને ગણી તેનો થયો હું બાવરો !

એ પૂતળીના જાદુને કો જાણનારૂં જાણશે !
આમી નઝર આવે નહીં ! એ દેખનારો બાવરો !

" હા હાય હાહા ! હાય હાહા !" એ પુકારૂં હું ભલે !
એમાં મને માની મજા તો એ મજા લે બાવરો !

કે પૂછનારો બાવરો ! કૈં બોલનારો બાવરો !
આ ' હાય ' પુકારી રહ્યો તે બાવરો, હું બાવરો !

૨૩-૬-૯૬

एक इच्छा.

પડ્યા જખમ સો સહ્યા, સહીશ હું હજુ એ બહુ,
ગણ્યા નવ કદિ, ગણું નવ કદિ, પડે છો હજુ;
અપાર પડશે અને જિગર હાય ! આણું થયું,
કઠિન ન બનો છતાં હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

પડી વીજળી તે પડી સુખથી છો, બળું છું સુખે,
અનન્ત ભભુકા હલે, બહુ દહો, ગળું છું સુખે;
ન દાદ વશમો કદિ, જિગર બૂમ ના પાડતું,
કઠિન બનજો નહીં હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

અહુચ રસ છે મને હૃદય છે હજુ તો, અહો !
અરે ! હૃદય જો ગયું રસ ગયો પછી તો બધો;
ભલે સુખ રહી સહી જખમ ઠીક ચુરો થતું,
કઠિન ન બનો કદી હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

૨૪-૬-૯૬

एक उदास दिवस.

આકાશે છવરાઈ છે રજ અને વાયુ વહે આંચકે,
ના છે વાદળ, ના રવિ. પડી ગઈ મેલી દિશાઓ બધે;
આ નીલાં ભૂખરાં દિસે તરૂ અને ડોલી રહ્યા સુસ્ત કૈં,
ના છે તાપ પરન્તુ આ જ્વર સમી ઉન્હી હવા લાગતી

ઉડે છે શુક કોઇ તો દુઃખી થતું દેખાય છે ઉડતાં,
પાંખોમાં નવ જોર છે ગણ્યું મળી આજે દિસે ક્યાંય ના,
કાંઇ લક્ષ્ય વિના અરે! ભમી રહ્યું એવું દિસે છે મને,
જ્યાં ખેંચી લઇ જાય છે પવન ત્યાં જાતું બિચારૂં અરે !

હું એ એમજ આજ કં ભમી રહ્યો વાડી, તળાવે વને,
વાંચ્યું. ક્યાંઈ, લખ્યું, સૂતો ભટકું છું, ના ચેન કૈં એ પરે;
ના છે કાંઈ વિચાર, હેતુ નહિ કૈં બ્હેરી બની લાગણી,
ઇચ્છે છે મન આપઘાત કરવા, સૂનું હસે છે વળી.

સ્વપ્નાં મેં કંઇ ગોઠવ્યાં પણ થઇ મૂર્તિ ન એકકે ખડી,
હૈયાનાં કઇ દર્દ જોઇ વળતાં રે ! ઘાચ લાગે નહીં;

આવું કાંઈ લખાય છે, પણ અરે ! બેચેની ત્યાંએ રહી,
રોવાનું મન થાય છે, પણ ખરે આંસુય એકકે નહીં.

૨૬-૬-૯

एक आगियाने.

તુજ પાંખ ચળકે પર્ણના ઝુંડો મહીં ચક્રો રચી,
બ્રહ્માંડને પોષી રહે તે દૃષ્ટિ અહીં એ છે નક્કી;
તુજ ઉદરપોષણમાં તને તુજ રૂપ ઉપયોગી થતું,
તુજ નેત્ર આગળ દીવડો કૈં શ્રમ વિના દેખાડતું.

વળી કોઈ કન્યા પાતળી તુજ તેજ ઉપર મોહતી,
જે ભાલને ચોઢી તને ત્યાં હર્ષથી ચળકાવતી;
વળી કોઇ વિસ્મિત સ્મિતભરી તુજ નેત્ર માત્ર નિહાળતી,
ના સ્પર્શતી એ બીકથી તુજ રજ રખે જાતી ખરી.

અદૃશ્ય ના ધનથી બને ના ધૂમસે મેલું થતું,
તુજ તેજ તે મુજ ઉપવને હું નિત્ય જોવા જાઉં છું;
મમ પ્યારીનાં ફુલડાં અને મુજ વૃક્ષ જ્યારે ઊંઘતા,
તું જાગતો રાત્રિ બધી ત્યારે રમે છે બાગમાં.

તું જાગજે, તું ખેલજે, તું પત્રપત્રે મ્હાલજે,
ચળકાટ ત્હારો એજ પણ તુજ ખૂનની તલવાર છે !
તું કેમ એ માની શકે ! આધાર ત્હારો એજ છે.
એ જાળતું જાણે નહીં, હું જાણું ને રોઉં, અરે !

રે ! પક્ષી દોની દૃષ્ટિએ તું એજ ચળકાટે પડે,
સંતાઈ જાતાં ન્હાસતાં એ કાર્ય વૈરીનું કરે;
દ્યુતિ જે તને જીવાડતી દ્યુતિ તે તને સંહારતી,
જે પોષતુ તે મારતું એવો દિસે ક્રમ કુદરતી.

આ પ્રેમ સંસારી તણો તુજ તેજ જેવો છે નકી,
એ અમૃતે શું ઝેરનાં બિન્દુ ભર્યાં વિધિએ નથી?
અમ એમ જીવિત, એ મૃત્યુ, એજ અશ્રુ ને અમી,
જે પોષતું તે મારતું શું એ નથી ક્રમ કુદરતી ?

૧-૭-૯૬

વીંધાએલા હૃદયને.

વીંધાયું તું, જખમ તીરનો છેક ઊંડા ગયો આ,
ખેંચી લેતાં મરણ નિપજે રકતના સ્રાવથી હા !
ચોંટયું રહેશે અરર ! ભલકું જીવ જાતાં સુધી ત્યાં,
ભોળા દર્દી ! દુઃખદ પણ છે ઈશની એજ ઇચ્છા.

નિરૂદ્વેગી પણ થઇ સહે દંશનુ દર્દ તું જો,
સૂજે સૂજે સુખથી સુખથી ઘેન મીઠાં મહીં તો;
ઓહો ! તોતો તુજ નયનની પાંપણો ના ભીંજાશે,
ત્હારી આવી ખટકતી સહુ વેદના દૂર થાશે.

ત્હારા ઘાનો, તુજ મન અને દર્દનો તું સુકાની,
જ્યાં ખેંચે ત્યાં સુખદુઃખ તણાં નાવડાં જાય ચાલી;

તો જ્યાં સુધી ઉદય રવિની કોર સિન્ધુ ન્હવાંડે,
ત્યાં સુધી તું સુખથી સુખથી ઘોરજે ઘોરજે રે !

રેરે ! કિન્તુ જખમ પર જો સીંચશે હિમવારિ
વા ત્હારો આ વ્રણ રીઝવવા આદરે ઔષધી કે;
વ્હાલા ! તોતો મધુતર ભલે મોતની લે પથારી,
એ નિદ્રામાં લઇ થઇ ભલે દર્દ સૌ દે વિસારી.

ગાતાં કોઈ ઝરણતટની ઉપરે સ્વસ્થ સૂતાં
તેં જેજે સૌ હજુ સુધી અહીં ગોઠવ્યાં સ્વપ્ન મીઠાં,
પુષ્પોનાં, કે લલિતકલના, આસવોનાં, રતિનાં,
જા તે સૌથી મધુર ચિર કે સ્વપ્નમાં લીન થવા.

રહેજે. જાજે, અનુકૂલ પડે કાર્ય તે સાધજે તું;
કિન્તુ તેને પ્રણય કથના વ્યર્થના શોધજે તું;
ના વાચાથી પ્રણય કદિ એ સિદ્ધ થાશે, થયો ના,
જે હૈયું ના રૂધિરથી ગળ્યું અશ્રુથી તે ગળે ના.

જેને છાની અનિલલહરી શાન્ત અદૃશ્ય વ્હેતી,
ત્હોયે તેને કલીકુમળીઓ હીંચતી બાથ લેતી;
ના! ત્હારી એ પછી રૂધિરને આંસુડાં સૌ વૃથા છે,
રે પ્રીતતો રસભર જરી દૃષ્ટિથી ઉછળે છે.

ત્હારાં આંસુ ગળી ગળી પડયાં ક્રૂરના પાદમાં સૌ,
ત્હારૂં હૈયું થરથરી કહ્યું ક્રૂરને તેં અરે સૌ;

ઘા માર્યો હા ! જખમી કરીને દૂર ચાલી ગઇ તેં,
તેને માટે, અરર નબળા ! આમ શાને ઝુરે છે.

શોધે છે શું ? તુજ મનગમ્યું શોધતાં લાધશે ના;
ને કૈં તૃપ્તિ તુજ જિગરને અન્યથી તો થશે ના;
ખોવાયું તે જગ પર સહુ મેળવી ના શકે છે,
ખોવાયાનું અવર કદિ ના સ્થાન પૂરી શકે છે.

૪-૮-૯૬

जरी मोडुं.

જૂદી જૂદી શ્રેણી ઉપર જનના સંચિત વહે,
અરે ! પ્રીતી પ્હેલાં મરણ કઇને તો ઝડપી લે;
અને યુક્તાત્મા જે મધુર રસ ચાખી ગત થશે,
પડે તેથી જૂદાં ગરીબ દિલડાં ગ્રન્થિત ન જૈ.
ઘણાં ઇચ્છા સાથે તલપી મરતાં, જન્મ ધરતાં,
અને તૃપ્તિ માટે બહુ સમય જ્યાં ત્યાં ભટકતાં;
કઇ જૂદાં જૂદાં કઠિન દુઃખ ને દર્દ સહતાં,
ઘવાતાં, રૂઆતાં, જખમ સહતાં ને મરી જતાં.

અરે ! કો અદૃષ્ટો પણ વધુ હજુ દારૂણ દિસે.
મળે પ્રેમી ભોળાં પણ મિલન મોડું જરી બને;
' 'પ્રિયે ત્હારૂં હૈયું મુજ હૃદયનું !" " હા ! તુજ ! મખે!"
" હથેલી દે ! વ્હાલી !" નહિ ! અરર ! મ્હારે જવું પડે!"

૯-૮-૯૬

मध्यम दशा.

દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ,
દે તું શીતલ હિમ વા સળગતું દે પાત્ર અંગારનું;
દર્દીને મુજ એ સમાન સુખ ને શાન્તિ નકી આપશે,
આવી આ દુઃખની જ મધ્યમ દશા ના શાન્તિ દે કાંઈ એ.
જે દે તે પ્રિય ! પૂર્ણ દે, અવધિ દે સંકોચ રાખ્યા વિના,
દે તોફાન મને અહો ! પ્રણયનાં વા ક્રોધધિક્કારનાં;
જો એ પ્રેમ હશે અહા ! હૃદય આ તો હંસ ત્હારો થશે,
તારા માનસરોવરે ફરી તરી ઉડી સદા મ્હાલશે.
જો ધિક્કાર હશે, પ્રિયે ભવતુ ! તો વંટોળમાં ઉડીને
જૂઠી આ મુજ આશ સર્વ વિખરી નિચે પડી તૂટશે;
ના વૈરાગ્ય પછી સ્મરે મધુર એ મ્હોં કોઇ કાળે કદી,
જ્યાં સુતો મુજ રાજ્ય ત્યાં કરીશ હું આનન્દની એ સ્થિતિ.
તેને સ્વર્ગ મળ્યું જ જે નરકથી પામી શક્યો મુક્તિ છે,
મૃત્યુ એ પણ અધિ વ્યાધિ દુઃખનો સાચો જ ઇલાજ છે;
દે ધિક્કાર ખરેખરા જિગરથી તો તે દયા હું ગણું,
દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ.

૧૧--૮--૯૧

हजुए मळवुं.

મમ દંશ નહિ બનશે હલકો,
મમ દાહ અરે ! બનશે અમણો;

ઝુઝતો પ્રાણ તો ઉવળી પડશે,
મળવું, મળવું હજુ હોય, સખે !
અધરો મુજ સ્વાદ તને નહિ દે,
જરદી મુજ ઓષ્ઠ પરે દિસશે;
કંઇ લાલી મહીં તુજ સ્નેહ હશે,
મળવું, મળવું હજુ હોય, સખે !

મુજ દર્દ મહીં,
મુજ શોક મહીં,

અહ ! ચેટક એજ મને વળગ્યું,
" હજુએ મળવું ! હજુએ મળવું !
જવ વખ્ત થયો પડવા વિખૂટાં,
કંઇ વર્ષ સુધી ફરી ના મળવા,
ચૂપકીભર આંસુ ભરી તું મળ્યો,
તવ શ્વાસ વહ્યો કંઇ એક હતો,
તુજ ચુમ્બનમાં શરદી ભરતો,
મુજ કાળમાં કંઇ એ કરતો,
બસ એજ હતો નકી સૂચાવતો,
મુજ આ સ્થિતિ ને તુજ એ સ્થિતિ, ઓ !
મળવું, મળવું હજુ હોય, અહો !

તુજ નામ વદે સહુ લોક અહીં,
પણ શ્યામ પડ્યા બહુ ડાઘ તહીં;
દિલ ભાગી બને સુણી એ સઘળે,
ધરણી પર માર્ગ મને ન મળે.

તુજ જાણીતી કો મુજને ન ગણે,
પછી વાત હજાર બૂરી જ કરે;
દિલ એ સુણી કમ્પી ચીરાઇ બળે,
મુજ વ્હાલ થયું કયમ તું ઉપરે !
કયમ આમ જડ્યો દિલમાં તું ! સખે !
જખમો કયમ આમ જડાઈ કરે ?
નવ ભાન તને !
નવ ભાન મને !
કયમ ત્હોય પુકાર કરે દિલ છે ?
" મળવું, મળવું, મરતાંય ! સખે !"
છુપી એ પલમાં તુજ હું થઇ છું,
છુપી એકલી આજ અહીં હું રહું;
તુજ સોગન વ્યર્થ બધાય ગણું,
અરેરે ! પણ જો તુજને હું મળું,
હજુ કેવી રહું ? હજુ કેવી રહું ?
દુઃખી એ કયમ દૂર વિચાર કરૂં ?
મળવું, મળવું, હજુએ મળવું !

૧૨-૮-૯૦

પ્રેમની પ્રતિમા.

અહો ! સાચી પ્રીતિ મધુર સ્વરના મેળ સરખી,
અહોએ નિર્મેલાં હૃદયયુગલોથી નિકળતી;

અહીં જે કમ્પે તે સ્વર જરૂર ત્યાં કમ્પ કરતા,
વહે રોવું રોતાં, હસવું હસતાં એક સરખાં.

જડાઇ પ્હેલાં ને પ્રણયી પછી સૌ જન્મ ધરતાં,
ધરાં તે અંકેકે જરૂર દય બીબાં નિકળતાં;
વળી તત્ત્વો એ સૌ પ્રણયી દિલનાં એક જ નકી,
અહીં ના બન્ધાતી પણ અનુભવાતી ખરી પ્રીતિ.

વહે છે સૌન્દર્યો પ્રતિ નયન પાસે કઇ કઇ,
અરે! ખેંચી કાઢે જિગર પણ કો એકજ નકી;
અહા! તે તો તેની કુદરત તણી મધુરતા,
અને એ આત્માના અમર રસની એકમયતા.

અહો નેત્રો! જોજો પ્રણયી થઇને કોઇ પ્રતિમા
ન જોયું ના જોશો સ્વરૂપ રૂડી એવું જગતમાં;
અરે પ્રેમી! પ્રેમી! વિશદ વધુ તેથી નવ કશું,
સદા કલ્પેલી તે સહુ મધુરતા છે નહીં ન શું?

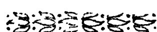
જરા જોતાં જોતાં વિમલ પ્રકટે દીપક તહીં,
ધરે તે શા રંગો તુજ હૃદયના કાચની મહીં?
બન્યું એ તારાનું હૃદય અવની માછલી, અને
હજારો ભાનુના બલથી મુખ તેનું નવ ફરે.

પરન્તુ એ દીપ્તિ તુજ હૃદયની માત્ર પ્રતિભા,
અરે શિલ્પી! એ તો તુજ જિગરની દિવ્ય પ્રતિભા;
ઘડી પૂજે મૂર્ત્તિ તુજ હૃદય તારા હૃદયની,
નવી નિત્યે માની પ્રણયી ભજ તે જિન્દગી સુધી.

અરે ! આવું છે તો પ્રણયી નવ પ્રેમ કયમ ગણું ?
નહીં સાચું કાંઇ પણ પ્રણયીનું કલ્પિત બધું;
કદી પોતાનું એ પ્રણયી કંઇએ ઉત્તમ ગણે,
ન શું એ અન્યાયી કુદરત તણો પાતકી બને ?

અરેરે સંસારી ! તુજ જગત ક્યાં કલ્પિત નથી ?
કર્યાં પ્રેમીનાં તો નયન પ્રભુએ તીક્ષ્ણ સહુથી;
વધુ પ્રેમી જોતાં વધુ વધુ તહીં રૂપ નિરખે,
અને એ મૂર્તિમાં હજુ વધુજ સૌન્દર્ય નકી છે.

૧૪-૯-૯૬.

પ્રેમીની મૂર્તિપૂજા.

કર તું કંઇ એ ! કર તું કંઇ એ !
મધુ તેથી બને વધુ શું કહિએ ?
તુજ કાર્ય સહુ દિલ નિત્ય સ્મરે,
વધુ નિર્મલ શું ઉર પૂજી શકે ?

કંઇ બોલ અને દિલ ઇચ્છતું, કે
કંઇ બોલ તું બોલ સદા જ, પ્રિયે !
તુજ વાણી સદા સુણતો જ રહું,
ઝરતાં ફુલ એ વીણતો જ રહું.

તુજ એ સ્વર ગાયનના સ્મરતાં
વળી ઓર જ ધુન મચે ઉરમાં

તુજ યાચક આ ઉર થાય, પ્રિયે !
ફરીને ફરી એ સ્વર માગી જલે
ઉર ઇચ્છતું, કે
હજુ ગાજ, પ્રિયે !
નવ બોલ કશું પણ ગાજ પ્રિયે !
કંઇ દે કંઈ લે સહુ ગીત મહીં,
વ્યવહાર બધો કર એ સ્વરથી;
હુકમો સહુ ગાયનથી કરજે
મુજ ઝિન્દગી એ સ્વરથી ભરજે.

તુજ નૃત્ય સ્મરૂં ! ભૂલું ભાન પ્રિયે!
કંઇ પ્રશ્ન કરૂં સ્મરી નૃત્ય, પ્રિયે !
કયમ ઉર્મિ બની ન તુ વારિધિની
બસ નાચત દિવસ ને રજની !
ઘુઘવાટ વળી તુજ હું બનતે,
હસતો નકી તાલ દીધા કરતે !

કરતું કંઈએ ! કરતું કંઇએ!
કરૂણાર્દ્ર પ્રભુ પ્રતિ કાર્ય પરે ?
તુજ શું તુજ શુંથી મધુતર છે ?
વધુ નિર્મલ શું તુજ શુંથી ! પ્રિયે !
સ્મરતાં સ્મરતાં સ્મરણે ચડયું જે
બસ પૂજીશ પૂજીશ તેજ, પ્રિયે !

૧૫–૮–૯૬

फुल वीण, सखे !

ફુલ વીણ, સખે ! ફુલ વીણ, સખે !
હજુ તો ફુટતું જ પ્રભાત સખે !
અધુના કલી જે વિકસી રહી છે,
ઘડી બે ઘડીમાં મરતી દિસશે !
સુમહોજ્વલ આ કિરણો રવિનાં
પ્રસરે હજુ તો નભઘુમ્મટમાં.

ન વિલમ્બ ઘટે;
કંઈ કાલ જતે,

રવિ એ પણ અસ્ત થવા ઢળશે, :
નમતાં શિર સૌ કુસુમો કરશે,
પછી ગન્ધ પરાગ નહીં મળશે !
ફુલ વિણ, સખે ! ફુલ વિણ સખે !
હજુ તો ફુટતું જ પ્રભાત, સખે !

નકી ઉત્તમ અગ્રિમ કાલ, સખે !
ભર યૌવન આ હજુ રક્ત, સખે !
ગતિ કાલની ચોકક્સ ન્હોય, સખે !
ભરતી પછી ઓટ જ હોય, સખે !

ફુલ વીણ, સખે !
તક વ્યય, સખે !

ઢળેતી થઇ તો ઢળતી જ થશે,
રજનીમહીં ચન્દ્ર ઉગે ન ઉગે;

હજુ દિવસ છે.
ફુલડાં લઈ લે;
ફરી લે, રમી લે, હસી લે તું, સખે !
મૃગલાં રમતાં,
તરૂઓ લડતાં,
વિહંગો ઉડતાં
કલીએ કલીએ ભ્રમરો ભમતા;
ઝરણું પ્રતિ હર્ષભર્યું કૂદતું,
ઉગતો રવિ જોઇ ન શું હસતું ?
પછી કેમ વિમાસી રહ્યો તું સખે !
ફુલ વીણ, સખે ! ફુલ વીણ, સખે !
હજુ તો ફુટતું જ પ્રભાત, સખે !

૧૯--૮--૯૬.

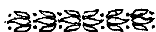
वैरनी केम उमेद धरूं.

વિસરી સઘળો મુજ પ્રેમ ભલે,
થઈ ભગ્નપ્રતિજ્ઞા ભલે પ્રિયે એ;
પ્રતિકારની ના અભિલાષ ઉરે,
મુજને હજુ જાદુ પ્રિયાનું ગમે.

પરિવર્તનને વિલપું કદિ હું,
પણ ક્રૂર અરે ! કદિએ ન બનું;

સુખ એ પર ક્રોધ જરી ન કરૂં,
મરતાં મરતાં પણ એજ સ્મરૂં.
સુખને સમયે બહુ વાર મળ્યાં,
ઉડી હર્ષની છોળ, દિલો લપટયાં;
સુખી કાલ ન એ ટકી નિત્ય શકે,
ઉર લોભ હજુય છતાં ન ત્યજે.
મુજ હાલત આ કદિ ગાઈ રહું,
ઝરશે જલ તો કદિ રોઈ રહું;
ગત કાલ સ્મરી ઉપકારી બનું,
પછી વૈરની કેમ ઉમેદ ધરૂં ?

૧૬-૮-૯૦.

मूर्त्तिपूजक विश्व.

વેલી બાઝી તરૂ સહ અને વૃક્ષ એ વેલડીને,
તીર્યચોના યુગલ વસતાં જંગલે જંગલે છે;
વાયુલ્હેરી કુસુમકલીથી બાથ ભીડી ભમે છે,
વાતો છાની ઘનદલ કરે વીજળી મોકલીને.

પક્ષી પાળ્યું ઉડી મરી ગયું, ખેદ તેનો તને છે,
તે પાંખો તે મધુર સ્વરને વ્હાલથી તું સ્મરે છે;
વ્હાલીના તું અવયવ બધા હેતથી જોઇ રહે છે,
ને તેના એ મધુર સ્વરમાં મોહ કેવો તને છે!

વૃક્ષો વેલી ઉપર કવિનું આર્દ્ર હૈયું દ્રવે છે,
કમ્પી રહેતાં હૃદય કુમળું કાવ્ય કૈં આદરે તે;
* વર્ષોએ * * * કે ગીત તે ગાઇ રોતાં,
ત્યાં પોતાનો રસ મળી જતાં કાંઈ આનંદ લેતાં.

આ ચિતારો નકલ કરતો ભાવ વા રૂપની કૈં,
બ્હોળી મીઠી કુદરત તણું સત્ત્વ ખેંચે કલાથી;
પોતાનું કો ઋષિ યતિ વળી સર્વ બ્રહ્માંડ માને,
ને સંસારી સુખથી ન સૂવે કોઈ સુવર્ણ માટે.

આ શું ત્હારાં સ્મિત, રૂદન, ને મોહ, ને લોભ, પ્રીતિ ?
ઓહો ! એ શું તુજ હૃદયની મૂર્ત્તિ પૂજા ન મીઠી ?
યોગી, પક્ષી, પશુ, જન અને જીવ કે જન્તુ કોઇ
કો આ કો તે ઉપર દિલનું જીવતું લક્ષ્ય રાખી.

આ મૂર્ત્તિ આ પ્રણય તુજ કે કાલથી વિસ્તરે છે,
બાલુ ! ત્હારૂં જડ રમકડું બ્રહ્મની કૂંચી આપે;
ઉઘાડી દે તુજ પડ સહુ ચાવી એ ફેરવી તું,
મૂર્ત્તિ પૂજી તુજ જિગર દે મૂર્ત્તિમાં ભેળવી તું.

૧૬–૮–૯૬.

મનુષ્ય અને કુદરત.

ઘડી છોડી દેને ધડમથલ ત્હારા જગતની,
જરા જા આજે તો નિરજન મહા જંગલ મહીં;

તરૂ પક્ષીમાંથી જરૂર મળશે કાંઈ કીમિયા,
જશે અન્ધાપો આ તુજ હૃદયનો ત્યાં વિહરતાં.

બધું એ સૂનું છે જન વિણુ અરેરે ! વન નકી,
થજે તેનો ભોક્તા, જીવનમય થાશે શહુ પછી;
સુખી આત્મા ઊંડો નિરખી તુજને ત્યાં ધુણવશે,
અને ત્હારી સાથે રસભર બની હાસ્ય કરશે.

ઝુલન્તા વૃક્ષો અમરથી રસના બિન્દુ ઝરશે,
વળી દૈવી વાતો ચકલી મૃગલી ત્યાં કહી જશે;
કુમારી કન્યા એ કુદરત તને ત્યાં પરણશે,
અને બન્ને વચ્ચે રૂચિર કિરણો કૈંક વહશે.

ચિદાત્માની સંજ્ઞા કુદરત પ્રભુની પ્રતિકૃતિ,
અરીસો તેનો આ જન હૃદયની લાગણી વળી;
પ્રતિ સૃષ્ટીલીલા કશી જનસ્થિતિનો પ્રતિધ્વનિ,
મનુષ્યોની સાથે કુદરત બની ગ્રન્થિત નકી.

લૂખી ઊર્મિ દ્રિયા સૂકી સૂકી વળી ઔષધી બધી
જહીં સુધી તેની કૃતિ જનસ્વભાવે નવ મળી;
" અહીં આ ઉગે ને તરૂ વળી તહીં આ ન ઉગતું,"
કવિતા વિના એ મુજ દિલ ગણે શુષ્ક સઘળું.

અરે ! એ સૃષ્ટિને કવિનયથી જો ઘડીક તું,
જનોના આત્માનો કુદરતથી સંબન્ધ કરતું;
મજા તેની તો લે, હૃદય કર વિસ્તીર્ણ કુમળું,
અને એ ઊર્મિમાં દવી ૨ડ ઝુકાવી જિગર તું.

પડી છાનો સ્હેજે ખળખળ વહુન્તુ ઝરણ જ્યાં,
અને પંખિડાં જ્યાં જલ તણી ભરી સંચુ ઉડતાં;
મહેકન્તાં પુષ્પો લથડી પડતાં જ્યાં કલી પરે,
અતિ તૃપ્તિથી જ્યાં મધુપ સુરસે મૂર્ચ્છિત બને.

અહીં જ્યાં ઝુંડોમાં કિરણુ રવિનું કો ચળકતું,
તહીં દૂરે કાળું ખડક શિર માથે ઝઝુમતું;
ગુફા પેલીમાં ત્યાં મૃગપતિ પડ્યો શાન્ત ગરજે,
અને શાન્તિનું તો દિગવિજયી છે રાજ્ય સઘળે.

મીચાશે કેં નેત્રો ઝરણુ વહતું એ નિરખતાં,
ચમત્કારી કાંઈ જીવન વહેશે એ હૃદયમાં;
પછી સ્વપ્નામાં તું અનુભવીશ કો જાગ્રતિ નવી,
અને ત્યારે જોજે જનહૃદય ને શ્રષ્ટિ સઘળી.

ઝરામાં તું જોશે ઝરણુ જનનાં સંચિત તણું,
અહો ! કેવું વહેતું અમર ગતિથી એક સરખું !
પડ્યું કો સૂકું જો ઝરણુ પર એ પર્ણ ઉડતું,
તરંગોમાં આવી સરલ વહને ભંગ કરતું.

પડે આવાં પત્રો વળી કણુ દ્રાક્ષરસનો,
કટુ કે મીઠો એ સમય ગણજે તું જિવિતનો;
જનોની વૃત્તિની કુસુમ વળી છે શું મૃદુતા ?
અને મૂર્છાયેલા મધુકર ન શું પ્રેમમયતા ?

નકી મેળો મીઠો સુહૃદજનનો પક્ષી મધુરાં,
અને વીરો શૂરા મૃગપતિ તણું ગર્જન મહા,

ગિરિનાં શૃંગો એ જન હૃદયની ટેક દૃઢતા,
રૂડી કુંળી મીઠી કલી તુજ વળી તે પ્રિયતમા.
ક્ષિતિજે દિસે જે શકલ નભના ગાઢ વનમાં,
ન શું એ આશાની અગર સ્મૃતિની દિવ્ય પ્રતિમા ?
હજુ શું જોવું છે ! સ્મિતભર દિસે છે મુખ બન્યું.
અરે ! કિન્તુ આ શું ? કુપિત વળી હચું કેમ થયું ?

કુહાડી લાગે છે તરૂ ઉપર એ કાષ્ઠિક તણી,
પડી જાશે ડાળી, કુંપળ પડશે સૌ ખરી ખરી;
મીઠાશે ખારાઇ, અરર ! નવ શું તું રહી શકે ?
અરે ! ભાવિ તે એ વિટપ સમ અન્તે તુજ, સખે !

૧૭-૮-૯૬

વૈરાગ્ય.

દરદ પર ઠરે છે ઓચ્ચ્મી કાંઇ કાર,
જરૂર જરૂર એ તો પૂર્વનું ઓળખાણુ;
પ્રણુયી જિગર અર્પે ત્યાંય કે વ્હાલ ઊંડું,
હૃદય સતત ઘુમે એમ ખેંચાણ જૂનું.

અમુક અમુક તત્ત્વો વિશ્વમાં સૌ જનોમાં,
પ્રેતિ જનહૃદયે કો એક ધારા વડે છે;
પૃથિવિ પર વસે તે એક છે માનવી આ,
અવયવ જન સર્વે માત્ર તેના જ ભાસે.

મુજ રસ પણ ચાલ્યો એ ધારા મહીં હા !
મધુર મધુર લાગ્યું ઐક્ય એ માનવીમાં;
અગણિત લઇ બિન્દુ ધોધ તે ચાલતો 'તો
મળી ભળી ગળી હું એ બિન્દુ તેનું બન્યો 'તો

પણ રસ વહી જાતાં ક્ષારને સ્પર્શતા, ત્યાં
અતિ કટુ સહુ થાતાં કૈંજ વેળા ન લાગી !
કયમ ગતિ પલટી આ ? કંઇજ હું જાણુતો ના !
ભ્રમિત ઉર થયું હા ! વેદના તીવ્ર જાગી !

દરદ પર કરે ના ઔષધી કાંઇ કાર,
નથી નથી કંઈ મ્હારે પૂર્વનું ઓળખાણ;
હૃદય મુજ થયાં તે સ્વપ્નમાં સૌ થયા 'તાં !
વિખરી સહુ ગયાં એ સ્વપ્ન ઉડી જતાંમાં !

નથી નથી મુજ તત્ત્વો વિશ્વથી મેળ લેતાં,
હૃદય મમ ઘડાયું અન્ય કો વિશ્વ માટે !
જ ગ ત સહુ મળે છે ચર્મને હાડકાં આ,
રહી જગ તણી ગ્રન્થિ માત્ર આ સ્થલ સાથે !

પ્રથમ નઝર લાગી, ભવ્યતા કાંઇ જાગી,
મુજ નયન મહીંથી સ્નેહની સેર ચાલી;
વિપુલ વિશદ લાગી સ્નિગ્ધ વાત્સલ્યવાળી,
કુદરત વહતી આ ઐક્યનો તાર ઝાલી.

કુદડી ઉડતી ત્યાંએ હર્ષની છોળ ઉડી,
રમતમય વિહંગે કાંઈ લાવણ્ય લાગ્યું;

તરૂ પર ઢળનારી પુષ્પિતા એ લતાની,
નસ નસ મહીં માન્યું પ્રેમઔદાર્યલ્હાણું.

નહિ નહિ પણ એવી વિશ્વની આર્દ્ર વૃત્તિ,
ધડમથલ અહીં સૌ જીવનાર્થે મચેલી ;
પ્રણય, રતિ, દયા, કે સ્નેહ ને ભ્રાતૃભાવ,
અરર ! નહિ સહુ એ સ્વાર્થનાં શું વિભાગ ?

જનહૃદય પરેથી મોહ ઉઠી ગયો 'તો,
અરર ! કુદર તેથી એજ ખારાશ આવી ;
પલ પલ નયનેથી આંસુડાં સારતો 'તો,
અરર ! જિગરમાંથી રક્તની નીક ચાલી.

કદિ કદિ દિલ રોતું કોઈને જોઇ રોતું,
કદિ કદિ દિલ મ્હારૂં છેક પાષાણ થાતું
નિરખી નિરખી આવું વિશ્વ રોઉં કદી હું,
નિરખી જગ કદિ આ હાસ્યમાં ડૂબતો હું.

પવન સુસવી વ્હેતો કોઇ ખંડેર માંહીં,
હૃદય ત્યમ હસે છે, હર્ષ તો કૈંજ છે ના ;
હિમજલ ટપકે છે વૃક્ષની ડાળીઓથી,
રૂદન ત્યમ કરૂં છું, દર્દ તો કૈંજ છે ના.

કદિ મન ગમતું એ, કોણ જાણે હસું કાં ?
કદિ મન ગમતું એ, કોણ જાણે રડું કાં ?
મુજ હૃદય મહીં છે દૂર કો મર્મસ્થાન,
સુખદુઃખ વિણ તે તો છેક વૈરાગ્યવાન.

હાસ્ય છે માત્ર ઘેલાઈ, રોવું તે નબળાઈ છે;
વિશ્વની મિષ્ટતા કિન્તુ, રે રે! ત્યાંજ સમાઈ છે.

૨૪-૯-૯૬.

ત્હારી બેહયાઇ.

ઝુલ્મ છે કે બેવફૂકી બેહયાઇ ત્હારી આ?
નાદાની કે ખુદાઇ છે દિલબરી હમારી આ?

તું ગુલ ઉપર હું તો હતો હજાર વાર આફરીન,
તું ચાહતી હું ચાહતો ત્યાં ખેલ શું નવોજ આ?

તું પિછાનતી હતી આ ખુનનું ટીપું ટીપું,
ત્યાં ટીપે ટીપે ટીપે તેં ઝેર કાં ભર્યું ભલા?

શું ઇશ્ક ઝુલ્મ આખરે! તો બેવફૂફ ઇશ્ક છે,
એ ઇશ્ક હુસ્ન જે તણું તે બે કદર નૂરે ખુદ.

હું બેવફૂફથી બળ્યો જાલિમ દિલે ચોટી રહ્યા
નાદાની એ! નાદાનીએ! ખુદાની જૂદી હવા!

આ ખુન છે પાણી બન્યું, ઢોળાઇને ચાલ્યું જતું;
એ ક્યાંય ના ઠેરે, ઠરે, છે ઠારનારૂં કોણ ક્યાં?

કો દી હતું તું મા ઠર્યું, નાદાન એ ત્યારે થયું;
તેં બાળતાં એ છે બળ્યું! જાગી જુદાઇ કે મજા!

ઝુકાવતું જે શિર તંને છાતીથી છાતી ચાંપતાં,
તં ખૂન ત્યારે તો હતું નાદાનનું નાદાન હા!

કૈં ઝુલ્મ આતશ લાગતાં, કૈં ઇશ્કને પિછાનતાં,
આજે વહે છે આપથી તે તો ખુદાઈ ખુન આ.
નાદાનીમાં ત્હારૂં થયું, ખુદાઈમ તુંથી જળ્યું ;
તું ચાહતી નાદાનીને, દે દાહ તે ખુદાઈ આ.

હું ચાહતાં રાજી હતો, હું દાઝતાં રાજી વધુ ;
મ્હારી મજા મ્હારી સદા ! રે બેવફા તેને જફા.

૮-૧૦-૯૬.

एक फेरफार.

અહાહા ! ઇશ્કજુગારે ચડયો તો દાવ શો ત્યારે !
પડયો પાસો હવે ઊંધો ! ફકીરી આ રહી મ્હારે !

જુગારે છે જિગર કિન્તુ જુગારીનું ચડયું ચાળે !
રહ્યું ના કાંઈ એ ધાણે ! હવે એ લ્હાવ કયાં ભાળે ?

ભરીને ખ્વાબમાં પીધી મજાથી ઝેરની પ્યાલી!
મગર હા ! જાગતાં જાગી નસે નસ લ્હાય શી લાગી ?

અહો ! એ ખ્વાબના ગુલની ગઈ બો ખ્વાબની સાથે,
મગર એ ખ્વાબના કાંટા કહીં છુપા રહી ભોંકે ?

હસ્યો તો હું, રહી તેની કંઇ અન્ધારમાં યાદી,
પરન્તુ આંસુની ધારે હજુ ના આંખ સૂકાવી !

રહી મીઠાશ ના મ્હારે હવે આ આંસુમાં એ છે!
હૃદયને ચીરવામાં એ રહ્યો ના વખ્ત મીઠો તે!

અરે! ભીની સદા ભીની રહે છે આંખ મ્હારી આ!
જિગર તન્નૂરમાં દાઝે, પડે ના એક ફોરૂં ત્યાં
અરે! કાતિલ તીખું તે જિગરને રૈસનારૂં છે!
પરન્તુ મ્હાડનું હૈયું ખુદાએ આ ઘડેલું છે!
અરે! શું ઝિન્દગી આ છે? સડેલી ઝિન્દગાની છે!
અભાવે મોતને જીવું! વણજ આ વેદની મ્હારે!
પડયો પાસો નકી ઉંધો અરેરે કૂર લૂટારો!
ઠગારા કસ્મતે છાળ્યો અને હું જીતમાં હાર્યો!

હિનાના રંગથી મ્હાની સનમની રંગતો 'તો હું,
ઝુકીને બાલમાં તેના ગુલોને ગુંથતો 'તો હું.
મગર એ દાંતની મિસ્સી સનમના હાથમાં હતી,
અરેરે! કોઇ વા વાયો, સનમ, એ રંગ, સૌ ફીટયાં!

મને એ ખ્વાબની ખુશીઓ, મને એ સોબતી મ્હારો,
મને એ હાથનો પ્યાલો, ફરીકો એક દિન આપો!

૧૯–૧૦–૯૬.

ફરિયાદ શાની છે.

અરેરે! ઉડતું ખંજર દિલે ઝુંટી હુલાવ્યું મેં!
ઉપડનો હાથ શો ત્યારે? હવે ફરિયાદ શાની છે?

વહે તો ખૂન છો વ્હેતું ! નહીં તો છો ઠરી રહેતું
સહેવો દાગ કાંઈ એ ! અરે ફિરિયાદ શાની છે ?

સનમના પેરની લાલી જિગરનું ખુન મ્હારૂં છે !
અરે ! એ રંગ મ્હારો તો હજુ ફિરિયાદ શાની છે ?

હતી આશા કંઇ ઊંડી, ભરી તેની રૂડી પ્યાલી,
સનમને આપતાં ઢોળી, હવે ફિરિયાદ શાની છે ?

કદી લાલી જશે ચાલી ! કદી ફૂટી જશે પ્યાલી !
ભલે કો તે ભરી દેને ! મને ફિરિયાદ શાની છે ?

ભરાશે કોઈ ઢોળાયુ ! ભરાયું કોઈ ઢોળાતું !
અહીં તો રેત ઉડે છે ! પછી ફિરિયાદ શાની છે ?

જગાવી મેં ચિંતા મ્હારી ! ઝુકાવ્યું ત્યાં બધું જાણી !
ચડે છે ખાક વંટોળે ! હવે ફિરિયાદ શાની છે ?

કરે છે શોર એ ભૂકી, “ મને આશૂક ચોળી લે !”
સુણે ના કોઇએ તેને ! પછી ફિરિયાદ સાની છે ?

સનમને ઇશ્કના વાજાં જિગરના જિગરે વાગ્યાં !
ચડેલો તોર ખોલી એ ! હવે ફિરિયાદ શાની છે ?

અહાહા ! ઇશ્ક આલમનો હજારો રંગનો પ્યાલો !
જિગર આ એકરંગીને, અરે ! ફિરિયાદ શાની છે ?

જહાંની આ ! અને પેલી અહીં ત્યાંની ! નથી પરવા !
ન કો પૂછે ! ન કો જાણે પછી ફિરિયાદ શાની છે?

મને જે થાય કૈં આજે હશે ના યાદ તે કાલે !
પછી કો અન્ય શું જાણે ? દિલે ફરિયાદ શાની છે?

અહીં જે તાર તૂટ્યો તે કદી સન્ધાઈ ત્યાં જાશે !
"કદી" ની હોય શી આશા ? અરે ! ફરિયાદ શાની છે

હજુ ફરિયાદ જારી છે ! જિગરમાં મેં વધારી તે !
ખુશીથી આગ હું સેવું ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?

ખુદાના તખ્તની પાસે જિગરનો આહ ખેંચાડું !
અગર છે ગેબ ઝાલિમ એ જિગર ! ફરિયાદ શાની છે?

૭-૧૧-૯

વિદાય

અરે ના ના ! અરે ના ના ! કાંઇ એ વદવું નથી !
ભલે જા તું ! ભલે જા તું ! પાછળે પળવું નથી !

સુખે જા તુ, વ્હાલી ! તુજ દિલ તને જ્યાં લઇ જતું
બહુ ચ્હાજે તેને જિગર તુજ જેમાં ઠરી શક્યું;
નહીં આવું આડે, અહિત તુજ ઈચ્છું નવ કદિ
નડે આ દુર્ભાગી પ્રીતિ તુજ પ્રીતિને કદિ નહીં.

શીખી મોડી પ્રીતિ જગત પર સૌન્દર્ય જનમે.
ચહાવું ને ચ્હાવું જનમથી જ સૌન્દર્ય સમજે;
શીખાવે શું તેને પ્રણય હીનભાગી હૃદય આ?
તું માટે નિર્માયું જનહૃદયતખ્તે વિહરવા.

તને ચાહું એમાં નવીન કથવાનું નવ કશું,
હશે કિન્તુ તેનો પ્રણય અધિકો તું ઉપર કૈં:
અરે મ્હારી પ્રીતિ અધીક નવ હાવાં થઇ શકે,
હજો તેની પ્રીતિ અધિકી અધિકી તું પર સદા.

તને ચાહું આખું નકી નકી વિશાળું જગત ત્યાં
દિવાનો ત્હારો એ અધિક મુજથી એક જ હશે;
દિવાના ત્હારાને અરર ! નવ નેહાલ કરજે,
તિહીં મ્હારા ઘાનું સ્મરણ કરીને તું અટકજે.

વિલાસો તે હૈયે અધિક રજ હૈયાથી મળશે,
ફકીરી ઝોળી શું મમ જિગર તો ખાકમય છે;
નકી દુર્ભાગી ને મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતુ,
બન્યું છે કૈં એવું હજી સુધી પ્રિયે! આ હૃદયનું.

ઉદાસી ઉંડીની મમ હૃદયને સોબત અરે !
મને ન્હાનારાં સૌ અરર ! પડતાં એજ વમળે;
સુખોની આશાથી પ્રણય કરનારાં દુઃખી થતાં,
અરે આ યાને બહુ દુઃખ દઈ સૌ દૂર જતાં;

તને તે હૈયામાં મધુર રસને મેળ મળશે,
અમી જેવી ત્યાંથી તુજ તરફ મીઠાશ ગળશે
બહુ મ્હોટું તેનું તુજ હૃદય માટે તપ હશે,
કઈ એ જન્મોમાં તપનું ફલ તેને મળ્યું હશે.

નહીં આવું આડે, અહિત નવ ઈચ્છું પ્રણયીનું,
વળી ના ઝુંટાતું ફલ મળી ચુક્યું જે તપ તણું;

સુભાગી પ્રેમી ! હા ! તમ હૃદયને તૃપ્ત કરજો,
અને મ્હારા જેવાં ઉપર કરૂણાથી નિરખજો

અહીં હું જન્મ્યો ને મુજ દિલની ચાવી તુજ થઇ,
મને કિન્તુ ચાવી તુજ હૃદયની તો નવ મળી;
રડાવી તેં જાણ્યું, હસવી વળી જાણ્યું જિગર આ,
ન જાણ્યું મેં કો દી તુજ હૃદય ભાવો પલટવા.

હવે ત્હારે માટે તપીશ તપ હું ઝિન્દગી બધી,
હવે મૃત્યુનો એ ચીરીશ પડદોએ બલ વતી;
સુભાગી તે જેવો બનીશ નકી હું એક સમગ્રે,
અને જન્મે જન્મે તુજ હૃદય ભેટી રહીશ હું.

ઉભા સાક્ષી રાખી શશી, રવિ, અને દેવ સઘળા,
સખી ! ન્હાની તારી ગ્રહીશ કરથી હું કરલતા;
નવું કંઈ શીખ્યો તે શિખવીશ સુખે ત્યાં સહુ તને,
અને મ્હારી પાંખો તુજ હૃદયને અર્પીશ પ્રિયે !

પછી મ્હારાં નેત્રે તુજ હૃદયની ચાવી મળશે,
પછી મ્હારાં અશ્રુ તુજ નયનને કાંઇ કરશે;
પછી દુર્ભાગી ના મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતું,
પછી થાશે બિન્દુ મમ હૃદય તો અમૃત તણું.

ન આ ફેરે તો હું તુજ મુખ હવે જોઇશ કદી,
બતાવી મ્હોં મ્હારૂં જિગર દુઃખી ત્હારૂં નહિ કરૂં;
થઈ માલીકી છે તુજ વદનની અન્ય દિલની,
વળી મ્હારૂં ટુંકું જીવિત મુખ જોવા બસ નહીંઃ

અરે ! શું જોવું 'તું હૃદય વિણુ લૂખા મુખ મહીં ?
અને એવું એ મ્હોં મુજ નયન પાસે સ્થિર નહીં !
વળી ના મ્હારૂં કે જીવિતભર મ્હારૂં નવ થશે,
હવે તો જોવું છે વદન તુજ મ્હારૂં જ કરીને.

ડરે છે શું કાંઇ હૃદય મુજ આવું નિરખતાં ?
ન કાં નેત્રો ત્હારાં મમ નયનથી મેળવ પ્રિયા ?
હવેના જન્મોનું કથન મુજ ઘેલું બહુ હશે,
છતાં બીજી આશા મમ હૃદયને ના કંઈ મળે.

પ્રસાદી જોવી છે તુજ દિલની ત્હારાં નયનમાં,
મ્હને જોવા દે તે તુજ વદન હૈયે ચિતરવા;
હજુ જોવાં ત્હારાં મૃગનયન છે એક વખતે,
નિરાશા શી આશા પછી હૃદય મ્હારૂં પકડશે.

સુખે જા તું ! દુખી થા તું ! મ્હારે દર્દ કશું નથી !
હવે આ જોગી ત્હારાને ખાકની ના કમી કશી !

૨૦-૧૧-૯૬.

एक भलामण.

મુજને પણુ ચાહતી કો દી ! પ્રિયે !
દિલ શું પણુ ચાંપતી કો દી ! પ્રિયે !
રડતી દુખડાં પણુ કો દી પ્રિયે !
સુણુતી કવિતા પણુ કો દી ! પ્રિયે !

કંઈ બોલ કીધો !
કંઈ કોલ દીધો !

સ્મૃતિએ પણ એ ચડશે ન ! પ્રિયે !
અહ ! ગીતી ગઈ ભૂલવીજ પ્રિયે !
નવી વાત હવે ગમતી થઈ તો !
નવી વાત હવે ગમશે જ પ્રિયે !

દુઃખ દૂર રહો !
સુખમાં વિહરો !

પ્રભુ રાજી રહો તુજ પ્રેમ પરે !
બહુ માણ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !
મુજને સુણ કે સ્મર તું ન ! પ્રિયે !
પણ વાત કંઈ વદવી તુજને

ખીજશે કદિ તું !
હસશે કદિ તું !

પણ એ પણ ઠીક જ છે મુજને !
મુજથી પણ સૌ દુઃખ દૂર વસે !
તુજ પ્રિતમને હૃદયે વસતાં,
હસતાં રમતાં બહુ કાલ જતાં,

કંઇએ કરતાં,
હરિકોપ થતાં,

તુજ રૂપ વિરૂપ સહુ બનતાં,
પિયુનો સહુ પ્રેમ કમી જ થતાં.

અહ! કાંઇ કહે કહુ એ તુજને,
મુજ પ્રેમ તણી કંઇ વાત કહે,
તુજ દિલ બળે,
દુખડાં ઉપડે
પિયુ એ ત્યજીને કદિ દૂર પળે,
જગમાં નવ કોઈ સહાય રહે,
અહ! તોપણ ના રડજે તું, પ્રિયે!
તુજ ભાઇની ઝુંપલડી સ્મરજે!
રમણિ! રમણિ!
ભગિનિ! ભગિનિ!
મુજ ઝુંપડીમાં સુખ સો મળશે,
દુઃખડાં તુજ જ્યાં સુણનાર વસે.
પ્રભુ રાજી રહો તુજ પ્રેમ પરે!
અહું માણ અનંત યુગો તું, પ્રિયે!

૨૬-૧૧-૯૬.

ಃಃಃಃಃಃ

વ્હાલીને નિમન્ત્રણ.

હતી ન્હાની વાડી તુજ મુજ કને કેં વિહરવા,
દિવાલો મ્હોટી કૈં હતી વળી તહીં વાડ કરવા,
હતી ના ઇચ્છા કૈં મુજ મન મહીં ફાળ ભરવા,
અને એ સીમાની ઉપર પગલું એક ધરવા.

દિવાલો મ્હોટી સૌ પણ તૂટી પડે છે પલ મહીં,
અને ઇચ્છાઓએ કદિ પલ મહીં જાય બદલી !
હતું મીઠું તેએ કટુ પણ બને છે ક્ષણ મહીં !
પ્રભુની લીલા હા ! કુદરત તણો પાર જ નહીં !

સૂતો તો હું તે દી પ્રિય ચમનના પલ્લવ કને,
હતી ધીમી લ્હેરી અનિલ તણી ત્યારે વહી જતી;
હતી છાયા શીળી વિપુલ દ્રુમની હું ઉપર ત્યાં,
હતી શાન્તિ શાન્તિ વળી હૃદયમાં એક કવિતા !

હતું વીણા ત્હારૂં દૂરથી સ્વર દૈવી જગવતું,
હતું તેથી મ્હારા હૃદય રસનું પોષણ થતું;
હતાં ન્હાના પક્ષી કિલકિલ રમન્તાં મુજ કને,
અને હરતીબચ્ચું પવન કરતું 'તું વ્યજનથી.

તહીં સુણ્યો કોઇ મધુર સ્વર ચંડોલ સરખો,
અહા ! જાગી ઉઠ્યું વળી સ્થિર થયું છેક ઉર આ;
વહી વાયુની ત્યાં ઝપટભર થંડી લહરી કો,
પડી સૌ દિવાલો ! ગિરિવર ચડ્યો એક નઝરે !

તહીં ઊંચી ટોચે ઝલહલ થતું કાંઇ નિરખ્યું.
હતું તે ન્હાનું કૈં વીજળી અથવા ચન્દ્ર સરખું;
પ્રિયે ! તેને જોતાં જિગર મુજ લાગ્યું ધડકવા,
પ્રિયે ! તેનો મીઠો ઉતરી સ્વર ચાલ્યો જિગરમાં.

અરે ! આ શું ? આ શું ? ગિરિવર અને આ વન નવું
અરે ! આ તે શાનું તહીં વળી દિસે દિવ્ય ભડકું ?

હશે જૂદું શું આ નવીન મુજ વ્હાલા ચમનથી ?
હશે કેવું મીઠું જગત કદિ મેં જે નય દીઠું ?

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છયુ મુજ હૃદયને પાંખ મળવા
પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છયુ ગિરિ ઉપર ત્યાં દૂર ચઢવા;
મને ત્યાં શૃંગેથી મધુર સ્વર એ સાદ કરતો,
અને એ સંગીતે હૃદય મુજ આખુંય ભ તો.

અરે કિન્તુ દીઠું વિકટ રણુ વચ્ચે સળગતું,
તહીં ઊંચા મ્હોટા ફરરકર વંટોળ ચડતા;
તહીં ઊચે નીચે ધરણીપર દાવાનલ બળે,
તહીં રેતીનાં તો પડ ઉપર મ્હોટાં પડ ચડે.

અરે ! ના પાંખો ને કયમ ઉડી જવું સુન્દર સ્થલે ?
નિરાશા આવીં ને મમ હૃદય અશ્રુમય બને !
સુણ્યુ ત્યાંતો મેં કૈં અતિ કરૂણુ ને દિવ્ય રડવું,
અને ઉશ્કેરાયું જિગર કરવા સાહસ નવું.

અહા હા હા ! કેવો અનિલ ફરકયો કો નવીન ત્યાં !
ઉગેલી સોનેરી નવીન મુજ પાંખો ફડફડે !
ફુલેલા હૈયામાં મધુર નવી હોંશો છલકતી,
અને મ્હારી આંખો અજબ સુખભીની મલપતી !

થઇ મ્હોળી પાંખો નભ તરફ ઉડ્યા અવયવો,
અને ચાલ્યો ઊંચે ધરર ઘુઘવાટો હું કરતો;
તલેટીમાં જોયાં વિપુલ રઢિયાળાં તરૂવરો,
રમન્તાં નાચન્તાં વિમલ જલનાં કૈંક ઝરણો.

પડી દૃષ્ટિ ક્યાંને કહીં વળી ન દૃષ્ટિ પડી શકી,
અહો ! ત્યાં તો શૃંગે મુજ પદ અડયા બે ક્ષણુ મહીં;
અહા ! એ દૈવી મ્હોં મમ નયન પાસે ઝુકી રહ્યું,
અને એ કન્યાનું મુજ પદ ભણી કૈં શિર નમ્યું !

સમાઈ જાતી એ મમ હૃદયનાં સૌ પડ મહીં !
અહા ! લેપી દેતી મમ અવયવે અમૃત નકી !
મને આલિંગી એ રૂદન કરતી ને હિબકતી !
પ્રિયે ! હું તો તેનું મધુર મુખડું જોઇ જ રહ્યો !

અહો ! તેની પાંખો મુજ અવયવો ચાંપતી હતી,
અહો ! તેનાં અશ્રુ મુજ અધરથી મેં ચુંગી લીધાં,
ગળ્યાં બન્ને હૈયાં લથબથ થઇને વહી વહી.
ઘડાયેલી એ તો મુજ હૃદય માટે જ પ્રતિમા.

કહ્યું તેણે, "આજે મુજ હૃદયનું વાંછિત મળ્યું !"
કહ્યું મેં, "ઓ વ્હાલી ! મુજ હૃદય આ સાર્થક થયું !
ગુલાબી એ ગાલે નવીન સ્મિત મીઠું ફરકતું,
હતું મ્હારૂં હૈયું નવીન રસમાં કૈં ધડકતું.

"અરે વ્હાલા ! અરે વ્હાલા !" ત્યાં એવું રડવું સુણ્યું
પડેલી બાગની એ સૌ દિવાલો થકી ઉઠતું.

સુણી ત્હારૂં રોવું રડી રડી વદી હા ! રમણી એ,
"અરે પ્રીતિ કો દી અહિત પ્રણયનું નહિ કરે;"
લવી એવું એ તો ઢળી પડી અને મૂર્ચ્છિત થઈ,
અને હું તો જીવ્યો તુજ રૂદનની લ્હાય સુણવા !

ફરૂં છું હું યત્નો તુજ તરફ પાછો ઉડી જવા,
છતાં એ ઈચ્છું ત્યાં સિથિલ થઈ પંખો ખરી પડે !
ફરી શુદ્ધિ દેવા મુજ રમણીને યત્ન કરતાં
ચીરાતું આ હૈયું અરર ! મૃદુ ત્હારા રૂદનથી !

પ્રિયે ! મેં તો ઈચ્છયું તુજ હૃદયને પાંખ મળવા,
પ્રિયે ! હું ઈચ્છું છું ગિરિ ઉપર તુંને લઇ જવા;
સુનેરી પીંછાથી નવીન તુજ જો પાંખ ચળકે,
અને એ પાંખોમાં પવન સરખું તો બલ દિસે !

વળી જો ને વ્હાલી ! ગિરિ પણ ડગે આ રૂદનથી !
ધીમે ધીમે ચાલી તુજ શિર પરે એ ઝુમી રહ્યો !
અહો ત્હારાં અશ્રુ કણ નકી દિસે અમૃત તણા !
પ્રિયે તે સિંચાતા રણ મહીં ઉગે છે તરૂ નવાં !

ઉઠી જો ઉઠી જો! ? મન હૃદય પાસે પ્રિય હવે,
અને એ ચ્હેરાની ઉપર કર તુ ફેરવ, પ્રિયે !
કહે, "પ્રીતિ કો દી અહિત પ્રણયીનું નહિ કરે,"
અને ત્યારે ઉઠી ફરી મુજ દિલે એ લપટશે !

ન મ્હારા હસ્તે એ નયન મૃદુ કો દી ઉઘડશે !
અમી એ મોહું તો નકી નથી રહ્યું છે તુજ કને !
કરો મ્હારાથી એ મરણવશ થતાં અટકતી,
અને એ જીવે છે મરણવશ શી મૂર્ચ્છિત રહી !

સ્ફુરે ઓષ્ઠો તેના હૃદય કુમળું શાન્ત ધડકે,
ગુલાબી ગાલોએ મધુર હજુ કેવી ઝલક છે !

ધીમે પંપાળુ છું સુરૂપ મુખડું હું કર વતી,
પિરોજી તે થાતું મુજ કર જરી દૂર ખસતાં !

પ્રિયે ! બીજો મ્હારો કર તુજ કને આ ઝઝુમતો,
અહા તેને આવી મુજ હૃદયથી તું લપટજે;
નથી કાંટા ઉગ્યા પણ મૃદુ થયું છે મૃદુ વધુ,
પ્રિયે ! ત્હારે માટે હૃદય મુજ ભીનુ તલફતું.

રડી કાં તું પૂછે ? "પ્રિયતમ ! મને ચાહીશ ભલા ?"
નહીં ત્હારૂં એવું મુજ જિગરમાં કાંઇ જ નહીં;
તને શું ના અર્પ્યું ? હજુ પણ પૂછે શું પ્રણયનું ?
હું ત્હારો તેની તો શશી, રવિ, અહો સાક્ષી ભરશે.

અસત્યો એ બોલ્યો કદિ કદિ તને હું રીઝવવા,
હવે મીઠા સત્યો શીખવીશ તને હુ જિરવવા,
નીતિ કે રીતનું મુજ દિલ પરે ના બલ રહ્યું,
પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! અનલભડકે એ જગી જવું!

ઉડી જો ! ઉડી જો ! મમ હૃદય સાથે પ્રિય હવે !
નવો ઝીણો તને જો અનિલ ફડકે છે કુદરતે !
ત્યજી દેને વ્હાલી ! અધમ પડ વંટોળ સરખાં,
મચી રહેવું આવી કલુષમયતામાં ઉચિત ના.

ઉગેલી પાંખોને અરર ! નવ વિસ્તીર્ણ કર કાં?
હરિનો લીલાને સજલ નયને નિરખ કાં ?
તને મીઠું ત્યાં છે, મધુતર અહીં કિંતુ મળશે,
પ્રભુએ વેરી છે જૂદી જૂદી જ મીઠાશ સઘળે.

પ્રિયે ! મેં જોયું કૈં ! જીજ્ઞુ મન રહે તે નિરખવા
અહા ! તું જેવું એ પણ જરી કાંઈ ભિન્ન તુજથી;

રૂચે તુંને તેવું જરી પ્રણયથી તે નિરખતાં,
અયિ ! જોને તેને હૃદય તુજ ભીનું કરી કરી.
દિસે તુંમાં, તેમાં, મુજ જિગરમાં એક જ કંઇ,
અને કૈં જૂદું તે મધુર સ્વરના ભિન્ન ધ્વનિ શું;

સ્વરો મીઠા આલે મધુર ધ્વનિનો મેળ મળતાં,
અને છોને હૈયાં દ્રવી દ્રવી પડે ગાયન થતાં.
મને તું પૂછે છે, "પ્રિયતમ ! તું છે શું દુઃખી ? અરે!"
દુઃખી તો શું ? કિન્તુ જગત મુજને આ નવ રૂચે !

દિલે ખૂંચી રહે છે નયન મૃદુ તે દિવસ બધો,
સ્મૃતિ તેની થાતાં છણ છણ બળે છે જિગર આ.
અરે ! તેને ચાહે મુજ હૃદયનું રક્ત સઘળું,
પ્રિતમા એ મીઠી મુજ હૃદયનું રાજ્ય કરતી;

સુકાની ઓ વ્હાલી ! જરીક જ દિશા ફેરવ, અને
હવે હંકારી દે મુજ નસીબનું નાવડું તહીં.
"એકને ચાહતું તેણે બીજાને નવ ચાહવું !"
"એકને ચાહતું તેને બીજાએ નવ ચાહવું !"

દિસે કિન્તુ રૂઢિ પરિણત અરે ! એ જન તણી
અને તેનાં સાક્ષી હૃદય રડનારાં પણ કંઇ;
ખરૂં છે, કે "ધારો વગર કંઇ હેતુ નવ થતો,"
પ્રિત ધારો કિન્તુ સમય વહતાં કંટક બને.

બહુ ટૂંકી આ તો હૃદયરસ પીવા અવધિ છે.
અહીં ત્યાં તેમાં એ હૃદય ક્યમ ભોળાં ભટકતાં !
અરેરે ! કોઇ તો જિગર ચીરવા તત્પર થતું !
પ્રભુ ! આવી શાને વિષમ રચના છે પ્રણયની?

વિના હેતુ ના ના જનહૃદયનાં ચક્ર ફરતાં,
વિના હેતુ શાને દિલ દિલ ચોરે ને રડી મરે ?
વિના હેતુ તો ના ગતિ પણ કરે પર્ણ સરખાં.
વિના હેતુ કાંઇ કદિ પણ બને ના કુદરતે.

હતો હું ત્હારો ને જગત મહીં એ કૈં રસ હતો,
જનોના ધારાનું મુજ હૃદયથી સેવન થતું;
હતો ત્હારો તેથી હજુ પણ નહીં ન્યૂન તુજ હું,
હવે કિન્તુ મ્હારૂં હૃદય વરી છે અન્ય દિલનું.

કદી એ ઓટાતાં હૃદય નવ ઉચ્છિષ્ટ બનતું,
હતું તેવું મ્હારૂં હૃદય તુજ માટે હજુ રહ્યું;
પ્રિયે ! ના પ્રીતિને કુદરત કદી પાતક ગણે,
મને, તેને, તુંને કુદરત અમીથી નિરખશે.

અરેરે ! રાહ જોવાનું ના'નાયોગ્ય દિસે મને,
ઉઠ તું ! આવ તું ! વ્હાલી ! કો દી કાલ ન ઠેરશે !

વહી જાશે દહાડા ! વિલુપ મુખ તેનું થઇ જશે !
અને મ્હારૂં હૈયું પછી કદિ નહીં જીવી શકશે !
મરી જાશું આહીં ! તુજ મરણ ત્યાં દૂર બનશે !
અરે વ્હાલી ! શાને તુજ હૃદય એ ...ટ ચડો ?

બહુ મ્હોટો ફેરો અરર ! પછી લેવો જ પડશે ?
બહુ જન્મો વ્હાલી ! રૂદન કરવાનું જ બનશે !
પ્રભુ જાણે ક્યારે ત્રણ હૃદયનું ઐક્ય બનશે !
પ્રિયે ! ન્યારી માયા: કુદરત બહુ કૈં કૃપણ છે !

ઘડીનો એ કો દી કુદરત ન વ્યાક્ષેપ સહતી,
ઘડીમાં તો કૈ કૈ કુદરત કરે છે ગતિ નવી;
નભે ગોળા મ્હોટા ઘડી મહીં કઇ કોશ ફરતા,
ઘડીમાં બ્રહ્માંડો પ્રલય થઈને કૈ ઉદભવે.

ન તું ચાલે ચ્હોયે સમય તુજને તો ઘસડશે,
ન હું ઇચ્છે તેવું કુદરત નકી કાર્ય કરશે;
અરે ! તો શાને ના ખુશ થઈ પ્રવાહે ભળી જવું ?
અરે! તો શાને ના મધુ ઝરણનું અમૃત પીવું ?

અહીં મીઠું લ્હાણું કુદરત ધરે છે હસી હસી,
પ્રિયે ! તેને શાને અરર ! તરછોડે રડી રડી !
અવજ્ઞા ના સાંખે કુદરત કદિ કાયર બની,
સહાતી ના કોથી કુદરત તણી દૃષ્ટિ કરડી.

કહ્યું કાલે તેથી કહું છું તુજને આજ ઉલટું !
વળી કાલે કાંઇ રહીશ તુજને હું નવું નવું !
પ્રિયે દોરાઉં છું કુદરત મને જ્યાં લઇ જતી,
અને શીખું પાઠો કુદરત મને જે શિખવતી.

વિચારોની શ્રેણી બદલી મુજ આજે કંઇ ગઇ,
વિચારોની શ્રેણી બદલીશ પ્રિયે ! હું તુજ વળી;

અરે વ્હાલી વ્હાલી ! કદિ પણ ન દુરાગ્રહ ઘટે,
પ્રભુ સામે થાવા તુજ હૃદયમાં કૈં બલ ન છે.

અહીં ઊંચા નીલા તરૂવર તને સાદ કરતો,
અહીં મીઠાં પક્ષી મધુ રવથી આમન્ત્રણ કરે;
પ્રિયે ત્હારી પાંખો ઉપર ચડવા કૈં ફડફડે,
વિમાસી બેઠી શું ? મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં આ મ્હોં ન્હાને તુજ કર હવે ફેરવ જરા,
હસે મીઠું એ તો વદન કુમળું મૂર્ચ્છિત થતાં !
અહીં ત્હારે માટે પ્રણયરસની લ્હેર છલકે !
પ્રિયે ! છોડી રોવું મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં હું રોઉં છું તુજ હૃદય માટે દિલ ચીરી !
વહેતા આ લોહી ઉપર કંઈ તો દૃષ્ટિ કરવી !
વિચારો જૂનાને તુજ જિગરથી દૂર કરને !
પ્રિયે ! છોડી ભીતિ મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !
હવે તો રાહ જોવાનું ના ના યોગ્ય નકી પ્રિયે !
ઉડતું ! આવ તું ! વ્હાલી ! કો દી કાલ ન ઠેરશો !

૨૬-૧૧-૯૬.

एक वेलीने.

ધીમે ધીમે કુંપળ કુંપળે પત્ર પત્રે વળીને,
ટીશી ટીશી તરૂવિટપમાં ગુંથણી કાંઇ ગુંથે;

મીઠી વેલી ! તુજ વળી દિસે નિત્ય નિત્યે નવીન !
ત્હારૂં હૈયું વધુ વધુ સદા સ્નેહમાં થાય લીન !

ન્હાની ન્હાની તુજ ગતિ સમો આ રાહ ઝિન્દગીનો,
તોફાનો કે ભભક રવિની કાઇદી માત્ર ભાસે;
ત્હારી પાસે ગણુ ગણુ થતા જન્તુઓ નિત્ય ગુંજે,
મ્હારી પાસે જગત સઘળું નિત્ય ગુંજ્યા કરે છે.

પર્ણો તાજાં ચઢી, ખરી, ચડે એકની એક ડાળે,
ને આલમ્બે તરૂવર તણો નિત્યનો એક તારે;
ટેકો મ્હારો મુજ હૃદયની એક મૂર્ત્તિ પરે છે,
તે પાસેથી સુખદુઃખ સદા જાય ચાલ્યાં ઝપાટે.

તું પત્રો ના તુજ કદિ ગણે, હુંય મ્હારાં ગણું ના,
કિન્તુ તેનો કુદરત મહીં કાંઇ છુપો હિસાબ;
કયાં ? શા માટે ? પ્રભુ વિણુ નકી કોઇ જાણી શકયું ના,
ઊંડાં કાવ્યો, ફિલસુફી વળી કાંઈ શંકા જ માત્ર.

તુંમાં હુંમાં અરર ! પણુ આ કાંઇ જૂદું જ ભાસે,
ત્હારા મ્હારા પથ મહીં દિસે ભિન્નતા એકજ ઊંડી:
તું ચાલે છે, સતત ગતિએ, કૂદતો ચાલતો હું,
ધક્કા મારે કુદરત મને દોરતી પાત્ર તુંને.

હું ચોટું છું મુજ જિગર જ્યાં એક દી શાન્તિ પામે,
નિઃશ્વાસો સૌ જનહૃદયના ભૂત કાલે વિરામે;
નિર્માયો છે તુજ જીવનને એકલો વર્તમાન,
"ઊંચે જાવુ" તુંજ હૃદયને એટલું માત્ર ભાન.

૨૭-૧૧-૯૬

एक चंडोलने.

નવ ઉડી જજે! ગા તું ગા તું સ્વછન્દ મહીંજરા!
જિગર હલકું મ્હારૂં થાતું તને સુણતાં જરા!
મુજ દિલ મહીં આજે કોઈ દિસે સુખ સાંપડયું,
કંઈ સમયથી ભૂલાયેલું ફરી સ્મૃતિએ ચડયું.

બહુ સમયથી મ્હારે માટે નથી રસ ઁ રહ્યો;
બહુ સમયથી નિ:શ્વાસે કો નથી ઉરથી વહ્યો;
બહુ સમયથી નેત્રો ભીનાં નથી બનતાં અરે!
બહુ સમયથી વ્યાપો હૈયે મહા સુનકાર છે.

મુજ નયનથી આજે ભાનુ ફરી હસતો દિસે,
અનિલલહરી આજે પાછી મને રમતી દિસે;
કુદરત મહીં પ્રેરાતો હું ફરી રસ શોધવા,
ફુલ ફુલ મહીં આજે પાછા વહે રસ ધોધવા.

મુજ હૃદયની આજે પાછી કળી ઉઘડી પડી,
અરર! દુખ છે! કિન્તું તેમા મીઠાશ થઈ પડી,
કટુ રસ અરે! મે તો પીધો સદાય સુધા ગણી,
રસપુટ પીધા હોંશે હોંશે અનેક ભરી ભરી.

રસપુટ પીધા તે "ના પીધા! હવે બનશે નહીં,
રસપુટ પીવા એવા એવાં હવે મળશે નહીં;
"તરશ રસની, નિ:શ્વાસો, ને હજુ રડવું સદા,"
મમ હૃદયનું એવું વાંછ્યું મળે ફરી આજ હા!

મુજ જિગરને ચિરાતાં રે ! હતું સુખ કૈં મળ્યું,
અરર! વ્રણને સાંધી દેતાં ન ચેન કશું પડ્યું;
સુખ સુખ હતું હૈયું જ્યારે લૂંટાઇ જતું હતું,
પણ હૃદયમાં લૂટવાનું કંઇક રહી ગયું.

અરર ! દિલની પૂરી પૂરી ન લૂટ થઇ કદી,
અરર! દિલમાં છૂરી પૂરી કદીય ગઇ નહીં;
જખમ દિલને પુરો દેવા ન કોઇ મળ્યું કદી,
જખમ કરવા ન્હાના ન્હાના જહાં ઉલટી પડી !

જખમ કરતાં એ શું જાણે ગરીબ મૃદુ સખી ?
જખમ કરતાં વેળાની એ ન હામ ટકી શકી !
તુજ સ્વર વળી આજે કાંઇ દિલે ખૂંચતો દિસે,
પણ જખમની વાતોથી તું અજાણ બહુ દિસે.

જખમ સહવો સ્હેલો મીઠો સદા સહનારને,
જખમ કદિ એ પીડાતાને ન ઠાર કરી શકે;
જખમ દિલને છેલ્લો દેવા ન કોઇ મને મળે.
જખમ દિલનો જોવા ધોવા ન કોઈ મને મળે.

દરદ દિલની વાતોને એ ન છે સુણનાર કો;
દરદ દિલની વાતો સાથે ન છે મળનાર કો;
અનુભવ અહીં કોઇને એ સમાન મળે નહીં,
જગત સઘળું અકકેકાની અસાર મુસાફરી.

જગત રસમાં ક્યાંએ પુરૂં ન પક્વ થયું હજી,
હૃદય ગળતાં રોવામાં એ કચાશ રહી જતી;

અરર ! સ્મિત ના કિન્તુ રોવુ હજુ જડતું નથી,
રૂદન શિખવા કે એ જન્મો હજુ ફરવું નકી.

પણ દરદ કે ધીમે ધીમે બૂરાઇ જતું હતું,
અરર ! દિલ આ ધીમે ધીમે કઠોર થતું હતું,
સ્વર તુજ સુણ્યો ને આ ચાલ્યું ફરી નિજ માર્ગમાં,
તુજ સ્વરથી આ મ્હારૂં હૈયું ગૂજે કંઇ તાલમાં.

તુજ સ્વરથી આ મ્હારૂં હૈયું કરે કંઇ ગોઠડી,
સ્થિર જરી થજે ! ગાતું ગાતું ઉડીશ નહીં જરી?
પણ સુખી તું એ ઓચીન્તું કે ઉડી જ નકી જશે,
દરદ દિલની વાતોથી તું અજાણ હજુ દિસે.

સહુ સુખી ઉડે તેવું તું એ ઉડી જ જશે નકી,
મુજ જિગરની ત્હારે હૈયે વ્યથા ઘટતી નથી;
મુજ રૂદનથી ત્હારા કંઠે ન શોષ કંઇ પડે,
મુજ હૃદયની વાતોથી તું અજાણ નકી દિસે.

૩૦–૧૧–૯૬.

ત્યજાયેલીને.

કદી ત્હારે હશે રોવું, છુપું કાંઇ સુણાવવું;
હશે વા દાઝતા ત્હારા હૈયાને કહિ ઠારવવું;

ત્હારૂં અહીં જ ગતનાં નહિ કોઇ મિત્ર,
ત્હારા અરે ! દુઃખ તણી ગતિ કે વિચિત્ર;

નૌકા તૂટેલ સરખું તુજ ઉર આ છે,
જેની મરામત હવે કદિ એ ન થાશે.

શોધે સદા હૃદય માનવી માનવીનાં
સેવા અને જિગરનાં દુઃખને સુણાવા;
એ રાહુમાં હૃદય આ તુજને મળ્યું 'તું.
આશાભર્યું ઉમળકે હસતું બન્યું 'તું.

રોવાની તેં મુજથી તાલિમ કિન્તુ લીધી ?
ઉસ્તાદના જિગરમાંય કટાર દીધી ?
વિશ્વે કર્યાં ટપકતાં દિલને વિખૂટાં,
અન્દાજ અન્તરે તણા ન કરાયાં ડાહ્યાં.

આંહીં સદા જખમીને જખમી જ શોધે,
રોતાં ભીના નયનને રડનાર લૂછે;
લાધે અહીં ક્વચિત ઘાયલ બે સમાન,
એનુંય એ ઘડીકમાં તૂટી જાય તાન.

વચ્ચે પડ્યું પ્રણયમાં પ્રણયી જ ! એ શું !
ઔદાર્યને પ્રીતિથી દેશવટો મળ્યો શું !
શું તું હતું રમકડું કંઈ કાષ્ટનું, કે
મેં ટેક કાજ તુજને ત્યજી ? વ્હાલી ફેરે !

રે ! પામશે જિગર ક્યાં તુજ મેળ હાવાં ?
રે ! ઇશ્કનો તુજ બુખાર જશે હવે ક્યાં ?
ના દિલલગીની કદિ સોઈ કહીંય થાશે !
શું ઝિન્દગી તુજ હવે હિજરાઈ જાશે ?

હુંને ઘટે ન સુખ વૈભવ ભોગ વ્હાલી !
હુંને ઘટે ફકીરની વરવી જ ઝોળી;
તુંને ઘટે ન મુજ કાજ હવે રીબાવું,
તુંથી ન કિન્તુ બનશે દિલ ખાળવાનું.

હું તો બળીશ ! બળતાં દિનસાફ થાશે !
તું શું નહીં કુદરતે કદિ ન્યાય પામે ?
ના ન્યાય આ જગતમાં મળનો તને છે,
એવું જ છે લિખિત તો સહવું જ ત્હારે.

આ બોલતાં જ મરવું મુજને ઘટે છે;
કે જંગલે જઇ તહીં પડવું ઘટે છે;
આ નેત્રને રૂધિરથી રડવું ઘટે છે,
હા ! આગમાં જઈ સદા જળવું ઘટે છે.

મ્હારૂં હવે જીવિત તો નઆગાઇ વ્હાલી !
મ્હારૂં હવે રૂદન આ નામળાઇ વ્હાલી !
એ હસ્ત ત્યાગ કરતાં જ મરી ચૂકયો છું,
ને અન્ય મૃત્યુની હવે અભિલાષ રાખું.

રે ! એક ઝિન્દગી મહીં કંઇ મૃત્યુ મ્હારે !
રે ! એક ઝિન્દગી મહીં બહુ જન્મ ત્હારે !
ટૂંકાં જ છે જીવિત ને દુઃખભાર મ્હોટા,
ને મૃત્યુની પછી કશો રસ સ્વાદ ના ના.

જોઇ હતી પ્રિય ! તને દિન ચાર પ્હેલાં,
પીળું હતું મુખ અને સહુ અંગ ઢીલાં;

જ્યાં નેત્ર તેં તુજ ઉઘાડી મને નિહાળ્યો,
ત્યાં અશ્રુથીય તુજ ગાલ બન્યો ન ભીનો.

તુ એકલી ! અરર હા ! અહીં એકલી તું.
રેરે ! અનન્ત દુઃખને દરિયે પડી તું;
કોઈ તને મદદમાં મછવો મળે ના,
ઓળંગવા ઉદધિ છે બલ કાંઈ ના ના.

ત્હારાં સુખોની કદિ વાત નહીં સુણાશે,
ત્હારાં દુઃખોની ઉરમાં ઉન્હી હ્હાય હ્હાશે;
હૈયાસુની ! હૃદયની તું અપંગ બાલા !
દેખું તને બળી જતી મુજ કલ્પનામાં !

મોંઘાં સદા નયન શું તુજ અન્ધ રહેશે?
મ્હોંએ ગુલાબી ફરી શું કદિ તું ન પામે ?
જાણ્યો પ્રિયે ! હૃદયનો તુજ વ્હાલવાળું
બ્રહ્માંડમાં અરર ! કોઇ ન ધારનારૂં !

કદી ત્હારે હશે રોવું, છુપું કાંક સુણાવવું;
હશે વા દાઝતા ત્હારા હૈયાને કદિ ઠરાવવું.

૨૧-૧૨-૯૬.

मपात.

વ્હાલી તણું હૃદય એ ઉદધિ હતું હા !
તેની સપાટી ઉપરે તરતો રહ્યો હું;

પાતાલમાંય તલ તે જલનું હતું ના,
ને એ હતું ફૂટી રહ્યું તટ વિણ વારિ.

મીઠી મજા જિગરને ઉછળાવતી 'તી,
હૈયાથી અમૃતઝરો છલકાવતી 'તી,
હું સિન્ધુની વીચિ મહીં ગરકાવ થાતો,
ને એ ઝરો ટપકતાં જ મળી જતો ત્યાં.

એ મહાવરે હૃદય કાબિલ કાંઈ થાતાં,
ઊંડાણમાંય અજમાયશ કાંઇ લેતું;
કો દી હતું વિહરતું જઇ મધ્ય ભાગે,
આનન્દમાં નયન અર્ધ મિંચાઈ જાતાં.

દીઠાં તહીં નવીન રંગીન દિવ્ય વારિ,
ને બિન્દુ બિન્દુ મહીં ભવ્ય પ્રભાપ્રવાહ
દીઠા તહીં છુપી રહેલ ગભીર ભાવો,
પ્રત્યેકમાં નવીનતા રસની વહન્તી.

"નીચે નીચે પડ પછી પડ કાપતો જા !
"ઊંડાણનાય ઉદરે ઉતરી ઊંડો જા !
"જા જા તહીં રસ અનન્તી લ્હેર ચાલે !
"દૈવી ઝરા ઉદધિમાં હજુ કૈંક મહાલે !"

એ મન્ત્ર આ હૃદયમાં જનમ્યો હતો, ને
એ મન્ત્રને હૃદય આ જપતું બન્યું 'તું,
એ જપથીજ હૃદયે બળ આવતું 'તું,
તેના પ્રભાવથી જ માર્ગ નવીન ખૂલ્યા.

પાતાલના પડ મહીં પડ ઉખળ્યાં ત્યાં,
છુપી રહેલ નજરે પડતી ગુફાઓ;
પ્રત્યેક દ્વાર ઉઘડ્યું કરસ્પર્શ થાતાં,
પ્રત્યેક સ્થાન વળી આદર આપતું 'તું.

આવી રીતે જલ મહીં સરકી જતો 'તો
જાણે અનન્ત યુગ એમજ ઉતરીશ.
ત્યાં એક લેખડ પરે મુજ પાદ ઠેર્યો,
ત્યાં દ્વાર કોઇ નજરે પડતું હતું ના.

તે મન્ત્ર કિન્તુ જપતાંજ તૂટી પડી તે,
ડોલ્યું અને ખળભળ્યું જલ સિન્ધુનું સૌ;
હા ! કોઈ ત્યાં સ્વર ઉઠયો મૃદુ ને કરૂણ,
ને સિન્ધુના તલ પરે મુજ અંગ ઠેર્યાં.

અહોહો ! મેગ મોડાથી ગાતાં'તાં દિવ્ય મોતિડાં,
સુણ્યું મેં કાંઈ આવું, ને હું ત્યાં શાન્ત ઉભો રહ્યો.

" અમે દૈવી મોતી જલધિતલમાં આમ રમતાં,
" અમારાં ગીતોનું શ્રવણ કરનારૂં વિરલ કો;
" તહીં મચ્છો મ્હોટા અગણિત ભલે ઉપર ભમે,
" હજારોમાં કોઈ અમ તરફ આવી નવ શકે.

"અમે દૈવી મોતી ઉદધિઉરનો સાર સઘળો,
"હજારો મોજાના અમ ઉપર પેરા ફરી રહ્યા;
"અમારા મહેલોની છુપવી દીધી ચાવી અમ કને,
"અને લાખો યત્ને નહિ જ દરવાજા ઉઘડતા.

અમે દેવી મોતી અમર રસનાં બિન્દુ સઘળાં,
" પરોવાયેલાં ના પણ રૂચિર માલા રચી રહ્યાં;
" અમારી માલા તો અબુર જન કો ના ધરી શકે,
" અમોને સ્પર્શે તે જલધિ સઘળાનો નૃપ બને.

" અમોને સ્પર્શન્તાં અરર! પણ ખારાશ મળશે,
" અમોને સ્પર્શન્તાં ઉદધિ સઘળો આ કડુ બને;
" અમોને સ્પર્શન્તાં નવીન કંઈ આશા ઉઘડશે,
" અને આ સિન્ધુમાં પછી રસ રહેશે નહિ કશો."

સાંભળી બોલ હું એવા આશ્ચર્યે ડુબતો હતો,
અને એ મોતિડાં દેવી ચ પી મેં ઉરથી દીધાં.
હા હા! અરે! ઉદધિમાં પણ શું થયું આ?
તેજપ્રવાહ વહેતો જલમાં નવીન!

તે તેજ ના જલધિનું પણ કોઈ અન્ય,
જે જ્યોતિથી નયન આ મુજ બન્ધ થાય.

મૂર્છામાં ઢળતો તો હું, ઘેરાતાં નયનો હતાં;
સુણ્યા કે સ્વપ્નમાં શબ્દો, જ્યોતિથી વહતા હતા.

" રે! માનવી! સ્થિર થવું તુજને ઘટે ના,
" રે! માનવી!! સ્થિર થઈ ન શકીશ તું તો.
" આ સિન્ધુમાં નહિ ઉંડાણ કશુય હાવાં,
" જા અન્ય સિન્ધુ મહીં કાંઇ નવીન જોવા.

" આવા અનેક દરિયા ઉતરી તુ આવ્યો,
" આવા અનેક દરિયા તરવા હજુ છે;

" તું મચ્છ આ ઉદધિનો નવ હોય હાવાં,
" આ સિન્ધુમાં તુજ હવે ન સમાસ થાશે.

" આ સિન્ધુથી તુજ હવે બહુ અંગ મ્હોટું,
" કો અન્ય સિન્ધુ તુજ કાજ હવે કૂદે છે;
" જૂની પિછાન પણ આખર તોડવાની.
" ને વાસ કો નવીનમાં વસવું જઇને.

" સિન્ધુ તળાવ બનતો તલસ્પર્શ થાતાં,
" સિન્ધુત્વ સિન્ધુનું જતું તલસ્પર્શ થાતાં;
" તારા સમુદ્ર સઘળા ઝરણાં જ માત્ર,
" તે કો અગાધ દરિયે મળવા જતાં સૌ.

" અત્યારથી ઉદધિ આ કડવો બન્યો છે
" બીજોય સાગર થશે કડું કોઇ કાલે,
" ત્હારા હવે હૃદયનો રશ અન્ય થાશે,
" તે અન્ય સિન્ધુ મહીં અન્ય રસે ભળાશે."

" રેરે પ્રવાસી! નહિ મોહીશ મોતિડાંથી,
" પ્રત્યેક સિન્ધુ મહીં કોઇ જૂદાંજ મોતી;
" જ્યાં જ્યાં કરે જલધિનો તલસ્પર્શ ત્યાં ત્યાં
" મોતી જ મોતી તુજને નકી લાધવાનાં.

" રે ચાલ! ચાલ તટ ઉપર ચાલ હાવાં,
" ત્હારૂં જૂનું જરીક પલ્વલ જોઇ લેને;
" નિર્માણમાં ડુબી જજે પછી ભાઇ વ્હેલો,
" ને એ પ્રપાત તુજને સુખરૂપ હોજો."

જ્યોતિના એ પ્રવાહે ત્યાં હું ખેંચાઇ તરે ગયો,
જોઇ એ જ્યોતિને મેં ત્યાં સંકેલાઇ ધીમે જતી.

આ એક બાજુ કદુ પલ્વલ મન્દ હાંકે,
પાસે બીજી તરફ સિન્ધુ નવીન ગાજે;
મ્હારા દિલેથી વહતો રસનો પ્રવાહ,
બન્નેય વારિ મહીં ઉછળી તે પડે છે.

જોતાં ફરી! જગત કાંઇ નવીન ભાસે,
સૌન્દર્ય આ હૃદયનુંય ફરી ગયું છે;
બ્રહ્માંડની વિષમતા કમી થાય છે કે,
દેખાય છે સુઘટ ચક્ર અનન્ત વિશ્વે.

તલાવે તો કિન્તુ મુજ રસ કદિ મેળી નહિ લે,
સમુદ્રે રહેનારૂં નવ જીવી શકે પલ્વલ મહીં;
મને ખેંચે સિન્ધુ વળી અરર ! આ પલ્વલ રડે,
ક્યા વારિમાં હું હૃદય ઠલવું ? ક્યાં જઇ પડું ?

વ્હાલા તલાવ ! ફરી ઉદધિ તું બની જા !
વ્હાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી દે !
વ્હાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી વા
ફેરે ! મને તુજ સમાન ફરી કરી લે !

વ્હાલા તલાવ ! અથવા ઉછળી કુદીને
આ સિન્ધુલ્હેર મહીં તું તુજ લેળવી દે !
કોઇ રીતે હૃદય આ તુજમાં ઝુલાવું !
કોઇ રીતે હજુ ફરી તુજ મચ્છ થાઉં !

દિસે સંકોચાતું પણ વધુ વધુ એ જલ હજુ,
અને આ હૈયું તો વધુ વધુ જ વિસ્તીર્ણ બનતું;
નથી ચેલા આવી, સર બની શકે ના ઉદધિ, ને
કદી ફેલાયેલું હૃદય ન અવિસ્તીર્ણ બનશે.

વ્હાલા તલાવ ! તુજને ત્યજી જાઉં હાવાં,
હૈયે સદા ધરીશ હું ઉપકાર ત્હારા;
છેટા બને નવ બને, પ્રભુ જાણનારો,
કિન્તુ મિલાપ નકી આખર એક સ્થાને.

આકર્ષી સિન્ધુ લે છે, ને હું ખેંચાઈ તહીં પડયો;
ડૂબતાં ડૂબતાં કિન્તુ જૂનું નામ જપી રહ્યો !

૨૮-૧૨-૯૬.

બેપરવાઇ.

હતી પરવા, હતી લઝત, હતી જાહોજલાલી કૈં.
અહા ! દિલદારની સોટી જિગરમાં લાગતી 'તી કૈં.

દીઠી મહબૂબને શિકલે પૂરી ખૂબસૂરતી આહા !
હતાં ના આંખને ચશ્માં તહીંનો લાભ જોવાનાં !

હમારી આમદાનીમાં હતો હિસ્સો સનમનો કૈં;
જિગરના તાન ઊંડામાં સફર સાદે થતી'તી કૈં.

જિગર ચાલ્યું ઉછાળે તે હતું કૈં શ્વાસ લેતું ત્યાં;
હતો ના એશમાં કોઇ પરહેઝીનો હયાતી ત્યાં.

સનમના માપમાં મ્હારૂં સમાતું આંસુડું પ્યારૂં;
મગર તે દી ઘડી જોશે વહ્યું તોડયું જૂનું પ્યાલું.

ઝીલાયું અન્ય કો પ્યાલે અને ત્યાં એ રહ્યું રમતું;
મગર એ જામ માશૂકને અરેરેરે! નથી ગમતું.

કહ્યું મેં, "આવને દિલબર! હવે હદ અન્ય આ જો જો!
"હવે હદ અન્યમાં આવી નવું પ્યાલું જરી પી તો!"

ન આવે એ! ન ઉઠે એ! દિસે નિદ્રા બહુ ગાઢી!
હમે તો કૂચ છે માંડી! રહી એ દૂરને પલ્લે!

વિસામો લે સહુ આંહીં, કહીં કો ને કહીં કોઈ;
રુચિ છે સર્વની ન્યારી, સહુને સર્વની પ્યારી.

હવે જૂદાં થયાં વ્હાલી! મળીશું ક્યામતે કો દી!
મજા તું લે સદા ત્હારી! હમારી છે હમે લીધી!

સહુની આમદાનીનો વટાતો સર્વદા હિસ્સો,
ન લે તું આ જિગરનો તો હજો એ મનસબી ત્હારી.

પડયું રહેશે નહીં કાંઇ, ખલક લુટાઇ આ જાતી;
હમોને લૂટનારાથી હમો લૂટાઈને રહેશું.

હમોને છે મળ્યાં ચશ્માં નવાં કાંઇ નવું જોવા;
તું ત્હારી આંખથી જોજે હમે જોશું હમારીથી.

નઝર છે સર્વની ન્યારી, સહુ એકન્દરે સારી,
ન લાંબી કોઇ કે ટૂંકી, જરૂરીને સહુ જોતું.

સહુ પાણી ગળી પીતાં, સહુ છે દેખતાં જોતાં,
પછી કાં આવવું આડો! સમાલો જાતનું જાતે.

હમોને ના તમા ત્હારી, હમો ના નાતમાં ત્હારી;
હમો માની ગુમાની ના, પછી શી સહ છે જોવી?

હમારી આંખનાં ચશ્માં તને ના બેસશે હાવાં;
ચડાવી લો ચડે તેવાં, અહીં વેપાર ન્હાળો છે.

કર્યો સોદો હવે ફીટયો, લલાટે છે લખેલું એ!
નવી આંખો! નવું નાણું! નવો સોદો! નવી લજ્જત!

ઈશારે કોઇને હાતાં હમે દોરાઈને જાશું,
ત્હમારા સાદ જુઠાને હમે ના કાન પણ દેશું.

અરેરે! કાન શું દેવો? હવે છે સાદ પણ કેવો?
ફર્યો છે સાદ એ જેવો ફર્યો છે કાન આ તેવો!

કરીશું યાદ કોઈ દી હશે જો કાંઇએ ફુરસદ!
તું એ રિવાજ એ રાખી રહે રાજી જહીં રાજી!

તમોને કે હમારામાં, હમોને કૈં ત્હમારામાં
હતી પરવા, હતી લજ્જત! નથી પરવા, નથી લજ્જત!

૩૦-૧૨-૯૬.

હું ત્હારો હતો.

વ્હાલી! વ્હાલી! મુજ હૃદય આ ડોલતું આજ ભાસે,
ઓહો! એ તો મુજ હૃદયનો કમ્પ જૂનો નકી છે;

મ્હારૂં હૈયું સ્થિર તુજ દિલે શાન્તિ આરાહતું તું,
ત્યારે એ ગતિમય હતું કાંઈ છુપું જ છુપું.

હું જાતાં તું ગણીશ નહિ એ દીર્ઘ સંયોગ તુટ્યો,
આ સંસારે કદિ પણ કશો દીર્ઘ સંયોગ કેવો ?
પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રણય, સઘળાં સ્વપ્ન ટુંકાં જ વ્હાલી !
સ્વપ્નો ટુંકાં વળી રજની એ છેક ટુંકી જ ટુંકી.

બન્ધાઇ છે શિથિલ સઘળી લગ્નની ગાંઠ આંહી,
સંયોગની કુદરત નહીં દીર્ઘતઃ સાંખનારી
સંયોગોની કુદરત કદી પૂર્ણતા સાંખતી ના,
બન્ધાયાં તે લથબથ થયાં એકતા કીન્તુ ના ના.

શોધે આંહીં હૃદયપ્રતિમા, ચિત્ર વા કાંઇ એવાં,
હૈયાની છે પણ જગતમાં આરસી ક્યાંહી એ ના;
ચિત્રે શિલ્પે કદિ પણ થતી પુર્ણ સમ્પન્નતા ના,
મ્હારૂં હૈયું જગ પર કહીં અન્ય સ્થાને મળે ના.

ના કોઇની કદિ પણ અહીં જિન્દગી એવડાય.
રે રે ! કોઇની કદિ હૃદયનો ભાગ વા ના પડાય;
પ્રીતિ મૈત્રી મૃગજલ તણા માત્ર મહેલો કળાય,
ને મોંઘા સો અનુભવ પછી રેડતાં રક્ત થાય.

સ્પર્શે ગોળા પણ અડી શકે એક બિન્દુ જ માત્ર.
આલિંગે છે હૃદય પણ તે બિન્દુ એ એક માત્ર;
મ્હારો ત્હારો નકી નકી હતો એજ સબન્ધ વ્હાલી !
ના લાંબો કે દઢ પણ નહીં ! તુટતાં શી નવાઇ ?

તું માં હુમાં બહુ બહુ હતાં બિન્દુ ના સ્પર્શનારાં,
તે સૌ ધીમે બહુ સમયથી કમ્પતાં વાસનામાં.
અન્તે ગોળો મુજ હૃદયનો કમ્પની તીવ્રતાએ
છોડી ચાલ્યો તુજ હૃદયને, અન્યને ભેડવાને.

બીજું બિન્દુ અવર રસમાં અન્યથી ભેટશે ત્યાં,
ને તેમાંથી રસ લઇ લઇ પામશે તૃપ્તિ તે ત્યાં;
આવી રીતે રસ નવનવે બિન્દુએ કેક સ્પર્શી
બિન્દુ બિન્દુ સ્થિર થઇ જશે પામતા તૃપ્તિ તૃપ્તિ.

ગોળા આવા અગણિત ભમી એક ગોળે સમાય,
સૌ બિન્દુની રસમય તહીં એકતા પૂર્ણ થાય;
ત્હારી પ્રીતિ મુજ પ્રણયથી હોય ના દીર્ઘ ગાઢી,
ત્હારો, મ્હારો, જગત સહુનો એક છે રાહ, વ્હાલી!

ત્હોયે વ્હાલી! તુજ હૃદયને ત્યાગતાં કૈં રડાય,
ને અશ્રુ આ તુજ નયનમાં ઉછળીને ભરાય;
ત્હોયે કહેવું પ્રિય પ્રિય અરે! કાલ ત્હારો હતો હું,
ને અત્યારે વહી જઇ હવે આજથી અન્યનો છું.

૩-૧-૯૭

વિણાનો મૃગ.

ઉગતા સૂર્યની સામે આવે છે મૃગ દોડતો,
ઉતરે બાગમાં હાવાં ફૂલંગે ગઢ કૂદતો

વીણા તણો નાદ તહીં સુણાય,
આનન્દલ્હેરે અનિલો ભરાય;
ઝુલે ફુલો એ કંઈ વાડમાં ત્યાં,
વસન્તલીલા સ્વર ખેલતી રહ્યાં.

ભીતિ કશી એ મૃગને દિસે ના,
પિછાન જૂની સ્થલની નકી આ;
નમાવી શૃંગો ચળ પીઠમાં કરે,
યથેચ્છ પર્ણો તરુનાં જરા ચરે.

ઉડી રહ્યો છે જલનો ફુવારો,
હોજે તરે રંગીન માછલીઓ;
ત્યાં કાન માંડી મૃગ તે ઢળે છે,
જરા નમીને જલ એ પીએ છે.

પાસેથી ત્યાં તો સ્વર દિવ્ય આવ્યા,
વાયુ તણી લ્હેર મહીં ગૂંથાયા;
કૂદી ઉમંગે ચમકાવી કર્ણો
સ્વરો ભણી એ મૃગ દોડતો ગયો.

હીંચકે ખાટમાં બેઠી કુંજમાં દિવ્ય સુન્દરી,
બીનની મીંડ મીઠીમાં એ છે છેક ગળી ગઈ.

દિસે અંગો ન્હાનાં હૃદયમય કે તાનમય શાં !
લતા શા ડોલે છે કટિ ઉપરના સૌ અવયવો !

અહા ! કાળા ઝૂલે કમર પર એ વાળ સઘળા !
દિસે ત્હારા જેવાં ચકચકિત શાં સ્નિગ્ધ નયનો !

વીણાનો મૃગ. (પૃ. ૬૧૧)

ફરે વીણા તેવાં હૃદય, નયનો, અંગ, ફરતાં,
દિસે બન્ને આત્મા અનુભવી રહ્યા એકમયતા.

અણી છે શું આહીં જગત પરની સૌ મધુરતા !
અહીં વેળાનું ના કરવત ઘસાતું નકી હશે !
અહો, તારા, ભાનુ જરૂર ક્ષણ આંહીં અટકતા !
સ્વરોની દેવીનાં નમી નમી અહીં દર્શન કરે!

દૂરથી આવતો દોડી વ્હાલો એ મૃગ જોઇને
કન્યા તે હસ્ત લમ્બાવી હેતથી આવકાર દે.

આનન્દ ભીનાં નયને નિહાળી,
પમ્પાળતી તે મૃગને કરેથી;
દાસત્વ મીઠું મૃગમાં દિસે છે,
પ્રેમાળ ભીનાં નયને વસે જે.

પછી વીણાતારો મધુર સ્વર દૈવી જગવતા,
હવામાં નાચન્તી સ્વરની કંઇ મૂર્તિ ખડી કરે;
જડી જાણે રાખે નયન મૃદુ કન્યા મૃગ પરે,
અને એ ચ્હેરામાં નવીન કંઇ ભાવો પલટતા.

મૃગે એ ભાસે છે વશ થઇ જતો કે ગળી જતો,
જરા ડોલે શૃંગો વળી અરધ મીચ્યાં નયન છે;
નિસાસા લેતો એ મૃગ હૃદય જાણે ઠલવતો,
અને કન્યાશિરે રસમય અભિષેક કરતો.

અહો ! ક્યારે ક્યારે થનનથન નાચી કૂદી રહે,
વળી એ કન્યાના ઘડીક પદ ચાટે જીભ વડે;
ફરે વીણા તેવાં હસ્ત, ચરણનો, અંગ ફરતાં,
દિસે બન્ને આત્મા અનુભવી રહ્યા એકમયતા.

પ્રભાતકાલે મૃગ આમ આવતો,
વીણા સુણીને વનમાં ફરી જતો;
સ્વારો ન મીઠા મૃગ વિણુ ઉઠતા,
સુખી થતી ના મૃગ વિણુ કન્યકા.

લગની કો લગાડે છે ઉરોની રસએકતા;
પશુ આ માનવી આ એ કાંઈ ભેદ ન પ્રેમનો

દિનો કૈ આનન્દે રસભર ગયા આમ વહતા,
સદા રહેતાં ધૂને મધુર સ્વરની આમ દિલ આ;
પ્રભાતે કોઈ એ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
ઘડી સુણી વીણા નિજ પથ જતો આશિષ દઈ.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

તહીં ઉગ્યો છે હજુ અર્ધ ભાનુ,
નવીન રંગ નભ છે ભરેલું;
શુકો ઉડે ગીત હજાર ગાઇ,
સહુ સ્થલે છે ભરપૂર શાન્તિ.

ઉદાસ શાન્ત સ્વર બીન છેડે,
ઉદાર ભાવો મૃગનેત્ર રેડે;
મચી રહી અદ્રે સ્વરોની હેલી,
મહાન આનન્દની રેલ રેલી.

સરરર સુસવાટો થાય ત્યાં આંગમાં કૈં,
અરરે! મૃગ બિચારો ઝીંકાઈને પડે છે;
થર થર થર ધ્રુજે કન્યકા ત્રાસ પામી,
શિથિલ કર થતાં એ બીન તુટે પડીને.

મૃગહૃદય મ્હોં છે તીર લાગ્યો, અરેરે!
ખળખળ ઢળતું હા! રક્ત ભૂમિ પરે એ!
નયનજલ વતી એ કન્યકા ઘા ધુવે, ને
મૃગ તડફડ થાતો હાંફતો શ્વાસ લે છે.

મિચાઈ એ જાતાં નયન દરદે બે ક્ષણ, અને
ઘડી કન્યા સામે રુદનમય એ શાં નિરખતાં !
અરે ! છેલ્લે વાચે નિજ પ્રિય કને એક નઝરે
વદે છે કે આવું નયન મૃદુ ચોંટી રહી હવે:–

"કરીને શીર્ષનું તુમ્બું, નેત્રની નખલી કરી,
"બજાવી લે, બજાવી લે ત્હારૂં બીન હજી હજી !

"કૃપા હોજો. દયા હોજો પ્રભુની બીનની પરે !
"અનુકુલ સ્વરો! મીઠા હજો આ તુજ હસ્તને !"

કન્યા બિચારી દુખણી થઇને
એ શીર્ષ ખોળે મૂકતી રડે છે;
ત્યાં પાછળેથી નર કોઈ આવે,
વાત્સલ્યભાવે વદતો જણાયે:–

"અયિ પુત્રિ ! શિકારી તો પાપી છે તુજ આ પિતા !
"ભૂલી જા એ ! બજાવી લે ત્હારૂં બીન હવે જરા !"

હૃદય સ્થિર નથી એ કન્યકા બાપડીનું,
નઝર નવ કરે તે, કોણ આવ્યું ન આવ્યું;
પણ દૃઢ થઇ અન્તે અશ્રુમાં તે ગળન્તી
દરદમય છતાં એ કાંઇ મીઠું લવે છે:–

" તુમ્બુ તૂટી પડયું! અરે! જિગરના ચીરા થયા છે, પિતા!
" રે! આ સાંભળનારના જગતમાં એવું થયું છે, પિતા!
" વીણા બન્ધ થયું! સ્વરો ઊડી ગયા! ખરી બની ઝિન્દગી!
" સાથી ના જગમાં રહ્યો! પ્રભુ તણી આશિષ એવી મળી!

" મૃત્યુને વશ આ કલા થઇ ગઇ! હું એ બની મૃત્યુની!
" આ સંસાર અસાર છે! અહહહા! એ શીખ આજે મળી!
" વ્હાલાં હાય અરે અરે! જગતમાં વ્હાલાં ઉરો ચીરતાં!
" ભૂલોનીજ પરમ્પરા જગત આ, એવું દિસે છે! પિતા!

"ક્યાં શ્રદ્ધા? અહ! પ્રેમ ક્યાં? જગત આ આખું અંકુશમાલનું
" જે પ્યાલું મૃગને મળ્યું મરણનું તે હુંય માગું! પ્રભુ!
" જોઇ એ ઘડી આ લઉં મૃગ અને વીણા તૂટેલું, પિતા!
" એ નિર્માણુ અનન્તના જલ મહીં ડૂબું પછી હું, પિતા!

દિનો કૈ કન્યાના દરદમય ઓહો! વહી ગયા,
ફર્યાં છે એ ગાત્રો, મુખ પણ ફર્યું છેક જ અરે!
હવે જો કોઇ એ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
શિલા ત્યાં આ વાંચી કંઇક દુઃખમાં તે ડૂબી જતો:—

" કલા છે ભોજ્ય મીઠી તે ભોક્તા વિણુ કલા નહીં!
" કલાવાન કલા સાથે ભોક્તા વિણુ મળે નહીં

૭–૧–૯૭.

મતભેદ.

નહિ નહિ નવો કિન્તુ આ તો જૂનો મતભેદ છે,
મુજ હૃદયને ત્હારી સાથે છતાં મળવું ગમે;
કદિ કદિ અહીં આવી વેળા કદુ મતભેદની,
કદિ કદિ હશે આનન્દોની વળી લહરી અહીં.

કથન કરવું શાને વ્હાલી, અહીં મતભેદનું?
જગ રમકડું આ તો આખું નકી મતભેદનું!
મળી મળી રહે હુંથી વ્હાલી! મળાય જહીં જહીં,
જૂદી જૂદી વહે જ્યાં શ્રેણી ત્યાં જૂદાઇ ભલે રહી.

પડ છુપી રહ્યાં હૈયે હૈયે અનેક જૂદાઇનાં;
પ્રતિ હૃદયમાં કિન્તુ મીઠી કંઇક સમાનતા;
મુજ જિગર આ વ્હાલી! તુંને સદા અનુકૂલ હો,
રસ તુજ દિલ જેવો તેવો સદા ધરતું રહો.

હૃદયરસ આ ઝીલાયેલા બને કદિ ના બને,
મુજ જિગરને ધોખો આશા નહીં કંઇ એ હવે;
મળતર તણી આશા જુઠો જનો ધરતા દિસે,
ગતિ કંઈ કરી તે કીધામાં બધો બદલો મળે.

જગત પર આ જન્મ્યાં પ્રાણી સહુ મતભેદથી,
ફરજ સહુને શીર્ષે આંહી જૂદી જ જૂદી પડી ;
મુજ જિગર આ ત્હારા જેવું બરાબર હોય જો,
મુજ જિગરની આ સંસારે જરૂર કશી ન તો.

મત કંઇ મળ્યું બાઝી બાઝી ઉરો:ક્ષણુ બે રહ્યાં,
અરર ! તહીં એ છુપા કાંટા હતા મતભેદના;
નહિ સમજશું, ત્યારે કયાં તે જૂદાઇ વસી હશે,
નહિ સમજશું, હાવાં કયાં આ ઉરો મળતાં હશે.

સ્મૃતિ તણી અને આશાની ના અહીં પરવાનગી,
ક્ષિતિજ પછી તો કોઈની એ ન દૃષ્ટિ પડી કદી;
અટકી અટકી અન્ધારામાં ભમ્યાં, ભમવું હજી,
રૂદન કરવું થોડું, થોડું વળી હસવું હજી.

પ્રિય પ્રિય અરે ! લૂછું ત્હારૂં જરા જલ નેત્રનું,
પ્રિય પ્રિય અરે ! મ્હારૂં હૈયું જરા હલકું કરૂં;
પ્રિય પ્રિય ! તને વાતો ઉંડી જરા દિલની કહું,
મુજ જીગરથી જે થાશે તે પ્રયોગ કરી લઊં.

મુજ જીગરના ખાલી ખાલી પ્રયોગ બધાં પડયા,
કુદરત તણા સાચા સાચા પ્રયોગ બધા થયા;
રૂદન કરવું ત્હોયે શાને ? નહીં રડવું ભલું,
હૃદયજલને ખારાઈમાં ન ભેળવવું ભલું.

મુજ જીગરની આશાઓથી ચણાય નહીં ગિરિ,
સમય કરશે તે આ મ્હારા બળે બનશે નહીં,
મુજ હૃદયની વાતો હું તો કહી ન શકું પ્રિયે !
કદિ સમજશે ત્યારે કહેવા જરૂર નહીં રહે !

તુજ મત તણા ઉંડા પાયા ન માનીશ તું કદી,
મૂલરહિત છે આ તો લોણું નકી તરૂ માનવી;

કુદરત મહીં તમ્બુ તાણી સહુ વસતાં દિસે,
કુદરત કદી કોઈને એ ગૂઢો ચણુવા ન દે.

સમજણુ નહીં, ક્યારે મ્હારૂં વહાણુ ડુબી જશે,
કઈ લહરીથી ? ક્યારે ? એ પલાશ ફરી જશે;
સમજણુ નહીં, નેત્રો કેવાં તને મળશે હવે,
મુજ નયન ના જાણું ક્યારે ફરી ફળશે હવે.

વરસ કરતું તે ના દહાડા કદી નિરખી શકે,
જીવિત વહતાં થાતું કાંઇ નવીન ક્ષણે ક્ષણે;
નઝર કરતાં ભૂતે દૃષ્ટિ કંઇ કંઇ ભાળતી,
પણુ ન સમજું ક્યાંથી ! શાથી ! પડયો ઉપડી અહીં.

મુજ જિગર આ લ્હોયે શાને પુકાર કરી રહ્યું?
સમજણુ નહીં, લ્હાશમાં શું મને ઘસડી રહ્યું ?
ચડતી વ્યક્તિ માટે ન બન્ધ કરી ઘટે,
પણુ પ્રથયમાં શું ના દેવું ! ન શું કરવું ઘટે ?

૧૦-૧-૯૭.

મ્હારો બોલ.

સૂતું નીલવરણું ઘાસ,
ઝાકળમોતીડાં ચોપાસ;
ગણુતી બિન્દુડાં તું જાય,
ને મુજ મ્હોં ભણી મલકાય.

તે દી પ્રેમનો તે કોલ
દીધો તેં મને અણમોલ.
સુણતું પંખિડું તે એક,
તરૂમાં પાસ બેઠું છેક ;
ત્હારૂં સાંભળી એ હાસ્ય
ચમકી તે ઉડયું આકાશ.

ને આ ઝરણ ચાલ્યું જાય,
તેમાં આપણી છે છાય ;
તે તું જોઇ બોલી આમ :—
" વ્હાલા ! તુંજ મ્હારો શામ !

"મ્હારૂં તુંજ વ્હાલું નામ !
" મ્હારો તુંજ છે આરામ !
" છબી તુજ નીરમાં દેખાય,
" લ્હેરે લ્હેરે લેતી જાય ;
" મ્હારી બાથમાં ગૂંથાય,
" ત્યાંએ પ્રેમ ઉભો થાય !

" કિન્તુ મુજ ઉરે આલેખ
" ત્હારો છે વધુ સુરેખ !
" ત્યાં તું નેણ ઊંડાં નાખ !
" ત્યાં તું રૂપ ત્હારૂં ઝાંખ !
" પલટી યુગો છો બ્હુ જાય,
" ત્યાંથી તે ન પણ ભૂંસાય !

"મ્હારો તું જ ! મ્હારો તુ
"ત્હારી જન્મજન્મે હું જ !"
તે તો કાલની હજુ વાત,
ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
જ્વાલા કેમ આ બૂઝાય ?
પાણી ગયું તાણી બોલ !
કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !
તમરૂં લવી કાંઇ વાત
હાંસી કરે મ્હારી આજ ;

આજે એકલી છે છાય,
જગમાં અન્ય ના દેખાય ?
બીજે કર્યો બીજે વાસ !
ને મેં ત્યજી તેની આશ !
સૂકું થઇ સૂકયું ઘાસ !
મોતી નથી એકે પાસ !

આખું ફર્યું છે આકાશ !
રે ! હું પડયો છું ઉદાસ !
ફરવાનું હતું આ સર્વ
તેને શું ખરૂં હું ગર્વ !
તેં તો કરી કિન્તુ ખ્હેલ !
આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

જૂઠું પુષ્પ ! જૂઠી વાસ !
જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
સાચો એક આ નિઃશ્વાસ !
જે છે હજુ મ્હારી પાસ !
દિન તે સ્મરૂં છું દિનરાત,
મૂકું છું છુપો નિઃશ્વાસ ;
પંખી રખે કો દુભાય,
માળો મૂકી ઉડી જાય ;
ઉડી રખે જૂદાં થાય,
પછી કો એકલું રીબાય !
હું થો દુઃખ તને દેવાય,
કિન્તુ પંખીના દુભાય !
કુણા પંખીના દિલમાં જ
સાચા પ્રેમ નો છે વાસ !
તેનો ફરે ના દો બોલ,
મીઠો સદા તે કલ્લોલ !

૧૦-૧-૯૭

મ્હોળો રસ.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કઠિનતા,
ઝરાઓનું વ્હેવું ઉદધિ તણું અ ગર્જન મહા ;
શુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ ઝુરિણું ગીત મધુરૂં,
લતા, વૃક્ષો, પુષ્પો, અનિલલહરી ને જગ બધું.

મારો તુંજ ! મારો તુંજ !
" તારી જન્મજન્મે હુંજ ! "
તે તો કાલની હજુ વાત,
ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
જ્વાલા કેમ આ બૂઝાય ?
પાણી ગયું તાણી બોલ !
કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !
તમરૂં લવી કાંઇ વાત !
હાસી કરે મારી આજ !

આજે એકલી છે છાય,
જલમાં અન્ય ના દેખાય !
બીજે કર્યો બીજે વાસ !
ને મેં તજી તેની આશ !
સૂકું થઇ ચૂક્યું ઘાસ !
મોતી નથી એકે પાસ !

આખું ફર્યું છે આકાશ !
રે ! હું પડ્યો છું ઊદાસ !
ફરવાનું હતું આ સર્વ
તેનો શું ધરૂં હું ગર્વ !
તેં તો કરી કિન્તુ મ્હેલ !
આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

જૂઠું પુષ્પ ! જૂઠી વાસ !
જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
સાચો એક આ નિઃશ્વાસ,
જે છે હજુ મારી પાસ !
દિન તે સ્મરૂં છું દિનરાત,
મૂકું છું છુપો નિઃશ્વાસ ;
પંખી રખે કો દુભાય,
માળો મૂકી ઉડી જાય ;
ઉડી રખે જૂદાં થાય,
પછી કો એકલું રીબાય !
હુંથી દુઃખ તને દેવાય,
કિન્તુ પંખી ના દુભાય !
કુણા પંખીના દિલમાં જ
સાચા પ્રેમનો છે વાસ !
તેનો ફરે ના કો બોલ,
મીઠો સદા તે કલ્લોલ !

૧૦–૧–૯૭.

व्हाळो रस.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કઠિનતા,
ઝરાઓનું વ્હેવું ઉદધિ તણું એ ગર્જન મહા ;
[illegible]કોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ સુરિલું ગીત મધુરૂં,
લતા, વૃક્ષો, પુષ્પો, અનિલલહરી ને જગ બધું.

સહુ આ પૂરે છે મુજ જિગરમાં આસવ કંઈ,
મને ભાસે સૌમાં રસનવીનતા આસવ થકી ;
અરે ! ખાલી કિન્તુ નયન મુજ ઘેરાં થઈ રહ્યાં,
નશામાં મ્હાલન્તું વિફલ મુજ ડોલે જિગર આ.

અહો ! મોતિડાં શાં મધુર કઈ બિન્દુ છલકતાં,
અરેરે ! એ દૈવી અમર રસ ઢોળાઇ વહતો ;
અતિ ન્હાનું પ્યાલું મુજ હૃદયનું, એ રસ બહુ,
કહી હું રોનારો ? અખૂટ રસ એ કયાં કુદરતી ?

અહો ! વ્હાળા મેઘો જલધિ પર જેવા વરસતા,
ઢળે તેવો આ એ મુજ રસ અરેરે ! રણુ મહીં ;
ગમે છે કૈં એવું કુદરત ઉરે એ છલકતું,
રુચે છે આ પ્યાલે અખૂટ મધુ રેડયા જ કરવું.

અહો ! તો હું કાં ના મુજ રસ દઉં અન્ય ઉરને ?
ન કાં કો સ્વીકારે ? વળી દઈ શકું હું પણ ન કાં ?
અરે ! શું સ્વીકારે ! પ્રતિ હૃદયમાં એજ વહવું,
દિસે આંહી કે ત્યાં કુદરતનું ઔદાર્ય સરખું.

કવિતા ગાઉં છું, ઘડીક રસની ત્યાં સફળતા,
બહુ હીરા કિન્તુ દિવસ સઘળો વ્યર્થજ જતા ;
કવિતા ગાતાં એ અમુક રસ તો એમજ ઢળે,
કવિતામાં કો દી કવિ ન રસ પૂરો ધરી શકે.

પ્રિયાને આલિંગું મુજ હૃદયને જે પ્રિય સદા,
સખાને ભેટું છું, મુજ જિગરની જે પ્રતિકૃતિ ;

અહોહો ! ત્યારે તો મુજ જિગર વિસ્તીર્ણ બનતું,
અરે ! કિન્તુ ત્યારે રસની પણ હેલી વધી પડે.

અહો ! જેવો પ્રેરે મધુર રસ ત્યારે લપટવા,
ન હું તેવો કો દી લપટી શકતો ગાઢ પ્રિયને ;
ઉરોની વચ્ચેથી છલકી પડતો એ રસ, અને
અરે ! બાઝી રહેતાં દિલ ન કદિ સન્તુષ્ઠ બનતાં.

અતિ તૃપ્તિ કો દી નથી નથી થઈ કે નહિ થશે,
ઉરોના પ્યાલામાં રસ નહિ કદી એ સ્થિર રહે ;
કવિતા ગાતાં કે પ્રિય હૃદયની ભેટ કરતાં
બહુ ટૂંકું ભાસે જીવિત ધ્રુવનું એ ક્ષણ સમું.

ડરૂં છું હું કાંઈ, ઝરણ કદિ એ બન્ધ પડશે,
દુકાળોને માટે અરર ! નવ કાં સંગ્રહ કરૂં ?
પ્રતિ બિન્દુ મારાં નયન ઉર ઊન્મત્ત કરતું,
પછી આ સિન્ધુની મુજ દિલ અપેક્ષા નવ ધરે.

અરે કિન્તુ ના ના અરાર રસનો સંચય થતો,
ઝલાતું ના મોજું જલધિ ભરતીનું કદિ અરે !
ઝલાતાં તો ધારે ગતિહીન બની એ નીરસતા,
અને દેવી હોઝ઼ું કટુ કટુ થઈને વિષ થતું.

અરે ! શાને રોવું ? રસમય છતાં કેમ ડરવું ?
શરાબોનું પીવું ચૂપ રહી ન પ્યાલું કયમ ભલા ?
ન કાં શ્રદ્ધા રાખું કુદરત તણા એ રસ પરે ?
ભરતીની વેળામાં સુખમય બની ના કયમ રહું ?

મળે છે ઔદાર્યે પછી ક્યમ બનું કંજુસ ભલા ?
અરે ! શાને જૂઠી ફિકર કરવી કાલની ભલા ?
શિલા કાળી, કાંટા, પરવત, અને આ રણ બધું,
ભલે એ સિન્ધુના વિપુલ ગરકાવે છલકતું.

અહો ! વ્હાલી ! વ્હાલી ! ભર મુદિત આવો લપટશું,
ભરી પી પી પ્યાલાં સુખી સુખી બની મૂર્ચ્છિત થશું;
ભરી મસ્તી લ્હેરી હૃદયશઠ છો ને વહી જતા,
ઝરા છો ને મીઠા અમર રસના એ છલકતા.

૧૪–૧–૯૭.

સ્મૃતિ.

દિન એક ગયો ! પછી લાખ ગયા !
શિરમાં પળિયાં પણ આવી ચૂક્યાં !
ઉરનું જળવું ય શમી જ જશે !
પણ તે ચટકું ફરી ક્યાં મળશે ?

દિનરાત સદાય જળ્યા કરવું !
સહતાં સહતાં પણ કેમ સહું ?
સહશું ! રડશું ! જળશું ! મરશું !
સહુ માલિકને ઋણ તું કરશું !

કંઈ બાકી રહ્યું ! હરિ ! [illegible] !
ન [illegible] ભારે જલ નેત્ર તણું !

પણ તે દિનને વિસરાવીશ ના !
સ્મૃતિ તે રહી તો દુઃખ લાખ ભલા !

૧૫-૧-૯૭.

कुसुम माटे प्रार्थना.

કળી કહો કે કાંઇ, હૃદયરસ કહો કે સુખ કહો,
બગીચે આ મારે ફુલ બસ રહ્યું એક જ હવે ;
અરે વાયુ ભૂંડા ! અડીશ નહિ મારા કુસુમને,
તને શું છે ? ભાઈ ! મુજ જિગર છો ત્યાં વિરમતું.

અદેખો તું શાને ? મુજ હૃદય ના ના બહુ સુખી,
અરે ! લીધાં મારાં કુસુમ સઘળાં તેં જ ઝડપી ;
રહ્યું છે આ છેલ્લું ! તુજ શરણુ છે ! મ્હેર કરવી !
નથી દાવો કાંઈ ! પણ અરજ આ ઉર ધરવી !

પ્રભુનો તું છે તો પ્રભુ વત દયાળુ કંઇ થજે,
ઉન્હા શ્વાસો તારા મુજ કુસુમથી દૂર કરજે ;
મને આ ઝાળોમાં શરણ નહિ, ટેકો નહિ કશો,
ઠરે આંખો કાંઈ બસ નિરખતાં આ કુસુમડું.

કરી લે ચાહે તે મુજ સહુ જ ખોળે તુજ પડયું,
ન સત્તા મારી કૈં બહુ બહુ કરૂં તો રડી રહું ;
અરે ! રોનારાને રુદન હજુ દેઇ કરીશ શું ?
જવા દેને બાપુ ! જખમી ઉરને દે જખમ શું ?

હશે કાંટા પુષ્પે પણ મધુર એ કંટક મને,
અરે ! કાંટા માટે કદિ પણ હવે હું ન વિલપું ;
નહીં ખેરૂં કાંટા, નહિ જ કદિ ઈચ્છા પણ ધરૂં,
હજો કાંટા સાથે કુસુમ કુમળું એ મુજ સદા.

મને એ કાંટાથી બહુ સમયથી મ્હોબત થઈ,
મને એ કાંટાથી રુદન કરતાં લઝ્ઝત મળી :
અરે ! ચોડયા હૈયે, જિગર ચીરતાં એ નવ ડર્યો,
હવે તો કાંટાથી મુજ હૃદયનું બન્ધન ઠર્યું.

ઉગારી લે તેને, મુજ જિગરને દે ઉગરવા;
નથી મીઠું તોયે જીવિત વધુ ખારૂં કરીશ ના :
અરે ! નક્કી આવ્યો મુજ કુસુમને શું લઈ જવા ?
અરે ! મારાં નેત્રે રુધિર ખરડી અન્ધ કરવા ?

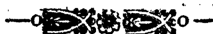
ન તેની તૈયારી તુજ સહ હજુ કૂચ કરવા,
ઉખેડી તે દેવા મુજ ઉર ન તૈયાર અથવા :
જરા તો ઠેરી જા ! અમુક સમયે છે તુજ સહુ,
અમારાં હૈયામાં અરર ! હજુ કાંઈ રહી ગયું.

અમે શીખી લેશું પ્રણય કરવાની નવીનતા,
પછી તો આનન્દે ઉખડી ઉખડીને તુજ થશું ;
પડું છું હું આડે, મુજ ઉપર જ્વાલા તુજ પડો,
ફુલો ચૂંટી લેવાં, અરર ! તુજને એ નવ ઘટે.

પ્રભુ ! તારૂં સર્વે, મુજ નહિ કશું આ જગતમાં,
મને મારે કિન્તુ કુસુમ મધુરૂં આ મુજ ગણ્યું ;

દયાળુ તું તો છે. પણ ન નિરખું હું તુજ દયા,
અરે ! તેથી યાચું મૃદુ કુસુમડા ઉપર કૃપા.

૧૬–૧–૯૭.

एक चिन्ता.

શયનો ફુલનાં કરમાઈ ગયાં !
અનિલો સુરભે સહુ લેઇ ગયા !
અહ ! કંટકની જ બિછાત રહી !
બસ કંટકની સહુ વાત રહી !

અમી નિર્ગળતું ઝરણું અટક્યું !
વિષનો પરિવાહ વહ્યો જ ! પ્રભુ !
સઘળા પલટાય સહાઇ ગયા !
ભવ એક મહીં ભવ લાખ થયા !

મુજ નેત્ર તણું સહુ હીર બળ્યું !
મુજ વ્યર્થ ગયું સઘળું ગણુવું !
પણ એ નયનો, મૃદુ એ નયનો,
હજુ શું રડતાં જ હશે નયનો ?

૧૬–૧–૯૭.

अरण्य गृहिणी.

શાન્ત છે, બન્ધ છે આંખો, કાંઇ દર્દ કહી શકે ;
તોય છે તસ ને ઢીલાં કોમલાંગો હજુ ત્યારે.

ખુલ્લા રહ્યા છે મૃદુ ઓષ્ઠ ન્હાના,
નિદ્રા મહીં છે સુકુમાર બાલા ;
ન અંગ એકે જરી એ હલાવે,
ઉઠે ન ઉઠે ફરી, કોણ જાણે ?

ધગેલા એ બિછાનાની પાસે કોઇ યુવાન છે,
' રખે તે જાગતી, ' તેવી ભીતિ તે મુખ ઉપરે.

યુવાન શ્વાસે ડરતો લીએ છે,
ચિન્તા ઊંડી એ ઉરના ઉરે છે ;
છે નેત્ર એ મોં ઉપરે ઢળેલાં,
ક્ષણે ભીંજાતાં, ક્ષણમાં સુકાતાં.

" મધુર ફુલડાં ! આવી આવી પીળાશ ધરીશ ના !
" તુજ ભ્રમરને એ હૈયેથી ન દૂર કરીશ, હા !
" તુજ નયન આ મીચાયેલાં જરીક ઉઘાડજે ! "
પ્રણયી ડરતો કાંઇ આવું મુખે નિરખી અરે !

નથી એ સાંભળ્યા શબ્દો, તોયે આંખ ઉઘાડતી ;
ટાંગેલું ચિત્ર કો સામે, ત્યાં તે દ્રષ્ટિ લગાડતી.

તહીં ચિત્રે કો બે રમત કરતાં બાલક દિસે,
ગુલાબો શાં બન્ને મધુર વદનો એ સ્મિત કરે ;
રમાડે તેઓને કમલવદની કોઇ લલના,
મૃદુ કુંળી તાજી મુખ પર હસે યૌવન દશા.

ઝરા પાસે ઝુંડો તરુવર તણાં દૂર દિસતાં,
લતા ને ગુલ્મોની વિટપ પર પુષ્પો ઝૂકી રહ્યાં ;

કુમ્ભો સન્ધ્યાભાનુ સુરખી ભરતો સૌ સ્થલ પરે,
ડુબન્તો ભાસે ત્યાં જલધિવીચિથી સિક્ત બનતે.

દેખતાં રંગ એ રાતા આકાશે ચિત્રમાં રૂડા,
બને નેત્રો કંઈ ભીનાં, ઘેનમાં લવતી જરા :—

" અહહહહા ! હશે ચિત્રના સમું
" ગૃહની બ્હાર આ વિશ્વ કૈં રૂડું !
" નવ દીઠું કદી એમ ભાસતું !
" નિરખવું ન તે કોઈ દી હવે !

" મધુર પુષ્પ ઓ ! વેલડી સખિ !
" પ્રણયથી તને હું ઉછેરતી !
" નવ કદી હવે સિંચવી તને !
" મધુર પુષ્પ ના ચુંટવા હવે !

" મધુર પુષ્પ ઓ ! એજ બાગનાં !
" મુજ બિછાતની પાસ કૈં પડયાં !
" અરર ! પ્રેમની ગ્રન્થિએ જડયાં ;
" મુજ જ્વરે અરે ! ક્ષીણ સૌ બન્યાં !

" પ્રણયી પુષ્પ ઓ ! ખીલતાં રહો !
" મુજ પિયુ તણા હારમાં વસો !
" નવીન રંગ તું વિશ્વ ધારજે !
" ન તુજ વ્હાલ હું પામતી ભલે ! "

" પ્રિય પ્રિય સખી ! આ શું ? આ શું ? ન આમ ઘટે થવું !
" કરુણ હરિએ તારે માટે હજુ સુખ છે ભર્યું !

" તુજ કર વળી ચુંટાયેલાં ફુલો કરમાય ના,
" મધુર ફુલડાં તે આ કંઠે હજુ બહુ પ્યારવાં ! "

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
અટકી ચૂપ થયો એ કંઠ રૂંધાઈ જાતાં;
દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુન્દરીનું,
મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત મીચાઇ જાતાં.

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરી એ ગૃહ ડૂબતું,
પડે ત્યાં પાંચ વાગ્યાની ટકોરી ઘડિયાલમાં.

ફરી નયન ઉઘાડી સુન્દરી ચિત્ર જોતી,
અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર વ્હેતી ;
ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરૂણ સ્વર વળી એ ધ્રૂજતો નીકળે છે :—

" અરર ! બાલુડાં ! બાપલાં ! અહો !
" જનની આ હવે સ્વર્ગમાં જતી !
" સમજશો નહીં શું થઇ ગયું !
" રમકડું કયું હાથથી ગયું !

" વિસરી શે જશો છાતી બાપડી
" ઉપર જે તમે કૂદતાં સદા ?
" વિસરી ના શકે બાલ માતને !
" રમત તો હવે શોકને કરો !

" તમ પિતા સદા વ્હાલ રાખશે !
" પણ ન માતની ખોટ ભાંગશે !

" નહિ નહીં મળે મા ગઇ ફરી !
" જગતમાં નકી મા બને નહીં !

" દિવસ બે સહુ લાડ પૂરશે !
" દિવસ બે દયા સર્વ રાખશે !
" પણ ન છાતીએ કોઇની તમે !
" રઝળતાં હવે એકલાં રહો !

" બહુ કરી શકી વ્હાલ હું નથી !
" કદિ રડાવતી હું ઘણું હતી !
" તમ દિલો ક્ષમા આપશે મને !
" પણ ન માતને ચેન કૈ પડે !

" અરર ! બાપલા ! બાલુડાં ! અરે !
" તમ પરે હવે ઢાલ ના રહી !
" રડતી દૂર જે એ ઘડી થતાં !
" અરર ! તે હવે દૂર સર્વદા !

" ત્યજી દઉં નકી સ્વર્ગ, બાપલાં !
" ઘડીક તેથી જો હર્ષમાં રહો !
" સહુ હવે સદા બોલશે રડી !
" જનની છે જરા ગામ કો ગઇ !

" અરર ! એ તમે કેમ માનશો !
" રડી રડી મુખો ના સુકાવજો !
" નવ જવું ગમે ગામ એ મને !
" પણ ન ઠેલી એ સાદ કો શકે !

' અરર ના શકું શાન્તિમાં મરી !
" હૃદય ઝીલતું ભાર આ નથી !
" પ્રભુ તણી કૃપા પામજો સદા !
"સહુ અનાથનો એજ નાથ છે !

" જરીક મો હવે જોઈ તો લઉં !
" કયમ ભલા નથી આવતાં અહીં ?
" કદિ ન ખેલમાં ખોટી હું કરૂં !
" તમ કને નહીં કોઇ દી રહું !

" પણ મને તમે દેખતાંજ કાં
" મૃદુ મુખો જરા ગાભરાં કરો !
" દિવસ બે હવે હર્ષથી રમો !
" પછી સહાયમાં માતની દુવા ! "

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ દૃઢ છાતી કરી કહે :—

" અરે ! વ્હાલી ! વ્હલી ! રુદન તુજ ભેદે હૃદય આ,
" નકે રોવા જેવું, પણ ન મુજ હૈયું સ્થિર રહે ;
" પ્રભુની સામે જો, તુજ જિગરને શાન્ત કરજે,
" ત્યજે શાને આશા ? પ્રભુ તણી અહીં જે પ્રતિકૃતિ. "

દુબળો હસ્ત એ ઊંચો થઈને પિયુને ગ્રહે,
છાતીથી ચાંપતી છાતી સુન્દરી ડુસકાં ભરે.

ફરી નયન ઉઘાડી સુન્દરી ચિત્ર જોતી,
અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર વ્હેતી;

ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરુણ સ્વર વળી એ મૂજતો નિકળે છે :—

" વ્હાલા ! વ્હાલા ! તુજ હૃદયને ચીરનારી થઇ હું !
" તે બાલાના મૃદુ હૃદયને રેસનારી થઈ છું !
" બચ્ચાં તો તે પ્રભુઅનુગ્રહે ઉછરી કાલ જાશે !
" કિન્તુ ઘા આ મુજ જિગરથી કેમ ભુલી જવાશે ?

" એ તો મારી સરલહૃદયા, મેંજ તેને ઉછેરી !
" મીઠી તારી હૃદયઝરણી નાચતી ત્યાંજ ચાલી !
" વ્હાલા ! મારૂં જીવિત લઘુ આ મોહ તેમાંજ પામે
" છૂરી તીખી પ્રણયી દિલડાં ઉપરે કાં ઉગામી !

" જૂદાં કીધાં ! કદિ ન મળશો ! ઝિન્દગી રોઇ રહેશો
" રેરે ! કોની હૃદય બળતાં વિશ્વમાં સ્હાય લેશો ?
" ભોળા વ્હાલા ! તુજ જિગરનું સોબતી કો રહ્યું ના !
" ને હું તો આ જખમ દઇને જાઉં છું દૂર, વ્હાલા !

" વ્હાલા ! છેલ્લે મુજ કઠિનતા માફ પસ્તાઇ માગે,
" માફી દેશે પણ વિસરશે નાથ ! તું કેમ ઘા તે ?
" કેવી રીતે મુજ બળતરા શાન્તિ પામે, અરેરે !
" કેવી રીતે તુજ હૃદયનો દાહ હોલાય, રેરે !

" પાપી મારૂં હૃદય ગણતું નાથ ! પાપી તને તો !
" રેરે ! જોયું તુજ જિગરના પ્રેમમાં પાપ મેં તો !
" તું તો તારો ગમનપ્રકટે સર્વદા ખેલનારો !
" વ્હાલા ! હું તો જગત પરના સ્વાર્થનો છેક કીડો !

" તોયે ઢોળ્યો તુજ રસ સદા સ્નેહથી હું પરે રે !
" ધિક્કાર્યો મેં ! નવ કદિ ગણ્યું થાય છે શું તને તે !
" 'અર્પુ છું' એ કદિય સમજી અર્પનારૂં શકે ના,
" ને ઔદાર્યે મુજ હૃદયને સાચવ્યું તેંજ વ્હાલા !

" પ્રેમી બાલા ! કરવત બની પ્રેમ હું કાપનારી !
" યાચું શિક્ષા કુદરત કને ક્રૂરની ક્રૂરતાની !
" રેરે વ્હાલા ! તમ હૃદય તો મૃત્યુમાં મ્હાલનારાં !
" ને એ મૃત્યુ મરતી સખીના હસ્તથી પામનારાં ! "

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ પમ્પાળી પ્રિયને કહે :—

" વ્હાલી ! પ્રાણુ ! અરે ! અરે ! હૃદય આ તારૂંજ તારૂં સદા !
" તું દેવી, તુજ પ્રેમના ઝરણમાં છે જીવતો જીવ આ
" તે એ છે તુજ આ મહાન દિલના સિન્ધ તણી માછલી !
" વાતો કિન્તુ વીતેલ સ્વપ્ન તણી ના હાવાં ઘટે બોલવી !

" શું હું માફ કરૂં ? અરે ! પ્રિય સખિ ! શું માફ હું ના કરૂં
" આપે ઇશ મને અહો ! હૃદય આ તારૂં સદા પુજવું !
" ઓહોહો ! મતભેદની તુટી પડી આજે દિવાલો દિસે !
" તો વ્હાલી ! સુખથી ગયા સમયની વાતો કરીશું હવે !

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
અટકી ચુપ થયો એ કંઠ રૂંધાઈ જાતાં;
દરદ કંઇ કમી એ થાય છે સુન્દરીનું,
મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત મીચાઇ જાતાં,

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરીથી ગૃહ એ પડે;
કાચના દ્વારમાંથી ત્યાં સન્ધ્યાનાં કિરણોઢળે.

૨૧-૧-૯૭

સ્વપ્નને સાદ.

સ્વપનું ! સ્વપનુ ! તું મીઠું !
બહુ દિનથી ના દીઠું સ્વપનું ! કેવું તું મીઠું ?
તું વિણ આશા ને સ્મૃતિ ઉજડ મહેલ સમાન !
તે ત્યાં તું ને તે વિના આ સંસાર સ્મશાન !
સ્વપનું સંસારે મીઠું !

તું તરુણોની સુન્દરી ! તું બચ્ચાના ખેલ !
જેવો જેનો તોર ત્યાં તેવું તું જ મળેલ !
સ્વપનું સૌને તું મીઠું !

તું સ્વપનું નહિ રાતનું ! તું સ્વપનું નહિ સ્વપ્ન
તું સ્વપનું મુજ ઝિન્દગી ! આંખલડીનું રત્ન !
સ્વપનું મારૂં તું મીઠું !

આજ નિશાએ આવજે ! હું સ્વપનું ! તું સ્વપ્ન
તેમાં તું બતલાવજે ! તું સાચું ! હું સ્વપ્ન !
સ્વપનું વ્હાલીનું મીઠું !

મારૂં ધાર્યું ના બને ! તારૂં ધાર્યું થાય !
તું મારા ઉરનું સુધા ! હાજર કાં ન સહાય ?
સ્વપનું મીઠું તું મીઠું !

આ દરિયો ખારો ભર્યો ! હું છું તેનો ક્ષાર !
તું અમૃતઝરણું ભળ્યે ક્ષારે ફુલનો હાર !
સ્વપનું દેવી તું મીઠું !

જે ખોયું મેં દૂર છે એનું એ તુજ પાસ !
તેં તારૂં મારૂં કર્યું ! ઝૂંટ હવે કે રાખ !
સ્વપનું વ્હાલું તું મીઠું !

તું આ રક્ત તણું ટીપું ! આ ઉર તારૂં તખ્ત !
હું ના પૂજું કોઈને ! હું તો તારો ભક્ત !
સ્વપનું સાચું તું મીઠું

આ ઉરના ઉર્મિ પરે તારી કરૂં બિછાત !
આંસુડે પગ ધોઉં હું તોયે કેમ રીસાય ?
સ્વપનું મોંઘું તું મીઠું !

તું સ્વપનું રીસાય તો હું સ્વપનું છું ખાક !
સ્વપનું સ્વપ્ન વતી રહ્યું !-સ્વપનું જગનો રાહ !
સ્વપનું એ મ્હોંનું મીઠું !

દોરી જા મુજને તહીં ! તે ઉર જળતું ઠાર !
તેને લાવ સદા અહીં ! આવ આવ તું આવ !

સ્વપનું માયાળુ મીઠું !

આંખલડી ભીની કરી આંખલડી લૂછાવ !
હૈયે હૈયાં ધ્રૂજતાં એનાં એજ દબાવ !
સ્વપનું તું તું તું મીઠું !
સ્વપનું પ્રેમીનું મીઠું !

૨૨-૧-૯૭.

इश्क बिमारी.

કહ્યું'તું બુલબુલે મારે, "બિમારી ઇશ્ક આલમને !"
કહ્યું મેં, "ઇશ્ક આલમને શરાબોની ખુમારી છે !"

રડીને બોલતું બુલબુલ, "શરાબોની ખુવારી લે !
"શરાબોની ખુમારી એ બિમારીની બિમારી છે !"

હસીને બોલતો 'તો હું, "હમોને એ ખુવારી હો !
"તમારી સાવચેતીથી તમોને ન્યામતો તે હો !

"અરરે ! ઇશ્કના બુલબુલ ! રડે છે ઇશ્કને તું કાં ?
"શરાબો લાખ પી પી પી શરાબોને રડે છે કાં ?

"શરાબોને રડે છે કાં ! અરે અફસોસ !" એ બોલ્યું,
"શરાબોને પીનારૂં કો શરાબોને નથી રોયું ?

"શરાબોની મજા તીખી કરી લે ઇશ્કમાં, લાલા !
"પછી ચકચૂર તું કેવો રડે તે જોઈશું, વ્હાલા !"

કહ્યું મેં, "બુલબુલોને તો પડી છે ટેવ રોવાની !
"હમારી ટેવ તો જૂની મજેદારી ઉડાવાની !

"શરાબોના સીસા ઢોળી શરાબોમાં સદા ન્હાશું !
"સનમના હાથમાં જામો લબોથી ચૂમતા જાશું !

"મજા આ ઝિન્દગાનીની સનમ સાકી અને પ્યાલું !
"શરાબો દૂર થાતાં તો રહે છે ઝિન્દગીમાં શું ?"

શરાબોનું ભર્યું પ્યાલું ! ભરી પીધું ! ફરી પીધું !
કરી આ આંખ રાતી ને જિગરને તો કર્યું વહેતું !

સનમના ગાલની લાલી હતું ટીપું શરાબોનું !
હમારા ઓઠનું પ્યાલું સદા એ ચૂમતું ચાલ્યું !

'ભરી પાને' 'ભરી પી લે' હતી એ ગુફ્તગો રેલી !
સુરખ આકાશ ને તારા બધે લાલી હતી ફેલી !

ગુલો કાંટા વિનાનાં ને સનમની હાંફતી છાતી,
હમારી બાદશાહીમાં હમારી એ હતી ગાદી !

મગર બુલબુલ ! અયે બુલબુલ ! હવે તુજ ગીત પ્યારૂં એ !
ફરીથી બોલ તું, બુલબુલ ! " બિમારી ઇશ્ક આલમને ! "

હમારૂં જામ ફૂટયું છે ! હમારૂં તખ્ત તૂટયું છે !
મગર શું હુંય બોલું, કે " બિમારી ઇશ્ક આલમને ?"

વધારી ગીતમાં તારા હમારો બોલ આ લેને:
પુકારો, " ઇશ્ક આલમને ખુદાઇ કો બિમારી છે !"

૨૪-૧-૯૭

प्रिया कविताने छेल्लुं आलिंगन.

તારા બહુ ઉપકાર ! રસીલી ! તારા બહુ ઉપકાર !
તું ઉરનો ધબકાર ! રસીલી ! તું આંસુની ધાર !

આ દિલડાનું ઝેર હલાહલ !
તું વિણ કો ગળનાર ?
બહુ દુઃખિયો પણ દુઃખ શું રોશે ?
રોતાં ન મળે પાર !
રોતો ત્યારે તારે ખોળે
શીર્ષ હતું, દિલદાર !
સહુ ત્યજી ચાલ્યા ! તું સુખણી થા !
જીવીશ વિણ આધાર !
વીત્યાં સાથે તું વીતી જા !
વીત્યાં સ્વપ્ન હજાર !
મારાં આંસુ તારાં ગીતો !
પણ ક્યાં હવે સુણનાર ?
કોણ દબાવી જિગર નિચોવે ?
મારો હું જ પુકાર !
આ દિલ સખ્ત થયું ! તું કોમલ !
તારો ના અહીં કાર !
કેમ હસાયે ! કેમ રડાયે !
દિલનો તૂટયો તાર !
તૂટયું વીણા કેમ બજાવું ?
એ બસુરો ઝણકાર !
આંખ ગઇ છે ! ક્યાં છે આંસુ ?
શું ગાશે સુનકાર ?
વિશ્વે છે ના શું એનું એ ?

છે ક્યાં એ રસ ધાર ?
હવે તો
ક્યાં છે એ મળનાર ?
તું રસહેલી ! હું રસહીણો !
ભેટું છેલી વાર !
પણ હજુ
લેજે કદિ કદિ સાર !
હું ડૂબનારો ! તું તરનારી !
તરતાને તું તાર !
અરેરે !
ડૂબતાનો ત* *યાર !

૨૯--૧--૯૭.

પ્રવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને.

પ્રિય એ મુખ દૂર ગયું જ ! સખે !
ક્યમ અર્જુન તીર ઉપાડી શકે ?
દૂર જે ધરતી ધણુણાવી રહ્યો,
બસ કાયરથી જ લૂટાઇ જતો !

મુજ કાજ તને કંઈ દર્દ ! સખે !
દુખી હું સઘળું દુઃખ જોઇશ તે !
દુઃખ જોઈશ હું ! કદિ રોઇશ હું !
કદિ એ ઝરતું જલ લ્હોઈશ હું !

પણ ચેતનહીન કરે કર શું ?
સહુ ચેતન એ મુખ સાથ ! સખે !

શરમ ના ઉંઠશે ! કહીએ ન સુધા !
ગત ચેતનની ગઈ દૂર દવા !
ઉરના દિલના દિલદાર સખે !
સુણી આ તુજ એ નયનો પિગળે !
પણ એજ રહ્યું ! હરીએ નિરમ્યું !
સહજે જયમ દર્દ સહાય ! સખે !

૩૧–૧–૯૭.

प्रेम अने धिक्कार.

તને ચાહી દાઝી રૂધિર સઘળું તો ગત થયું.
હવે પાણી પાણી થઈ જઈ વહે હાડ સઘળાં ;
નહીં તેનું કાંઈ તુજ જિગરને સ્વપ્ને સરખું,
મને તો મીઠી શી નહિ કદિય દ્રષ્ટિ પણ મળી.

સહેતાં સ્હેતાં એ કયમ સહી શકું એ કઠિનતા !
અરે ! આવું આવું જીવિતભર શું કોઈ સહશે ?
પશુ એ કો આવું કદિ સહી શકે આચરણ ના !
દયા મારે માટે મુજ જિગરમાં આજ ઉપજે !

ખુવારી વ્હોરી મેં, મુજ હૃદય એ આજ સમજે !
ખુવારી વ્હોરી તે કદિ નહિ ફરી વ્હોરીશ હવે !
નથી મોટી કાંઈ સમજણ પડી એ જખમની,
નહીં મોડી પામ્યું મુજ જખમની ઔષધિ વળી.

હવે જોયા તારા સરપ રમનારા નયનમાં,
હવે ચેત્યો છેરી તુજ જિગરના ખંજર થકી ;
હવે ભોળો પ્રેમી તુજ વદનથી દૂર વસશે,
અને તેને ક્યાંએ જગત પર મીઠાશ મળશે.

અરે ! તારે માટે પ્રણયી મમ પામ્યાં પ્રણય ના,
કદી ના લૂછાયાં મુજ કરથી એ આર્દ્ર નયનો ;
રહ્યાં મારે માટે હૃદય કુમળાં એ સળગતાં,
અને તારે માટે મમ હૃદય તો વ્યર્થ જળતું.

હવે તો ના ઈચ્છું તુજ હૃદય માટે સળગવા,
હવે ધિક્કારૂં એ તુજ હૃદયને હું કયમ નહીં ?
કૃતઘ્નીને ચ્હાતાં મુજ હૃદય ના અન્ધ બનશે,
અને એ ભૂલોની મમ હૃદય શિક્ષાય સહશે.

" હવે ધિક્કારૂં, " એ ઘટિત નહિ બોલો પ્રણયીને,
અરે ! એ બોલો તો જરૂર ઇનસાફી પણ દિસે ;
તને ચ્હાવામાં એ હૃદયઝરણું છૂટ જ હતું,
હવે ધિક્કારૂં ત્યાં કયમ હૃદયને બન્ધ કરવું ?

પ્રભુ પાસે માગું મુજ હૃદયને ન્યાય મળવા,
કૃતઘ્નીને શિક્ષા દઇ શિખવવા ક્રૂર ન થવા ;
નહીં ત્યાં તું ફાવે, કુદરત ન અન્યાય કરશે.
તહીં મૂંગે મ્હોંએ જગત સઘળું દંડ ભરશે.

હવે હું ઢંઢેરો નગર નગરે ફેરવીશ, કે
" કૃતઘ્ની હૈયાના જખમ નિરખો આ મુજ ઉરે ;

" અરે ! સૌન્દર્યોનાં હૃદય નવ સૌન્દર્ય ધરતાં,
" અને સૌન્દર્યોને શરણ પડનારાં દુઃખી થતાં. "

અરે મારું કહેવું જગત સુણનારૂં પણ નહીં,
સદા ઘેલું ઘેલું જગ નીરખી સૌન્દર્ય બનશે ;
અરે ! કોણે ઝાલ્યો હૃદયધબકારો હજુ સુધી
વહે છે તે જ્યારે ઝળહળિત સૌન્દર્ય પરથી ?

લવું છું હું એ આ મુજ નયન નીચાં દબવીને,
અહા ! ખેંચે કિન્તુ હૃદય મગ્ન નેત્રો ફરી તહીં ;
અને ત્યાં જોતાં તો નરમ બનતો કે ગળી જતો,
અરે ત્યાં જોતાં તો હૃદય સઘળું અર્પી જ જતો.

સ્મૃતિમાં એ જાગે તુજ વદનને હું મુજ નહી;
પછી મારો મારા ઉર પર કશોએ હક નહીં ;
કહે, શું છે જાદુ ? કહીંથી તુજને એ જડી ગયું ?
પ્રયોગોને માટે મુજ હૃદય ક્યાંથી મળી ગયું ?

અરે ? જોતાં તુંને જિગર ફરિયાદે નવ કરે,
સહુ તે સૌ સ્હેવા ફરી જિગર તો તત્પર બને ;
" સહું, " એ કહેતાં એ જિગર શરમિન્દું થઇ જતું,
દિસે ઘા મોટા એ કુસુમકળીવર્ષાદ સરખા.

ચીરાવું, રેસાવું, તરફડી રીબાઇ સળગવું,
શૂળીના કાંટાની અણી પર પરોવાઈ મરવું ;
દિસે વ્હાણાં એ તો અગર રસનાં પાત્ર મધુરાં,
ચહું એ ચ્હેરાની સુખથી કુરબાની થઇ જવા.

પછી ધિક્કારૂં શે મધુર મુજ એ વ્હાણુ ઉરની ?
બહુ તો યાચું કે તુજ પદ મહીં શીર્ષ ઝુકવી;
જહાંગિરી આવી કયમ કદિ ગુલામી ગણીશ હું ?
" હવે ધિક્કારૂં ; " એ કયમ કદિય બોલો કહી શકું ?

નહીં સત્તા તારી પ્રણય મમ આવો ડગવવા,
" હવે ધિક્કારૂં. " એ મુજ ઉરથી શબ્દો કઢવવા;
કરી લે ચાહે તે પણ નહિ કહું જે નવ કહ્યું,
કરી લે ચાહે તે પણ નવ બને જે નવ બન્યું.

વહુન્તો પ્રેમપૂરે તે ધિક્કારે અટકે નહીં,
પ્રેમના શત્રુનો પ્રેમી ના ના આશ્રય લે કદી.

૪--૨--૯૭;

હમારી ગુનેહ્ગારી.

અરે ! તે બાગમાં તું પર નજર મેં ફક્ત કીધી 'તી,
જિગરમાં આહ દીધી મેં, ગુનેહગારી અમારી એ !
કરે સૌ તે હમે કીધું, ન જોયેલું હમે જોયું !
મગર એ આહને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !

હતી ત્યાં ગુલછડી, દિલબર ! હતી તેની કળી ખીલી;
ઝૂકી ચૂંટી કહ્યું " લેજે," ગુનેહગારી હમારી એ !
કળી દેતાં જિગર દીધું ! ગમીનું જામ પી લીધું !
તૂટી દિલની લગામો એ ! ગુનેહગારી હમારી એ !

"ખુદાની બન્દગીમાં કર મને શામિલ તું દિલબર !"
કહ્યું મેં તે ન સુણ્યું તેં ! ગુનેહગારી હમારી એ !

લંચ્યો બે ઈશ્કના બોલો ! અધૂરૂં કાંઈ તું બોલી !
ગણ્યો મેં ઇશ્ક એ બોલે; ગુનેહગારી હમારી એ !

" અયે દિલદાર ! તું દિલમાં ગુલોને રાખનારી છે !"
હમે એ સૌ કહ્યું જૂઠું ! ગુનેહગારી હમારી એ !

ખુદા જાણે ગઈ તું કયાં ! ખુદા જાણે ભમ્યો હું કયાં
જૂઠી આશા ધરી હૈયે, ગુનેહગારી હમારી એ !

કરી પેદા તમે આશા હમે તેની બન્યા કયામત !
અરે ! એ ખૂનને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હા લાખો મહીં છું હું ! મગર તુંને કર્યું છે શું !
હવે એ પૂછવું તે એ ગુનેહગારી હમારી છે ;

સજા હું ભોગવું છું હા ! સબબ વિણુ રોઉં છું કો દી
સજા એ વેઠવામાં એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હામાં જે ગુનેહગારી સજામાં તે ગુનેહગારી !
સજાથી છૂટશે કયારે ગુનેહગારી હમારી એ ।

હવે આ ગીત ગાઉં છું ! હવાને હું સુણાવું છું !
દિવાનાની દિવાનાઇ ગુનેહગારી હમારી છે !

દિવાનો તો કર્યો છે તેં ! કર્યો આ ગીત ગાતો તેં !
ગુનેહગારી તમારી એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ખુદા પાસે કહું છું, કે "ગુન્હા તારા હમારા હો !"
ગુનેહગારી સનમની એ ગુનેહગારી હમારી છે !
હમારૂં સૌ તમારૂં છે ! તમારૂં સૌ તમારૂં હો !
મગર તારી ગુનેહગારી ગુનેહગારી હમારી હો !

૭-૨-૯૭,

क्यम प्रेम गयो ?

ક્યમ પ્રેમ ગયો ? ક્યમ પ્રેમ ગયો ?
ક્યમ પ્રેમ ગયો પ્રિયનો સઘળો ?
વદને ન કશોય વિકાર થયો !
હસતાં ત્યમ તે હસતાં નયનો !

મળતાં ન કશોય વિરાગ જડયો !
હૃદયે ધબકાર ન મન્દ પડયો !
મુજને મળવા પગલું ઉપડયું,
નવ ત્યાંય નવીન કશુંય દીઠું !

મમ છાતી મહીં દિલ એ ધડકયું !
સહુ જેમ હતું બસ તેમ હતું !
ઉરમાં મુજ સંશય કૈં કરવા !
અહ ! કાલ કશોય મને ન મળ્યો !

ગઇ કાલ હતો ! નથી આજ હવે !
પ્રિયનો બસ એમ જ પ્રેમ બન્યો !

અહુ ! દારુણ આ અવધિ વચમાં
પડતા પ્રણયે ન વિરામ લીધો !
સુખ મંગલનું ઝરણું વરસી
ગઇ આ દિલ કેમ જ કાંઈ ચીરી !
ક્યમ પ્રેમ ગયો ? સમજ્યો ન “ ગયો !”
ત્યમ પ્રેમ ગયો ! ત્યમ પ્રેમ ગયો !

૮–૨–૯૭.

एक प्रश्न.

કહ્યું છે મેં વ્હાલી ! બહુ વખત આ એક જ તને.
“ તને ચાહે તેથી અધિક મુજ ત્યાં આ દિલ હશે;”
કહેશે તું “ રેરે ? પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના,”
અરે ! કિન્તુ શાને પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના ?

ન શું તેં જોયેલી શશી પછી રવિની ઝળક તે ?
ન શું ગ્રીષ્માન્તે એ અનિલલહરી શીતલ બને ?
ન શું તું જાણે કે કુદરત બધી એ પલટતી ?
પછી આ હૈયાને કદિ પલટવા કાં હક નહીં ?

મળાયું ત્યાં સુધી તુજ જિગર સાથે મળી રહ્યો,
સદા ર્‌હાવાનું તો વચન નવ કોઇ દઈ શક્યો ;
હવે તારા ઝોંટા મુજ હૃદય ના ના સહી શકે,
હવે અન્તે એથી અરર ! મુજ ધિક્કાર મળશે.

" ન ચાહે તે તુંને" કહીશ નહિ એવું કદિ મને,
અરે ! ભોળી વ્હાલી ! પ્રણય નકી જાણે પ્રણયને;
ભલા કેવી પ્રીતિ તુજ હૃદયની છે મુજ પરે ?
દયા તારી શું છે મુજ જિગરના આ દુઃખ પરે ?

લઉં છું હું નિદ્રા સ્મરણ કરતાં એ વદનનું,
અને સ્વપ્ને જોઉં સ્મિતભર સદા એજ મુખડું ;
પ્રભાતે ચુમ્બીને "પ્રિયતમ ઉઠો !" એમ વદતાં
થયેલું કૈં કો દી તુજ હૃદયને છે દુઃખ ભલા ?

૯—૨—૯૭.

પાણીનું પ્યાલું.

વ્હાલી ! પાણીનું પ્યાલું !
ભરી તું દેજે છેલ્લું, વ્હાલી ! પાણીનું પ્યાલું !
કોણ નશો કરશે હવે ? શું મસ્તીથી થાય ?
તું મસ્તી મુજ દૂર તો શું છે મસ્ત ઉપાય ?
પાજે પાણીનું પ્યાલું !

પાણી પા મુજને પ્રિયે ! પછી સુખે જા દૂર !
પાણીના જ નશા મહીં રહું સદા ચકચૂર !
એક જ પાણીનું પ્યાલું !

પાણી જે તું પાય તે નશાદાર દિન લાખ !
એજ ધૂનમાં ગાઇશું ગીત લાખ દશ લાખ !
દે દે પાણીનું પ્યાલું !

તોડી દે સુખથી સીસો ને મદિરાનું જામ !
તોડું છું ઉર આજ હું ! તને હજો આરામ !
તોયે પાણીનું પ્યાલું !

મળ્યાં હોત ના આપણે, થઈ હોત ના પ્રીત,
પડયાં હોત જૂદાં ન તો દિલે હોત ના ચીર !
પણ આ પાણીનું પ્યાલું !

કોણે પાયું હત પ્યાલું ? આવું પાણીનું પ્યાલું ?
મીઠું આજે આ પ્યાલું !

૧૦–૨–૯૭.

હવે આરામ આ આવ્યો.

કહીં છે એ જિગર મારૂં ? કહીં છે આંસુની ધારા ?
કહીં આનન્દ છે મારો ? સહુ મિજમાન એ પ્યારાં !

સહુ મિજમાન એ દીનાં હવે ઘર આખરે સૂનું !
ઉપાડું ભાર હું મારો ! મદદ કોની કહીં માગું ?

દયાના શબ્દનો કાને પડે ભણકાર ના કો દી !
સદાની પાયમાલીના ભર્યા ભણકાર છે આંહીં !

અહાહા ઇશ્ક ! તુંમાં હા ! બહુ આનન્દ રેલ્યો 'તો !
હતો હું ચાહતો ત્યારે ભરી દિલ ખૂબ મ્હાલ્યો 'તો

અરેરે ઈશ્ક ! તુંમાં રે ભર્યાં પ્યાલાં ગમીનાં એ !
હવે તે જાત મારીથી કરૂં સાબીત છું આજે !
મગર છાલાં પડેલું આ જિગર જ્યાં ખૂન ચાલે છે,
" હવે આરામ આ આવ્યો !" કહે ધબકારમાં આજે !

૧૦-૨-૯૭.

जन्मदिवस.

ત્રેવીશ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીત્યાં,
વીતી અનેક દુઃખનીય પરમ્પરા ત્યાં ;
શું તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?
શું ન્હાનુ કાલની મળી બસ એટલી જ ?
યોગો બધા મુજ બહુ પણ જીર્ણ ભાસે,
ને આ હવે હૃદય વૃદ્ધ થતું દિસે છે ;
બે ચાર જન્મદિવસો વહી કાલ જાશે,
ને મૃત્યુની જલદ પાંખ સમીપ થાશે.
મેં પ્રેમમાં તડફતાં મમ શાન્તિ ખોઈ,
આનન્દની મધુર પાંખ ન કયાંય જોઇ ;
હૈયું કહે, ' જીવિત એમ જશે જ રોઇ, '
શું ન્હાનુ કાલ ધરશે બસ એટલી જ ?
કયાંએ ન શું અનુભવો મુજ સંકળાશે ?
શું મૃત્યુ પાછળ નહીં ગતિ કાંઇ થાશે ?

મૃત્યુ જ કાજ ઉર શું દુઃખ આ સહે છે ?
તો ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી દિસે છે !

આજે જ ઝેર મધુરૂં કરી કાં ન પીવું ?
સાચું જ હો મરણ તો કયમ આમ રોવું ?
શું છે પછી અનુભવો કડવા સહીને ?
આ ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી અરેરે ?

આ ઝિન્દગી દુઃખભરી મુજને મળી કાં ?
માગી હતી નવ અને નવ રાખવી છે ?
શ્રદ્ધા રહી રસ મહીંય કશી મને ના !
અન્ધાર મૃત્યુ મધુરૂં મધુરૂં દિસે છે !

અન્ધાર મૃત્યુ મધુ તો કડવો ઉજાસ,
ને સ્વપ્ન ના જીવિત તો નકી સ્વપ્ન મૃત્યુ;
છે રાત્રિનો દિવસ કે દિનની નિશા છે ?
શું હું હઇશ બસ એક જ સ્વરૂપ સ્વપ્નનું ?

કે હું અનન્ત યુગનો તરનાર યોગી,
જાનાર જે હજુ અનન્ત યુગો તરીને,
તે આમ આજ દુઃખ ને દિનને ગણુન્તો,
આંહીં પડ્યો, અરર ! ચેતનહીન છેક ?

હું સ્વપ્નનો અનુભવી નવ જાણતો કૈં,
શંકા પરન્તુ મુજને મુજ સ્વપ્નમાં કૈં;
જીવી શકું ન સુખથી, મરી એ શકું ના,
જાણી શકું ન જગ છે અથવા નહીં આ !

યોગ્ય જે નિરખવું નિરખે છે,
યોગ્ય ના નિરખવું નિરખે શે ?
ઝિન્દગી સમજ તો જીવજે, ને
મૃત્યુને અનુભવે સુખથી લે !

૧૧–૨–૯૭.

हुं तारो हुं.

અરે મીઠા આત્મા ! મુજથી કર જે હોય કરવું,
સદાનો તારો હું, અરર ! પણ એ ના વિસરવું;
દુઃખે ડોળાયેલી લહરી મુજ હૈયા ઉપરની,
સુવાડું છું તેને પ્રણય અણમૂલો તુજ સ્મરી.

રહી થોડી બાકી તુજ પ્રણયની એક કણિકા,
નહીં ઢોળું તેને ! જીવિત મુજ ઢોળું કયમ ભલા !
વિનોદે તેને તો હૃદય મુજ આશ્વાસિત કરી
હજુ મીઠાં ગીતો મરણ સુધી હું ગાઇશ, સખિ !

દુઃખોની જ્વાલાથી સુરસ સુખપંખી ફફડશે,
વિચારો સૌ મારા ઝળહળ થતી પાંખ ધરશે;
નસે નાચન્તી તે * * *
તહીં સુધી એવાં મધુર ગીત ગાઈ શકીશ હું.

અહોહો ! એવું કૈં તુજ જિગરનું આ જિગરમાં,
હશે એવું મારૂં કંઈક પણ તારા હૃદયમાં ;

અરે ! બન્ને વચ્ચે પ્રણય વસતો એક દિવસે,
નિશાની તેની એ તુજ હૃદયને શું નવ રુચે ?

મને ખેંચે છે તે તુજ જિગરને શું નવ અડે ?
ન શું મારે માટે તુજ જિગરમાં સ્થાન જ મળે ?
અરે ! હું તો તોયે જરૂર વસનારો તુજ ઉરે !
અરે ! તોયે તુંને હજુ લઇ જનારો નભ પરે !

૧૪-૨-૯૭.

नूतन सखा प्रति.

મુજ જિગર આ ક્યાંથી ક્યાંથી તને નજરે પડયું ?
મુજ જિગર આ રે રે ! શાને સખે ! દિલથી જડયું ?
રુદનમય ને ઢોળાયેલું વળી રસહીન છે !
તુજ તરસ આ મારાં આંસુ સખે કયમ છીપશે ?

અહહ ! રણુમાં છાયા શોધી ફરી રણુમાં પડયો !
અરરર ! દિશા જૂઠીમાં તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો !
વિખરી પડતી હોડી આ તો તને કયમ તારશે ?
ઉદધિ તરવા આવું ખોખું ! ન સાધન યોગ્ય છે !

દરદ દિલની મારી પાસે નહીં જ દવા, અરે !
મુજ દરદની તારી પાસે નહીં જ દવા હશે !
રુદન કરશું ત્યાંએ અશ્રુ નહીં મળશે, સખે !
સ્મિત કરીશ તું ! મારે માટે નથી હસવું હવે !

મુજ રુદનની વાતોથી તું રડીશ કદી કદી,
તુજ રુદનથી મારી આંખો હવે પલળે નહીં;
મુજ નયનને રોવાનો તો સુકાલ વહ્યો ગયો,
મુજ જિગરની રેતીમાં તો દુકાળ પડી રહ્યો.

અતિ અતિ સખે ! મોડું મોડું તને ઉર આ મળ્યું,
મુજ હૃદયનું લૂટાવાનું લૂટાઈ સહુ ગયું ;
રસિક ભ્રમરા ! આ વાડીમાં નથી હસતું ફુલે,
મુજ ચમનના ક્યારા સર્વે સુકાઇ લૂખા દિસે.

હૃદયવનના મીઠાબોલા મુસાફર હંસલા !
વિપુલ જલના વાસી ભોળા ! ન માનસ હોય આ !
શ્રમિત દિસતો તોયે જા જા જહીં તુજ સ્થાન છે !
ઉજડ વનમાં શાનો, બાપુ ! કશોય વિરામ છે ?

બહુ ત્યજી ગયાં ! છે તે જાતાં ! નિવાસ ન ત્યાં ઘટે,
તુજ હૃદયની જ્ઞાતિ આંહીં વળી નવ લાધશે ;
સહુ ત્યજી ગયા ધોખો તેનો મને ન મળે કશો,
પછી ક્યમ કહું રોકાવાનું તને ઘડીએ ? અહો !

મુજ જિગરના કાંટા તુંને શું આદર આપશે ?
કમનસીબની છાયાથી એ ન કૈં સુખ સાંપડે !
મુજ જિગર જ્યાં પમ્પાળે ત્યાં પડે વ્રણ છે ! સખે !
દરદમય આ શાને આવી બિછાત મહીં પડે ?

સહુ મધુરતા જેને માટે પ્રભુ ધરતો રહે,
અરર ! કટુતા પીવા તેને શું શોખ થતો હશે ?

મુજ જિગરથી બાઝી, ભોળા ! ખુવાર થઇશ ના,
મૃદુ હૃદયની પીડા હુંથી સહાઇ શકાય ના.

મૃદુ હૃદયની પીડા જોઈ જળી જ ગયેલ છું !
મૃદુ હૃદયની પીડા જોવી હજુય રહેલ શું ?
મુજ હૃદયમાં કાંઇ ખ્હોળો દયારસ ના વહે,
પણ જખમીને કોઇ દીએ ન ઘાયલ પીડશે.

મૃદુ હૃદય શું તારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું ?
મુજ જિગરની સાથે તેં શું નકી મરવું કર્યું ?
નહિ નહિ સખે ! જાવા દેને ! ન સાહસ આ ઘટે !
હઠ કરીશ ના ! તારૂં હૈયું સલામત ના દિસે !

પણ હૃદય જો તારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું,
મુજ જિગરની સાથે તેં જો નકી મરવું કર્યું ;
તુજ જિગરની જ્વાલા તો હું ગળીશ સુખે સખે !
તુજ જિગરને જે મીઠું તે ધરીશ સુખે સખા !

પણ હૃદયના લ્હાણામાં જો હલાહલ સાંપડે,
તુજ હૃદયનું હુંમાં ઇચ્છિયું તૂટી જ પડ્યું દિસે ;
તુજ અમી તણું મીઠું ટીપું ન રેડીશ ભાઈ ! ત્યાં,
કટુ ઝરણુ એ એ બિન્દુથી અમી ન બને કદા !

મુજ જિગરના કાંટા તુંથી નહીં ખરશે સખે !
મુજ જિગરના કાંટા જાતાં ન જીવીશ હું સખે !
પ્રતિ હૃદયને પોતાનાં છે નકી મધુ આંસુડાં,
પ્રતિ હૃદયનું ઝુર્યું અન્યે ઉકેલી શકાય ના.

મુજ હૃદયનું ખેંચાતાં છે ગયું નમી કામઠું,
બહુ યુગ જતાં કોઇથી એ થશે ન હવે ઉભું;
કંઇ કરીશ તો તારા સર્વે પ્રયાશ વૃથા જશે,
રડીશ નહિ તું ! છોડી દેજે ! મને રડવું ગમે !

૧૯–૨–૯૭.

એક સવાલ.

નયનો મૃદુ વત્સલનાં રડશે,
ધરણી પર સૌજ સખા ઢળશે,
સુનકાર મહીં પડનાર પડી મુજ
મૃત્યુ પછી મુજને સ્મરશે.

પણ માલિક આ દિલનાં વમલો !
નભતારકયુગ્મ સમાં તરતાં મૃગ
જાદુભર્યાં રસસાગર શાં દગ
શું નવ આર્દ્ર થશે કમલો ?

૧૯--૨--૯૭.

ઇશ્કનો બન્દો.

જો ઈશ્ક ના તો શું ખુદા ? આલમ કરી તોયે ભલે !
જો ઈશ્ક ના તો શું જહાં ? એને ખુદા એ શું કરે ?

આ કારખાનું ઇશ્કનું જો જો તપાસી ખૂબ ખૂબ !
આ ખેલને આ ખેલનારો એક નૂરે ઇશ્ક છે !

એથી ડરૂં તો ક્યાં ડરૂં ? કોને ખુદા મારો કરૂં ?
જ્યાં લાઇલાજી સર્વની ત્યાં કોણ કોને હાથ દે ?

રે ! ઇશ્કનું છોડી કદમ માગું ખુદા, માગું સનમ !
શું છે ખુદા ? શું છે સનમ ? એને બિમારી એજ છે !

ક્યાંએ હશે જો કો ખુદા તો ઇશ્કનો બન્દો હશે !
જો ઇશ્કથી જૂદો થશે તો ઇશ્કથી હારી જશે !

જો હો ખુદા તો હો ભલે ! તેની હમોને શી તમા ?
છે ઇશ્કથી તો ના વડો જે ઇશ્ક મારૂં તાજ છે !

છે ખાક ચોળી છાપ મારી ઇશ્કની જેને દિલે
દાખલ થતાં તેને બેહિશ્તે રોકનારૂં કોણ છે ?

જો કો હમોને વારશે, કોઈ હમોને પૂછશે,
તો ઈશ્કની ફૂંકે હમારી લાખ કિલ્લા તૂટશે !

છું સખ્ત જખમી મસ્ત દારૂ પી બન્યો બિમાર છું !
પણ ઈશ્કથી બીજો હમોને જીતનારો કોણ છે ?

હા ! નાસ્તિકો સૌ આવજો ! ખંજર તમારૂં લાવજો !
આ ખૂન કાઢી તો જુવો ! કાતિલ એ પાણી થશે !

જે ઇશ્કનો બન્દો ઠર્યો તે છે ખુદાઇનો ખુદા !
ઓહો ખુદા શું ? લોક શું ? કે કોઈ શું તેને કરે ?

સૌ ઇશ્કના બેહાદ દિલના દર્દને ધિક્કારતાં !
આંજી જુવો પણ આંખમાં એ એક દી સુરમો તમે !

જે પાયમાલીમાં હમારાં છે ભરેલાં આંપુડાં,
તે એક ટીપું લાખ દુનિયાં વેચતાં ના ના મળે !

કીમત હમારી પૂછશો, તો એક દિલનું બિન્દુડું !
વેચાઇએ આનન્દથી લેજો સુખે જેને ખપે !

છે તો હરરાજી તોય મોંઘો ઇશ્કનો આ માલ છે !
જે ઝિન્દગી રોનાર હો તે આવજો લેવા ભલે !

ખૂન નિચોવી અહીં છે જાપ જપવો ઇશ્કનો !
ગરદન કપાવી શીર્ષની માળા બનાવો તો ભલે !

એ મન્ત્ર જપતાં જાગશે ભૂતાવળો લાખો અહીં !
એ દેખતાં ડરશો નહીં તો ખેલશું આવો ભલે !

ગુલામ થઇ રહેશું સદા પણ બાદશાહી મ્હાલશું !
માલીકના દિલનું કરીને તખ્ત સૂનારા હમે !

હા ! લાખરંગી ઇશ્કનું કો એકરંગી જામ છે !
મસ્તાનના મસ્તાન એવું જામ પીનારા હમે !

આવો, ભરી પીજો અને એ જીરવી લેજો નશો !
નહિતો સદા માટે શરાબો સોંપજો પીનારને !

એ તો હમારી માદરે પાયું હમોને જન્મતાં,
ને મોતની મીઠી પથારીમાં ભર્યું એ એજ છે !

એ ઇશ્કની લાલી મહીં લાખો ખુદા ઘેલા બન્યા !
એ લાખમાંના એક પણ જૂદા જ કૈં ઘેલા હમે !

૧—૩—૯૭.

સ્નેહશૈથિલ્ય.

તને ચાહું કેવું ? કયમ કહી શકું તે પ્રિય તને ?
શશીને ના કહેતી નિજ પ્રણય કો દી કુમુદિની !
અરે ! ખૂંચે તોયે તુજ હૃદયની આ શિથિલતા !
નહીં હોષો તારા પણ નસીબની વાત સઘળી !

કદી વેળા જાતાં તુજ હૃદય કૈં આર્દ્ર બનશે,
કદી ત્યારે તો આ મુજ હૃદય શૈથિલ્ય ધરશે;
વિરાગી ના લૂછે પ્રણયી રસીલાં સ્નિગ્ધ નયનો,
પછી શું એ અશ્રુ મુજ ઉર પરે કાર કરશે ?

અરે ! આ પ્રીતિમાં મુજ હૃદય રોકી નવ શકું,
ન પ્રીતિમાં પાછું હૃદય મમ વાળી શકીશ વા,
વહી જાતી પ્રીતિ અરર ! કદિ એ ના અટકતી,
નહીં ભીની થાતી, અરર ! રડવાથી શિથિલતા.

રડે મારી પ્રીતિ તુજ હૃદયની આ શિથિલતા,
કદી તું એ રોશે મુજ હૃદયનું એવું જ કંઈ;
હિસે નિર્માયેલો પ્રણય રડવાને શિથિલને,
છતાં તું માટે એ ક્રમ વધુ જરી કોમલ થજો.

૩—૩—૯૭.

૫ મૂર્તિ.

— o—o —

કઇક દિવસો સુધી નયન બન્ધ રાખ્યાં અરે !
ન એ મૃદુ છબી છતાં હૃદય પાસ આવે હવે !
ન યાદ મુખડું રહે ! ન વિસરાઇ જાતું વળી !
રહી હૃદયમાં ન તે નયન પાસ આવે છબી !

અહો જિગરનાથ આ જિગરમાંજ પાળી હતી,
જરાય પ્રતિમાં ન તે જિગરને હવે ધીરતી ;
હજાર રમતો કરી વદન છેક ઉડી ગયું ;
સ્મૃતિ ન સ્ફુટતા ધરે, નિરખતાંય જે દાઝવું. !

અનેક વદનો અહીં જગતમાં સદા આથડે,
અનેક વદને સ્મિતે અમી તણા ઝરા એ વહે ;
સમાન મુખનાં વળી જગતમાં દિસે જોડલાં,
ન કાં વદન એ તણી જરીય છાય કો ધારતાં ?

અહો ! વદન એ કઇ વદનમાં કઇ દેખતાં,
છતાંય સમતા જરી નયન આ ન જોઇ શક્યાં ;
હજાર મુખડે ફરી નયન અન્ધ આજે બને,
હજાર મુખડે ફરી નયન તો નિરાશા ધરે.

થયાં પ્રથમથીજ આમ વદનો કઈ વેગળાં,
ગયાં પણ ગયાં દઇ વદન અન્ય આ નેત્રમાં;
ગયાં વદન તે ગયાં ન સુનકાર હૈયે ભરી;
ગયાં મૃદુ મુખો વધુ મૃદુ મુખોજ નેત્રે ધરી.

અરે ! પણ હવે ન અન્ય પ્રતિમા ખડી થાય છે,
ન દાહ સળગે અને જિગર ખાક ના થાય છે ;
ન અન્ય વદને ન અન્ય નયને ઠરે નેત્ર આ,
ન બન્ધ પડતો અને ધુંધવતોજ હૈયે ધુંવા.

ધ્વનિ મધુર કો છતાં નભ થકી સુણુતા દિસે,
મને શશી, રવી, ગ્રહો, ઝરણુ, વૃક્ષ, સૌ નોતરે ;
અહા ! હૃદય કાજ આ જરૂર વિશ્વ મૂર્તિ બને,
છતાં કયમ હજુ ન એ નવીન મૂર્તિ ચાંપુ ઉરે.

પ્રવાસ હૃદયે કર્યો પ્રણય શ્રેષ્ઠનો વાંછતાં,
ચડયું ગિરિવરો, તર્યું ઉદધિઓ ઉમંગે સદા ;
નવીન વદને નવીન નયને ફર્યું મ્હાલતું,
નવિન જિગરે નવાં મધુર આંસુડાં ઢાળતું.

હવે હૃદય આ ન લે હૃદય કેમ બ્રહ્માંડનું ?
હવે કુદરતે બને હૃદય કેમ શ્રદ્ધાહીણું ?
ન ફાંસ નડતી તહીં કયમ ભલા શુળી પેખતું ?
ગયા મુખ ભણી હજુ કયમ ઢળી ફરી ઝાંખતું ?

નવીન મુખ ચુમ્બતાં જિગરમાં ન દાગે થશે,
પ્રભુમય થતાં ન શોચ ડર ભીતિ કૈંએ ઘટે ;
ન કેમ કરવી હવે રમત વિશ્વવ્યક્તિ થકી ?
ન કેમ ભળવું હવે ગહન યારની બાથથી ?

અનન્ત મુખડાં અનન્ત મુખડાં જહીં ચાંપડે,
ત્યજી વદન એ ગયા મુખની કેમ કાંક્ષા ધરે ?

અનન્ત યુગનું અહીં વચન પ્રેમનું લાધતું,
અનન્ત યુગમાં ભળી નિજથી કેમ ના ખેલતું ?

અનન્ત યુગ તો જતાં નવ કશીય વેળા જશે,
ન ખેલ કરવા પછી જગત એય પુરૂં થશે ;
ન સાથ કરશે પછી શશી, રવી, અહો સામટા,
ન કાંઇ રસ પામશે હૃદય એકલું ચાલતાં.

ન લાખ યુગમાં ભળી નિજથી ખેલ હું થી બને,
વિના વદન એ સદા હૃદયબ્રહ્મ લૂખું અરે !
ન મોક્ષ મધુતા ધરે, પ્રણય શુષ્ક ખારો અહીં,
વિના વદન એ નિજત્વ નિજનુંય પૂરૂં નહીં.

વિના વદન એ પછી હૃદય આ ન જીવી શકે,
અહો ! વદન એક આ જગતથી વિશાળું દિસે ;
અરે ! વદન એ વિના જગત શૂન્ય સૂનું નકી,
અને વદન એ ગયું નયન બ્હાર ક્યાંએ લૂટી.

ન સાદ ઝરણાં તણા, ગીરિ તણા, શશીના ગમે,
ન કૈં કુદરતે મને હજુય ચેન લાધ્યું દિસે ;
કદાપિ હજુ યોગ્યતા હૃદયની થઈ ના હશે,
હજો જ જયમ હો છતાં વદન એ વિના ના રુચે.

મને વદન એ દઇ જગત આ લઈ લે સુખે,
નહીં કજીઉં, નહીં ટળવળું, પ્રભુ ! હું દુખે;
ન અન્ય સુખની હવે કરીશ નાથ ! હું પ્રાર્થના,
મને વદન એજ દે જિગર સાથ આ ચાલવા.

૧૫-૩-૯૭

એ સ્થલ.

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું:
ત્યાંનું ત્યાં ખોટાયું ખોટયું:
લોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
મુખડું ત્યાંનું ત્યાં.

ત્યાં તો હાવાં નહીં જાવાનું:
પ્રેમપૂરમાં ના ન્હાવાનું:
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું:
" એ સૌ ત્યાંનું ત્યાં !"

૧૮-૩-

મારું ભાવી.

ભાવી કાંઈ એ ના મારે:
કાંઈ એ રોવું ના ઠારે:
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાજું શું છે કે ?
ભાવી ભૂત તણા ભણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુખડાંના વારા :
શું છે તાજું કે ?

૨૩-૩.

હૃદયસ્ખલન.

જરા કૈં જાગ્યું ’તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આવ્યું જરીજ નયને એકજ હજી;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં;
રહી છાતી કમ્પી મધુર કવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આવ્યું વદન નવ પૂરૂં રમતમાં;
હતા ભાવો પીધા રસમય હજુ ના હૃદયના ;
નહીં લ્હાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઈ શકયો,
તહીં હૈયું ફૂટી મધુર રસ એતો ઢળી પડયો.

અરે ! રોકી કોઈ સ્ખલન ઉરનું આ નવ શકયું ;
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ બન્યુ.;
ભરાયું તેવું આ મુજ જિગર ખાલી થઇ ગયું,
સખી મીત્રે કાવ્યે મધુર રસ ના કૈં ધરી શકયું,

અતિ પ્રીતીની આ મુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીક મુજ આ આંખ ઠરવી ,
જરા રોવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેજે મુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૦૭

સ્ખલિતહૃદય.

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અપાશે :

નિચોવાશે સ્પર્શ પહેલાં
દ્રવતું હૈયું આ !

રોયા પ્હેલાં રોઇ જાતું :
આંસુડું સૂકાયું થાતું :
ઢોળાઇને ચાલ્યું જાતું
કુણું હૈયું આ !

૨૪–૩–૯૭.

कोने कहेवुं ?

ઉંડા દુ:ખડાં કોને દેવાં ?
પૂરાં ઘાયલ ક્યાં છે એવાં ?
લાખ મળે છે જેવાં તેવાં :
કહેવાં કોને રે ?

હૈયાના તો તારો તૂટ્યા ,
ગાવાના સૂરો એ ખૂટ્યા :
આંખલડીના તારા ફૂટ્યા :
કહેવું કોને રે ?

૨૫–૩–૯૭.

नि:श्वासो.

હૈયું આજ નિસાસા લેશે:
આંસુડાંને પૂરે વ્હેશે:

ઊંડાં દુઃખ નિચોવી દેશે :
ઝાળ કોણ એ ઝીલે છે ?

વાયુ દૂર નિસાસા લે છે,
એનાં દુઃખડાં કોણ સહે છે ?
એનું છે તે એનું એ છે :
નિસાસા એકલડું લેશે !

૨૫—૩—૯૭

एकलो हुं.

જ્યોત્સ્ના ચોપાસે રેલે છે :
ચોપાસે તારા ખેલે છે :
શાન્ત નિશા ગાતી ચોપાસે :
કો મારી પાસે ?

જે આ આંસુમાં ન્હાનારૂં,
જ્યોત્સ્નામાંથી રસ પાનારૂં,
તે તો દૂર થયું થાનારૂં :
શું મારી પાસે ?

૨૫—૩—૯૭

रजा.

હાવાં જ્યાં ફાવે ત્યાં જાતું :
જ્યાં ફાવે ત્યાં રોવા ગાતું :

ઢાળી દે હૈયું ફાવે ત્યાં :
શું આંહીં કે ત્યાં ?

રોતું રો તું દી ને રાતે :
ડૂબી જા તું એજ અખાતે :
એ રાત્રીને ન્હોય પ્રભાતે :
જા જ્યાં ફાવે ત્યાં !

૨૫-૩-૯૬

ઘા.

વાંભ ભરી કયાંની કયાં મારી :
કયાંની કયાં ભોંકાઇ કટારી :
રક્તનીક ચાલી કયાંની કયાં :
ગુમ થઇ તું કયાં ?

કોની પાસે ઘા ખોલાવું ?
કોને સાદ કરી બોલાવું ?
બોલે છે પડઘા દૂરે ત્યાં,
"રેરે કયાંની કયાં !"

૨૬-૩-૯૭

દેશવટો.

ઝરમર અધરે વરસે મોતી,
ફુલડાં આંખડીને ખૂણેથી,

એ મુખડાનું વાસી દિલડું
દેશવટે ઉદાસી રે !

પાળેલું પોષેલું પંખી,
રણવગડામાં મરતું ઝંખી,
નાગ ગયો હૈયામાં ડંખી,
તલફે પ્રેમપ્રવાસી રે !

૨૬–૩–૯૭.

भ्रमर.

આંખલડી તારી કાં રોતી ?
ભમરા ! ફુલડું લેને ગોતી !
કળી નાજુકડી તુંને જોતી,
તોયે કાં રોતી ?

પ્રેમપુષ્પ શોધ જોવાનું,
લાધ્યું ત્યારે એ રોવાનું,
ગૂંથાતાં હૈયું ખોવાનું,
રહેશે આંખલડી રોતી !

૨૬–૩–૯૭.

प्रेमाधीन.

કાચે તાંતણુલે ટાંગ્યું છે,
ભાંગે તો હૈયું ભાંગ્યું છે.

એ તો કાચ તણી જ કટોરી
તોડી દેશે એક ટકોરી !

એ તારૂં તેથી તુંને શું ?
એને મન તો ના છે શું શું ?
વેચે તો વેચાયા થાશું,
આંસુડે પગ ધોતા જાશું !

૨૬-૩-૯૭.

હસવા કહેતીને.

રોવાનું કહે તો રોવાશે :
હૈયું કાંઈ હલકું થાશે !
શાને ખાલી હસવા કહેવું ?
કયાંથી હસશે ભારે હૈયું !

પ્યાલા કાં ભરતી મદિરાના !
એથી આ મુખડું ફરશે ના !
હૈયાના ચીરા ટળશે ના !
રોનારૂં હસશે ના હૈયું !

૨૭-૩-૯૭.

રુરુદિષા.

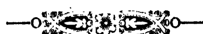

ઉભરાઈ જરા નયનો પલળે,
ઉરના શયને પણ દાહ બળે ;

નવ આફ ઝરે, ઝરતો ન ઠરે હજુ,
દર્દ મહીં દિલદાગ કળે.

નવ પૂર વહે મનને ગમતું,
જિગરે જળતો વિરહનો વશમો દવ :
ખાક મહીં ધગતું મુજ આ શબ :
આ ઉર આ ઉરને દમતું !

૨૭–૩–૯૭.

તારાં આંસુ.

રડી શાને વેરે તુજ નયન મોતી અણમૂલાં ?
ન દે મીઠા ભાવો જલકણ મહીં આમ વહવા !
તને જે ભાસે છે તુજ હૃદયના ભાર કડવા,
અરે ! એ તો મીઠા મુજ હૃદયના લ્હાવ સઘળા !

પ્રિયે ! તોયે તું જો તુજ હૃદય આવું ઠલવશે,
પ્રતિ બિન્દુ એવું ગણીશ નિરખી એક નજરે !
અકેકે બિન્દુડે દઇશ નવી હું આલમ તને !
નકી એ બિન્દુડાં ટપકી ટપકી વ્યર્થ ન જશે !

૨૮–૩–૯૭.

તે મુખ.

લજ્જાળુ નયને ઢળતાં કો,
આંખલડી ભીની બનતાં કો,

પ્રેમી તણી વાતો સુણતાં કો,
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

એ મુખડું તો કાળજ મારૂં,
સૌ ભાવોનું પ્યાલું પ્યારૂં,
એ વિણ કોને ક્યાં સંભારૂ ?
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

૨૯-૩-૯૭.

ए च्हेरो.

પ્રેમી આંખો કુદરત બધી શીદ જોવાય જાશે ?
જેને લાધ્યું મધુર મુખડું આંખ કાં ખોલશે તે ?
જેને ખોળે જગત સઘળું ખેલવા ખેલ આવે,
દેશે દેશો વન વન થઈ શીદને આથડે તે ?

તારા, ભાનુ, મધુર ફુલડાં, વેલડી, ને ઝરા, વા
સૌન્દર્યોનાં જગતફલકે ચિત્રની સૌ સુરેખા,
એ સૌ ભાસે મૃદુ વદનના શેષના રંગ મીઠા,
એ સૌ કોઇ મૃદુ વદનના આશરામાં પડેલા.

આ હૈયાનું મધુર મુખડું વિશ્વનું મધ્ય બિન્દુ,
સૌન્દર્યોનું વહન જગતે એજ મ્હોથી વહન્તું ;
એ મ્હોનું હું સ્મરણ કરતાં ઝિન્દગી ગાળતો છો,
ચાલ્યા જાતા શશી, રવિ, ગ્રહો આથમી કે ઉગી છો.

આ સંસારે કઇ મૃદુ મુખે હાસ્ય મેં કૈંક જોયાં,
જોયાં નેત્રો ટમટમ થઇ અશ્રુનાં પૂર વ્હેતાં ;
લજ્જાળુ મ્હોં નમી સ્મિત કરે, એય ભાવો નિહાળ્યા,
એ ચ્હેરાની નકલ વિણ તો ક્યાંય સૌન્દર્ય છે ના.

૨૯-૩-૯૭.

રોનારાં.

રોનારાંને રોવા દેજો :
હસવાનું તેને ના કહેજો :
શીદ દયા ખાલી ખોવાની ?
રોતી આંખો રોવાની !

રોનારાંએ રોવું લીધું,
આંસુડાંને હૈડું દીધું,
આંખે ઘેલું અમૃત પીધું,
પી પી રોવાની !

૯-૪-૯૭.

વીત્યા ભાવો.

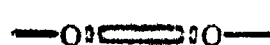
વીત્યા ભાવો હજુ મારા છે :
આગ મહીં થંડા ક્યારા છે :
આંસુ તો સુખની ધારા છે :
આ હૈયાને બીજું શું ?

તું એ મીઠાં ભાવો સ્મરજે :
તેને સ્મરતાં સ્મરતાં મરજે :
હૈયાફાટ સદા વા રડજે :
રેરે ! બીજું શું ?

૧૫-૪-૯૭.

तलफुं कां.

જે દુઃખ હૈયે પાળી રાખ્યું,
જેને પીતાં અમૃત ચાખ્યું,
જે માટે સુખ ફેંકી નાખ્યું,
તેને સ્હેતાં તલફું કાં ?
જેમાં છે હૈયાને રહેવું,
તે તલફી કાં લૂટી લેવું ?
દેતાં કાં પૂરૂં ના દેવું ?
રહેતાં તલફું કાં ?

૨૩-૪-૯૭.

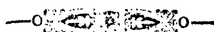
वीत्यांने रोवुं.

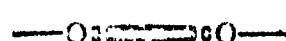
રોવું અન્તરનું રોનારૂં :
રોવું ભીતરનું જોનારૂં :
લ્હોનારૂં હૈયું એ લ્હોતું :
પણ વીત્યાંને શું રોવું ?

મળતાં પ્રેમજમાતી ખાખી,
હજુ એ ના રોશું પડ રાખી,
ભર સમુદરિયે સાથે વ્હેશું,
વીત્યાંને રોશું :
તોયે વીત્યાંને રોશું !

૨૯–૪–૯૭.

ક્રૂર માશૂક.

કપાવી માશૂકે ગરદન હમારી કોઇને હાથે !
વળી છે રિશ્વતે હુરે રખાવ્યો મોતનો હાથે !

ખુદાઇ મોત પણ તારે ઇશારે માશૂકે કીધું !
જબાં આંખો વગર આપું હમોને લોટવું દીધું !

ખુદાએ પાથરી આપ્યું ફુલોનું આ બિછાનું ત્યાં,
લઇને પાંખડી તેની રખાવ્યા માશુકે કાંટા !

નઝર એ શું નથી પ્હોંચી હજુએ આગની પાસે ?
હજુ અજમાવવું એ છે રહ્યું બાકી ખુદા સામે !

અજબ આ દેમતાં સહુ બને જોનાર છે પાણી !
સનમને કાયદે એવે જહાંને દૂર છે તાણી !

રહેજો સોબતી દૂરે ! લહેજો અન્ય કો પૂરે !
મને ના ક્યામતે આશા ! પડ્યા આ ના ફરે પાસા !

જહાંને વજ્રના જેવી કરે છે વજ્ર વ્હેનારો !
સહી જાશે મને એ આ સનમનો ખારનો ક્યારો !

અરે ! છો કોઇને હાથે હજુ ખ્વાહેશ બર લાવે !
સનમ રાજી, હમે રાજી, ખુદાની એજ છે મરજી !

૪–૫–૯૭.

जागर्तिनुं स्वप्न.

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં !
સહુ છુપા તારો ઝણઝણુ થતા કમ્પિત બની !
હજારો કોશોએ વદન પ્રિય જે દૂર વસતું ,
ઇન્હા તેના શ્વાસો મમ અધર પાસે ફરકતા !

દિસે છે એ મૂર્તિ તરવર થતી આ નયનમાં,
ઉરે મારે સ્પર્શી ખળખળ એ અશ્રુ ઝરતાં ;
પુકારી ઉઠે છે વ્યથિત ઉર તેના વદનમાં .
અને એ ઝાળોથી મુજ અવયવો આ પિગળતા

ન તેને કૈ આશા મુજ હૃદયમાં વા જગતમાં,
ગરીબી ગાવાની મધુર કવિતા એ નવ મળે ;
મૃદુ એ નિર્માયું હૃદય શરનું લક્ષ્ય બનવા,
તૂટેલી આશામાં જખમ સહી દર્દે તડફવા.

પ્રભુ પાસે એ ના જિગર ફરિયાદી કરી શકે,
ગુન્હેગારોથી તે મૃદુ હૃદયને મ્હોબત ઠરી ;

છુરી ખુલ્લીથી જે કતલ કરવા હસ્ત ઉપડે,
દુવા તેની ગાવી, નિરમિત થયું એ જિગરને.

પ્રભુ પાસે ના તે જિગર ફરિયાદે કરી શકે,
રહી છે ના શ્રદ્ધા કુદરત તણા આ ક્રમ પરે;
સહી ઘા માથે ઘા હૃદય કુમળું નિર્ભય થયું,
ગણ્યા તેણે દેવો, અરર! સહુ તે રાક્ષસ હતા.

હતી પ્હેલાં આશા મુજ હૃદયમાં તે હૃદયને,
ન જાણી તૂટી તે પ્રથમ જ અરે ! જે ગઇ હતી;
હજુ છેલ્લે એ તે મુજ હૃદયમાં કૈં રસ જુવે,
હજુ તેને પીવા જીવિત ધરવા યત્ન કરતી.

હવે હું પાસે તે હૃદય નવ દાવો કરી શકે,
હવે છેલ્લે છેલ્લે મધુર કંઇ એ મ્હોં કરગરે ;
તરન્તી મૂર્તિ એ મમ નયન પાસે ટળવળે,
હજુ રેડે અશ્રુ ગરદન ધરી આ પદ પરે.

નિસાસા મારા એ પ્રિય વદનની ઉપર પડે,
હજારો અંગારા ગત સમયના ત્યાં ઢળી પડે ;
વિસામો લેવાની મુજ હૃદય આ આશ ધરતું,
નિરાશામાં કિન્તુ પ્રતિપલ રહે છે ટપકતું.

નકી પૂર્વે આવું અનુભવી ગયું છે હૃદય આ,
અજાણ્યે રોતાં એ બહુ દિવસ પ્હેલાં ગત થયા;
મને છે યાદે આ મધુતમ દશાની મધુરતા,
નિરાશાના પ્યાલા બહુય ભરી ખાલી પણ કર્યા,

ગયા જન્મોમાં એ પણ અનુભવ્યું આ નવ કદી,
નથી આવી કો દી હૃદય પર કો વિદ્યુત પડી ;
સરી જાતાં મારાં જગત પરનાં કાર્ય સઘળાં,
અહા ! હું ઓચિન્તો કબજ બનતો કો ઝડપમાં.

ગણાઇ સંસારે ફરજ સઘળી જે હૃદયથી,
પ્રતિ પ્રાણીની જે જીવિત તણી ઈચ્છા કુદરતી,
ઉડી તે સૌ જાતું, સમજણ નહીં શું થઇ જતું,
પ્રિયાની મૂર્તિમાં મુજ હૃદય આ લીન બનતું.

ભલે કાઢી જાતા વિષધર મને આ હૃદયમાં,
ભલે લાખો વીંછી મુજ મગજમાં ડંખ કરતા ;
ન છે શક્તિ નેત્રે રમણી પ્રતિમાથી ઉપડવા,
ભલે તૂટી જાતા મુજ જિગરના સર્વ પડદા.

મને ભાસે છે કે રુદન કરતી આલમ બધી,
પ્રતિ બિન્દુડે તે મુજ હૃદયમૂર્તિ પણ ખડી ;
ન કો એ મૂર્તિનું નહિ નહિજ કો આલમ તણું,
ગરીબી હું જેવી જગત ઉપરે વ્યાપ્ત દિસંતી.

મને કોઇ ખેંચી અવર દુનિયામાં લઈ જતું,
બતાવી અશ્રુનો ઉદધિ રડતું તે ગરીબડું ;
ન કૈં કોની પાસે કટુ ઉદધિને મિષ્ટ કરવા,
ન કૈં કોની પાસે જ્વલિત ઉરને શાન્ત કરવા.

અરે ! રોવા માટે કુદરત તણી આલમ બની,
અરે! અશ્રુ આંહીં કટુતમ બધાં નિર્મિત બન્યાં ;

જનોનાં હૈયાને ' રુદન કરવું ' ભેટ પ્રભુની,
ન કૈં કોની પાસે રુદન ઉરનું બન્ધ કરવા.

વિષો સૌ આંહીંનાં મધુતર બન્યાં અમૃત થકી,
વિષે જન્મી જીવે હૃદય વિષને અમૃત ગણી;
અમી આંખે જોવું પણ વિષ તણું પાન કરવું,
પ્રભુએ નિર્મ્યું આ જનહૃદય માટે તલફવું.

પ્રતિ હૈયું આંહીં રુદન કરતું કો હૃદયને,
પ્રવાસી ચાલે છે નયનજલચીલા ઉપર સૌ ;
દિસે તેમાં સૌમાં રુદન કરતી એ ભગવતી,
અરે ! આ ખોળાને હૃદય ચીરી આધીન બનતી.

ઝીણા ઝીણા ઉઠે લલિત સ્વર તેના રુદનના,
પડે છાના તેના મધુર ભણકારા હૃદયમાં ;
કઈ કાલો વિત્યા ફરી નવ સુણ્યો એ સ્વર હતો,
હજારો કોશોથી મુજ શ્રવણમાં આજ પડતો.

અહો સંકેલાઇ ! હૃદયબલથી શું પૃથિવિ છે?
અહો ! શું બાલાનું હૃદયબલ આવું કરી શકે ?
નિસાસા પ્રેમીના સહુય પડ ચીરી વહી જતા,
સખીનું હૈયું કૈં અતિ બલ કરે છે લપટવા.

"પિયુ ! વ્હાલા ! સાથી ! મુજ હૃદયની વ્હાર કરજે !
" હવેના જન્મોમાં ગરીબ તણી સંભાળ કરજે !
"નિરાશા રોતા વા તુજ હૃદયને શાન્ત કરજે !
" સખે મારા દોષો રુદન કરતાં માફ કરજે!"

ઉઠી ઘૂમે છે આ મૃદુ રુદન મારા હૃદયમાં,
લવન્તું એનું એ મુજ હૃદય કૈં ઉત્તર ધરે;
ઝઝુમે છે નેત્રે રુદનજલનું ક્ષાર ઝરણું,
મીઠી પાણીની ત્યાં તડફડ થતી માછલી રહી.

તહીં તેને થાતું, મુજ હૃદયમાં તે અહીં બને,
અમે સાથે રોતાં, સમય પ્રિય તે આ ફરી મળે ;
રડાવે રોઇને મુજ હૃદય કાં તે હૃદયને ?
અહીંના તારો કાં મદદ કરતા તે રુદનને ?

અહીં પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રણય, રતિ, એ ભાવ સઘળા,
અરેરે ! રોવાનું અરપણ કરી શાન્ત બનતા ;
અરે ! શું તેથી કૈં અધિક જનથી ના થઇ શકે ?
બને ના શું દેવું મધુર સુખ પ્રેમી હૃદયને ?

કહેવા સન્દેશા અનુપમ મળ્યો આ સમય છે,
ઉરોનાં વ્હાણાંની કુદરત બધી વાહક બને ;
દિલાસો દેવા કાં મુજ જિગર આ ના ઉપડતું ?
ઉડી અશ્રુથી કાં ભભકમય ન્હાડે ન ચડતું ?

અહો ! અત્યારે તો હૃદય ઉડવા તત્પર દિસે,
જહીં હું ત્યાં તેએ ઉર ભટકવા તત્પર દિસે ;
ન કાં અર્પું પાંખો ? નવ કયમ અહું પાંખ મધુરી ?
ન કાં ભાનુ સાથે કિરણમય હાવાં થઇ જવું ?

અહો અત્યારે તો મુજ હૃદય આધીન તલહે,
ઝુલાના વંટોળા પ્રિય વદનના ચામય ચડે ;

દબાઈ જાતાં આ મુજ જિગર કૈલાસ ચડતું,
નહીં ભાનુ સાથે કિરણમય થાવા મન રહ્યું.

અરે ! જૂઠાં જૂઠાં કિરણ ચળકે તે પ્રણયનાં,
જનો માટે ના તે, નવ જન ઉડી ત્યાં જઈ શક્યાં;
ઉડેલાં દાઝેલાં અગણિત અહીં આ તરફડે,
ફરી ઉડી જાવા જિગર કદી હોંશે નવ કરે.

અમે એ પંખીડાં બહુ વખત ત્યાં લ્હેર કરતાં,
હુવા આછી પીળી ઉપર કિરણોમાંય તરતાં;
ઘડીનો ભાનુ તે, ક્ષણિક સહુ તે રંગ ગજબી,
અહીં હું વ્હાલી હ્યાં ગત થઈ ગઈ સર્વ સુરખી.

રહ્યું રોવાનું તે ચિર સમયનું ને અમર છે,
ભલે હું સાથે તે અમર ઉદધિમાં ડૂબી રહે;
કરૂં શાને યત્નો ચલિત દ્યુતિનાં દર્શન થવાં ?
તજાયે શે અશ્રુ ક્ષણિક સ્મિતથી બાથ ભરવા ?

સદા રોનારાનું સ્મિત વળી ભલે ના કરી શકે,
હસું જેવું તેવું, કયમ પ્રિય ઉરે તે જઇ શકે ?
હજારો કોશોએ રુદન જ નકી બ્હાર કરશે,
પ્રતિ બિન્દુડે જ્યાં બલમય કઈ વિદ્યુત વસે.

અરે મીઠાં અશ્રુ મધુતર બને છે અનુભવે,
સદા તાજી તાજી રુદન કરતાં લજ્જત મળે;
હસે આંહી તેની ઉપર અનુકમ્પા ઉર ધરે,
બિચારાં કિન્તુ એ અનુભવ ભલે સર્વ લઇ લે.

જશું બીજી કોઇ સ્મિતમય નવી આલમ મહીં,
જડી જાશે જ્યારે સ્મિત મધુર કો આ રુદનથી,
તહીં ત્યારે ચારે નયન ટપકે છો સ્મિતભર્યાં,
નથી આ રોવું કે રુદન મધુરૂં શાન્ત કરવા.

ધીમે ધીમે આ બે ઉર ઉરથી આલિંગન કરે,
ફરીથી એ જૂની ચકલી દિલડામાં ફડફડે;
ફરી અશ્રુ વ્હેતાં અકચકિત એ ગાલ ઉપરે,
ધીમે ધીમે મારૂં દ્રવિત ઉર કાંઇ ગણગણે.

"પ્રિયે ! વ્હાલી ! સાથી ! મધુર લહરી આ નિર મજે !
"સદા જન્મે જન્મે મુજ જિગરમાં આમ વસજે !
"નિરાશામાં આશા તુજ હૃદયની શાન્ત કરજે !
"સદાના તારા આ દ્રવિત સહ પ્રેમે જ તરજે !"

લવન્તાં આવું આ નયન નિરખે સ્વર્ગ નવલાં,
ભવિષ્યે ને ભૂતે નવીન કઇ લાખો યુગ પડયા;
તહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રમી રહી !
અહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રડી રહી.

જહીં જે ત્યાં તે છે નિજ ગગનમાં મોજ કરતું,
અહીં ત્યાં સર્વમાં સ્મિતરુદનજોડું રમી રહ્યું;
અમે ડૂબી જાતાં લટુપટુ અમારા ઉદધિએ,
ગતિની ઇચ્છા કે જરૂર પણ કૈં એ નવું મળે.

અહો ! એ મ્હોં એ મ્હોં મુજ નયન પાસે તરવરે !
અરે ઊંડું ઊંડું હજુય ઉર એ કૈં કરગરે !

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં !
સહુ છુપા તારો ઝણઝણુ થતા કમ્પિત બની.

૮-૫-૯૭.

છાના રોશું દર્દે.

ડસડસ કાં તારાં દૃગ જોતાં ?
આમ ગરીબી શાને રોતાં ?
શાને આમ નિસાસા લે છે ?
શી પીડા હૈયે છે ?
રે ! મારૂં શું એ હૈયે છે ?
મારા કાંટા ખુંચે મુજને,
ના રોશું જો એ દુઃખ તુજને,
ના સુખ તારાં દર્દે :
મુજને ના દુઃખ શું તુજ દર્દે ?
વ્હાલી ! છાના રોશું દર્દે !
નિસાસા લેવાથી શું છે ?
મારે વા રોવાથી શું છે ?
ગીતો કૈં ગાવાથી શું છે ?
એ તુજને જો દહતાં દર્દે,
છાના રોશું દર્દે !

૮-૫-૯૭.

सुकानी शब्द.

—o•═══•o—

"તને ચાહું છું," એ કદિ નવ પડયા શબ્દ શ્રવણે,
હવે એ શબ્દોના હૃદય ભણકારા મુજ સુણે;
કહેતી આંખો તે કયમ પ્રિય મુખે તેં નવ કહ્યું ?
અરે ! તેને માટે તૃષિત ઉર આ છેવટ રહ્યું !

તને પૂછયું વ્હાલી ! બહુ વખત એ એકજ હતું,
"ન ચાહે કે ચાહે ?" ફરી ફરી રહ્યું એજ કથવું !
પ્રિયે ! આ નૌકાને નવ ગતિ તણી કોઈ જ દિશા,
સુકાની શબ્દો તે મુજ જિગરથી દૂર જ વસ્યા.

"ન ચાહે કે ચાહે ?" મુજ અધરનું એ ફરકવું,
સદા તારાં કુંણા પુલકિત કપોલે સરકતું;
સુણી મીઠું લેવા ટમટમી રહેતું હૃદય આ,
કદી તો તેના મેં મધુર ભણકારાય કલ્પ્યા.

છતાં એ સ્વપ્ને તો અરર ! કદિ ના સત્ય નિવડયું,
હવે તો તે સાચું તુજ નયનનું એ કયમ ગણું ?
હવે તો ના જૂઠું મુજ જીવિતને એ કયમ કહું ?
ગણી મીઠી આશા હજુ પણ ઉરે હું કયમ ધરૂં ?

કહે "ચાહું છું," ને જગત સઘળું સત્ય બનશે,
હજારો જન્મોની મુજ હૃદય આશાય ઘડશે;
કહે "ના ચાહું છું," કુદરત પછી જોઇશ નહીં,
ઉખેડી સૌ શ્રદ્ધા નયન મુજ હું ફોડીશ પછી.

તરે ના તે હોડી જલધિતળિયે છો ડૂબી જતી,
ભલે જાતાં તેનાં તૂતક શઢ વારિમય બની ;
પછી ક્યાં તું શોધે જગત પર જે ના કહિ મળે ?
પછી એ શબ્દો છો મુજ જિગરથી દૂરજ રહે !

કણું આ આંખોનું કુદરત ન દેતું નિરખવા,
છતાં કે સૃષ્ટિનાં મુજ નયન આડાં પડ રહ્યાં ;
ત્યજીને એ " ચાહું, " તુજ અધર ના વ્યર્થ વદશે,
કણું તો કાઢી લે, મુજ નયન જો કે ન ઠરશે.

પછી ડૂબન્તાંએ નહિ મરૂં સુકાની વગર હું ,
બધાનું તે મારૂં, પછી નહિજ ધોખો પણ ધરૂં ;
ભલે આ નૌકાને ખડક પર મોટા મરડજે,
અરે ! તે શબ્દોથી પણ હજુ સુકાની થઇ જજે.

૩૦–૫–૯૭.

ए रसीलुं.

એ મુજ ભવનો સાર રસીલું ! એ મુજ નેત્ર રસાલ !
મોતીડે મોતીડે રસ રસ એ આ ઉરનો હાર !
રસીલું એ મુજ નેત્ર રસાલ !
ભાવ ભર્યો મુજ ચન્દ્ર પ્રકાશિત,
સ્નેહસુધા મુજ ચેતનનું ચિત,
ક્યાં છે તે દાતાર ?
અરેરે !
ક્યાં છે એ આકાર ?

જોવાનું ચાલ્યું ગયું ! આંખ રહી તે જાય !
કામ વિનાનું કોઇથી કેમ અહીં રહેવાય ?

આંખથી કેમ રાન સ્હેવાય ?
ગયેલું કેમ ગયેલ મનાય ?
હૃદયનું છેક લગાડયું તાન !
હૃદય આ ચાલ્યું છૂટી ભાન !
રસીલું કેમ હવે વિસરાય ?
તે વિણુ કેમ હલાય ચલાય !

એ વિણુ જગ અન્ધાર ! અરેરે ! એ વિણુ જીવિત ભાર !
એ વિણુ વિશ્વ તણું કટુ ગાયન, ગાયન સહુ બેતાલ !
અરેરે ! એ વિણુ શું મુજ હાલ !

હાલ વિના થઇ આ મુજ હાલત !
આ દુનિયાં મહીં ક્યાં મુજ દોલત ?
ખોયાં મૂઠી માલ !
રહી છે
એજ ગરીબી બાલ !

બાલક ખેલ ઉડી ગયા ! વૃદ્ધા અન્ધ જણાય !
વચમાં કાંઇ મિષ તે આ અનુભવની બહાર !
હતું પણ ચટકું મધુરૂં એક !
સ્પર્શતાં સળગી ઉઠયું છેક !
ગઇ તે ઝાંય ! ગયું તે નૂર !
રહ્યું ના એક બિન્દુ ! હતું પૂર !
રહી આખર આ એકજ હાય !
કાળજા મહીં રહી કોરાય !

ખેંચાતાંજ રહી શકે આ બ્રહ્માંડ અપાર !
ખેંચાવાનું ના મને ! ના કર કો દેનાર !

જ્યાં હું ત્યાં મુજ જહાજ ડૂબે છે ! જ્યાં હું ત્યાં આ આજ !
નિત્ય હમારી એજ હકીકત ! એજ ગુલામી તાજ !
ડૂબે ને એજ ડૂબે ફરી જહાજ !

૨૭–૧–૯૭.

બે કળી.

પ્રિયે ! તે ગ્રીષ્મ તણી હતી લ્હાય,
આપણ ફરતા કુંજની મ્હાંય ;
ફુલો સહુ નિદ્રામાં પોઢેલ,
ઢળી ’ તી શાન્ત શ્વાસમાં વેલ ;
નમ્યાં ’ તાં વૃક્ષ વૃક્ષનાં અંગ,
હતી ના મ્હેક, હતો ના ગન્ધ.

ત્યાં કળી કો ખીલતી હતી રમતી વાયુ સાથ,
“ ચુંટી લે ભોક્તા ! મને ” એ લવતી ’ તી વાત.

ભરેલો હજુય હતો મકરન્દ,
થયો ના હતો ભ્રમરનો સંગ ;
હતી તેમાં શી રસિક સુવાસ !
જવાનું મને ગમ્યું તે પાસ.
ચૂંટી તે તેં દીધી ઝટ મને,
કહ્યું મેં ચુમ્બન કેવું તને !

ઊન્હી લૂ ઉડી ગઇ ! શીત થયાં સહુ અંગ !
આભારી મુજ નેત્રમાં નવો ભરાયો રંગ !

પ્રિયે ! તો મૃદુ મુખકળી એ આજ
ડરે તું કેમ આપવા કાજ ?
દહે લૂ ગ્રીષ્મઝિન્દગી તણી,
ઔષધિ નહીં વિના એ કળી.

પ્રેમમાં સદા બધું અર્પાય :
અર્પતાં પ્રેમ કેમ વિલાય ?
શ્વાસ આ રસ એ લેતો ભલે,
શ્વાસ જે આખર અર્પું તને.

ભૂલું કયમ તુજને પ્રિયે ! કળીનો લઇ પરાગ ?
આભારી બનશે દગો ! બૂઝાશે ઉર આગ !

ઉઠે છોને એ મીઠા ભાવ,
હૃદય છોને લે મીઠા લ્હાવ !
કળી તું જો નવ દેશે આજ,
મને પ્રભુ માળી દેશે કાલ ;

દિવસ જાતાં શી લાગે વાર ?
કરી કાં નવ લે તું ઉપકાર ?
જીવનની સાર્થક ક્ષણ પણ એક,
પ્રેમમાં ઘટે ન લૂટી છેક.

માળી દે ફુલ તે લઇ ગાય ન કો ઉપકાર ?
પ્રિય કરથી કંઇ પામતાં વહે હર્ષની ધાર !

પ્રિયે ! તો અર્પ અર્પ તું તુંજ !
પડું છો પુષ્પપાંખમાં હુંય !

૨૯–૬–૯૭

दूर छे सारुं.

સુણું તેને સદા ગાતું ! પરોક્ષે દૂર કૈં ગાતું !
સદા સ્વરતાનમાં હણું ! હજુ પણ દૂર છે સારૂં !

પ્રભુના નાદની કરતું નકલ પ્રભુ પાસથી શીખી !
પ્રભુની જેમ એ ગાતું, ‘ હજુએ દૂર છે સારૂં ! ’

દિવસ ને રાત એ ગાતું ! નથી મેં સાંભળ્યું થાક્યું !
જહીં હું એકલો બેસું, સુણું ત્યાં ‘ દૂર છે સારૂં !’

ઢળે સન્ધ્યા ગળી જાવા, વહે લાલી ઉષાની વા,
હૃદય તવ સાંભળે મારૂં ,‘ હજુએ દૂર છે સારૂં ! ’

જિગર મુજ બૂમ પાડે કે નિસાસે અશ્રુ ચાલે છે,
ચિતા મુજ ઉપરે ત્યારે લવે એ, ‘ દૂર છે સારૂં ! ’

અરે ! શું દૂર છે સારૂં ? હજુ તો કેટલું દૂરે ?
નિરાશામાં પડું કે ના ? ફરી ગા ‘ દૂર છે સારૂં ! ’

ગણું કોશો કહીં ? પંખી ! ગણિતની બ્હાર એ સંખ્યા !
છતાં રાખું સદા શ્રદ્ધા ! ભલે ગા ‘ દૂર છે સારૂં !’

૩૦–૬–૯૭

પુનરુદ્ગાહ.

ફુલો એ ગાલોની ઉપર પડતી ઝાંય ધરતાં,
તરન્તાં મચ્છોમાં નયન સરખી છે ચપલતા ;
જહીં લક્ષ્મી શોભા તહીં કંઇક એ મ્હોં વત દિસે,
પદાર્થો સર્વેમાં કંઇક સમતા વ્યાપ્ત સઘળે.

ઝુલન્તી વેલીમાં મુજ હૃદય કૈં પ્રેમ ધરતું,
દિસે નાચી રહેતું જલધિજલ એ વાળ સરખું ;
મને એ અંગોની કુદરત દિસે ભાવમયતા,
ગયેલા ભાવોને ફરી ફરી ધરાવે સ્મરણમાં.

બધા વ્હાલા મોંના કુદરત દિસે ભાવ ધરતી,
બધેથી તો એવી મધુર કયમ લક્ષ્મી ન ગ્રહવી ?
ગયેલાં બાલોને જનની કુલમાં છો નિરખતી,
ભલે વ્હેળાંઓને રમત કરતા યાદ ગણતી.

જનોથી કિન્તુ જે જનવદન સાદૃશ્ય ધરતાં,
કહીંથી પુષ્પે કે ઉદધિ મહીં તે હોય સમતા ?
રમન્તાં બાલોને જનની કુલ છોડી નિરખશે,
ગયેલા ભાવોની અધિક નકી ત્યાં લ્હાણુ મળશે.

રજા છે અશ્રુને કુસુમ પર ઢોળાઇ પડવા,
મને ના વારે કો ઉદધિ કૂદતાને નિરખતાં ;
છબી તે બાલાની કંઇક ધરતી કોઇ લલના,
અરે ! તેને જોતાં મુજ નયન કાં બન્ધ કરવાં ?

જનો, પુષ્પો, વેલી, કુદરત તણાં સૌ રમકડાં,
ઘટાવો શી રીતે કુદરત મહીં ભેદ ગણવા ?
જનોના આત્મામાં જીવન બસ કો ભાવમયતા,
અરે ! તે લૂટીને જીવન કયમ લૂટી લઇ જતા ?

ભલે કો બચ્ચાને અવર જનની ચુમ્બન કરે,
ભલે કો બાલાથી રમત કરનારો રમી રહે ;
ગયેલાંના અંશો જહીં જહીં મળે છે કુદરતે,
તહીં સૌ અર્પાવા મૃદુ હૃદયનું તત્પર દિસે.

૧૨–૭–૯૭.

एकपतिपत्नीव्रत.

સુગન્ધી પુષ્પો જે નવીન મકરન્દે મહકતાં,
રુચે ત્યાં અર્પે છે નિજ રજ સુગન્ધી રસભરી ;
સદા સ્વચ્છન્દી આ બુલબુલ તણા હું સ્વર સુણું,
નવી પાંખો સાથે લથબથ થઇ જે ગહકતાં.

ન આ કેદી ભાસે કુદરત તણાં સ્થૂલ હૃદયો,
બહુ ના દેવાનું પણ દઇ શકે જ્યાં મન ગમ્યું ;
મૃદુ મીઠા અંશો નિજ હૃદયના ઉત્તમ બધા
સદાએ રેડાંતા અનુકૂલ અને ઉત્તમ મહીં.

તહીં દેવો નાચે ગગનપડદે સૂક્ષ્મ હૃદયો,
અહો ! એ લ્હાણાં એ નહિ નહિ નકી પિંજર પડયાં ;

મળી જ્યાં જ્યાં જાવા નિજ હૃદય પ્રેરે કુદરતે
મળી ત્યાં જાવાની સહુ હૃદયને છૂટ સરખી.

રુચે છે પ્રીતિને ક્ષણ ક્ષણ કંઇ નુતન પણું,
રુચે છે આત્માને અનુભવ નવામાં વિહરવું ;
નકી હૈયું પ્યાલું હૃદયરસ કો એકજ વતી
ભરાતું ના પૂરૂં, નવ વળી અધૂરૂં રહી શકે.

જનોનાં હૈયાંનાં રુદન કરતાં પાત્ર અધૂરાં,
ઉરો જ્યાં ખેંચે ત્યાં અરર ! નવ સ્થૂલો જઇ શકે ;
ઉરો ખેંચી લેવા જનઉરમહીં ના બલ કશું,
ઉરો તો ઉડે છે લથબથ થવા સામ્ય નિરખી.

અરે ! પ્રીતિ એ તો જગત પરનું જીવન ઠર્યું,
દઈ પ્રીતિ ફેંકી કયમ કરી બને પત્થર થવું ?
દિસે પ્હાડોમાં એ પ્રણયમય કોઈ રસિકતા,
નવું જોવા થાત્રા જગત સઘળું યત્ન કરતું.

નવું જો કે કાંઈ જન હૃદયમાં સૂક્ષ્મ સળગે,
જનોની પ્રીતિમાં કંઈક ચમકે દેવ સરખું ;
છતાં કે કાલોથી જનઉર રમે સ્થૂલ રમતો,
જનોનાં અંગે ને અવયવ સહુ સ્થૂલમયતા.

રહી દૂરે આહી જનઉર ન સંતુષ્ટ બનતાં,
ચહાતાં સ્થુલો સૌ નિકટ બનવા યત્ન કરતાં ;
ઉરો, વૃત્તિ, અંગો, શરીર પરનાં એમ સઘળાં
ઉઠાડે કમ્પાવી લથબથ થવા પ્રેમચિનગી.

અરે ! જૂનો સાથી નવીન નવ જો કૈં દઇ શકે,
નવું વા કૈં જૂઠી દઈ લઈ શકે જો નવીનતા,
ન કાં તો તે સાથે હૃદય સ્થલનું ઐક્ય કરવું ?
અરે ! પ્યાસા પ્યાસા જલમય છતાં કેમ મરવું ?

મથે સ્થૂલો સર્વે પ્રતિ પલ વધુ સૂક્ષ્મ બનવા,
ચડાતાં તૃપ્તિથી અનુભવ લઇને પગથિયાં ;
ન આડો બન્ધાવી કુદરતક્રમે કૈં ઉચિત છે,
પ્રભુની લીલા તો સરલ સહુ ખીલા વગરની.

દિવાલો ફૂટીને નવીન બનવાનું થઇ જશે,
ઘસારા મોટાથી તૂટી પડી દિવાલો પણ જશે ;
પ્રવાસીને દેવો અઘટિત વૃથા કાં શ્રમ ભલા ?
પ્રવાસીનો આવો સમય લઇ લેવો કયમ ભલા ?

૧૮-૭-૯૭.

स्मृतिचित्र.

હસી મારા વ્હાલા ! જીવિત કડવું મિષ્ઠ કરજો,
અનાયાસે આવ્યું વગર દુઃખ તે ત્યાગ કરજો ;
પ્રકાશી જે આવે દિવસ સુખના આજ સરખા,
બની ઘેલા ગાળો ભરપૂર સુખે શાન્ત વહતા.

અહો ! હું તો હીંચી મધુર રસીલા પ્રેમગરણે,
બને ત્યાં સુધી તો દુઃખી નવ કરૂં આ જીગરને ;

મૃદુ મીઠાં નાનાં સ્વજન સુજના મંડલ તણાં
ઘણાં આલેખ્યું હું હૃદય પર ચિત્રો અવનવાં.

મુખારવિન્દો પ્યારાં સ્મરણ કરતાં ના દિલ વસે,
અતિ જો ખેંચો તો હૃદય થકી તે દૂર ખસશે ;
સ્વયં સ્ફુરેલાં તે ખચિત બહુ સાચાં નિવડશે,
અને સૌ એ ચિત્રો હૃદયપડછન્દો ગજવશે.

ઘણાં આવી રીતે પ્રિય મુખ, અહો અહો ! હું ભૂલી ગયો,
બની ચિત્રો ઝાંખાં સરકી સહુ ચાલ્યાં હૃદયથી !
ચિતારાની પીંછી નવ રજ હુવે કાર કરતી,
હુવે તો યત્નોથી દિલ પર છબી કો ન વસતી.

થતાં જૂદી પ્યારી અગણિત દુઃખોમાં ડૂબી જઇ
રૂપાની ઘંટી શા મધુર સ્વરથી તે લવી હતી :—
" ગયું તેવું જાશે સુખભર અહો વર્ષ વહતું,
" મળી પાછાં સાથે હૃદયદ્વયના શ્વાસ ઝીલશું."

અરે ! અસ્તુ ! અસ્તુ ! પણ નવ કદી કો કહી શકે,
થયાં જો જૂદાં તો દુઃખદ દૃઢ ક્યાં બન્ધ નડશે !
ભરેલા નેત્રે તે પ્રણયરસ નિસ્તેજ બનશે,
ચીરાયે બે હૈયાં, જગત હસતું તે નિરખશે !

અરણ્યે શોભિતું, અગણિત દ્રુમોથી રુચિર, તે
ઊભું એકાન્તે છે શિવસ્થલ રૂડું શ્યામવરણું ;
ધ્વજા ફાટેલી છે, ખળભળી ગયો ઘુમ્મટ દિસે,
કરે ખૂણાટા ત્યાં અનિલ લહરી આકુળી વને.

તહીં નીચે નીચે રવિ નિજ કરો ફેરવી ઢળે,
પણે ધીમે ઊંચે ગગનપડદે ચન્દ્ર વિહરે;
ફરે એ ગોળા બે પણ પલ અહીં આજ વિરમે,
અહા ! એકી કાલે રમણીય પ્રભા પાથરી રહે !

અહો ! શાન્તિ શાન્તિ હૃદય મમ ને આ જગ પીએ,
ભર્યાં તિર્યંચો એ ભભકભર આનન્દઉભરે ;
જડાત્મા વૃક્ષો તો ખિલખિલ હસી હર્ષ સૂચવે,
અને પૃથ્વીમાતા ફરતી ફરતી ગાયન કરે !

અહીં આ મન્દિરે, સુખદ સમયે વ્હાલી રહી આ,
દિસે કો યોગિની, શિવવિભૂતિ, સાક્ષાત રતિ વા !
વિશાળાં રાતાં બે અનિમિષ રહ્યાં લોચન રૂડાં,
અને ભાસે સર્વે વીજળીમય અંગો સળગતાં !

કુમાસી સુવાસી લઘુ દ્વય રહે ઓષ્ઠ ધ્રૂજતા,
ભણે સ્તોત્રો મીઠાં પ્રભુપૂજનમાં લીન પ્રમદા;
ધ્વનિ તેનો ગાજી વનચર બધાંને વશ કરે,
પિગાળી દે પ્હાડો ! નવ નદીઝરાનાં નીર ઠરે !

કુસુમ્બી સાડીનો પટ સ્તન ઉપરે ફરફર ઉડે,
મહા કો રાજાનો જયધ્વજ ફરેરે જયમ ઊંચે;
કિશોરીના કેશો શરીર પર શા ચામર કરે !
સ્તવે એ શંભુને, સુભગ પ્રિયને આ દિલ સ્તવે !

તહીં બાંધેલો છે તરુવિટપમાં ઘંટ શિવનો,
ધ્રૂજે શાખા ત્યારે ઘણુઘણુ તે ઘોષ કરતો ;

બજાવાને યત્નો વિફલ કરતી પ્યારી સઘળાં,
કૃણે ઉભી ઊંચા કર કરી મથે છે પ્રિયતમા.

છુપી, છાનો દોડી, કટી વતી પ્રિયા તો ગ્રહી, અને
'બજાવી લે પ્યારી' કહી મુજ રસીલી ઉચકી મેં;
ગઈ બાઝી વ્હાલી શરમભર છાતી સરસી તે,
અને ચુમ્બી લેતાં મુજ હૃદયમાં હર્ષ ઉભરે.

અરે ! આવાં સ્વપ્નો વિરહી દિલ મારૂં રીઝવતાં,
હવે ના આવે એ મુજ હૃદયમાં સૌ બળી ગયાં;
ગયાં વર્ષો વીતી, મુખ મુજ પ્રિયાનું ભૂલી ગયો !
સખા ! મીઠા ચ્હેરા દિલથી સરી ચાલ્યા સહુ, અહો !

તમે, મિત્રો વ્હાલા ! પથર વત વા વજ્ર સરખું
કહેશો આ હૈયું કઠિન અથવા ના રસભર્યું;
અરે ! આ વાક્યો શું શિથિલ પ્રીતિની સ્થિતિ સૂચવે,
કવિતા મારી શું હૃદયજડતા સાબિત કરે ?

જુઓને મ્હોં મોટું વિભુ વશ કરે એ વખતનું,
ગળે તે પ્હાડોને, સુર, જન અને વિશ્વ સઘળું;
ઉડાડે તે તારા, રવિ ગ્રહ બધાંને સમ અણુ,
તમારો રાજા એ મુજ પર કરે રાજ્ય સરખું.

અતિ સાચું, ઓહો ! વખતનદનો છે પ્રબળ વ્હો,
ખરૂં જે સાચું તે જનહૃદયથી તે લઇ જતો;
સુકાવી દે અશ્રુ, મધુર છબી ભૂંસી દઇ હસે,
અને રોનારાંને મરણશરણે તે ઘસડી લે.

રહે છે જે મીઠું જનકર મહીં સૂક્ષ્મ સઘળું,
બહુ સ્નેહાંથી તો હૃદય સહ રાખી સુખી થવું ;
સ્મૃતિચિત્રો પ્યારાં સ્ફુટ કદિ બને નષ્ટ સઘળાં,
ફીકા સંસ્કારો તો મરણ સુધી સૌ ઇષ્ટ ગણવા.

૨૬–૭–૯૭

खाकदिल.

આ ખાકદિલ અંગારમાં ભારી હવે તું શું કરે ?
છેલ્લું થવું વીતી ગયું તેને હવે તું શું કરે ?

બાળે તપાવે ખાકને શું ખાકથી બીજું મળે ?
આલમ થકી બાતલ ઉડે તેને હવે તું શું કરે ?

બસ કર અયી બેગમ ! હવે અંગાર તારો ફૂંકવો !
એ ખાકને બાળે નહીં ! એ ખાક થાશે ! શું કરે ?

છે ખાકથી એ કામ ? તો તો હાથ લે ઝોળી હવે !
આરામની કફની વગર તેને મગર તું શું કરે ?

તારી પછાડી આંસુડાં ! તું માગતી હસવું ફરે !
એ આંસુડાં ના લૂછતી તો વ્યર્થ ઢૂંઢ્યા શું કરે ?

આ જિન્દગીનું પૂછવા મારો હવે હક ના રહ્યો !
ફરિયાદ જિન્દુ રોયા કરે તેને સનમ ! તું શું કરે ?

અવધૂતની માળા મહીં પારા ફરી લાખો ગયા !
આ એક પારો ઝિન્દગીનો ફેરવી તું શું કરે ?

અવધૂત હું તેને બખીલી એક પારામાં નહીં !
લાખો કહે, લાખો દઉં ! પણ મંત્ર વિણ તું શું કરે ?

આ ખાકને પારા પરે કો ઇલ્મ સાધી જાણતું !
તે હસ્તથી આ લૂટ આવી તું કરીને શું કરે ?

આ ખાકને ખાખી સહે યારી હતી જૂની કંઇ !
તું તો નકામી ખાકથી મેલી બનીને શું કરે ?

આ ખાક રોતી એટલું ! ખાખી રડે તે એજ છે !
બાજીગરે બાજી મગર એવી રચી ! તું શું કરે ?

રાખું સબૂરી ! રાખજે તું એ સબૂરી ! ઓ સનમ !
તોચે રહે ના આંસુડાં ! કોની સબૂરી શું કરે !

૩૧–૭–૯૭.

परवार्यो.

દુ:ખી દિલદર્દને ગાતાં, જિગરની આહમાં ન્હાતાં,
ફના ઇશ્કે સદા વાતાં હવે હું આજ પરવાર્યો !

ન લૂછું એક આંસુ વા કહું હું લૂછવાનું ના !
હવે છો ધોધ ચાલે આ ! રડી રોતાં હું પરવાર્યો !

હવે આ આંખમાં ના છે કંઇ દાવો, કંઈ ફરિયાદ !
ગમીના જામ એ પાતાં અને પીતાંય પરવાર્યો !

હવે આ ઝેરનું પ્યાલું છુપાવી શીદ પી જાવું ?
તું જો કે રો ! ગમે તે હો ! તમાથી છેક પરવાર્યો

હતો મારો ચલાવ્યો તેં જિગરને મારતાં હસતાં !
મરે ખોખું તહીં રો તો રહમથી હુંય પરવાર્યો !

હું પરવાર્યો ! ન છે પરવા ! સુખે તે ને સુખે તું જા !
ખુદાની બન્દગી કરજે ! હું તો એથીય પરવાર્યો !

હતું તેને સદા રોવું ! નવું તો કૈં ન છે દેવું !
જતાં જૂનું નવું રોશે ! પછી તેથીય પરવાર્યો !

હતું હૂલાવવું ખંજર દિલે એ હાથ મારાથી !
કરી ઉમેદ એ તારી હવે પૂરી હું પરવાર્યો !

હુકમ જલ્લાદ થાવાનો બજાવ્યો આખરે, દિલબર !
હવે એ હુન્નરે કાબિલ થઇ તુંથીય પરવાર્યો !

ભણ્યો તારી તુફેલે તે હવે અજમાવવું તું પર !
છુરી નીચે નમી તો જો ! કરૂં ઘા ને હું પરવાર્યો !

ખુદાની આંખ ત્યાં રાતી ! મને તેની ન છે દરકાર !
ખુદાથી, ઈશ્કથી, સૌથી, મગજ, દિલથીય પરવાર્યો !

સનમ ! તેનો અને તુજ તે બને જલ્લાદ છો મારો !
વહે ત્રણ ખુનની નીકો ! તહીં હું ન્હાઈ પરવાર્યો !

અરે ! આ હાથ મારાથી દિલે મારે છુરી વાતાં !
ન તડકૂં વા ડરૂં હું ના ના ! દરદડરથી હું પરવાર્યો !

અદલ ઇનસાફની ગાદી ખુદાની ત્યાં ચડી જોઉં !
પછી આહા ! અહાહાહા ! અહોહોહો ! હું પરવાર્યો !

૮–૮–૯૭.

अति दीर्घ आशा.

હું તો માનવી "હું" ! વિશ્વ ના હું ! બ્રહ્મ ના ! જ્ઞાની નહીં !
હજુ તો ઉછરતા પ્રેમમાં છે અજ્ઞ તું એ હું સમી !

માયા અલકલટ તું તણી:
તુજ ગાલની આ સુરખી:
તુજ નેત્રની મીઠી ઝરી:
તુજ પાંખ ત્યાં બાંધી પડી !

કોકિલ તણો ચાળો રમી,
તિરછી નમાવી આંખડી,
મુજ કાળજે મીઠી છરી,
દેવી તને રુચી રહી !

કુંજે એકલાં બે ચાલવા,
કદિ સ્મિતફુવારે ન્હાલવા,
કદિ પાટમાં આળોટવા,
હજુ આ ઉરે હોંશો ભરી !

આ છાતી પરે કૈં હાંફવું,
આ હાથ ઝાલી હીંચવું,

મુજ બાગનું ફુલડું થવું,
તેમાં ના તને તૃપ્તિ હજી ?

મનનું બધું મનમાં ભર્યું,
આ વિશ્વ ત્યાં વચમાં નડયું ;
હાવાં ગીત એક જ આ રહ્યું,
ગાવું ગીત આંસુડાં ભરી !

' આંસુ' નામ જે અળખામણું,
તેમાં એ નિસાસે દાઝવું,
દુઃખમાં સદા સુખ માનવું !
જો, એ લ્હાણુ શી છે આપણી ?

જીવ જાળવી પણ રાખવો,
તે એ એક કૈં આશા ભર્યો,
વ્હાલાંએ હુકમ એવો કર્યો ;
ઠરી મૈત્રી એવાં અન્ધની !

કહે છે, " લાખ જન્મો પામશો !
" સાથે લાખ જન્મો માણશો !
" હાવાં લ્હાવ રોવાનો લીઓ !
" પાણીનું પતાસું જિન્દગી !

પોતાની ન દૃષ્ટિ જ્યાં પડે,
જેને માનતો પોતે ડરે,
એવી આશ આપણને ધરે ?
લેવી તેય આભાસી બની !

ભૂલી આપવીતી સૌ જતાં !
જ્યારે દર્દ જોવાં પારકાં !
વ્હાલાં દૂરનાં તે દૂરનાં !
જીવ્યું કોણ પર પોતે ગણી ;

કહિ હોય સાચું તોય શું ?
આ તો જીવવું એળે ગયું !
ખારાં આંસુમાં ચાલ્યું જવું !
એ સૌ કોણ ભોગવશે પછી ?

નટવો ચડે દોરી પરે,
ચૂકી આંખ તો નક્કી મરે,
મળે મોજ કે ના એ મળે ;
એવો દોર આશા આ, સખિ !

પ્હેલાં તો મરીને દાઝવું !
ઉન્હી ખાક થઈને ઉડવું !
કાંઇ તે પછી મીઠું ઠર્યું !
તેમાં તું કહે શું ? બોલની !

તારાં ભ્રૂ અને તુજ આંખ આ,
તારૂં અંગસૌષ્ઠવ આજ આ,
તારૂં સર્વ આનું આજ આ,
તેમાં આ જિગરની પ્રીતડી !

બાળ્યા પછી એ કોણ દે ?
વ્હાલાં તો રડી ભૂલી જશે !

ભૂતો આપણાં રોતાં હશે !
એની અન્યને તે શી પડી ?

વર્ષા બધીય વહી જશે,
ત્યારે શું પછી જલદોહયે ?

ના ના માવઠે જગ જીવશે !
તે એ કોણ જાણે ક્યાં વળી !

૧૨—૮—૯૭.

निमन्त्रणनुं उत्तर.

મળેલાં પત્રોથી મુજ નયન આંસુ ટપકતાં,
ન હું આવું તો શું સુખી નવ થશો ? ઓ પ્રિય સખા !
મૃદુ પ્રેમી આજ્ઞા કમનસીબ પાળી નવ શકે,
અરે ! કે રોવાનું મુજ જિગરનું તે ધરીશ હું !

અહો ! જ્યોત્સ્ના જોવા મુજ નયન આ ઉત્સુક હજી,
સુધાંશુની ધારા પ્રિય વદન શી ને રુચી રહી;
છતાં હું ના જોઉં રજની ધવલા એ રમણી શી,
સખાઓ ! ભીતિ કેં મુજ હૃદયમાં છે ખટકતી.

સુધાંશુની લાલી મુજ નજરથી પીત બનતી.
અમીની થાળી એ નયન પડતાં ક્ષીણ દિસતી;
શશીથી આ દૃષ્ટિ પરિચય વધુ જો કદિ કરે,
નહીં ત્યાંથી એ તો જગ પર પછી અમૃત હળે.

દુઃખી મારી દૃષ્ટિ દુઃખકર બધે છે થઇ પડી,
દિવાલો એ રોતી પ્રતિ કણુથી મારા ગૃહ તણી;
લતા, વૃક્ષો, પક્ષી, જલધિ, ઝરણું, વા રુચિર કૈં,
તહીં આ દૃષ્ટિને ઘટિત નવ હોવાં સરકવું.

વિસામો દેનારાં જગ પર જનોને બહુ નહીં,
અરે ! એવું સ્વલ્પે મુજ નયન લૂટે કયમ ભલા ?
સુખો દેનારાંથી સુખ ન હીનભાગી લઇ શકે !
સુખો દેનારાને દુઃખ દઈ કઇને દહી શકે !

સખાઓ ! વ્હાલાઓ ! તમ ગૃહ સદા જે હસમુખાં,
ધવાએલાં લાખો અતિથિઉરને જે મલમ શાં,
હવે હું ત્યાં આવો પગ પણુ ધરૂં તે ઉચિત ના,
હવે આ નિર્માયા મુજ પદ સદા રાન ફરવા.

તમારા બાગોમાં નહિ નહિ કરૂં હું રુદન તો,
છતાં નિઃશ્વાસો તો નહિ જ અટકાવ્યા અટકશે;
જળી જાશે પુષ્પો, તરુ સહુ નિસાસામય થશે,
પછી એ રોનારા અતિથિ સઘળા કયાં વિરમશે ?

નિસાસો ના કોઇ મુજ હૃદય પૂરૂં ભરી શકે,
કમી કો નિઃશ્વાસે મુજ દુઃખ હવે ના થઇ શકે;
કુલોને નિઃશ્વાસો દઇ સુખી થનારા અતિથિઓ
ભલે એ કુંજોમાં વિમલ ઝરણે હંસ બનતા.

નિમન્ત્રો ના વ્હાલા ! અતિથિ નવ હોવાં થઇ શકું,
નિમન્ત્રો ના વ્હાલા ! અતિથિ નવ હોવાં કરી શકું;

તમારાં હાસ્યોનાં મધુર નવ લ્હાણું લઈ શકું,
ન મારા હૈયાનાં રૂદનમય લ્હાણું દઇ શકું.

તમારા બાગોમાં મધુપ ફરતા હો પ્રતિ ફુલે,
તમારાં વીણામાં મધુર સ્વર હો સા ગહકતા;
તમારા મહેલોની ઉપર કરુણા હો પ્રભુ તણી,
સુખી દૂર એ છો, સમજી સુખી હું એ થઈશ હો !

૧૮-૮-૯૭.

હૃદયપ્યાલું.

હૃદયનું આ ભરી પાતાં તને પ્યાલું ડરૂં કાંઇ !
ધરૂં છું તોય પાવાને ! ધરૂં કે ના ? ડરૂં કાંઇ !

ખુમારીમાં સદા રોતાં મને તો સ્વાદ છે આવ્યો:
મગર એ આગને પીતાં બળે હૈયું, ડરૂં કાંઈ !

પ્રિયે ! ફેરૂં જરી પીતાં બગીચા લાખ ખીલે છે;
મગર કાંટાભરી વાડો, તને લેતાં ડરૂં કાંઈ !

હસાશે ના પછી બાલે ! જરી પીશું સદા સાલે;
રહી રહેતાંય ના ખાલી થશે હૈયું, ડરૂં કાંઇ !

હૃદયનું તોડતાં લાગુ મજા તો ખૂબ ઊઠી છે,
મગર એ સાથમાં તુને લઇ જાતાં ડરૂં કાંઇ !

રડું છું હું, હસે છે તું, ઘટે ના ભેદ એ પ્રેમે;
પરન્તુ તોડતાં એવી જૂદાઈ હું ડરૂં કાંઇ !

બને તો તું હસાવીને સુખે દિલ ફેરવી આ લે;
કહું છું તોય કે હસતાં હવે તો હું ડરૂ કાંઇ !

તને રોતી કરૂં તે તો બનાવું તો બને તેવું;
હસે તેને રડાવું કાં ? કરૂં શાથી ? ડરૂં કાંઇ !

હસે તું તે વિસામો કેં હતો તે કાલ ક્યાં હાવાં !
વિસામાની નહીં આશા, કહેતાં એ ડરૂં કાંઇ !

છતાં આશાભરી પ્રીતિ, ન કાં પ્યાલું તને પાવું ?
ઉરે આશા ધરૂં ના કાં ? ધરૂં કે ના ? ડરૂં કાંઇ ?

૩—૬—૯૭.

बालक.

જે છે હજુ રુધિર સ્વર્ગથી કાલ આવ્યું,
જે બાલ છે રમતમાં હજુ એજ રકતે,
જેનાં સુખો પણ હજુ ફુટતાં દિસે છે,
તે કેમ યૌવન તણાં સમજે દુઃખોને.

પૂછે છે એ મને, “ ક્યારે મોટો તાત ! થઇશ હું ? ”
ઉત્તરે સાંભળ્યું ના ત્યાં મચે છે ફરી ખેલવું !

રમત હો રમવી નવ [illegible] હજી,
[illegible] મુને,

હૃદયદાહ જળ્યા જ જળ્યા કરે,
સફર ત્યાં પણ કાં કરવી ગમે ?

ગયું ને આવવાનું ત્યાં કલ્પના મૃદુતા ધરે,
કલ્પનાહીનતા સર્વે વર્ત્તમાન સૂકા કરે.

પણ મધુર આ વેળા તારી ગઇ ન ફરી વળે,
સુખભર રૂડી આ વેળાની સ્મૃતિંય નહીં મળે;
સ્મરણનયને ચારે પાસે અહીં દવ ભાસતો,
જીવન જીવતાં આવું ખારૂં હવે જીવ ત્રાસતો.

ઇચ્છે છે તે નકી બાપુ ! આવી કાલ ઉભું થશે,
ઇચ્છા જ્યાં પૂર્ણ થાશે ત્યાં અતૃપ્તિ જ વધી જશે.

ન ઇચ્છવું આ મુજ અર્થનું કશું,
છતાંય આ છે ઉર આશિષે ભર્યું:—
" સદા રહે બાલક બાલખેલમાં !
" સદા વહે એક જ હર્ષરેલમાં !"

દડાથી અંગુલી તારી કેવી આજ રમી રહે !
પછી એ ધારતાં મુદ્રા હૈયા સાથ જડી હશે !

વા આ હશે સૌ મુજ કલ્પના શું ?
તુંનેય દર્દો તુજ કૈં હશે શું !
રે ! બાલ, વૃધ્ધો અથવા યુવાનો
છે સૌ પડયાં એકજ છાયમાં શું !

સ્મૃતિ ના પ્હોંચતી ત્યાં ત્યાં આનન્દી ઉદધિ દિસે !
પરન્તુ ઝાંઝવા જેવા શું એ સાગર સર્વ છે ?

૨૦—૯—૯૭.

छेल्ली जफा.

જફાથી ક્યાં સુધી આખર જિગર આ ન્હાસશે દૂરે ?
જફા કાજે જિગર છે આ ! જિગર કાજે જફા છે એ !

જફા આ એકમાં જાતાં જફા લાખો ઉડી જાશે !
મગર કો બેજફા બિલકુલ જહાંમાં ના થયું થાશે !

મુસાફર ઝિન્દગાનીનો જફાના નાવમાં ચાલે !
પ્રતિ પગ સાહસે ભરવો, રડી બ્હે યા ભલે મ્હાલે !

જફા છેલ્લી, જવું ડુબી ! મગર દરિયાવ ખારો છે !
થવાને બેજફા કિન્તુ મને એ દાવ પ્યારો છે !

જફા દુનિયા ! જફા પ્રીતિ ! જફા આ મોતનું પ્યાલું !
જફાની તો જફાના કાં હુવે ના પન્થમાં ચાલું ?

જફા ન્હાની તણાં ઝુંડો સહેતાં શી બડાઇ છે ?
મગર આ મોતની છેલ્લી જફા તો કો હવાઈ છે !

લઈ સમશેર ઉભું ? યા દઊં સમશેર સીનામાં ?
સમારૂં નાવ તૂટેલું ? અરે ! તેને ડુબાવું યા ?

સમારૂં તો નથી સાંધો ! નથી દરિયાવનો આરો !
ડુબી જાતાં તળું છે ક્યાં ? કહીં મીઠાશનો ક્યારો ?

સમારૂં ના ! ડુબાવું ના ! જહીં ખેંચાઉં ત્યાં જાવું !
નહીં જ્યાં નાવ ચાલે ત્યાં જતાં ડૂબી નથી ગાવું !

ડુબાવાનોય કે કાલે જશે એ વખ્ત આવી જો ;
બહુ એ વાત ટૂંકી છે સુખે દેશું ડુબાવી તો !

હશે બંદૂકના પડઘા થયા ના શાન્ત આકાશે ;
જિગરના આ બધા ધડકા તહીં પૂરા થઈ જાશે !

જફાને, ને સનમને, ને સનમની ક્રૂરતાને, ને
જહાંને આપતા જાશું સલામી આંસુની છેલ્લે !

૨૮—૯—૯૭.

ઝેરી છુરી.

છુરી કટાઇ ગઇ તે ઉરમાં ધરીને
હૈયું નિહાલ કરનાર ગઇ વિભૂતિ;
તેને સજાું જિગરની મુજ આ સરાણે,
આશા ધરી અમર કો રસ પામવાની.

તે કાટ આ હૃદયરક્ત વતી ચડેલો,
તેમાં હલાહલ ભરૂં સ્મૃતિનું ઉમંગે ;
તેને જરી ખટક એક જ આવતામાં
તે કાલનાં ફિતૂર સર્વ વિરામ પામે.

કયાં કયાં સુધી અદબથી શિર ઝૂકવીને
દોરાઇ કાલકદમે નમતો ગયો હું ;
કાઢ્યા અનેક નદ પ્હાડ અનેક ખોદી,
આવી શિરીન બસ ખંજર અર્પવાને.

મારી હતી ન તકલીફ મળ્યા વિનાની,
આરામ તોપણ હવે દિલ યાચતું આ ;
કાલે કહ્યું ભટકવા, ભટક્યો બહુ હું,
મારા હવે કળતરે પગ ઉપડે ના.

‘ આ ભૂલ ’ એમ સુણતાં જ અનેક ભૂલ્યો,
કિન્તુ હવે હુકમ એ ગણકારતો ના ;
આજે ઉરે મધુર ભાવ રમી રહ્યા છે,
તેને જ આ ઉર સદા રટતું રહેશે.

ખાલી થયું નવ હજી દિલ દર્દ રોતાં,
ત્યાં કોઇ અશ્રુ નયનેથી સુકાવવાનો,
પ્રેમી મૃદુ હૃદય ઉપર ફાળ દેવા,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કશો એ.

ચૂંટી અપક્વ ઉરપુષ્પ કદીય લેવા,
આશાભર્યાં જિગરને ઉચકી જવાનો,
મૃત્યુ અકાલ વતી કો સ્મૃતિ લૂટવાને,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કશો એ.

દાવા પ્રચંડ વત વિશ્વની ઝાળ માંહીં,
વાત્સલ્યની નઝર કૈં હરિએ કરીને
અશ્રુ અને સ્મિત તણા ફુલડે ભરેલા
સૌ પ્રેમના ચમન તૃપ્ત થવા જ રાખ્યા

શું છે વળી વધુ કશુંય ઉડી જવાથી ?
ના લાગતા ઉપર તારકના અહેશો !

શું છે નવીન કટુ સિન્ધુ અષોય ડાળ્યો ?
માશૂક યોગ્ય મળતાં નવ મોતી ક્યાંએ !

એ પ્રેમ ક્યાં હૃદય ઉત્તમ જે બતાવે ?
ક્યાં છે અહં વિસરનાર રતિ જહાંમાં ?
ક્યાં કોઈ છે પડ સહુય બતાવનારૂં ?
આનન્દથી હૃદયનું સહુ આપનારૂં ?

નિ:શ્વાસ આ હૃદયના સહુ આગ ફૂંકી
એ એકુયને જ જપતા બળગી વિરામ્યા ;
આ અશ્રુનું ય સહુ તેજ તહીં ગુમાવ્યું,
એ તો મળ્યું નવ મળ્યું, નવ જાણુતો હું !

તો તે શિરીન કરની પ્રિય તેજ છુરી
એઠો સજીશ મુજ આ ઉરની સરાણે !
જેથી સજું જરૂર તેજ કપાઇ જાશે !
તે ઝેર આખર કદાચ ગળાઈ જાશે !

૧૧-૧૦-૯૭.

तरछोड नहीं.

મુજ ખાતર તેં બહુ નાથ ! સહ્યું,
કટુ વેણ છતાં હજુ તેં ન કહ્યું;
તરછોડીશ કાં ? અપરાધી નહીં નકી !
આ જગમાં ક્યમ જાય રહ્યું ?

ઉરનું તુજ પુષ્પ ન પોષી શકી;
રડતું નિરખ્યું તુજ આ મૃદુ અન્તર,
એ દવમાં ઉર આય નિરંતર,
ના મુજ આંખ થઇ હલકી.

રસ કૈં મૃદુ આ ઉરથી ન ઝર્યો કદિ,
સુન્દર ભાવ હશે ન ધર્યો કદિ,
તું ય અતૃપ્ત અતૃપ્ત ફર્યો કદિ,
તેં મુજ તોય નિભાવ કર્યો !

નવ રાવ તણું સ્થલ તું વિણુ છે,
પરવારી રહી સહુ અન્ય, સખે !
જ્યમ રાખીશ તેમ હશે નયને,
તરછોડ નહીં ! જલ લૂછ, સખે !

૨૩-૧૦-

પ્હાડી સાધુ.

" ભલા પ્હાડી સાધુ ! વિકટ સહુ આ પન્થ ગિરિના,
" તહીં દૂરે દીવા ટમટમ થતા આદરભર્યા ;
" મને દોરી જા વા જરીક કહી દે માર્ગ ચડવા,
" તહીં આ પન્થીને શયન વળી કૈં હૂંફ મળશે.

" ભરી ધીમે ધીમે દિવસ સઘળો કલાન્ત પગલાં,
" પ્રવાસી થાકેલો વિધુર ભટકે માર્ગ વિસર્યો ;

" અજાણ્યાં સર્વે આ તુમુલ વન સીમા વગરનાં,
" અગાડી જાતાં જે વધુ વધુ દિસે દીર્ઘ બનતાં.

" શિયાળાની રાત્રિ શરદ શરૂ થાતાં ચમચમે,
" ભરેલા તોફાને ગિરિ સહુ અને આ નભ દિસે ;
" હજુ છેલ્લી છાયાં રવિકિરણની પશ્ચિમ પરે,
" તહીં પેલા શૃંગે શ્રમિન પણ પ્હોંચી જઈશ હું.

" સરો આ ઊંચાં ના રજની સહ ભેટી હજુ પડ્યાં,
" ગુફાઓ પેલીમાં ઉપર હજુ ના વાદળ ચડયાં ;
" નથી એ ભૂંસાઈ સુરખી બરફે પૂર્ણ હજુ છે,
" તહીં પેલા સ્થાને શ્રમિત પણ પ્હોંચી જઈશ હું. "

કહે સાધુ, " બેટા ! ન કર શ્રમ ને સાહસ હવે,
" તહીં તો ભૂતોની ભયભર બધી આંચ સળગે ;
" મશાલો લોભાવા તુજ નયનને એ ચમકતી,
" સહુ એ તો જાણો ગિરિ પર રમે તે મરણની.

" હજી ખુલ્લી મારી પથિક સહુને પર્ણકુટી આ,
" બિછાનાં હૂંફાળાં ઝૂંપડી મહીં છે ઘાસ પરનાં ;
" અહીં જો કે હિસ્સો પ્રભુ તરફનો સ્વલ્પ સઘળો,
" છતાં તે અર્પાતો સદય ઉરથી સૌ અતિથિને.

" સુખે ત્યારે બાપુ ! રજનીભર આંહીં વિરમજે,
" અહીં જે બક્ષાયું સુખથી તહીં ભાગી પણ થજે ;

" તમે આપું ચાહો શ્રમહર કંઈ ભોજન, અને
" બિછાનું, વિશ્રાન્તિ, મુજ ઉર તણી આશિષ વળી.

" અહીંનાં સ્વચ્છન્દતાં હરિણ સહુ સ્વચ્છન્દ રમતાં,
" જનોને પીરીને ભતઃ તરતી જેલમ મહીં ;
" સુખે પક્ષી આંહીં દિવસભર કલ્લોલ કરતાં,
" હથેળીમાં બેસી ચણ લઈ જતાં બુલબુલ કઇં.

" છુરી નીચે પ્રાણી કદિ પણ અહીં ના તડફતાં,
" બહુ વેળાથી છે મુજ હૃદયને ત્રાસ હણતાં ;
" કૃપાળુ શક્તિ જે મુજ પર દયાથી વરસતી,
" દયાળુ થવાને તહીંથી મુજને શિક્ષણ મળ્યું.

" નહીં પાળી એવું ગિરિ ઉપરનું ભોજન ધરૂં,
" વિશાળું નીલું આ ફલકુલભર્યું છે વન બધું ;
" વહી જાતી ગાતી શીતલ જલ દે જેલમ અહીં,
" અને આ ક્યારાનું ઝરણ સઘળાં પોષણ કરે.

" પ્રવાસી! ઠેરી જા, ફિકર કર તું દૂર સઘળી,
" બધી જૂઠી ચિન્તા જન હૃદયને આ જગતની ;
" અપેક્ષા લોકોને અતિ લઘુ તણી આ તલ પરે,
" અને તેએ ના ના ચિર સમયની ને મળી રહે."

હવે ધીમે ધીમે મધુર જ્યમ આ ઝાકળ ખરે,
સુખેથી સાધુને નરમ ત્યમ એ સુસ્વર ઝરે ;
પ્રવાસી સાધુની ઝુપડી ભણી ધીમે અનુસરે,
અને એ લલનાનું અંચિત મુખડું નમ્ર નમતું.

વિસામાની મૂર્તિ નિજ પથ ભૂલેલા પથિકને,
કનેના દીનોને સહુ સુખધામાં કલ્પતરુ શું,
છુપાયેલું દૂરે વિજન સ્થલ નિદ્રસ્થ દિસતું,
તહીં કુંજોમાં આ દ્રુમવર નીચે આશ્રમ રહ્યું.

નિશાની ભીતિની કશીય હતી ના દ્વાર ઉપરે,
ન સ્વામીચિન્તાની જરૂર હતી એ આશ્રમ મહીં ;
જરી ઠેલ્યે દ્વારે સ્વર કરી નિમન્ત્રે અતિથિને,
અને દે આ જોડી ઝુંપડી મહીં નિર્દોષ પગલાં.

હવે ઉદ્યોગી આ સહુ જન વળે છે નિજ ગૃહે,
કુટુમ્બો જ્યારે સૌ નિજ ઝુંપડીઓમાં મળી રહે,
જગાવી ત્યારે એ શગડી નિજ સાધુ હસમુખો
ઉદાસી પોતાના અતિથિઉરને સાન્ત્વન કરે.

ધરે છે તે પાસે ફલ ફુલ સહુ શીતલ, અને
જરા કૈં લેવાને નિજ અતિથિને આગ્રહ કરે ;
કલાકો લાંબા બે વ્યતીત કરવા ગમ્મત મહીં,
મજીરાંની સાથે સ્વર શરૂ કરે છે ભજનના.

સૂતેલો જાગીને શુક મધુર આલાપ કરતો,
લવી થોડા બોલો ફરી સ્થિર થઈને સૂઇ જતો ;
દિવાલે છુપાઇ કંઇક તમરૂં ત્યાં તમતમે,
ઉડન્તા અંગારા શગડી પર પાસે તડતડે.

ન હર્ષો કિન્તુ કૈં નરમ બનતાં તે અતિથિનાં,
કહ્યું એ એ સ્હેરે સુખની ચિનગી આ મૂકતું ;

ઝમી ભારે કોઇ તરુણ હૃદયે વાસ કરતી,
અને અશ્રુ મોટાં ટમટમ ખરે ગાલ પરથી.

ઝમીને સાધુનું હૃદય દ્રવતું ઉત્તર ધરે,
અને હાથે થંડું નિજ ઉર જરી એ દવ પરે ;
કહે, "બાપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉર મહીં ?
" વૃથા શાને આવા કટુ રુદનનું સેવન કરે ?

" કહે ! તેં શું ખોયો જગત પરનો વૈભવ બધો ?
" અરે ! શું કો આશા તુજ જિગરમાં વા તડફડે ?
" ન શું વા મૈત્રીમાં તુજ હૃદય પામેલ બદલો ?
" મનોયોગી પ્રેમે અબર નવ શું આદર મળ્યો ?

" અરે ! આનન્દો જે જગત્ પરની સમ્પદ ધરે,
" ભલા ભાઈ ! એ તો ક્ષયમય અને તુચ્છ સઘળા ;
" અને જે ભોળા એ ચપલ લઘુતા ઈષ્ટ ગણુતા,
" અરે બેટા ! તે તો લઘુતર નકી પામર બધા.

" જહીં આશાદીવો તહીં જરૂર અન્ધાર રજની,
" વધુ જ્યાં એ ખીલે તિમિર વધુ ત્યાં ગાઢ જ નકી ;
" નવાં દર્દો કાંઇ નવીન ભડકાઓ જગવતાં,
" અજાણ્યાંને અન્તે મરણુશરણે છેક ધરતાં.

" અને મૈત્રી એ તો જરૂર ઉરનો મુક્ત જ ધ્વનિ,
" સુવાડી દેવાનું મધુર પણ એ છેક સ્વપનું ;
" જહીં કીર્તિ લક્ષ્મી તહીં જ નકીએ છાય ફરતી,
" ત્યજી રોતાં વ્હેલાં બધિરમય કંગાલ નયનો.

પ્હાડી સાધુ. [પૃષ્ઠ ૪૧૬]

કહે, " બાપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉરમહીં ?
વૃથા શાને આવા કટુ રુદનનું સેવન કરે ?

" ગુહા પ્રીતિની તો હજુય વધુ ખાલી રસિકતા,
" અરે ! બાલાઓનાં કટુ અટકચાળાં મશકરી ;
" અહીં પૃથ્વી પાસે કદિય વસનારી ન દ્યુતિ એ,
" હશે તો માળામાં ચકવીચકવાના સ્વર મહીં.

અરે ! મુગ્ધ પ્રેમી ! બસ શરમની ખાતર હવે,
" અવજ્ઞાથી ફેંકી દૂર જ કર સ્રીના સ્મરણને ; "
પરન્તુ આવું એ અતિથિ સુણતાં કૈં કમકમે,
કપોલે ને ભાલે અરુણમયતા કો રમી રહે.

ઉષાની લાલી શા ચપલ મૃદુ ને રંગ નવલા
ધરે એ ચ્હેરાની ઉપર ચટકીદાર ખુરકો ;
ઢળેલાં નેત્રો છે અધર અધમીચ્યાં જલભર્યાં,
અને એ ખૂણામાં પલપલ ચડે રક્ત ફરતું.

જરાં નીચી ભીરુ શરમભર દૃષ્ટિ નયનની,
નીચે ઊંચે ધ્રૂજી દરદમય છાતી ઉપડતી,
બતાવી દે ખુલ્લી અતિથિઉરની એ સ્થિતિ, અને
કહી દે કન્યાનું મનહર મૃદુ મંજુલપણું.

અને બાલા બોલે, " જરૂર અપરાધી પથિક આ,
" પ્રભુ ને તું આંહીં નિશદિન સદા વાસ કરતાં,
" તહીં સ્રીનાં આવાં મલિન પગલાં આમ ધરતા,
" અરે ! તારા આવા અપટુ અતિથિને કર ક્ષમા.

" અરે ! આ કન્યા જે ભટકવું શીખી છે પ્રણયથી,
" ભલા સાધુ ! તેની ઉપર કરુણાનાં દૃગ ધટે ;

" સદા જે શોધે છે રખડી ફરતાં શાન્તિ ઉરની,
" નિરાશાનો જેને પણ નિજ પથે સોબતી મળે.

" દૂરે ગંગાતીરે મુજ પ્રિય હતા તાત વસતા,
" પ્રજામાં તેને હું કમનસીબ આ એક જ હતી ;
" મને એ મ્હેલામાં મધુર ગણતાં સૌ રમકડું,
" અરે ! બાલ્યાવસ્થા મધુર પણ થોડા દિવસની.

" પછી આકર્ષીને નિજ કર મહીં તાતકરથી,
" મને લેવા કૈએ મુજ સહ યુવાનો ફરી રહ્યા ;
" હતા શ્લાઘાના કૈ સહુ દિશ ઉગેલા ચમન, ને
" સુગન્ધી પુષ્પો એ તહીં કઇ હતાં મ્હેક ધરતાં.

" હતા આ નેત્રોને શશીરવિ સહે કોઇ કથતા,
" હતા મૂર્ચ્છાના એ કઇક વળી વેશો ભજવતા ;
" બતાવી જાતા કો પ્રણયચિનગી કૃત્રિમ, અને
" હશે ક્યાંક્યાં થોડો રસ પણ રસીલો ટપકતો.

" હતો બીજા સાથે પણ રસિક કો ' કાન્ત' નમતો ,
" રહેતો દૂરે ને પ્રણય તણી ના વાત વદતો ;
" હતી તેની છાતી મુજ તરફ છાની ધડકતી,
" છતાં એ નિ:શ્વાસો નયન કહી દેતાં ઘડી ઘડી.

" હતા તેની પાસે નહિ નહિ કશાં દ્રવ્યનગરો,
" હતાં હીરામોતી નહિ નહિ કશાં ભેટ ધરવા ;
" હતાં તેની પાસે નરમ ઉર ને એક કુલડું,
" છતાં એવું એનું મુજ જિગરને તો સહુ હતું.

" પ્રભાતે પુષ્પો જે રવિકિરણુને આકળ ધરે,
" તડાગે જે પેલાં કમલ રજ અર્પે ભ્રમરને ;
" નકી ત્યાંયે ક્યાંએ નહિ વિમલતા વા મધુરતા,
" અહો ! જે તેના એ મૃદુ ઉરની સ્પર્ધા કરી શકે.

" હતી એ હૈયામાં ઝરણુ સઘળાંની સતતતા,
" હતી એ હૈયામાં પ્રભુહૃદયની આર્દ્ર પ્રભુતા ;
" હતું આ હૈયું એ ગળી જઈ જ આધીન બનતું,
" હતો પાપી કિન્તુ મુજ ઉર મહીં તોર દૃઢ કૈં.

" પરીક્ષાની મેં કૈં અતીવ અજમાવી તરલતા,
" અભિમાની કીધા નવીન સહુ દુરાગ્રહ સદા ;
" અરે ! એનો જુસ્સો મુજ જિગરને સ્પર્શ કરતો
" ગણ્યો ત્યારે તેના દરદ મહીં મારો જય હતો.

" વિષાદે થાકેલો મુજ પુરુષ નિન્દા ઉપરથી,
" ગયો એ તો અન્તે ત્યજી મુજ ગરૂરી મહીં મને ;
" અરે ! તેણે શોધ્યો નિરજન નકી વાસ વનમાં,
" જહીં એ એકાન્તે ભટકી હિજરાઈ મરી ગયો.

" ગમી કિન્તુ એ તો મુજ હૃદયની, દોષ મુજ એ,
" પ્રભુ ને હું તેનો જરૂર લઈશું પૂર્ણ બદલો ;
" તળું પૃથ્વીનું એ રખડી રખડી ઢૂંઢીશ, અને
" જહીં એ સૂતો ત્યાં અવયવોને ધરીશ હું.

" તહીં સંતાડી આ વદન મુજ પાપી ઝૂરી ઝૂરી
" નિરાશામાં ડૂબી જિગર મુજ ચીરી મરીશ હું !

" અરે ! હું કાજે તે હૃદય કરતું એ સહુ ગયું,
" અને તે કાજે તે કરીશ સઘળું હું પણ નકી. "

" પ્રભુ વારે એ સૌ," ચમકી લવી સાધુ હૃદયથી
લપેટે કન્યાના ધડધડ થતા એ હૃદયને ;
ઘણી ક્રોધે વાંકાં નયન કરતી લાલ લલના,
પરન્તુ ભેટીને સુભગ નકી આ કાન્ત જ લવે :—

" અહો ! કાન્તે ! કાન્તે ! મુજ હૃદયની મોહની ! પ્રિયે !
" તને ને પ્રીતિને તુજ ફરી અહીં કાન્ત મળતો !
" અહો ! જે ખોવાઈ નિજ ઉરની ધૂણી પર વસ્યો,
" ફરી લે, લે, લે એ કર મહીં દિવાનો પ્રણયનો.

" સદા રહેવા દેજે તુજ ઉર જડેલું મુજ ઉરે,
" બધી ફેંકી દેજે ફિકર તુજ મીઠા હૃદયની ;
" જૂદાઈ ના ના ના કહિ પણ હવે હો, રસિકડી !
" હવે સ્વીકારી લે જીવન મુજ, મારૂં સહુ, પ્રિયે !

" અરે ! જૂદાઈ એ સ્વર પણ હજો ના શ્રવણમાં,
" હજો દૂરે દૂરે કટુ કટુ વિરાગે જિગરથી ;
" હજો તારી છાતી અચલ ધ્રુવ શી સ્નિગ્ધ સરલે,
" અહો ! મારા ઘેલા વિમલ નભ શા આ ઉર પરે.

" નિસાસો મીઠો જે તુજ ઉર મહીં છેદ કરતો
" હવે રેસી દેશે તુજ ઉર તણા કાન્ત ઉરને ;
" હવે તારાં અશ્રુ વિમલ ઉરના જે ઉમળકા,
" કપોલેથી ચૂસી અધર મુજ આ સાર્થક થશે. "

ગયેલો છે છૂટી શરીર પરથી છેક કબજો,
અને એ બન્નેનાં થડકી ઉપર ધ્રૂજે અવયવો ;
અહો ! તૃપ્તિ તૃપ્તિ સજલ નયને એ વરસતી,
અને પ્રેમી સાધુ ઉરની નિજ લ્હેરી ઠલવતો:—

" પ્રિયે ! કાન્તે ! બાલે ! ધડમથલ સૌ દૂર તજશું,
" અહીં આ કુંજોમાં પ્રણયરસનું સ્વર્ગ રચશું ;
" હવે ના તે જૂદા જગત તણી વાતોય કરશું,
" અહીંની વસ્તીમાં તુજ સુખ અને હું બહુ હશું.

" કુવારા હૈયાના પ્રણયઝરણે એક કરશું,
" વનોમાં આનન્દે કર કર મહીં લેઇ ફરશું ;
" મને તુંને સાથે ઉર પર કંઇ એક રમતું,
" સદા પૂજીશું તે હૃદયગરણીથી નિશદિને.

" સૂતેલા આનન્દો મધુર સ્વરથી સૌ જગવશું,
" અહીં વીણા છે ને સ્વર પર કૂદે તે મૃગલીઓ ;
" વિયોગોના ભીના કરુણ મૃદુ ગાઇ સ્વર બધા,
" રસે ધ્રૂજન્તાં આ ઉર લપટવા છૂટ કરશું.

" પ્રભુ ખોવાયેલો મુજ હૃદયને જે મળી ગયો,
" સદા તેને મારાં નયન પર રાખીશ તરતો ;
" વળ્યો આત્મા મીઠો મુજ જિગર ખોખા મહીં ફરી,
" હવે તેને કંઠે કબજ કરી રાખીશ રમતો. "

૨૬-૧૦-૯૭.

हमारी पिछान.

—○○═══○○—

હમે જોગી બધા વરવા સ્મશાનો ઢૂંઢનારાઓ !
તહીંના ભૂતને ગાઈ જગાવી ખેલનારાઓ !

જહાં જેને કરી મુર્દું કબરમાં મોકલી દેતી,
હમે એ કાનમાં જાદૂ હમારૂં ફૂંકનારાઓ !

જહાંથી જે થયું બાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !
હમે તો ખાકની મૂઠી ભરી રાજી થનારાઓ !

જહીં જખમો તહીં બોસા તણો મરહમ હમે દેતા,
બધાંનાં ઇશ્કનાં દર્દો બધાં એ ન્હોરનારાઓ !

હમે જાહેરખબરો સૌ જિગરની છે લખી નાખી,
ન વાંચે કોય યા વાંચે : ન પરવા રાખનારાઓ !

ગરજ જો ઇશ્કબાજીની, હમોને પૂછતા આવો,
બધાં ખાલી ફિતૂરથી તો સદા એ ન્હાસનારાઓ !

જહાં સ્પર્ધા તણી જગની દખલ ના પ્હોંચતી ત્યાં ત્યાં,
જમીને આસમાનોના દડા ઉડાવનારાઓ !

ગમે તે બેહયાઇને દઇ માથું ધરી ખોળે
હમે આરામમાં ક્યાંએ સુખેથી ઊંઘનારાઓ !

સનમની બેવફાઇથી નથી સુખ કાંઈ એ ડરતાં,
હમે જાણ્યું, હમે માણ્યું, ફિકરને ફેંકનારાઓ !

જખમથી જે ડરી રહેતાં, વગર જખમે જખમ સ્હેતાં ;
હમે તો ખાઇને જખમો ખૂબી ત્યાં માનનારાઓ !

બની ઉસ્તાદ આવો તો થશો આંહીં તમે ચેલા,
મગર મુરશિદ કરો તો તો હમે ચેલા થનારાઓ !

હમારાં આંસુથી આંસુ મિલાવા, આપશું ચાવી ;
પછી ખંજર ભલે દેતાં : નહીં ગણકારનારાઓ !

૧૪–૧૧–૯૭.

कोण परवार्युं ?

અહીં દરવિશ બધા બુઝરગ ખુદાના ઇશ્કખાનામાં !
મગર એવી સફેદીથી જુવાની કોણ પરવાર્યું ?

અહીં બદલી બધું જાતું : જિગરનાં ચશ્મ ને ચશ્માં !
મગર છે વસ્લ એ, રેરે ! સનમથી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં માશૂક ના દેતી; કદી દે તે નહીં પૂરૂં !
મગર એ ભીખ માગીને ભિખારી કોણ પરવાર્યું !

અહીંના આશકો સુરમે કરે છે ગાલને કાળા !
મગર માશૂકની સુરખી રડીને કોણ પરવાર્યું ?

અહીં પ્રત્યેક દાણા પર લુખ્યાં ખાનારનાં નામો !
મગર પરવા પરાઇથી અરેરે ! કોણ પરવાર્યું ?

અહીં હરગિઝ છે દર્દે પરેશાની પરેશાની !
મગર દર્દી જિગર દર્દે લઇ દમ કોણ પરવાર્યું ?

અહીં ખ્વાબો મળે રાતે : બધાં અન્ધારમાં જાતાં !
મગર અફ્સોસ દી આંખો કરીને કોણ પરવાર્યું ?

અહીં અડતું નહીં સીધું દિલે કો એક પણ ખંજર !
મગર નિચોવતાં લોહી તડફતાં કોણ પરવાર્યું ?

અહીં સઘળા ખતમ થાતા નશા બેચેનીમાં નાખી !
મગર એવા શરાબોને ભરી પી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દાનાઇનું પ્યાલું રહ્યું બસ મોતને હાથે !
મગર એ ઝિન્દગાનીની મુરાદે કોણ પરવાર્યું ?

અહીંના આ ફકીરોની કદી ઝોળી નહીં થંડી !
મગર એ ખાકમાં દાઝી ફકીરી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં ફિટકાર છે લાઝિમ બધી આ પાયમાલીને !
મગર લાનત સદા હિઝરાઇ લેતાં કોણ પરવાર્યું ?

૧૭-૧૧-૯૭.

चुम्बनविप्लव.

ત્યારે હતી અલક સૌ સરલે રમન્તી,
તારાં મૃણાલ વત બાલક અંગ સાથે ;
તું તો હતી ઉર ભણી મુજ આ ચડન્તી,
ને એ લટો સરતી પાદસરોજ જોવા.

એ મેઘમાળ સમ વાળ કદી કદી તો
રહેતા રચી સુરસ રમ્ય કમાન દેવી ;
એ મધ્યમાં સ્મિતભર્યું મુખડું રમન્તું
આવી જતું કુસુમડું મુજ પાસ ચાચી.

દેતો તને જરૂર ઇચ્છિત ને વધુ કે
એ કાર્ય તાત વત વત્સલનું કરન્તાં ;
દેતો લલાટ પર ચુમ્બન એક મીઠું,
જાણે રહ્યો શીતલ ચન્દન અર્ચતો હું.

આહા ! લલાટ પર ચુમ્બન એક દેવું !
વાત્સલ્યને અધિક તૃપ્તિ કહીંય ના ના !
નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વધુ સ્નિગ્ધ કશુંય પામી
સંસારમાં હજુ કૃતાર્થ નથી થયેલો !

સ્પર્ધા તણાં નયન કોઇ હતાં ન ત્યારે,
ઇર્ષ્યા હતી ન મુજ આ સુખની જહાંને ;
કો યાચનાર ઉરને મુજ લ્હાણુ એવી,
ત્યારે હતું હૃદય તત્પર અર્પવાને.

શીખ્યું હતું ન મુજ આ ઉર ' માગવું ' કે,
શીખ્યું હતું ન તુજ એ ઉર 'આપવું' કે ;
વત્સા હતી ! ગુરૂ હતો તુજ હું કુમારિ !
ત્યાંએ હતી પણ તું પૂજનની જ મૂર્તિ !

કેવાં નિખાલસ પવિત્ર દૃગો હતાં આ,
નિર્દોષ ભાલપટચુમ્બનનાં પૂજારી !

પુજા જ ! હા ! જરૂર એજ રસાલ ભાવો !
જે સ્વર્ગનાય જન કો નવ જાણનારા !

સ્વર્ગે પરન્તુ જનવાસ ટકી શકે ના,
ના જ્ઞાતિબન્ધ તજતા કદિ કોઇને એ ;
વાયુ તણા પડ મહીંશુક ઉડનારા,
ઘૂમે અમુક જ પ્રદેશ અનન્ત વ્યોમે.

એ શો થયો નયનમાં ચમકાટ જૂદો ;
ભોળાં અજાણ ઉર ત્યાં સરકી પડયાં શાં !
મીઠાં લલાટ થકી ચુમ્બન એ સર્યું, ને
મીઠા કપોલ ઉપરે સરકી પડયું, હા !

ન્હાના ગુલાબ પર નાજુક ટીલડી શું
ચોટી રહ્યું થરથરી તહીં સ્નિગ્ધ એ તો ;
મૂર્ચ્છાઈ કોઈ ખુશબો ગ્રહતાં ફુલે કો
કયાંએ ન ભ્રંગ વધુ મત્ત હશે બનેલો.

કેવી બની અલક એ જયની પતાકા,
તારાં સહુય મૃદુ અંગ પરે છવાઇ !
ત્યાં કામ એજ અલકેથી શરૂ થઇને,
એવો જ શ્યામ થઇ આ ઉરને પટાવ્યું !

એ ક્ષીરસાગર સમી જુઇની બિછાતે
હું તો બન્યો અલક ઉપર શેષશાયી ;
ઉલ્લાસઉર્મિ પર ઉર્મિ કુદી રહ્યા, ને
નાચી રહ્યાં કમલ એ સ્મિતનાં રૂપેરી.

ત્યાં એક ચુમ્બન સહસ્ર સમું બનીને,
લોલ્લોલ એ અધર ઉપર ગૂંચવાયું !
ને અન્ય લાખ બસ એક મહીં સમાતાં,
એ તો હતો અકથ ચુમ્બનનો પ્રવાહ !

એથી અધિક મગરૂર નશાભરેલો
કો દ્રાક્ષથી ન મદિરા કદિ એ મળ્યો છે !
એથી અધિક પણ મૃત્યુ જ ખેંચનારૂં
પીધું હલાહલ નથી કદિ નીલકંઠે !

હું અર્પનાર ગ્રહનાર થઇ ગયો, ને
સ્વર્ગીય પુષ્પ ઉરનાં સહુએ સુકાયાં ;
એ સૌ બન્યુ અરર ! ચુમ્બનના જ શ્વાસે,
રે ! સ્થૂલ સ્પર્શ કદિ એ કળીઓ સહે ના.

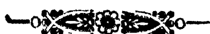
સંસારના ચમનના સહુ મર્ત્ય ભાવો,
ઇર્ષ્યાભરી નઝર મર્ત્ય તણી રમે જ્યાં ;
એ એજ આખર રહ્યા અમ પાસ લ્હાવા;
ને આજ તો સહુ જ તેય બળેલ ક્યારા !

તોયે ભર્યું પુનિત કૈં હજુ આ ઉરે છે,
જે સ્વર્ગથી મધુર શબ્દ સુણી રહ્યું આ :
" ઓહો ! કરે ન પરવા પ્રણયી કશાની !
" ઉત્થાન, પાત, સઘળા ક્ષણના પ્રયોગો ! "

હું તો છતાંય હજુ એજ લલાટવાળું ,
એ બાલમન્મથ ચુમ્બનને જ ધ્યાવું :

જો એ થકી હૃદય તૃપ્ત બને હજુ તો,
જો એ ફરી હજુ પ્રભુય ધરી શકે તો.

૧૫–૧૨–૯૭.

પ્રેમથી તું શું ડરે ?

ચોગાનમાં આલમ તણા રે ! પ્રેમથી તું શું ડરે ?
તારા ચમનનાં પુષ્પના કાંટા થકી તું શું ડરે ?

લઈ લે મૃદુ આમોદ તો, તુંને ઉઝરડો છો થતો
ભોંકાય તો ભોંકાય છો, એ મામલાથી શું ડરે ?

તારા હૃદયઆત્મા તણાં વારિ અહીં ઊંડાં ભર્યાં:
પ્રભુ પ્રેરતાં ઉછળ્યાં કર્યાં, એના જોશથી તું શું ડરે ?

બસ છોડ તુજ ન્હાડી ઝરો, છો એ પ્રલયમાં ઉછળો ;
છો કો સુરૂપે આફળો, છો તૂટતો ! તું શું ડરે ?

બદલો મળે કે ના મળે, શુક એક પાંખે શે પળે !
એ તર્ક શા જૂઠા કરે, ઉડી જો ઉડી ! તું શું ડરે ?

પાષાણના પદ ચુમ્બતો જો કેમ સિન્ધુ કૂદતો,
જ્યાં સપ્ત ઉભી ભેખડો, તો તું અરેરે ! શું ડરે ?

તે ઉર્મિઓ પાછા પડે, મગરૂર ગિરિ તે ના ગણે;
તોયે સલિલ ભેટ્યા કરે, જે પ્રેમનું તે શું ડરે ?

જો ઘાસ ઝરણાં પાસનું જે પ્રેમ પી નીલું બન્યું,
તુજ પદ કને જે છે ઢળ્યું તે ના ડરે ! તું શું ડરે ?

એ ના પુકારે કોઇ એ, " અમ અંગ કચરાઇ મરે !
" અમ યત્ન સૌ ધૂળે મળે " ! તો ઉઠ, ઉઠ તું શું ડરે ?

આ શુષ્ક લૂખી આલમે અપકારીઓના રાહ ન
થઇ ઘાસ કર રસભર, અને એવું થતાં તું શું ડરે ?

તુજ અંગતરણાં સૂકશે, ચારોય ના તેનો થશે;
તો શું પડયો છે દહેશતે ? ઉભી ચારુતા ત્યાં શું ડરે ?

જો ક્ષીરસાગરના સમું પ્રભુએ હૃદય નિજ પાથર્યું;
એ બિન્દુ ના કોને મળ્યું ? તે પામતાં તું શું ડરે ?

એની કૃપાનાં પુષ્પ એ રગદોળનારા પાદને.
નિજ ગન્ધનો જે લેપ દે તે લેપ થાતાં શું ડરે ?

જો આંખ મીચી ચાલશે તો ઇષ્ટ સાથે મ્હાલશે,
મીઠી પ્રીતડી મીઠી થશે, દિલ જાય ત્યાં તું શું ડરે ?

૧૯—૧૨—૯૭.

भावना अने विश्व.

ઉર ઠલવવા શોધી કાઢયાં સખા, લલના, અને
ઉર ઠલવવા શોધ્યાં પુષ્પો, ઝરા, તરૂઓ વને ;

ઉર ઠલવવાં પાળ્યાં પંખી, સુણ્યાં મૃદુ ગાયનો,
ઉર ઠલવવું એ તો કયાંએ બન્યું જ નહીં, અહો !

અહીં તહીં બધી લીલા લૂખી જહીં નવ એ બન્યું,
જગત સઘળું નીલું ના ના વસન્ત મહીં ગમ્યું;

રમણીયપણું આ સંસારે અતૃપ્ત બધું દિસે,
જગત ઉપરે સ્વપ્ને કોઇ ઠર્યું ન ખરૂં દિસે.

કમલકલીએ ભોગી ભૃંગો લપી શમણે ઢળ્યા,
કમલદલનાં મીઠાં સ્વપ્ને અનેક રમી રહ્યા ;
કમલવનમાં ઉગ્યે ભાનુ ફરી ફરતા બન્યા,
પણ ગણગણી રોવાથી ત્યાં અધિક નથી ઠર્યા.

રવિ નવ ઉગે દહાડે જે ત્યાં હતો રજની મહીં,
ઝરણ ધરતાં લાલી સ્વપ્ને ધરે નવ તે અહીં ;
હૃદય ઠલવ્યું ઝીલી લેવા હતો કર કોઇ ત્યાં,
નયન ઉઘડ્યું, ખોવાયો એ ભળી જઇ વ્યોમમાં.

જગત સઘળું ઘૂમી શોધ્યું, ફરી ન કદી મળે !
મધુર કર એ વિશ્વે પાછો ફરી ન કદી ઢળે !
નયન ઉઘડ્યું ને બેતાલું બસૂર બધું બન્યું !
નયન ઉઘડ્યું, વંઠ્યું મીઠું રહ્યું કટુ આંસુડું !

નયન નિરખી રોવા લાગે અહીં સહુ સ્થૂલતા,
રમત કરતાં લાવણ્યે એ સુસૌષ્ઠવહીનતા ;
અમર રસનાં બીબાં આવાં બધાં વરવાં, અરે !
ઝળહળ હતું તેની છાપો મલિન અહીં પડે !

અધર લલના મીઠો મીઠો ધરે અધરે ભલે,
કુમકુમ ભરી હાથેલીથી જડે ઉરથી ભલે ;
સ્તનતટ પરે રોમાંચોનાં ભલે વન ઉગતાં,
પરિશ્રમભર્યા સ્વેદે છિદ્રો ભલે સહુ ઉઘડ્યાં.

પણ રસ મહીં એવાંથી એ પ્રવેશ નહીં મળે,
કંઈક રડવું મારે, તેને, રહ્યું જ રહ્યું ખરે ;
હ્રૃદય ધડક્યાં, બોલ્યાં, ગાયાં, રડ્યાં, બથમાં ભર્યાં,
પણ રસ તણાં ખુલ્લાં નેત્રે ન દર્શન સાંપડ્યાં !

શરીરપટનાં આત્મા માટે ન આવરણો ઘટે,
રસમય થતાં આડા સ્થૂલો તણા પડદા ચડે ;
જગત સઘળું નાનું નાનું અનન્ત વિહારને,
પણ રમતમાં ટુંકી વાડે દડા અટકી પડે.

સ્થલસમયને છોડી ક્યાંએ ન દેહ ઉડી શકે,
ફડ ફડ થતી પાંખો માટે ન દ્વાર મળી શકે ;
અમર રસને એથી બીજો ન વાહક વા મળે,
નવ અહીં મળે, સ્વપ્ને છે તે અખંડિત ના રહે.

હ્રૃદય ઠલવી તોયે ક્યાં ક્યાં જતાં જન બાપડાં,
હ્રૃદય ઠલવ્યું ત્યાં ત્યાં ભાસે બન્યાં સપનાં ખરાં ;
હ્રૃદય રમતું આહ્લાદોમાં ઘડી વિષમાં ચડી,
અમર રસની જાણે લ્હેરી તહીંજ થતી ખડી.

અધર લલના દે ત્યાં ભાસે અનન્ત સુવાસ કો,
સ્તનતટ તણી ગાદી ભાસે અભંગ કુમાસ કો ;
નયનઝરણે જાદુ ભાસે અખંડ નવીનતા,
અલક અલકે ઝાંખી દેતાં પ્રભુત્વ નવાં નવાં.

કલમ લઇને જાણે એને સદા ચિતર્યા કરૂં,
કવિત લવતાં જાણે એને સદાય કથ્યા કરૂં ;

પણ ત્રુટિત એ ! તોયે મીઠી અહીં રસધાર છે,
અમર રસનાં એવાં બિન્દુ અહીં ઉપકાર છે.

પણ અમરતા વિશ્વે સ્થૂલે કદી નવ સમ્ભવે,
ચપલ પલમાં આત્માને ના કશીય મજા મળે ;
સ્મિત અહીં કરો તો તો જૂની સ્મૃતિ વિસરી જશો,
સ્મરણ ધરતાં રોવું એમાં ન અન્ય ઇલાજ કો.

ભ્રમર કમલે બીડાતા છો અને ઉડતા ભલે,
અનિલલહરી પુષ્પોનું કૈં ભલે ગ્રહવા મથે ;
ક્ષણિક શમણે લે સૌ લ્હેરો ભલે ઉપભોગની,
રસમય થવું શારીરીને બને જ બને નહીં.

ઉર ઠલવવા ખાલી ઢુંઢ્યાં સખા, લલના, અને,
ઉર ઠલવવા ખાલી શોધ્યાં ઝરા, તરુઓ વને;
ઉર ઠલવવા પાળ્યાં પંખી બધાં જ વૃથા નકી,
ઉર ઠલવવું એતો કયાંએ મળે જ મળે નહીં !

૨૭–૧૨–૯૭.

निद्राने.

તારા કૃપાઝરણમાં ગૃહ આ સૂતાં સૌ,
તારી કૃપા જ ગગને શશી રેડતો આ ;
જ્યાં ત્યાં રચ્યાં શયન છે પ્રભુએય હાવાં,
ડોલે સરો, ઉદધિ કોઈ મહાન સ્વપ્ને.

તારી કૃપા મુજ પરેય હતી જ એવી,
ના આ હતાં નયન સ્વપ્નથી ઓળખીતાં ;
તારું કર્યું નત્ર કર્યું સ્મરણે હજુ, ત્યાં
એ પાંખ શાન્ત મુજ ઉપર ફેલતી'તી !

ને એ મહાન વિરહી સમયો મહીં એ,
તું સ્વપ્ન દેઈ વધુ કૈં મધુરી બની'તી ;
તું એ મીઠાશ સહ આ ઉર જોડનારી
સ્વપ્નો ગઈ લઇ અને ગઈ તુંય, રેરે !

રેતી ભરી ખરખરે મુજ નેત્ર માંહી,
એ તો કણું તું વીણુ કોઈ ન કાઢનારૂં ;
આ અગ્નિથી ઉર હવે મુજ ખાક થાતું,
છેલ્લેય આવીશ ન શું જલ છાંટવાને ?

જ્યારે મને નયન ઉઘડતાં રૂચે ના,
જ્યારે હવે જગત દાહ સમું દિસે આ ;
તુંમાં જ આખર હવે મુજ આશ જ્યારે,
ત્યારે જ તું ત્યજી ગઇ તુજ યાચનારો !

તું એકથી જ જગ આ કંઇ ગોઠતું 'તું,
તું એકથી જ ઉર દર્દ ન ગાંઠતું 'તું,
તું એકલીજ નયનો હતી લૂછનારી !
તે તું ગઇ વ્રણુ સહુય સમારનારી !

ત્યારે પ્રભાત મુજને કવિતા ધરીને,
કોઇ મૂદુ રુદનમાં ગવરાવતું 'તું ;

એ એકલો પ્રહર મિત્ર હતો ઉરે આ,
તેનેય તેં દિવસના વિષમાં મિલાવ્યો !

હાવાં શુકો; અનિલ, પુષ્પ ઝરા, ફુવારા,
જે ગાય ગાન તુજ સોડથી નિકળીને ;
તારી કૃપા વગર તે સમજી શકું ના,
તારી કૃપા વગર તે બસુરૂં તમામ !

જ્યારે બધા જખમીઓ જખમો વિસારી
નેત્રો મીચી મલમની પરવા કરે ના ;
ત્યારે હું ઓષધ બધાં ઠલવીય દેતાં
આ એકલો અહીં તહીં તડફ્યા કરૂં છું !

જે સો ગયાં પ્રણયી એકજ પાઠ આપી
તેને જ પૂર્ણ શિખવી ગઇ તુંય શું ? કે
" દાવા ન હોય જગમાં કશી એ કૃપાના,
" પ્રીતિ, દયા, ક્ષણિક એ સહુ મેહેરબાની"

૨-૧-૯૮.

प्रेममां क्रूर दोरो.

જગતમાં બદલો સમજ્યા વિના
પ્રણય ના ચિરકાલ ટકી શકે !
પ્રણયમાં બદલો સમજ્યા વિના,
હૃદય ક્રૂર જ ક્રૂર બની શકે !

અને આ પ્રીતિને તુજ નયન જોઇ નવ શક્યાં,
જરા સ્પર્શી હૈયે નયન મુજ આ દૂરજ પળ્યાં,
ન જાણે તું કેવું મુજ જિગર આ છે સળગતું,
કદાપિ તેં માન્યું મુજ હૃદયને વજ્ર સરખું.

અરેરે ! ક્યાં સુધી રૂદન કરતી તું રહી શકે ?
અરેરે ! ક્યાં સુધી મુજ તરફ હૈયું ઢગી શકે ?
યુગો કે કષ્ટોના મદદ તુજને ત્યાં નવ મળી !
વૃથા તારી આંખો મુજ તરફ આશામય મળી !

હશે ઉંચા શ્વાસો તુજ ઉર મહીં દાહ ભરતા,
હશે તેની ઝાળે શશીરવિ તહીં એ થરરતા ;
હશે એવાં એવાં તુજ ઉર મહીં કૈં થઇ ગયાં,
હશે અંગે અંગો મદદ મુજ માગી ઢળી રહ્યાં.

હશે ઉંચે નીચે સહુય દિશ તારૂં મુખ ફર્યું,
અરેરે ! કો વાક્યે મદદ કરનારૂં નવ સુણ્યું ;
છુરી ઉપાડીને તુજ કર હશે ત્યાં વિરમતો,
હજી મારે માટે જીવિત ધરવા તું મથી હશે.

કેવો મને મધુર ત્યાં ઠપકો દઇને
છુરી હશે મરણની દૂર ફેંકતી તું !
શ્રદ્ધા હશે અડગ ત્યાં ઉછળી રહી શી
એ દૂર દૂર દિસતા પ્રણયી મહીં આ !

કેવો તને જ મધુરો ઠપકો દઈ તું,
રોઇ હશે અરર ! એ નબળાઇ માટે !

કેવું હશે અરર ! એ તલફી રહેવું !
ના જીવ જાય ! નવ જીવ રહી શકે વા !

વીણાસ્વરે રસ મહીં મૃગલી ચડેલી,
ક્રૂર પારધીશર વતી જખમી બનેલી,
ચાટી જતાંય નિજ શોણિત કાળજાનું,
તારા સમી તૃષિત એ તલફી હશે ના !

ત્યારે ફરી ફરી વળી ઉર બૂમ પાડી,
ધાર્યું હશે શિથિલ આશ બધી ઉપાડી ;
ઉડી ઉડી કબૂતરી એક કદી પાંખે
રેરે ! પ્રભુ ! ઉઝરડાઇ હશે પડેલી !

અરે ! અરેરે ! મુજ કલ્પનાઓ
એવી હતી ને જાગતો હતો હું ;
અરે ! અરેરે મુજ પાસ કાંઈ
કિન્તુ હતું ના તુજ દારૂ માટે.

તેં તો અરે ! વારિજ વારિ યાચ્યું,
સુધા હતું મેં તુજ કાજ શોધ્યું !
સુધા ઢળ્યું વારિ મળ્યું ન તુંને,
તું પોલ્ રૂનો થઈ ભસ્મ રેરે !

સુધા ઢળ્યું તે કર કોઇનાથી,
એ હસ્ત કો પામર માનવીનો ;
" હાલે હરિ તું પર આપુ રાજી, "
એથી બીજું પામરને કહું શું !

એ હસ્તની વાત વા હવે કરૂં ના,
એ ક્રૂરતાને પણ વિસરૂં ના ;
ભૂલું. ન ભૂલું, થઈ તો ગયું એ,
પ્રીટી પડ્યા સુન્દર સો બગીચા !

હવે નવું કંઇ દિલ માનતું થયું,
વિચારતાં શુંય છતાં થઈ જતું !
અરે ! અરે ! ક્રૂર વધુ બનું રખે !
તને હજુ દાહ વધુ દઉં રખે !

હતી ન એ સો પણ માત્ર કલ્પના,
સદાય જોઇ તુજ ઉર હું શકયો;
સદૈવ સાક્ષી મન પૂરતું મને,
હજુય શ્રદ્ધા મુજને તહીં રહે.

ધિક્કારન્તી મધુર લલના ! આજ છે શું મને તું ?
ઓહો ! એથી ઘટિત અધિકું તોય શું વિશ્વમાં આ ?
ધિક્કારોને પ્રણયથી વધુ યોગ્ય હૈયું નકી આ,
ધિક્કારે તું ! નહિ નહિ કશું ન્યાયથી એ વિરોધ.

ધિક્કારે તું ! પ્રણયરસમાં ન્યાયની વાત કેવી ?
ધિક્કારે તું ઉચિત સહુએ પ્રેમને એ નહીં કાં ?
થાકી થાકી પ્રણય કટુથી શાન્ત કાંઇક થાવા
ધિક્કારોમાં તુજ જિગરને યોગ્ય આરામ લેવો;

એ ધિક્કારો તુજ હૃદયનાં દર્દ કેવાં પવિત્ર ?
એ ધિક્કારો મુજ હૃદયની ક્રૂરતાનું જ ગાન !

એ મ્હોં ! એ મ્હોં મધુર કુમળું આજ કેવું ફૂરેલું !
ઓહો ! એવો હૃદયપલટો દર્દ લાખો પુકારે !

ઓહો ! એવો હૃદયપલટો સ્હેલ ના વાત કાંઇ,
ધીમે ધીમે મૃદુ કુસુમ જ્યાં વજ્રનું વજ્ર થાતું ;
ધીમે ધીમે નયન કુમળાં આગ રોવા શીખે જ્યાં,
ધીમે ધીમે અસુર બનવું દેવને જ્યાં ગમે છે !

આ હૈયાને અનુભવ નહીં પ્રેમમાં એ નશાનો,
એ સીમાની ઉપર ઉર આ કોઇ કાલે ન પ્હોંચ્યું;
વ્હાલી ! વ્હાલી ! તુજ દરદને કલ્પવા હું અશક્ત;
તું છે ત્યાં આ ઉર ફડફડી પ્હોંચવાને અશક્ત.

તારા જેવી મુજ હૃદયની ઉગ્ર પ્રીતિ હશે ના,
તારા જેવું સહન કરવું તીવ્ર પામ્યો ન હું વા,
તારા જેવું જિગર કુમળું ન્હોય મારૂં, નહીં તો,
ધિક્કારોમાં મુજ હૃદયને ડૂબવ્યું હોત મેં એ !

ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે પ્રેમ ધિક્કાર થાતાં !
ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે ત્યાગતાં સર્વ આશા !
પ્રીતિ અન્તે મરણ અથવા ક્રૂરતા કે નિરાશા:
એથી બીજી જગત ઉપરે હોય તે લ્હાણ કેવી !

એ ધિક્કારે તુજ હૃદયને લેઈ જનાર પ્રાણી,
એ છુરીને ગર્દન ધરી શીર્ષ સોંપી દઉં હું ;
જાણું છું હું પણ નકી નકી કાલ એ આવતાં તો,
એ છુરી, એ હૃદય, કર એ ચાલશે નીર થાતાં !

કતલ જે કરવા કર ઉપડયો,
કુસુમ તે લઇનેજ સદા ઢળ્યો !
જગતમાં પ્રણયી પ્રણયી સદા,
પ્રણયમાં ટકતી નવ ક્રૂરતા.

-૧-૯૮.

यज्ञमां आमन्त्राण.

અશ્રુની સૈયારી ધારા :
સૈયારી નિઃશ્વાસે જ્વાળા :
પ્રેમીની સૈયારી પીડા :
આ છે ખાકે સૈયારી !

સાથી ના મૂકીને જાશે:
સાથી સાથે રોશે, ગાશે:
દિલની ખાક દિલે ચોળાશે :
ચોળો હર્ષે સૈયારી !

શાનાં સૈયારી વિણુ સુખડાં ?
સૈયારી ત્યાં શાનાં દુખડાં ?
તોફાને હસવીશું સુખડાં :
લાવો નૌકા સૈયારી !

સૈયારી સપનામાં આવ્યાં :
કફની આ ભગવી ત્યાં લાવ્યા;

પ્હેરાવી ને ના પ્હેરી ક્યાં ?
આવો આવો સેચારી !

વ્હાલાં ! આપું જે પામ્યો તે :
વ્હાલાં ! પામું જે આપ્યું છે :
સૈયારી જગવી ' ની હોળી :
લેવી સૈયારી ઝોળી !

૯–૧–૯૮.

रजानी मागणी.

ત્રોફ્યું જિગર ! તું છે ખુશી ! હાવાં રજા દેવી ઘટે !
બાકી રહ્યા ઘા હોય તો બેચાર દઇ દેવા ઘટે !

તેં શું કર્યું તે આ બદન ખોલી બતાવાતું નથી ;
ઝંજીરથી છોડી મગર કે શ્વાસ તો દેવો ઘટે !

અરજી દઈ કેદી થનારો કેદખાને ઠીક છે !
તેનેય પણ મેદાનની કો દી હવા દેવી ઘટે !

માશૂક કે ઝુલ્મી નહીં મુર્દા મહીં પામે મજા !
લેવા મજા એ ઝુલ્મની આરામ તો દેવો ઘટે !

છે જીવવું કે જીવવા મથવુંય રોવા કાજ છે !
તો આંસુડાની લાયકી એ પામવા દેવી ઘટે !

રીબાય તેની લઝ્ઝતો શું રીબનારૂં જાણતું ?
થાક્યો નથી તોયે સનમ ! તાજો થવા દેવો ઘટે !

આરામમાં આનન્દની આશા નથી રાખી અમે !
છે દર્દથી દર્દે જવું ! ત્યાં તો જવા દેવો ઘટે !

છે દર્દને બદલાવવું તે દર્દીઓની લ્હેર કૈં !
જ્યાં ત્યાં બધે છે એ જ પણ પૂરી તલબ કીધી ઘટે !

ખંજર ચલાવી લાલ હાથેલી કરી તુજ હાથની !
મારી નહીં, તેની મગર કાંઇ દયા ખાવી ઘટે !

માગું રજા, જાઉં ભલે, આખર કદમ તારેજ હું !
બે ચાર દિન, બે ચાર યુગ, હાવાં રજા દેવી ઘટે !

૨૨-૧-૯૮.

शिकारीने.

—0•═══•0—

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું,
ઘટે ના ક્રૂરતા આવી : વિશ્વ આશ્રમ સન્તનું.

પંખિડાં, ફુલડાં રૂડાં, લતા આ, ઝરણાં તરુ,
ઘટેના ક્રૂર દૃષ્ટિ ત્યાં : વિશ્વ સૌન્દર્ય કુમળું,

તીરથી પામવા પક્ષી વ્યર્થ આ ક્રૂરતા મથે ;
તીરથી પક્ષી તો ના ના·કિન્તુ સ્થૂલ મળી શકે.

પક્ષીને પામવાને તો છાનો તું સુણ ગીતને,
પક્ષી તેના પ્રભુ સાથે હૈયામાં મળશે તને.

સૌન્દર્યો વેડરી દેતાં ના ના સુન્દરતા મળે ;
સૌન્દર્યો પામતા પ્હેલાં સૌન્દર્ય બનવું પડે.

સૌન્દર્યે ખેલવું, એ તો પ્રભુનો ઉપયોગ છે ;
પોષવું, પૂજવું એને, એ એનો ઉપભોગ છે.

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું ;
બધે છે આર્દ્રતા છાઈ તેમાં કૈં ભળવું ભલું.

૨૯—૧-

स्वर्गनो साद.

મરેલાંઓ સગાંઓને ભૂલી જાજો : હમે જાશું ;
મરેલાં વ્હાલવાળાંને દુવા ગાજો: અમે ગાશું.

સગાં દેનાર દુનિયાને સગાઇ વ્હાલ સાથે ના ;
મરેલાં વ્હાલ વિણ તે તો મરેલાં વ્હાલ વિણ થાશું

અમોને એ અમારાંને મિલાવ્યાં મોતને હાથે ;
હવે છોડી સગાંઓને ખરાં દિલદારને ન્હાશું.

સગાંઓ ! પિંડ ના દેશો : નહીં પ્હોંચે, નથી પ્રી(
દુવા એ વ્હાલવાળાં દે : બની ઘેલાં તહી ન્હાશું.

અરે વ્હાલાં ! દુવા દેતા સદા તેવી હજુ દેજો ;
તમારી એ તૃષા એ તો અહીંથી ખુબ એ પાશું.

દુવા દેવી ખુદાની છે અહીં ત્યાં રોશની એ એ ;
દુવા એ જાગતાં સૂતાં સદા દેતાં નહીં કશું.

સગાં ! તમ રક્તની ગ્રન્થિ હમે તોડી બધી પૂરી ;
હવે તો સ્નેહમાં ડુબી વૃથા ના આગમા લ્હાશું.

અહો વ્હાલાં ! સગાંઓથી સુલેહે મોતને પામી,
અહીં વ્હેલાં ચડી આવો : બધાંએ સ્નેહમાં માશું.

૧૦—૨—૯૮.

ખાનગી.

કહીશ સઘળું, એમાં શંકા કશી ન કરી ઘટે :
કહીશ સઘળું, છુપું તુંથી કશું ન રહે, સખે !
કહીશ સઘળું, કયાંએ વિશ્વે હશે સુણનાર જો,
નવ કહી શકે એથી બીજો અભાગી અહીં કયો ?

મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં હશે ઉપયોગ, કે
મુજ જિગરમાં તુને જ્યાં જ્યાં ઠર્યો ઉપભોગ છે,
દર્શીશ કહીશ એ તુંને વ્હાલા ! રડી રડી સામટું,
મુજ હૃદયનું તાજું જેથી બને ફરી કામઠું.

જગત ઉપરે દર્દો કહેવા અને સુણવા સમું,
પ્રભુનયનથી પુણ્યે બીજું મળેલ નથી કશું;
પ્રભુહૃદયનાં પ્યારાં તેથી દુઃખી દુખિયાં રહે,
પછી દરદનાં કયાંથી આંહી નિવારણ સાંપડે ?

પણ દરદની વાતોમાં છે નિવારણથી વધુ,
દરદમયને દર્દો થાતાં ઘટે કંઇ આવડયું;
કમનસીબને દર્દોએ ના અહીં મળતાં નકી,
કમનસીબથી દર્દોની તો ન ગોઠડી એ થવી.

જગત સહુ તો તારે મારે ઘણા પડદા હશે,
પણ નવ બધું અર્પું શાને સજાતીયતા વિષે ?
જગત સહુ એ આ હૈયે તો બધા પડદા કઠે,
પણ જગતને સુણી લેવા મળ્યું નવ ભાન છે.

કહીશ સઘળું, વ્હાલા ! તુંને, ભલે રડતાં કહું :
કહીશ સઘળું, વ્હાલા ! તુંને, બધું મરતાંય હું :
મુજ જીવિત તો તારી હું કે અહીં જીવવા સમું,
તુજ ચરણમાં ના તો કયાં હું પછી જઇને નમું ?

૧૨-૨-૯૮.

પ્યાલાને છેલ્લી સલામ.

ખુદાનું નૂર પાનારા ! સલામો છે તને પ્યાલા !
ન રો છોડી મને જાતાં : મજા જયાં હોય ત્યાં જા, જા !

સદા સાકી તણે હાથે ભરેલો તર ભર્યો રહેજે !
પડેલા આશકો ફિક્કા : જરા લાલી તહીં દેજે !

પ્રથમ દર્દી જિગર પાસે જઇ દે દર્દ ભૂલાવી !
ઘડી બેભાનની દેવી ખુદાઇ ત્યાંજ છે તારી !

પછી બાગો મહીં જાજે જહીં માશુક હો આશક !
જિગરને બોલતી આંખે નવાઇ બોલજે બેશક !

હમારૂં કોઇ પૂછે તો કહેજે આટલું, પ્યારા :—
" અરે ! એને ભરી પીતાં સબૂરી ના રહી, પ્યારા ! "

વતી તારી મજેદારી હસીને બોલજે આવું :—
" ભરી દરિયાય ન્હાતાં એ જિગર ના ના નશે આજું !"

જરી દિલનું કહેતાં કૈં જહાં·ઝિદ્દી બધું માગે!
પછી તો રોઈને ગાજે, " બહુ પીતાં નશા ભાગે !"

અરે ! રે ના ! તને છોડી નથી કૈં સાધુ હું થાતો !
તને ધિક્કારનારી એ જબાંઓમાં નથી જાતો !

પરી, પ્યાલું બેહિશ્તે એ, ખુદાનો હાથ જ્યાં સાકી :
જહાંમાં તો પછી પીવા રજા, હક હોય કાં બાંકી ?

મને ને આ શરાબોને જહાં પાપી કહેતી હો !
ખુદા ભોળાં ઉપર રાજી : જહાં ડાહી થનારી છો !

ખરી તો મહેરબાની જે પહેલાં પાપને ભેટે;
બધી ચતુરાઈને તો આ દયા દેતાં બધાં એ છે !

હમારી તો બૂરાઈમાં અધુરૂં કાંઇ એ છે ના !
મગર મોલા ખુદાઇમાં અધૂરો કાંઈ એ છે ના !

ભલા પ્યાલા ! અરે ! રે ના ! સનમ તારી તને આપું !
તને માશૂકની ઝુલ્ફે સીસાની સાથ હું ટાંગું !

મગર તુંને, શરાબે ને અહીં કાં રાખવાં હાવાં ?
હમારાં દર્દ તો ભૂલી જવાતાં ના, નથી જાવાં !

હમારા બાગની સડકે સનમ દેતી·કદમ ના ના !
રસીલા તું મજાઓના મજા જ્યાં હોય ત્યાં જા જા !

મગર છેલ્લે સનમને તું કહેતો આટલું જાજે :—
"અરે ભોળી ! પરહેઝીથી જરા છુટી હવે થાજે !

" અને દિલદાર તારાને દફન છેલ્લે નહીં કરજે !
" મગર તેની કરી મિટ્ટી શરાબે ભેળવા દેજે !

" કરીને બૂચ એનાં તું સીસા પર રાખજે નિત્યે !
" ભરી પીતાં પછી એને જરા સંભારજે નિત્યે ! "

હવે કિસ્મત ભલું તારૂં હજો તારી સંગે, વ્હાલા !
જિગરની આ હવે છેલ્લી સલામો છે તને, પ્યાલા !

૨૮-૨-૯૮.

अमारी स्थिति.

હમારે તો ચમનમાંથી ગુલોના ખાર છે આવ્યા !
હમારે તો જહાંમાંથી બધે જલ્લાદ છે આવ્યા !

નથી પીનારને કોને હમારૂં ખૂન આ ભાવ્યું !
ઝુકેલી ડોક પર ખંજર ન દેવું કોણુને ફાવ્યું ?

હમારૂં ખૂન દિલબરને સીસી શરબત તણી ઠેરી !
હમોને તેગ એની એ દવાઓ દર્દની ઠેરી !

હમે જેને અમી માન્યું, હમોથી દૂર એ ચાલ્યું !
જિગરથી ઝેરનું પ્યાલું તસુ એ દૂર ના ચાલ્યું !

હમોને આ જહાંઓનો બતાવ્યો માશૂકે રસ્તો !
સનમ જેવી જહાં તેવી, બધે એ એક છે રસ્તો !

નકી એ એજ ખંજરથી હમોને કોઈ દી ખોશે !
પછી તો રોઈને અક્કલ બધી પોતાની એ ખોશે !

કબરમાં જ્યાં હમેંજાશું ફુલો ત્યાં આવશે દેવા !
મગર આ ઝિન્દગીમાં તો બની ભાલાં સદા દેવા !

અરેરે ! આશકોની તો વધારે મોત છે કીમત !
સનમને જીવનારાની નહીં કોડી તણી કીમત !

શરાબો પી હમેંએ એ સુખોમાં ભાન ના રાખ્યું !
સુખોનું દૂરનું નામે હવે તો છે દિલે રાખ્યું !

નહીં જે આપતા તેને હવે આ માગવું આવ્યું !
બુરૂં એ માગવું આવ્યું, મગર માગ્યે ન કૈં આવ્યું !

મળેલું માગતાં જેને નકી તે માગતાં આપે !
ખુદાએ ના તને આપ્યું ! પછી તું શું મને આપે ?

ભિખારી સૌ ભિખારીથી જહાંમાં ભીખ માગે છે !
હમારૂં કિસ્મતે કાંઇ સદા એવુંજ માગે છે !

૨૨-૪-૯૮.

પ્રિયાને પ્રાર્થના.

લવાતું આવું કંઇ : ધરીશ નવ તેનું દુ:ખ, પ્રિયે !
પ્રિયે મૃત્યુવેળા લવન કરતાં દગ્ધ સઘળાં !

પછી મૃત્યુમાં તો નથી નથી કશું કાંઇ વદવું,
નથી છેટું તેને, હુકમ કર: હું તત્પર, પ્રિયે !

કહેવાનું મીઠું હજુ સુધી પ્રિયે ! છે બની શક્યું,
નથી ખૂંચાવ્યો મેં તુજ ઉર મહીં કંટક કદી ;
તને ખૂંચ્યાં એ તો કુસુમ સહુ મારા હૃદયનાં,
પ્રિયે ! કેવું ભાગ્ય ! પ્રસૂન તુજને કંટક દિસ્યાં !

મશાલો પ્રીતિની તુજ જિગરની તેં પણ રચી,
રુચ્યું તેની પાસે મુજ જિગરને નૃત્ય કરવું;
પરન્તુ સાચો તો પ્રણયભડકો જે સળગતો,
પતંગોની પાંખો ઘસડી કરતો ભસ્મ સઘળી.

પ્રિયે ! એ વહ્નિમાં મુજ દિલ તણી પાંખ સળગી,
હવે તારી પાસે નવ થઇ શકે નૃત્ય કરવું;
હવે તો ત્યાં છેલ્લે મુજ જીવનના શ્વાસ વહતા,
વસન્તોમાં જેથી મુજ જીવિતને પાનખર આ !

ઘણાંઓને લાવે પ્રણય સુખની માળ સઘળી;
વિનોદો જૂઠા એ સુખથી સુખ છો એ હસવતા ;
મને તો હર્ષોની સરણી દુ:ખમાંથીજ મળતી,
સખી માટે રોતાં કંઇક હતી શાન્તિ હજુ સુધી.

પ્રિયે ! એ ચ્હેરાનું કવન કર શ્લાઘા કરી કરી,
જરા ગાજે ગાજે હજુ પણ પ્રિયે ! સૌમ્ય સખીનું;
અરે ! છેલ્લાં સ્વપ્નો અઘટિત કહી ભૂંસીશ નહીં ,
બધું તુ માને તે તુજ સહ રહ્યું છો, કહીશ ના.

બગાડી ના દેજે મુજ હૃદયની મૂર્તિ મધુરી,
જુદાઈ તારે જો કથન કરવી તો દૂર જજે;

પ્રિયે ! ભક્તોની આ ઘટિત નવ કંઈ આળ કરવી,
નથી સ્હેવાતું તો મુજ હૃદયને દૂર કર તું.

ન ઇષ્ટોની ગિલ્લા કદિ પણ સહી ભક્ત શકતાં,
પ્રિયે ! શ્રદ્ધાલુ છો સુખથી નિજ શ્રદ્ધા સહ રહે;
પ્રભુને ચ્હાજે તું, મુજ પ્રભુ નહીં કો અવર છે,
તને પાધાણો તે મુજ જિગરનું જીવન ઠર્યું.

સુણે તું તોયે શું ? સુણીશ નહિ તોયે નવ કશું,
ઠર્યું છે મારે તો તુજ પદ કને રોઇ મરવું;
પ્રભુ આ હૈયાનો તુજ ઘર મહીં વાસ કરતો,
પ્રિયે ! ભીખું તેને ગણીશ કદુ ના આ ગરજીને.

રુચે તે રીતે તું મુજ પ્રભુ તણું દાન કરજે,
બતાવે શી રીતિ ગરજી વળી જે યાચક ઠર્યો ?
હું તો ઘેલો એના અધરરસનો લોલુપ સદા,
અને ચાવીતાળું અમરરસનું એ તુજ કને.

તને એ મુશ્કેલી કંઇ કંઇ હશે તોય પણ શું ?
કદાપિ તે દાને તુજ કર ન લાંબો થઇ શકે ?
અરે ! દાતારોની સ્થિતિ ન નિરખે યાચક કદી,
પ્રિયે ! બીજે ભૂખ્યાં હૃદય નવ ધોખો ધરી શકે.

નહીં તું દે તો હું મુજ શિર ધરી દાદર પરે,
મરી ખાકે થાતાં રડીશ પદની ધૂળ બનતાં;
ન આવો કોઇને હજુ સુધી હશે યાચક મળ્યો,
વળી તુંથી અન્યે પ્રભુ તણી હશે લૂટ ન કરી.

પ્રિયે ! હું જાણું છું, મુજ હૃદય ઇચ્છયું નહિ મળે,
છતાં તારી પાસે રુદન કરવા ટેવ જ પડી;
અરે ! કિન્તુ તારો કર ઉપડશે દાન કરવા,
પછી તો જાણું છું, મુજ ઉર નહીં યાચક રહે.

પ્રિયે ! હું જાણું છું, રુદન મુજ તુંને દુઃખ કરે,
છતાં એ રોવાનું કમનસીબ છુપું નવ રહે ;
ઘણાં સન્નિપાતે જખમી દિલ જેવાં બડબડે,
ગણી તેવો જૂઠી પણ જરૂર 'હાહા' જ કરજે.

૨૪-૪-૯૮.

दिलने दिलासो.

વનેથી એ સીતા તુજ તરફ પાછી જ ફરશે,
અરે ! જેનો ચ્હેરો ઘડીક છુપી ચાલ્યો ! રડીશ ના !
હવે ના રોજે, હો, સહુ દુઃખ તણા વાસ મહીં એ
સૂકેલી ભૂમિથી હજુ પણ ફુલો એ નિકળશે.

અને છુપા દર્દે હૃદય વ્રણમાં જે ઢળી પડયું,
તૂટેલા હૈયા રે ! સુખ ફરી તને હાથ ધરશે !
પ્રભુ ! શાન્તિ હોજો ક્ષુભિત ઉરને ! તું રડીશ ના !
રડે તો કોને હા ! તુજ સમ બહુ ના ગત થયું ?

હવે ના રોજે તું ! મધુ સમય તારા જીવિતનો,
હજુ ફૂટી નીલો તુજ ગૃહ તણો બાગ રચશે !

અને પાળેલાં એ તુજ ચમનમાં પંખી સઘળાં,
શિરે પુષ્પોનાં એ પડ પર પડો કેક ધરશે !
નહીં છુપી ચાવી પ્રભુકર તણી તું લઈ શકે,
છતાં પ્રીતિથી છો ઝગમગ થતી એ જવનિકા !
પ્રભુ રોનારાંને રુદન કરવાનું જ ધરતો !
અરે ! રો ના ! આશા તુજ જિગરમાં છો પ્રકટતી !

જશે એ દહાડો ને ગત પણ થશે કાલ, અથવા
હશે તારો વારો હજુ પણ જરા દૂર અધિકો !
ફરન્તાં ચક્રે આ તુજ નસીબની લ્હાણુ મળશે !
અરે ! રો ના, હૈયા ! તુજ સહુ અધીરાઈ અમથી !

સુવર્ણી થાશે એ રવિ તુજ કદી કિસ્મત તણો,
બધાં કાળાં પાનાં ઉપર નવ બાજી હરિ તણી ;
ધરે ધીમે ધીમે ઝુલમગરના ઝુલ્મ સ્થિરતા,
બધા નીલા કાંટા કુસુમ ધરતા ! તું રડીશ ના !

અહો ! યાત્રાળુ ! તું ક્ષિતિજ પર તો દૃષ્ટિ કરજે !
રડે છે શાને તું ? મૃગજલ બધે હોય નહિ, હો !
સુનેરી રેતીની મધુર ખુશબો માનસરની,
નથી શું તારૂં આ મગજ તર આખુંય કરતી ?
વૃથા કાંટા તારા ઉર પર કરે છે ઉઝરડા !
અહા ! હાવાં તો આ ફુટતી કલીને મોર ટહુકે !
પ્રભુ-હારો તારૂં ધગધગ થતું રક્ત સઘળું !
બહુ છે જોવાનું ! નયન નવ ફોડીશ રડતાં !

બધી વેળા જો કે તુજ જીવિતનો મ્હેલ ડગતો !
અને ચોપાસે આ મરણુનંદ મોટો ઘુઘવતો !
રહે છાનું ! રો ના ! જલ ઉપર નૌકા તરી શકે !
કિનારે ઇચ્છેલે અનિલ શઠ તારો લઇ જશે !

ખરૂં છે, કે પાસે નહિ નહિ જ કો બન્દર દિસે,
ખરૂં છે, કે જંગી ગડગડ થતા લોઢ ઉછળે ;
બધી લ્હેરી કિન્તુ ઘસડી વહતી એક જ સ્થળે,
જહીં ઓજો ફેંકી થઈશ હલકું ! તુ રડીશ ના !

ખરૂં ! તારાં મિત્રો તુજ જિગરની કાતર બન્યાં !
ખરૂં ! તારી સૂકી રસહીણુ થઇ આ ઝૂંપડી એ !
ખરૂં ! તું વંટોળે ગગન ચડવા તત્પર થયું !
પડયું વારે વારે ! શિથિલ સઘળા આ અવયવો !

રહે છાનું ! એ તો વિભુઉર તણું ઇચ્છિત બન્યું !
રહે છાનું ! ના ના ઘટિત નબળાઇ પ્રકટવી !
જનોને જૂઠું આ રુદન તુજ ભાસી હસવતું !
ખરૂં તો ના ફાટે કયમ હજુ સુધી ? તું રડીશ ના !

બધાં પ્રેમી અશ્રુ પ્રભુ ઊપર બેઠો ગણી રહ્યો !
ન રો ! એને દર્દી સહુ જિગરની જાણુ સઘળી !
સુણાઈ તારી એ કતલ દિલની માંદગી બધી !
દવા દેશે ! રો ના ! અકસીર તહીં ઔષધિ બને !

હવે દે ગીતાનું તુજ હૃદયને ગાન કરવા !
ઘડી લે એનાથી સહુય તુજ સંસાર સઘળો !

ન રોજે ! મારૂં તું પણ કદિં મને પૂછીશ નહીં !
પરન્તુ રોતાં તું મુજ મન તણી વાત કરતું !

" સુવર્ણે આજે તો રુદન કરતાં પત્થર જડું !
" કયે દ્હાડે કિન્તુ જરૂર જડશે કોણ હિરલા ?"
કહું છું હું એ તો સુખથી કથજે તું પણ ભલે !
છતાં રોઇ શાને કવન કરવું ? તું રડીશ ના.

૨૬-૪-૯૮

प्रथम निराशा.

—0•══•0—

આશાની પીડા વીતી છે !
અશ્રુધારા ના વીતી છે !
કાલમુખે જાવા પ્રીતિ છે !
વીતી છે તે વીતી છે !

આશાના ત્રણ હાવાં ભાવે !
કોણ ફરી ક્યાંથી એ લાવે !
આશા કોણે ક્યાં લૂટી 'તી ?
કોણ જાણતું, શું વીતી 'તી ?

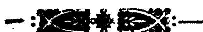
આશા તો આ ઉરને નડતી !
કોઇ અન્યને એ તો રડતી !
કોઇ કોઇ દી તમ પદમાં તો
વ્હાલાં પુષ્પ બની પડતી 'તી !

પીડા, તો પીડા એ મારી !
કાંઇ નથી, તેથી તો સારી !
વીતી છે ! વીતી છે એ તો
મીઠી લાચારી !

હાવાં આંસું એ ના ઊન્હાં !
રોવાનાં ગીતો એ સૂનાં !
ઉષ્મા જીવનની વીતી છે !
મોત તણી થંડી જીતી છે !

હૈયે શ્વાસો તોય ફરે આ !
કંઠ્‌મહીં નિ:શ્વાસ તરે આ !
વ્હાલાં ! કાષ્ટ બળ્યું જીવે આ !
શું વીતી ? શું ના વીતી છે ?

૧-૫-૯૮

जीवनहानि.

ફૂટી ગયેલ ઘટની ઘટમાલ જેવાં
મારાં ફર્યાં વરસ : જીવનબાગ સૂકયો ;
એકેય બિન્દુ નવ ચોવીશ ચક્રમાંથી,
વા કોઇ એ ન ઘટમાલ સમારનારૂં.

સેવા બજી ન પ્રભુની કશી કોઈ દી એ,
બાકી રહી સહુય ચેતનહીન આશા ;

તેમાં પરન્તુ ઉરને ફરિયાદ ના કૈં,
જાયે ગુલાબ કહીં કંટકને રડીને !

મારૂં સદાય સહવું સહુ છે સહ્યું મેં,
માળી તણો કર સુખે જયમ પુષ્પ સ્હેતાં ;
મારી ગરીબ કવિતા બસ કાંઇ રોતી,
તેવી પ્રભુ પણ ક્ષમા સહનારને દે.

હું વિશ્વનો નહિ જ કૈં ઉપયોગ જાણું,
કો ખેદમાં ગતિ તણું ઉર મૌન ધારે ;
મારો હિસાબ વિધિ પાસ કશો ન લાંબો,
જીવ્યો, મરીશ : જયમ તારક ત્યાં ખરે છે.

સેવા તણી ગરજ છે વિભુને ન મારી
નૌકા તણી ગરજ ના જયમ સિન્ધુ રાખે ;
સૂઇ ઉભા રહી પ્રકાશની રાહ જોવી,
તેમાંય એજ હરિની બજતી જ સેવા.

આ શુષ્ક પાનખર શી મુજ દગ્ધ આશા,
તેને પરન્તુ હજુ છે ફરિયાદ કાંઇ ;
ફિક્કાશ આ રુધિરની રડવી નથી કૈં;
એ પ્રેમનો તડફડાટ બધો ગયો છે.

જે સર્વદા સહજપ્રાપ્ય તજી દઇને
જે લાધવું કઠિન ત્યાં નિજ તીર તાકે ;
તે પ્રેમને ઘટિત અશ્રુ બધાંય આ છે :
તેમાં કશીય ફરિયાદ કરી ન છાજે.

કિન્તુ વસન્તસમયે સહુ પુષ્પ ખીલે,
તોફાન સિન્ધુજલમાં શરદે શમે છે ;
જ્યાં શાન્તિનો સમય માનવીઓ ગણે સૌ;
ત્યાં દર્શને ન હજુ શાન્તિ તણું હું પામ્યો !

બાલ્યા ગઇ જ, ગત યૌવન છે થયું, ને
મૃત્યુ તણા ય પડઘા શ્રવણે સુણાતા ;
તોયે રડે તરસમાં મરતો બપૈયો,
ને પિંજરા હૃદયને ફરિયાદ રોવી.

૯—૫—૯૮

मारो खजानो

જેણે ખજાનો જ્યાં કર્યો તેનું જિગર ત્યાં ત્યાં નકી !
જેનું જિગર જ્યાં જ્યાં ઠર્યું તેની ઠરી ત્યાં ઝિન્દગી !

હાવાં મોતની એ મહફિલે,
ચાવી ખજાનાની રહે !
મહેતલ ન કાં પૂરી બને ?
શું એજ માગે આંખડી !

આ ચશ્મની દૂરબીનને
શું રૂપ તે મોતે હશે !
ક્યાં એ સનમ ! ક્યાં મોત એ !
પલટ્યો ખજાનો શું બની !

ના ના કુબ્બાવાળી સનમ !
ના ઇશ્કના હાથે દફન !
આકાશનું હોજો કફન !
મુજ ત્યાં જિગર ! ત્યાં જિન્દગી !

માશૂક પ્યારી સર્વને !
આ મોત તો કૈં ના ગમે !
મારા જિગરને જે દમે,
તે મોત માશૂક છે ઠરી !

એથી સનમ બ્હીતી હતી !
એ દૂર : હું રાજી નકી !
પાસે હવે લાવ્યે ખુશી !
આશા એ હમારી ઇદની !

મારી સનમના ઝુલ્ફની
શાહી હમે જોઇ નહીં !
જોવી સફેદી એ નથી !
લાલી, સફેદી મોતની !

મૂકી હવે જો મોતમાં,
તો ઝેરના પ્યાલા ઘણા
બેભાન જો પીને બન્યા,
તો, લ્હેરમાં જાવું પતી !

જે મેઘલીની વાદળી,
માશૂકની સાડી બની,

ત્યાં એ છબી એ મોતની,
આજે નઝર આગળ ખડી !

જ્યાં જ્યાં દિઠારો માશૂકી :
જ્યાં એજ ગાલોની સ્મૃતિ :
તે તે ગુલોની એ કલી
ચીંધે મોત સામી આંગળી !

મારો ખજાનો જોઉં હું !
છે પાસ કાં ના લેઉં હું !
માશૂક વરવી કાં ગણું !
લાગી નઝર તો એ ભણી !

એ રીઝતી કે ખીજતી
તોયે સનમ રૂડી હતી !
શું મોત છે એની છબી !
કેવી શિકલ, રે રે ! હરી !

પેલી ગઈફી આવતાં
શું એ મુખો આવાં થતાં !
શું મોતનાં તે મોતમાં !
તેનાં બુઢાપા એ વળી !

" રે ! ઓ ! સનમ ! રે ! ઓ ! સનમ !
" તારા જભાઓ કર ખતમ !
" દેખાડી તારૂં દે બદન !
" તું તું સનમ ! ભૂલું નહીં !"

એ બોલતાં એ શી ફરે !
એ લાલ રંગો શા તરે !
સુન્દર ઝઇપ્રી તો કરે !
તોયે ન કાં ભેટું હજી !

જે મત્ત તરુઓ મદ ઝરે :
જે કેફમાં વેલી ચડે :
તે આંસુડા ખારાં બને,
મુરઝે ગઇ ! વેલી કહીં ?

જડ વૃક્ષ થઇ એ ઝૂરવું !
શશીહીન વા કુમુદ થવું !
દઢ શીદને બનવું કશું !
નકી મોત કોમલ પ્રીતડી !

કે કોઇને શું ના ગમી
આવે સનમ જે આપથી ?
તું ભીખતો તે આ ઉભી !
જા, પુણ્યશાલી ! ભેટની !

હેતો ખજાનો એ ખુદા,
એ પામતાં તે પાપ શાં !
તું કાલનો થઇ આજ જા !
જા, પુણ્યશાલી ! ભેટની !

૧૯-૧-૯૮.

વ્હાલાં.

—0—0—

વ્હાલાંને વ્હાલાંની પીડ !
લૂછાતાં આંસુ એ ક્રીડ !
મારાં તારાં : તારાં મારાં :
એ દુખડાં સુખડાં સુખડાં !

મારાં તો દુ:ખ સૌ મારાં છે !
વ્હાલાં ને સુખ સૌ વ્હાલાં છે !
ટેવાયાં જોવાને એ તો
મારાં દુખડાં છે !

ટેવાયાંને ના લાગે કૈં !
ટેવાતાં હસવું જાગે કૈં !
મારે તો રોવું ને રોવું,
જૂનું તાજું કૈં !

વ્હાલાં ! ટેવ મને એ જાગી !
પોખાની ક્રીડા સૌ દાગી !
તોયે આ દાવા પીખે તે
ખોટી છે બાજી !

૨૪—૫—૯૮.

ખોવાતું ચિત્ત.

—0—0—

...ને જળ એ વહતાં રડતો !
...માં પાણી હું ન ...ને ગમતો !

મુજથી પણ આ મુજ ચિત્ત બને શુભ
એ સહવું ક્યમ ? ના સમજ્યો !
ઉર ભ્હાર વહી જ ઉરત્વ જતું !
જલદી જયમ દૂર જલત્વ બને, અહ !
મીન ગરીબ રહેઃ ન મરે, અહ !
એ સહતાંય સહ્યું ન થતું !

૨૫-૫-૯૮

જેને વીતી ગઇ.

' જેને વીતી તે તો જાણે, '
જખમી એવું માની માણે ;
ખોળામાં શિર ધરવા આણે,
ત્યાં આ ખંજર શું !

જેને વીતી તે બોલે છેઃ—
" હાં ! કૈં વીતે તો તુંને છે !
" વીતે તો છોને વીતે છે !
" વીતે એમાં શું ? "

જેને વીતી ગઈ સંસારે,
તે તો બેપરવાઇ ધારે !
વીતે છે તેને તો,
જેને વીતી તે વાચ્યે શું !
જેને વીતી તે સાચે શું !

વીજ વાદળી સાથે જાતી,
ક્ષણે જઈ: આજે ભૂલાતી !
સૂકાઈ કોરી છાતી થઈ,
જેને વીતી ગઈ !

૧-૬-૯૮.

ચંકારમંત્ર.

ચીરો પડ્યો હૃદયની મુજ આરસીમાં,
જેમાં સખીવદનનું પ્રતિબિમ્બ ઠેર્યું;
રે ! એ છબીય વિરહે કટકા બની બે,
બે ભાગમાં ત્રુટિત ચમ્પકની કલી શી !

શું સત્ય એ પ્રણયદર્શન સ્વપ્નનું, કે
આ આરસી તૂટી ગયેલ તૂટયું જ દેખે ?
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકુ,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે ?

અન્ધાર છે વિકટ : જ્ઞાન રહ્યું નથી કૈં,
જે પ્રેમથી ઉદય પ્રેમથી અસ્ત પામ્યું !
જેવી ઉંડે વીજળી વાદળી સાથ કિન્તુ
એ મેઘનો જ અતિયોગ થતાં છુપાતી !

છાતી તણું શયન પાથરલો હતો, ને
જે કાજ અંગ મુજનું કરતો બાથીશું;

તે એ ન આજ મુજ સાદ સુણી ઉઠે આ,
કે નાદનું ગગન વાહક ના બને છે !

ઉન્માદથી નયન અન્ધ નથી થયાં આ,
ફાટી પડયા ન હૃદયે અથવા વિકારે;
છે દર્દ તો સમય, કૈં નહિ શૂન્યતાનો,
તોયે વિચાર ગતિ કેમ કરી શકે ના ?

છે લોભ કીર્તિ, સુખ વા યશનો ન કાંઈ,
છે લેશ એ વિષયની રજ ના અમીસે ;
છે કાંઇ કોઇ સુખનું, પણ તે ન હોવાં,
છે લોભ તો દઇ ચૂકયો સઘળી સલામી.

રે ક્રોધ ! એ ઝનૂન રાક્ષસનું બિચારૂં;
કયારે હતું ? ક્યમ ગયું ? નવ તેમ જાણું !
પ્હેલી ટકોર ઉરમા અડતાં ખર્યું એ,
ધારા પડી જલ તણી જ્યમ ચુર્ણ થાય !

કંગાલને ન મદ તો ઘટતો કરો એ,
ભિખારીને કદિય સમ્ભવતોય ના ના ;
એના સદા સહુય તીર બની જ બૂઠા
આ આરસી ઉપર કાર કરી શકયા ના.

હા કામ ! એ કુસુમતીર સ્મૃતિ મહીં છે,
એના ગુલાબમય કંટકના ઘણો આ ;
હા દેવ કામ ! સુહ યૌવનની પતાકા,
તે કૈં હશે, નવ હશે, ઉરફાટ આંહીં.

એ લાગણી ઉપર રહેમ જરા ઘટે છે,
જે છાતમાં વિષય અન્ય ઉડી જતા સૌ;
જે એક પ્યારશરણે જ સદૈવ બેઠી,
સ્વાભાવિકી શી ઉપભોગની યોગ્યતા ત્યાં !

એ કામનીય પણ ભસ્મ તણીય મૂર્તિ
ના છે રહી હૃદયમાં રતિ કાજ હાવાં ;
એ દંશનું વિષ બધું ઉતર્યું દિસે છે,
વેરાન આ નયન તોપણ કેમ આવાં !

સૌન્દર્યપૂજન ઉરે અધિકાર પામ્યું,
તે ભાવદૃષ્ટિ પણ છેક સરી પડે છે !
છે કાળની કરવતી સઘળે ઘસાઇ,
તૂટી ગયેલ પણ નિર્મલ આરસી આ !

માશૂકની પ્રતિકૃતિ પણ કેમ આવી !
જેવી દિસે ફૂટી રહેલ ખરે તૂટેલી !
શું ઝાંઝવાં જલ અને જલ ઝાંઝવાં છે,
કે આ કુરંગ તરસ્યું ફફડે મિથ્યાઇ ?

કે 'સ્વચ્છતા તણી કણી પણ સ્વચ્છ જોતી,'
એ વેણ શું પ્રભુ તણું લલચાવવાને ?
કે આરસી ઉપર અશ્રુ હજી પડ્યાં તે
લૂછી લૂછી ફરી ભૂકી કરવી પડે શું ?

કે પ્રેમ માનવી તણું વિષયો જ સર્વે,
જે તોડતાં મનુષ્ય જીવન સાથ તૂટે !

કે શુ અપકવ ફૂલ મેં ઉચકી લીધું છે,
જેથી ન બીજ બન્યું છાલ થકી નિરાળું ?

કે શું અનન્ત યુગની મુજ આરસી આ
જાણી શકી ન હજુ વિશ્વ તણી ગતિ કૈં !
હું આ અહીં પવનવેગ વતી ઉડું તે
છે પાત કે પ્રિય ભણી ચડવું હશે આ !

મારૂં હજુ રણુ વધુ વધુ શુષ્ક થાતું,
જાણે ફરી જીવિત પત્થરમાં વહે આ !
છે વિશ્વમાં સહુય એક ભણી ગતિમાં,
તો મોક્ષ, જ્ઞાન, સહુ પત્થરમૂર્તિઓ શું !

માશૂક ધૂળ ! પછી આશક ધૂળ પ્હેલો !
શું પ્રેમપક્ષી બસ એક જ પાંખવાળું ?
શું ધૂળ ધૂળ મહીં ધૂળ થકી ઉડે આ ?
શું સ્વાર્પણો, પ્રણય, ધૂળ તણાં જ નામો ?

મારી સખી હજુય અક્ષર ઉચ્ચરે ના !
શંકા તણી કસૂર માફ કરી શકે ના !
હાવાં ન સાદ પણ કંઠથી નિકળે આ !
એ કયાં હશે સમય માશૂક જ્યાં પુકારે !

ગ્રીષ્મે મયૂર ટહુકચે નવ મેઘ આવે !
માશૂકને નહિ જ આશકનું કશું એ !
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકું,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે !

૩–૬–૯૮.

एक आशा.

વ્હાલાં ! જૂદાઇ તો આવે !
આંખો આંસુ મિથ્યા લાવે !
યાદી એકલડી રહેવાની,
એ એ રોવાને !

દૂર દાઝવું જો ના થાયે,
જો ના દહાડાથી ઓલાયે,
જો યાદી ના કૈં ભાવે તો,
ભૂલી જાવા આશાઓ !

૪–૬–૯૮.

एकलो बोल.

" ચાહું છું, " બાલે ! તું કહે છે :
તો કાં આંખ મહીં ના એ છે ?
ના કાં એ ગાલે છે રમતું
ખેલાડી પેલું ? આનન્દી પેલું ?

મારામાં એકજમાં તારો
હૈયે હોત ઠલાવ્યો ભારો,
તો તો વ્હાલી બાલે ! આવી
કંગાલી શાને ?
શાને હેવાતે બાલે !

જ્યાં જ્યાં ભેટો થાતો, બાલે !
ત્યાં આ રક્ત ઉછાળે ચાલે !
થંડું ત્યાં તારૂં તો ભાલે !
પ્રેમે ઉત્તર શું ?

બોલ એકલા તુજ દિલ ખોલે !
મારૂં નામ મૃદુ શી બોલે !
તોયે આ ઉરના જુસ્સા ના
તવ હૈયું ફોલે !
બાલે ! તવ હૈયું ફોલે !

જોને, પરવાળાં તારાં એ
આ ઓષ્ઠે કો દી શાં આવે !
તોયે હિમભર્યા સિન્ધુની
શરદી કાં લાવે ?
બાલે ! શરદી કાં લાવે ?

શબ્દ માત્ર શું હું જેવાને ?
બોલતાં તું જેવીના એ !
પ્રીતિ શી ? જે ના છે ગાલે,
ભાલે કે ચાલે ?

રાતે સપને તું આવે છે :
ત્યાં તો કૈં જૂદું લાવે છે !
કમ્પે કમ્પ, સ્મિતે સ્મિત, બાલે !
સપનાં તો વ્હાલે !

સપનાં તો સપનાં સપનાં છે !
જાગી જોતાં શા ખપનાં છે ?

ભેટન્તાં અહિંયાં તો બાથે
પ્રતિમા આરસની !

બાલે ! આ હૈયે ચમ્પાતાં,
જો તુંને સુખભાન કશું ના,
તો તું ડાહી હોશે !

તો તું સુન્દર હોશે !
નિત્યે નિર્મળ હોશે !
કિન્તુ પ્રીતિ ક્યાં !

૪-૬-૯૮.

न्हासी जती मृगीने घवायेलो मृग.

જરા પાસે ! જરા પાસે ! પારાધિ હજુ દૂર છે ;
ચોટેલો કાળજે ઝેરી તાજો ઘા અતિ ક્રૂર છે.

ન તીર સાથે હણનાર પ્હોંચે,
ઘા સાથ ના જીવ જતો રહે છે ;
ઠર્યો નથી ઘા : હજુ રક્ત ઊન્હું,
હજી રહ્યું સ્નેહનું ભાન જૂનું.

સૌન્દર્ય આ વિશ્વ તણું ન જોવા
ને હાલ છેલ્લો ઉપભોગનો આ,

તારી પ્રિયે! એક જ દૃષ્ટિ લેવા
હજીય ઈચ્છા હૃદયે ભરેલ છે.

હવે ટોળું બધું મારૂં ન્હાસી દૂર જતું ભલે
વેદના ઠારવા કિન્તુ ઠેરવું તુજને ઘટે.

બધેય ર્‍હેલી નિજ ઝિન્દગી શું !
હજી શું એ ત્રાસથી કમ્પતો તું !
છે તીર કો અન્ય ન છૂટવાનો !
દીર્ઘાયુ તું સાથ કુરંગ આ હો !

નથી અહીં વરીનું વૈર લેવું,
નથી અહીં શોણિતબિન્દુ દેવું;
અહીં રૂડું સ્નેહનું દર્દ સ્હેવું,
તહાંય સ્વસ્નેહની આ શી ભીરુતા !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! મારો આ વ્રણ ચાટવા !
અરે વ્હાલી ! હવે તો આ લાગે છે સ્વર ફાટવા !

ભીરુ બન્યાં અંગ બધાંય જેનાં,
કેવાં મૃદુ વ્હાલ સદૈવ તેનાં !
વ્હાલી ! છતાં એ સહુ સ્નેહ કાચા,
સૌન્દર્ય જો ભવ્ય બની શકે ના !

એ શું બધી દેહ તણી જ માયા !
આત્મા પરે પ્રેમની શું ન છાયા !
માની હતી ઓતિ વિશાળકાયા,
તહીંય આવી લઘુતા ભરેલ હતી !

સ્નેહને તોડવા જાણે મારૂં આ મન થાય છે,
ઝપાટે શ્વાસ આ કિન્તુ ચાલ્યો દૂર જ જાય છે.

અરે ! અહીં છેવટ સર્વ ભાસે,
ફૂલંગ દેવા ન ઇલાજ પાસે ;
પ્રિયે ! પડી પ્રેમની ગ્રન્થિ તેને
કૈં જોઇએ કાલ જ તોડવાને.

બીજા વ્રણેથીય બચાવવાને,
જે માનતો તેજ મનાવવાને,

ફૂલંગ દે એકજ આવવાને !
પ્રિયે ! પ્રિયે ! આ તુજ સાથી જાય છે !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! બહુ ના, ક્ષણુ એજ છે !
પ્રિયે ! તું ચાહતી જેને આ વ્હાલો તુજ એજ છે !

તને સ્મૃતિ હો અથવા નહીં હો,
ભૂલી બધું તું ક્ષણુમાં જ, ઓહો !
જે રેડતી જીવન મૃત્યુમાં એ,
મીઠી સ્મૃતિ આ ઉરમાં તરે તે.

ન ચાહવું, પુરુષથી બને ના !
સ્રીજાતિથી સ્નેહ કશો મળે ના !
જૂદી જ કૈં પ્રેમ પિછાન દે આ !
છતાંય આ ઝિન્દગી તુંજ તું મથી !

અરે ! એ તો સ્મૃતિથી એ જાણે જીવ ફરી વળે !
કહિ તું રૈંકતાં તો આ રૂઆઇ ક્યમ ના મળે !

સ્હવારથી સાંજ સુધી શીકારી
થતો હતો પાછળ બાણુધારી ;
જૂદાં થઈ આપણુ ભેટતાં તે
તને ન શું યાદ જરીય રહે છે !

હર્ષાશ્રુ દેનાર શિકારીનો એ
કેવો થતો ’તો ઉપકાર ત્યારે !
અંગૂર શી નૂતન શીંગડી તે
શી થાકને સર્વ હરી જતી હતી !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! હર્ષાશ્રુ હજુ આપવા !
મૃત્યુમાં ચાલનારાની છેલ્લી લ્હાણુજ ચાખવા !

હર્ષાશ્રુ વ્હાલાં તુજને સદાએ,
તને મળ્યું ત્યાં હજુ એજ એ એ ;
જે સ્નેહસિન્ધુ મહીં ઉપરિ છે,
તે ઉર્મિનો વાસ તને રૂચે છે.

જે બિન્દુનો સિન્ધુ મનાવવાને,
જે સાગરે સ્નાનથી મ્હાલવાને,
વિયોગ તું ઇચ્છતી પામવાને,
પ્રિયે ! અહીં તે તુજ કાજ નાચતું !

પ્રિયે ! તું ઇચ્છતી તોયે જૂદાઇ ગમતી નહીં !
હવે શું અન્તની આવી તને કૈં દમતી નહીં ?

કે શું વિલાસી સહુ અશ્રુઓ તે
વિલાસની ઝાકળમાં ગળીને,

ઝર્યાં ક્યાં 'તાં તુજ નેત્રમાંથી
લોભાવવા આ તુજ મૂર્ખ સાથી !

વિલાસ જે સ્નેહ તણું જ અંગ,
તે આ કરે સ્નેહ તણો જ ભંગ !
વિલાસ તો છેક પતંગરંગ :
પ્રિયે તહીં સ્નેહ ઘટે મિલાવવો !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! વિલાસી મૃગલી અહીં !
વિના એ નેત્રની છાયા છેલ્લે ચેન પડે નહીં !

કંગાલ છે સ્નેહ વિલાસના એ,
તેમાં જ વીતી મુજ ઝિન્દગી છે ;
એ આંખ, એ આંખ, એ આંખ તારી :
પ્રીતિ નહીં, ક્રૂર, છતાંય પ્યારી !

કંગાલ જેની ગઇ ઝિન્દગી છે,
કંગાલ તેનું નકી મૃત્યુ એ છે ;
કંગાલ આ રક્ત બધું વહે તે
પુકારતું એક જ વ્યર્થ આંઝવે !

હવે તું આવતાં પાસે કંગાલી જ વધી જશે !
છતાં આ મર્મના ઘાને કાંઇ થંડક તો થશે !

અરે ! અરે ! છેવટ સત્ય જોવું !
તેથી સદા બહેતર અન્ધ રહેવું !
હતી પ્રિયે ! એકજ દૃષ્ટિ દેવી !
છેલ્લી ઘડી થાત અજાણુ કેવી !

નવું ભાળી ધૂલ મહીં ભળું છું !
પ્રિયે ! છતાં મોહ મહીં તરૂં છું !
વિકરાલ દાવા દરદે જળું છું !
ફરે વળી મૃત્યુની મૂજ સામટી !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! અરે શાન્તિ નહીં મને !
વિલાસી તું સુખી થાજે ! પ્રભુ શાન્તિ ધરે તને !

दिलनी वात.

દિલે કૈં વાત છુપેલી સખી, તુંથી કહેવી !
હૃદય અર્પ્યું, જૂદાઈ ત્યાં સખી રાખે કેવી !

વ્યથા કહેતાં હજુ ખોયું નથી કૈં સ્નેહીતાન,
છૂટે ના એ પ્રિયે, હૈયા તણી ખુશઓ એવી !

જહીં ચૂસી જખમ ઉપભોગ લેતો મીઠો સ્નેહ
તહીં ખાવિન્દને સ્થાપી ઉરે ગાદી દેવી !

ભ્રમર ઉડી જતાં ભોગી નિરાશે ગાઈ ગાન
અરેરે ! પંકજે શાને પછી રજને લેવી !

કહું કાંઇ કટુ મીઠું કહેવું કીધું પૂર્ણ ;
કહેવા દે મને વાતો રહી જેવી તેવી !

નહીં તું કાન દે : રે ! રે ! થશે આ હૈયું ચૂર્ણ;
બહેતર છે પછી મારે જૂદાઈ એ સ્હેવી !

દિલોની તો જહાં વાતો સદા માગી રહેનાર,
વમે તો ચાખતાં સુણવા જિગર મારૂં, દેવિ !

કહું જો અન્યને તો છે સુણી લેનારાં લાખ,
મગર તારા વિના જાણું ન દિલ બીજું સેવી!

દિલે જે વાત મેં પીધી રહેલી : કાઢું આપ,
હૃદય અર્પું : જૂદાઇ ત્યાં સખી, આવી કેવી !"

उत्सुक हृदय.

અહો ! ક્યારે પેલો કનકમય ભાનુ નીકળશે ?
પ્રિયાનો ભેટો જે કિરણકરથી કાલ થશે ?
હશે ત્યારે શું શું ? મુજ હૃદય ધારી નવ શકે,
તહીંનું અત્યારે અનુભવી થવા વ્યર્થ જ મથે.

ઉડું ? ના ઉડાતું ! ઝડપું ક્ષણ તે ? તે નવ બને !
અને હાવાં હૈયું પલપલ અધીરૂં ટળટળે !
નિશા આળી : જોતો રૂદન કરતાં તે ગઈ વહી,
ઉષાની આ વેળા ચકવીચકવાને વધી પડી.

ગઈ છે સૌ ચિન્તા અનુકૂળ વિધિએ થઇ ગયો,
અમારાં ભાવીને શુભકર વિધાતા વણી રહ્યો ;
પ્રભુએ; વ્હાલાંએ; જગત પરનાં લોક સઘળે,
દીધો નિર્મી તેનો મધુર કર ઝાલી કર સહે.

હવે તો જાણે એ કુસુમપદને ચુમ્બન કરૂં,
ભરાઇને પ્યાલે અધરપરવાળે જઇ ઠરૂં;
હવે તો એ પાસે મુજ જિગર કૈં તાંડવ રચી,
રહ્યું નાચી રાચી ઉદધિ રસનામાં રહ્યું મચી.

સુધાની પ્યાલી આ સહુ તરફ જાણે છલકતી,
હવામાં હીરાની ઝગમગ થતી આ રજ ભરી,
દિસે તાજું તાજું જગત સહુ રોમાંચમય આ,
જુદાઇના કિલ્લા હૃદય થડકે શું ઢળી જતા !

છુપી ક્રીડા પેલી રવિકર અને વાદળી તણી,
છુપી ક્રીડા પેલી ગ્રહીઉપગ્રહોની રચિકડી ;
ન રાખે કો છુપું મુજ હૃદયથી આજ જરી એ
જહીં દૃષ્ટિ નાખું અનહદ તહીં આદર મળે.

છતાં 'લે! લે!" એવો મધુર ધ્વનિ જાણે ગણગણી
મને દેતાં દેતાં પવનલહરી કૈં ખસી જતી ;
નકી પી દારૂ ને કુદરત વિનોદે ચડી દિસે.
પ્રભુને જોવાને અગર મદમાતી થઇ ચડે.

અહા હુ પૂજું તે મુજ તરફ છે જેટલી વળી,
અહો ! મારી પાસે કુદરત દિસે તેટલી ઢળી.
પ્રિયાને પામન્તા કુદરત બધી પામીશ નકી,
જહીં ઇષ્ટપ્રાપ્તિ તહીં સહુ તહીં મહેર હરિની.

છતાં હાવાં હૈયું થળપળ અધીરૂં ટમટમે,
સ્મૃતિનું ચિત્રે આ હૃદય પર કો ના સ્થિર રહે

હવે જોવા ચાહ્યું જિગર મુજ સાક્ષાત હરિને,
તહીં તેની કોઇ પ્રતિકૃતિ કશો શો રસ પૂરે !

વહે હૈયું મારૂં; અધિક નદ કોઈ નવ વહ્યો,
અને આ દાડો તો ગતિ નિજ તજી સ્થિર જ થયો !
ઉડી જાણે જાશે મુજ રૂધિર આ એક ભડકે,
ઉડું ? ના ઉડાતું ! ગડપુ ક્ષણુ તે ? તે નવ બને.

अनालापी गान.

પ્રભુ શું તે આંહી જગત પર છે કોણુ કથવા ?
કહીં છે જે તેનું, સમજી સ્ફુટ નામે દઈ શકે ?
'મને તેમાં શ્રદ્ધા', સમજી નિજ એ બોલ વદવા
કહીંના જ્ઞાનીએ કહિ પણુ હશે હિમ્મત કરી ?

પરન્તુ પોતાના ઉર પર બલાત્કાર કરતો,
દબાવી મારીને કચરી નિજ અન્તઃકરણને,
કુહાડીથી હૈયું રૂધિર સઘળું પત્થર કરી,
હશે ક્યાં કહેનારો જગત પર 'શ્રદ્ધા નહિ મને' ?

સદા ધાતા, દાતા સહુમય અને એકજ સદા;
કહે તે શું તુને મુજ ગરીબને ના ધરી રહ્યા ?
કહે તે શું તુંમાં, મુજ ગરીબમાં ના રમી રહ્યો
અને સૌનો તેયો નિજ પણુ ન શુંએ બની રહ્યો

અહો ! પેલું ભૂરું ગગન નથી શું ગોળ સરખું !
ન શું હું ઉભો તે સહનશીલ અક્ષુબ્ધ ધરતી !
સ્મિતવાળા તે કેવા ચકમક થતા આપણ પરે
નિશાની ક્રીડાના ચક્ર ફરતા રક્ષક રમે !

ન શું હું તારાં આ નયનઅરવિન્દે નયનને,
મિલાવી ઉભો ને નહિ શું રસનો દોર વણુતો !
ન શું મારૂં હૈયું કબુલ કરતું આ પ્રતિ પલે :—
'મને હું જોવામાં દરશન થતું કો ગહનનું '?

અને દશ્યાદશ્ય પ્રતિ અણુ નિગૂઢાર્થ સઘળું,
બધું પાસે તુંમાં શ્રમરહિત કો કારણ સમું,
નથી શું એ તુંને, તુજ હૃદય આત્મા જીવિતને,
ચડાવી વંટોળે અગર દબવી કાંઈ કરતું ?

સુખાભિજ્ઞામાં કો અવર સઘળું ભાન વિસરી
ભરી તેથી લેને તુજ જિગર પૂરૂં છલકતું :
પછી તેને કહેજે 'પ્રણય' ! 'પ્રભુ' 'હૈયું' 'સુખ' ! અને
કહેજે ઇચ્છે તે અગર સુખમાં જે ચડી ગયું.

નથી તેને માટે મુજ મગજમાં નામ વદવા
અનાલાપી ગાણું, જગત ! પ્રભુ ! એ લાગણી બધુ !
ધ્વનિ, નામો, ગાણાં, અવર સઘળાં ધૂમ્ર સરખાં
દ્યુતિ તેનીને સૌ મલિત તિમિરે ઝાંખપ ધરે.

અભિવ્યાપ્તિમાં આ પ્રતિ ઉર અને તે પ્રતિ સ્થળે
રૂચે તે ઉક્તિમાં પલ જ પલ તેને કથી રહ્યાં ;

કહે મારી ભાષા પછી કયમ કવે ના નિજ રૂચ્યું?
વિતા કહેતાં કહેવા અગર નવ કાં મૌનજ રહું?

स्वर्ग गीत.

ખોવાયેલાંને બોલાવો :
સ્વામીનો સંદેશો કહાવો:
પગ ધોવાને પાણી લાવો :
ખોવાયેલાંને માટે !

આવો, મ્હેલ ઉઘાડો, આવો :
દોરી દોરી દોરી લાવો :
આવોને ગાતાં સ્વામીને
ખોવાયાં સાથે !

ભૂખ્યાંને ભોજનમાં લાવો :
તરસ્યાને દ્રાક્ષાસવ પાઓ :
પાથરજો હૈયાં થાકયાને :
લાવો ખોવાયાં સૌને

ન ખોવાયાં ના તરસ્યાં છે :
ખોવાયાં ભૂખ્યા તરસ્યાં છે :
સાથ તજી એવામાં જાઓ :
ખોવાયાં લાવો !

વ્હાલાંને

વ્હાલાં ! ઉર ગાઓને પાજો :
થોડાને ગાજો ને ચ્હાજો :
ગાતાંને ચ્હાતાંને ચ્હાજો :
ચ્હાજો વ્હાલાં વ્હાલાંને.

વ્હાલાંમાંથી વ્હાલાં આવે :
વ્હાલું તે દેવાને લાવે :
વ્હાલું લઈ વ્હાલું સૌ દેજો :
વ્હાલાં ! વ્હાલાંને.

ગાઓ તોયે જાશે છોડી :
પ્રેમાની કરજોના થોડી :
હૈડાનું દેજો સૌ છોડી :
એ તો વ્હાલાં વ્હાલાંને.

જેમાથી જે તે પોતે તે :
વ્હાલાંનાં વ્હાલાંઓ જે છે:
એવાંને હૈયામાં લેજો :
વ્હાલાંને વ્હાલાંને.

શાને રોવાનું ?

જે ખપનું ના તે ખોવાનું

ખોવાતાં શાને રોવાનું ?
લેનારાંને એ જોવાનું,
વ્હાલાં ? શાને રોવાનું ?

માગો ને માગો તે લેતાં :
તોયે કાં આંસુમાં રહેતાં ?
દેનારાંને જોવા કહેતાં,
વ્હાલાં ! કાં રોતાં ?

साकीने ठपको.

સાકી, જે શરાબ મને દીધો દિલદારને દીધો નહીં;
સાકી, જે નશો મુજને ચડ્યો દિલદારનેય ચડ્યો નહીં !

મુજ ચશ્મમાં ચરખો ફરે,
કદમે બદન લથડી પડે,
દિલદાર તો મલક્યા કરે,
નહીં યારને પાયો નહીં !

આશક અને માશૂકને,
પાવો એક જામે ને શીસે.
પાવો એક હાથે સાકીએ,
ઇનસાફ તેં કીધો નહીં !
મારી ગઈ શરમે બધી,
દિલદાર હુંજ મહીં હજી !

તારી બની ખાલી સીસી,
પાવાય તેં રાખ્યો નહીં !

સરખાં બને બન્ને જરા,
ત્યાં તો શરાબીની મઝા ;
ઉલટી કરી તેં તો સઝા,
નયને સનમ ખેલી નહીં !

મુજ ખૂન આ કૂદી રહે,
દિલદારનું થંડુ બને ;
મુજને ચડે ત્યાં ઉતરે,
કાંઇ મઝા આવી નહીં !

આ રાત પહેલી વસ્લની,
માશૂકના ઇનકારની ;
ત્યાં બેવકૂફી તેં કરી,
તુજ જામ કાં ફૂટયું નહીં ?

ના રોશની ગાલે ચડી,
જરી ના લબે સુરખી પડી ;
ઘેરી બની ના આંખડી,
દિલ યારનું જામ્યું નહીં !

આ પ્હોર ચારજ રાતના,
કઇ વાયદા વીત્યે મળ્યા ;
કઇ હોંશથી જિગરે જડ્યા,
તેની કદર તુંને નહીં !

ના ખેંચ આશક તો કરે,
માશૂકને પાવો પડે ;
ના સાકીએ પીવો ઘટે,
તેં કાયદો પાળ્યો નહીં !

જોઇ સનમને રૂબરૂ,
ઘેલો હતો પૂરો જ હું ;
પાયો ફરી, પીતોય તું,
પણ યારને પાયો નહીં !

આ વાય ફજા તણી હવા,
મુજ રાત વીતી મુફતમાં ;
દિલદાર આ ઊઠે જવા,
એ બે શુકન બોલી નહીં !

જો આવશે કો દી સનમ,
તો લાવશે આંહી કદમ ;
તું રાખશે ભાઇ રહમ,
ગફલત ઘટે આવી નહીં !

खता नहीं जाती.

પેદા થયો ખતા મહીં : ખતા નહીં જાતી ;
પેદા કરી તકદીર ના તદબીરથી જાતી !

મગર ખતા તકદીરથી સનમ, સદા તું દૂર ;
આશક તણી તુંથી ન ખતા શું ખમી જાતી ?

હિના ફરે તુજ કદમની સનમ, ચમનમાં રોજ ;
હુંથો ગુલે ન ખારની હારો મગર જાતી !

તું ફુલથી કાંટા સનમ, ચાહે તો કર દૂર ;
તુંને મગર તકલીફ એ આપી નહીં જાતી !

કાફર દિલ આ તો કરે સનમ, લાખ તકસીર ;
તારી મગર યાદી વખર ઘડી નહીં જાતી !

એ ચાંદી પર તું સનમ, કરી રહી છે મ્હેર ;
તું આવતી પણ બુલબુલે ગભરાઇને જાતી !

તું ચાહે તો શોર એ કરે ઇશારે ચુપ ;
તુંથી મગર રહમ અને શરમ નહીં જાતી !

મારી નાદાની અને તારી લિયાકત યાર ;
તેમાં દિદારની ઘડી લૂંટાઇને જાતી !

ખાર અને આ શોર ત્યાં તું બુરકામાં આવ ;
ત્યાંથી મગર એ શિકલે ગુલ જોઇ નહીં જાતી !

આશક આલમમાં ભર્યું સનમ, બધે તેં ઝેર ;
ચુમે ન તું ત્યાં ઝેરની તાસીર ના જાતી !

લાખો સનમ, તુજ ફરકતા પલ પલ બોસા કાજ ;
આ બેવુઝુ પણ શિકલ ના ધરી તને જાતી !

ખતા કરી ભૂલું ખતા સનમ, હજારો વાર ;
ભેટતાં તુંને મગર ના એ ખટક જાતી !

તું તો યારીનો સદા સનમ, ધરી રહી હાથ ;
આ સાથની રેખા મગર બુરી નહીં જાતી !

કેમ કહું તુજને ખતા કરવાને મુજ સાફ ;
આ હાથની એ હાથથી ધોઈ નહીં જાતી !

કિસ્મત જામે શરાબનું ભરી શાહી ત્યાં મેજ ;
કે ચિલ્વનો માશૂકની ચીરી નહીં જાતી !

ના તાકાત મળે સનમ, ના કિસ્મત પલટાય ;
કમબખ્ત આ જૂદાઇ તો ન કયામતે જાતી ।

નવો સૈકો.

લક્ષ્મી તણા અમર પદ્મની આસપાસ
ફૂટી ખીલી ખરી જતી કઇ પાંખડીઓ ;
વર્ષો તણાં શતક તેમ અનન્તતામાં,
ફૂટી ખીલી ખરી જવા વહતાં હજારો.

ફૂટે, ખીલે, ખરી પડે કઇ પાંખડીઓ,
ક્ષીરાબ્ધિનું કુસુમ એકજ લ્હેર ન્હાણું ;
ત્યાં ભૃંગ જય ચકચૂર સુધા મહીં તે
આ પાંખડી ફૂટી ખરી ન ગણે ન જાણે.

આત્મા અધિપતિ મધુપ અનન્તતાનો,
આત્મા અમીઝરણુના રસનો વિહારી ;
આત્મા ગણે નહિજ તે યુગને ક્ષણોને,
ક્યાં દેશકાલ ? સઘળેજ વસન્ત જામાં.

ક્યાં શીતઉષ્ણુ ? સઘળેજ વસન્ત છાઈ,
ફૂલે પરાગ સહુ એકજ ભૃંગ કાજે ;
તેને કયું નવલ છે ફુલ અર્પવાનું ?
આશિષ આ ઉછળતી પણુ કોણુ માટે ?

એ ભૃંગનાજ સહુ વારસ છો અહીંઆં,
એ પદ્મની મધુરતા બધી વારસો છે;
શું જો ઉંડા સુખથી સૌ પ્રવાસમાં આ,
યાત્રા પવિત્ર રમણીય સ્થલે સ્થલે છે.

વ્હાલાં : સખા, સખિ, સહોદર બાલ ભોળાં,
લક્ષ્મી તણા કુસુમના મધુનાં વિહારી !
ઈચ્છું કયું નવીન હું સુખ સૌં તમોને
આ બેસતું શતક વર્ષ તણું બતાવી ?

જાણું નહીં અશુભ શું શુભ શું હશે તે ,
જાણું નહીં અહિત શું હિત શું હશે વા
જાણું નહીં સુખ-સુખે અથવા દુઃખે તે ,
શું ઈચ્છવું : નહિજ એ પણ જાણુતો વા.

જાણું પરન્તુ રસનાં સહુ છો વિહારી ,
જાણું વળી કુસુમ એકજ છે રસાળું ;

છો જે તમે કુસુમનાં કુસુમે રહો એ :
એ ભાગ્ય, એજ હિત, એ શુભ ઇચ્છવાનું.

સેવા ધરૂં નવીન શી ચરણારવિન્દે ?
ગૂંથી કયાં કુસુમનો લઇ હાર આપું ?
લક્ષ્મી તણા સુમન પાસ ફુલો લજાતાં,
સ્વામી ઘરે સહુજ ત્યાં કઇ ભેટ લાવું ?

લાવી ધરૂં હૃદય તોપણ આ તમોને,
લાવી ધરૂં હૃદય તે નિજ સાથ લેજો;
પીજો પીવાડી મધુ અમૃત પુષ્પનું સૌ,
બીજું ઘરે પ્રભુજી તે લઇ મગ્ન રહેજો !

સનમની શોધ.

પેદા થયો છું ઢૂંઢવા તુંને, સનમ !
ઉમ્મર ગુઝારી ઢૂંઢતાં તુંને, સનમ !
જે દુશ્મનો લાખો ભુલાવા રાહને,
દુશ્મન બનાવી યાર અંજાયો, સનમ !

ગફલત મહીં હું ઝાલિમો કામિલ એ,
જૂદાઇ યારોની મઝા એને સનમ !
જે રાહદારીમાં અમોને લૂટતું,
ઉમેદ બર આવો નહીં એની, સનમ !

તારી મદદ કોને હશે, માલુમ નહીં;
શું યારના દુશ્મન સહે યારી ? સનમ ?
પાંચે નમાઝે ઝૂકતાં તારે કદમ,
આડા ફરે છે બેખુદાઓ એ, સનમ !

છો દમબદમ ખંજર રમે તારૂં દિલે,
કાફર તણું કાતિલ ખેંચી લે, સનમ !
તું માફ કર દિલદાર દેવાદાર છું ;
છે માફ દેવાદારનો મારા, સનમ !

કાંઈ નઝરબક્ષી થવી લાઝિમ તને,
ગુઝરાનનો ટૂકડો ઘટે દેવો, સનમ !
પેદા થઇને ના ચૂમી તારી હિના,
પેદા થયો છું મોતમાં જાણે, સનમ !

શાને કસે છે મુફ્ત આ લાચારને ?
દાવો સુનાનો છે હમારો ના, સનમ !
પત્થર બની પેદા થયો છું પ્હાડમાં,
છું ચાહનારો એય તુંથી છું, સનમ !

સનમને.

યારી ગુલામી શું કરૂં તારી ? સનમ !
ગાલે ચૂમું કે પ્હાનીએ તુંને, સનમ !
તું આવતાં ચશ્મે જિગર મારૂં ભરે,
જાતાં મગર શું શું કરી રોકું ? સનમ !

તું ઇશ્ક છે યા મહેરબાની યા રહમ ?
હસતાં ઝરે મોતી લબે તે શું સનમ ?
મેંદી કદમની જોઇ ના પૂરી કદી !
આવી ન આવી એમ શું થાતી ? સનમ !

તારી સવારી ફુલની કયાં કયાં ફરે ?
તેનો બનું ભમરો બની શું શું ? સનમ !
જાણે વિંટાઈ-ઝુલ્ફમાં છુપી રહું !
તાકાત ના દીદારમાં રહેતી ! સનમ !

છે દિલ્લગીનો શોખ કે તુંને નહીં ?
તો આવ કાં ? બોલ ના આવી ? સનમ !
જોઈ તને આંખો નકામી આ બધે,
ફોડી દઉં પૂરી તને આંખે ? સનમ !

આ ચશ્મની તુંને ચદર ખુંચે નકી,
કોને બિછાને તું સદા પોઢે ? સનમ !
આપું જિગર તોયે ન તું ત્યાં શું તને ?
માલેક આલમના જિગરની તું, સનમ !

તુંને કહું હું યાર તો ગુસ્સે નહીં :
તોયે હસે છે દૂરની દૂરે ! સનમ !
તુંને કહું ખાવિન્દ તો રીઝે નહીં !
ત્યાં એ હસે તું દૂરની દૂરે ! સનમ !

યારી કરૂં તારી ? કરૂં યા ના ? સનમ !
કોઈ ખુવારીથી ડરૂં યા ના ? સનમ !

છે સોઇ તુને કે નહીં દિલદારની ?
તુંને નઝર આ દિલ કરૂં યા ના ? સનમ

કોઇ દિવાનો મસ્ત હો; લાચાર હો,
તેને રજા દરબારમાં યા ના ? સનમ !
મારે ટકોરે દ્વાર ખુલે કે નહીં,
તુંને પુકારૂં શેરિયે યા ના ? સનમ !

છે શોખ મિજમાનો ફકીરોનો ન યા ?
કે ઝિદ કરૂં દરવાનથી યા ના ? સનમ !
તકલીફની પરવા ન પીવા આવતાં,
હાથે મગર તું પાય છે યા ના ? સનમ !

લાખો જવાહિરો જહાં તુંને ધરે,
શાની કરૂં ત્યાં ગુલ રૂજુ યા ના ? સનમ !
જ્યાં લાખ ચશ્મો ચૂમતાં તારા કદમ,
ત્યાં ભેટવા દોડું તને યા ના ? સનમ !

નાલાયકી ને બેવકુફી યારની,
ત્યાં તું શરાબીમાં ભળે યા ના ? સનમ !
શાહી ફકીરીથી ભળી જાણી નહીં,
દિલ તોય ચાહે ચાહવું યા ના ? સનમ !

જોઇ તને ચશ્મે ઝરે છે ખુન તે,
તારી હિનામાં રેડવું યા ના ? સનમ !
તું છે બધું, હું કાંઇ એ છું ના ? મગર !
યારી કરૂં તારી ? કરૂં યા ના ? સનમ !

आपनी यादी.

જ્યાં જ્યાં નઝર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની;
આંસુ મહીંએ આંખથી યાદી ઝરે છે આપની !

માશુકોના ગાલની લાલી મહીં લાલી અને
જ્યાં જ્યાં ચમન જ્યાં જ્યાં ગુલો ત્યાં ત્યાં નિશાની આપની !

જોઉં અહીં ત્યાં આવતી દરિયાવની મીઠી લહર,
તેની ઉપર ચાલી રહી નાજુક સવારી આપની !

તારા ઉપર તારા તણાં ઝૂમી રહ્યાં જે ઝુમખાં,
તે યાદ આપે આંખને ગેબી કચેરી આપની !

આ ખુનને ચરખે અને રાતે હમારી ગોદમાં,
આ દમબદમ બોલી રહી ત્રીણી સિતારી આપની !

આકાશથી વર્ષાવતા છો ખંજરો દુશ્મન બધા ;
યાદી બનીને ઢાલ ખેંચાઈ રહી છે આપની !

દેખી બુરાઈ ના ડરૂં હું, શી ફીકર છે પાપની ?
ધોવા બુરાઈને બધે ગંગા વહે છે આપની !

થાકું સિતમથી હોય જ્યાં ના કોઇ કયાંએ આશના :
તાજી બની ત્યાં ત્યાં ચડે પેલી શરાબી આપની !

જ્યાં જ્યાં મિલાવે હાથ ગારો ત્યાં મિલાવી હાથને,
અહેશાનમાં દિલ ઝુકતું, રહેમત ખડી ત્યાં આપની !

પ્યારૂં તજીને પ્યાર કોઈ આદરે છેલ્લી સફર :
ધોવાઈ યાદી ત્યાં રડાવે છે જુદાઇ આપની !

રોઉં ન કાંએ રાહમાં બાકી રહીને એકલો ?
આશકોના રાહની જે રાહદારી આપની !

જૂનું નવું જાણું અને રોઉં હતું તે તે બધું
જૂની નવી ના કાંઇ, તાજી એક યાદી આપની !

ભૂલી જવાતી છો બધી લાખો કિતાબો સામટી ;
જોયું ન જોયું છો બને જો એક યાદી આપની !

કિસ્મત કરાવે ભૂલ તે ભૂલો કરી નાખું બધી ;
છે આખરે તો એકલી ને એજ યાદી આપની !

—: સમાપ્ત. :—

શ્રી " ઇન્ડીયન " પ્રીન્ટીંગ વર્કસ, ખારગેટ—ભાવનગર.

अनुक्रमणीका.

—:o:—